الحمد کہ مستملح این کتاب مستطاب لاجواب جامع مسائل
دینیہ ہر باب و نافع فنون ادبیہ مستحسنہ ہر شیخ و شاب

کلیات

المسمّٰی

بچہار کتاب

ناشران حبیب برادرز قصہ خوانی پشاور
مالکان کاروان پبلیکیشنز لمیٹڈ قصہ خوانی بازار پشاور شہر

Collected Works / Generalities

احمد را ستفتاح این کتاب مستطاب لاجواب جامع مسائل

مفیدہ اسرار بلیغ نافع فنون ادبیہ مستحسنہ مرغوب شیخ و شاب

کلیات

المسمّٰی

بچہار کتاب

ناشر حبیب برادرز قصہ خوانی پشاور

محمد عبدالمجید و محبوب احمد [illegible] تاجران کتب حصہ دوم جادہ نادر ینبوع

(شاہین برقی پریس پشاور)

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

ابتدا ے کنیم بنامِ خدا — کز دو حرف آفرید ارض و سما

نام حق بر زبان ہمے رانیم — کہ بجان و دلش ہمے خوانیم

ملک و صانع قدیم و حلیم — خالق و رازق و رؤف و رحیم

ہر چہ ہست از بلندی و پستی — ہمہ زو یافت صورت ہستی

طاعتِ اوست فرض عین شُد — بر ہمہ خلق ہم چو دین شدہ

داد ما را کتاب تا خوانیم — کرد ما را خطاب تا دانیم

ہر چہ او گفت آن کنیم ہمہ — طاعتِ او بہ جان کنیم ہمہ

آن چہ او گفت غیر آن کردن — نیست سودے بجز زیان کردن

روز و شب طالب قبولِ وئیم — پیروِ امّت رسولِ وئیم

شکر حق را کہ پیشوا داریم — پیشوائے چو مصطفٰے داریم

مهتر و بهتر و گزین همه — سرور و خاتم و نگین همه

او شریعت بیان کند مارا — او طریقت عیان کند مارا

صلوٰتِ خدائے بروے باد — تا به روزِ جزا بپایے باد

امّتِ او و دوستدارِ ویم — دوستدار چهار یار ویم

چون ابوبکر رض و عمر رض و عثمان رض — مرتضیٰ رض دان علیهم الرضوان

رحمتِ حق نثار یارانش — باد بر جمله دوستدارانش

آغاز کتاب در مقدمه صلوٰة

اے مصلّی بیا طهارت کن — خانهٔ دین خود عمارت کن

چون بیاری طهارت ظاهر — باطنت نیز حق کند طاهر

خود ثنای چو بس نکو گفته است — دُرِ معنیٰ نگر که او سفته است

غمِ دین خور که غم غمِ دین است — همه غمها فروتر ازین است

غمِ دنیا مخور که بیهوده است — هیچ کس در جهان نیاسوده است

آں طهارت که قسم جسم آمد — ظاهرت را همه سه ٣ قسم آمد

تن به غسل و وضو چو پاک کنی — آب اگر نیست قصد خاک کنی

اصل این هر سه نوع را گویم — زانکه چوگانِ شرع را گویم

در طهارت فریضه و سنّت — بر تو خوانم روان بے منّت

پس بیانِ نماز روزه کنیم — توشهٔ عمرِ پنج روزه کنیم

کیب وست نماز باید کرد — دل مقام نیاز باید کرد

روز محشر که جان گدازه بود — اوّلین پرسشش نماز بود

پس بکن در نماز ناتقصیر — تا در آن روز باشدت توقیر

پیش ازین گفته اند اهل سلف — عذر من صنّف قد استهدف

من به عجز و قصور معترفم — نه چو نادان و احمق و حدفم

لیک برقدر خویش کوشیدن — به ز بیکاری و خموشیدن

من به قدر مجال کوشیدم — فقه را بردو نظم پوشیدم

نه کنم عیب اگر تو بتوانی — که در وحلهٔ بپوشانی

اسپ تازی اگرچه به تازد — لاشه خر خویشتن نیندازد

صد و هفتاد بیت دو باب است — لایق روزگار اصحاب ست

موجز و دل پذیر افتاده است — لاجرم بے نظیر افتاده است

این ترا یادگار از شرف است — نام او در جهان بهر طرف ست

از بخارا است مولد و نسبش — وز خراسان علوم مکتسبش

یا الٰهی بده تو توفیقم — راه بنمائے بسوئے تحقیقم

باب اول در بیان طهارت واین باب مشتمل ست بر پنج فصل - فصل اوّل در بیان فرائض وضو

در صباح در رواح لیل و نهار
در وضو نیست جز فریضه چهار

شستن دست روی مسح سر است
شستن پائی نیز معتبر است

ربع سر مسح فرض باید دید
لازمش همچو فرض باید دید

فصل دوم در بیان سنت وضو

سنت آب دست ده باشد
هر که دانست مرد راه باشد

شستن دست پیش بعد مسواک است
نام حق گفتن از دل پاک است

مضمضه مسح گوش استنجا
بسه کرات شستن اعضا

نیز انگشت پائے را تخلیل
سنت آمد ز مصطفیٰ بے قیل

باز تخلیل لحیه استنشاق
گفتم این جمله را علی الاطلاق

عضو اگر تر کنی روا نبود
راندن آب جز خطا نبود

فصل سوم در بیان مستحبات

در وضو شش ز مستحبات است
نیت و زان پس موالات است

همه سر مسح و آنگهی ترتیب
بمیامن بدایت از تادیب

گر تو هیچ از سر عمل گیری
مسح گردن ازین قبل گیری

فصل چهارم در بیان کراهیت

آب اندر دهان و در بینی
به کفِ چپ کراهیت بینی

غیبوه در آب کردن از عمدًا
سخن اندر مقام استنجا

آب بر روئے سخت تر کردن	عورت خویش را نظر کردن
گر تو بینی بر است افشانی	در میان کراہیت مانی
ہر کہ این شش کراہیت داند	وائیم اندر رفاہیت ماند

فصل پنجم در بیان ناقض وضو

آنچہ از پیش پس عیاں گردد	اے دست ترا زیان گردد
ریم و خون چوں رواں ہمی باشد	قے کنی پر دہان ہمے باشد
مگر آں باد کاں ز پیش بود	کہ وضو ہم بجائے خویش بود
خواب تکیہ زدہ وضو شکند	تکیہ در خواب ہیچ کس نہ کند
قہقہہ در نماز و بے ہوشی	یا ز دیوانگی و مدہوشی

باب دوم در بیان غسل این باب مشتمل بر چہار فصل است۔ فصل اول در فرائض غسل است

ہر کہ با دانش و تمیز بود	فرض در غسل او سہ چیز بود
آب در بینی و دہان کردن	بر ہمہ عضو خود روان کردن

فصل دوم در بیان سنتہائے غسل

سنت غسل جملگی پنج است	یاد گیرش کہ بہتر از گنج است
شستن دست و فرج باید بیش	دور کردن نجاست از تن خویش
پس وضو ساختن ز بہر خدا	شستن تن سہ بار سر تا پا

آن زنانے کہ موئے را بافند	شاید آن موئے را نہ بشگافند
برتنک سر چو آب را رانند	بافتہ خشک ہم چنان مانند

فصل سوم در بیان مقدار آب در وضو و غسل

مکن اسراف ہاں مجانی	چون وَلَا تُسْرِفُوا ہمی خوانی
تلف آب چوں روا نہ بود	تلف عمر جز خطا نہ بود
در وضو آب یک من ونیم است	غسل را چہار من ز تعلیم است
پس بداں نیم من کہ می ماند	پائے شوید ہر آنچہ ے ماند
ہم چنین گر غسل را التعلیم	بر سر خویش ریزد و من نیم
ہست این احتیاط در خانہ	بود آب تو بہ پیمانہ
در تو اے خواجہ برلب جوئی	ہست اسراف ہر چہ میشوئی
گر تو خواہی کہ شرع آموزی	بایدت جدّ و جہد دلسوزی
آنچہ از وے سوال خواہد بود	لنترد کہ ملال خواہد بود
شرم میدار گر نیاموزی	شرم کم دار "تا بیاموزی
گر نہ دانی برپرس از علماء	تا بگویندت از برائے خدا
در طلب کردن حقیقت کار	از خدا شرم دار و شرم مدار

فصل چہارم در بیان موجبات غسل

غسل از پنج چیز فرض شود	بر زن و مرد ہیچو فرض شود

ہر زنے را کہ کم شود ایام | غسل باید بہ ہر نماز مدام

چوں شود پاک زن ز حیض و نفاس | غسل واجب شود بشرع قیاس

غسل واجب شود از ان حالش | گرچہ زاں حال نیست انزالش

مرد را چون ذکر چنان گردد | کہ در اندام زن نہاں گردد

غسل واجب شود جنابت ہم | بر زن و مرد اے مدار کرم

باب سوم در بیان تیمّم

چار چیز است بر تیمم فرض | ے دہم مر ترا بر دانش و عرض

نیت قصد خاک اے سرور | خاک اگر چو پاک اے بہتر

پس بزن ہر دو دست را بر خاک | پس بمالش بروی شوی ناپاک

پس دگر بارہ پنجہ زن در حال | بر دو ساعد بمرفقین بمال

در تیمّم فریضہ این چہار ست | کہ ترا زین چہار ناچار است

نیت این است اگر نمی دانی | کہ نمازت مباح گردانی

نزد ما شرط ہست استیعاب | در تیمم تو نکتہ را دریاب

این باب چہارم در بیان ناقضات تیمم

ہر چہ آں ناقض وضو باشد | ناقض این تیمم او باشد

وانگہ قادر بہ آب طہور | ز و شود در زمان تیمم دور

ہر کہ میلے ز آب دور بود | این تیمم ورا طہور بود

در بود آب کمتر از میلے	هست در نار و ایش قبیلے
میل در شرع ثلث فرسنگ است	گر ترا دانش فرهنگ است
ثلث فرسنگ هست چهار هزار	از قدمهائے مردی خوش رفتار

باب چهارم در بیان نماز این باب بر چهار فصل است

فصل اول در بیان فرائض نماز

هر که او طالب لطیفه بود	مقتدایش ابو حنیفه بود
او در اسلام صوفی و صافی	در شریعت وفی و هم وافی
بشنو از من بیان مذهب او	زانکه صافی تر است مشرب او
ضبط کن این دو شش فریضه کنون	شش درون نماز شش بیرون
تا نماز تو بار و اگر دد	فرض و نفلت همه ادا گردد
آنچه بیرون کنون ترا فرض است	عرضه دارم که موجب عرض است
نیت است و طهارت و تکبیر	پوشش عورت مکان ظهیر
عزم اسلام با بدت خوردن	رو بروئے هم سوی قبله آوردن
شش دگر آن در اندرون نما	فرض دان و نماز کن به نیاز
دان قیام و قرأة است و رکوع	قعدهٔ آخرین و سجده خضوع
بس برون آمدن فریضه شناس	از نماز اے مدار عقل و قیاس

فصل دوم در بیان واجبات نماز است

واجبات نماز تا ہعنت است
زانکہ از مصطفےٰ چنین رفتہ است

فاتحہ ضم سورت قسر آن
در دوئے اوّل از فریضہ بدان

لیک اندر تطوع و سنت
سورہ با فاتحہ بکن ضمّت

کاخریش چو اوّلین باشد
سورہ با فاتحہ قرین باشد

در بلندی بلند باید خواند
آنچہ پست است بست باید خواند

قعدۂ اول از وجوبات است
باز در آخرش تحیات است

نیز در وتر شد قنوت عیان
باز تعدیل جملہ ارکان

لیک در عید واجب افزاید
زانکہ تکبیر عیدی باید

داند آن کس کہ جستے دارد
کاندرین باب لنبتے دارد

در بیان سجدۂ سہو

سجدۂ سہو را بیان کردن
آن چہ مشکل بود عیان کردن

گر کسے فرض را کند تاخیر
یا کند ترک واجب از تقصیر

سجدہ سہو را چو ساز کند
جبر نقصان آن نماز کند

اے مصلّی بہر دو دست سلام
گوئے وانگہ بیار سجدہ تمام

لیک آن کس کہ او امام بود
بسوئے راست یک سلام بود

وانگہ تنہا گذارد ت بنہفت
باز و دستش سلام باید گفت

این چنین است مذهب نعمان — او به تقوی چو بود و سلمان رض
هر یکی سهو را دو سجده بس است — شرع آموز اگر ترا هوس است
مقتدی را چو سهو افتاده است — سجدهٔ سهو او نه معتاد است
سهو او را امام بر دارد — طاعتش را خدا بپذیرد

فصل سوم دربیان سنت های نماز

سنت اندر نماز آمد بست — ده ازان قولی ست ده فعلی ست
آنچه قولی ست هست استفتاح — بعد ازان دان اعوذ گشت فلاح
زان پس تسمیه است آمین است — سمع الله گفتن از دین است
سمع الله امام بر دارد — مقتدی ربنا لک الحمد آغازد
پس تحیات قعدهٔ اوّل — سنّت آمد نه واجب ای افضل
باز تسبیح در رکوع و سجود — نیز تکبیر در هبوط صعود
پس برون آمدن به لفظ سلام — نزد ما سنت است در اسلام
فاتحه در دو اخیر از فرض — گیر سنّت ولے نگیر از فرض

فصل چهارم دربیان سنت فعلی در نماز

سنت فعلی در نماز ده است — هر که دانسته است مرد ره است
هست رفع یدین تا اذنین — وانگه بر جای سجده دار دو عین
بعد ازان دست راست را بر چپ — بنهی زیر ناف بهر ادب

پنجه نه در رکوع بر زانو — والبسطوا الظهر انهم کانوا
مرزنان را بجمله اقوال — دست بر سینه به بود بهمه حال
دست بر زانو بر رکوع بنه — پشت هموار دار و ایچون نه
سجده آید درمیان دو کف — شکم از ران دور دست از دف
نیز بر پاے چپ نشسته کنی — سر انگشت سوے قبله کنی
لیک در قعده چونکه تاخیری — به که اندر کناره خو نگری
گر کسے بر تو شبهت انداز د — مستحب را ز سنت انداز د
اے دلت پر ز نور از سنت — مستحب هست دور از سنت
بعد ازین هر چه هست آداب ست — یاد گیرش که نسخه کمیاب ست

باب پنجم در بیان فرایض شبان روزے

آنچه فرض ست در شبان روزے — هفده رکعت بود گر آموزے
دو به صبح چهار پیشین است — چهار در وقت عصر تعیین است
سه به شام و چهار در خفتن — زین نکوتر نمے توان گفتن

باب ششم در بیان سنتهاے شبان روزے

علما گفته اند بے شبهت — هست سنت دوازده رکعت
شش به پیشین گذارد و دو به سحر — دو پس از شام دو به خفتن در
سنت خالص صلوة این است — آن چه هست از مؤکدات این ست

غیر ازین ہر چہ ہست نافلہ است / خواجۂ ما امیر قافلہ است
وز پی خفتن اگر چہار کنی / سود این کار بے شمار کنی
سنت پنج وقت این باشد / چہار بعد عشا چنین باشد
نقد اوقات بر کمال این است / سخن خوب بے ملال این است
پس اعمال خویش را زرکن / چہار پیش از نماز دیگر کن
وتر از واجبات مے دارند / بر ہمہ واجب است بگذارند

باب ہفتم در بیان روزہ ماہ رمضان شریف

نیست در حکم شرع اگر دانی / روزہ جز قہر نفس شیطانی
از طعام و شراب دور شدن / وز ہمہ خوردنی نفور شدن
فرض دان جملہ روزہ را نیّت / تا بیابی ز روزہ امنیت
لیک مر وقتی و نوافل را / تا بہ پیش از زوال ہست روا

در بیان مکروہات روزہ

مگس و پشہ در گلو چو پرید / نیست نقصان روزہ تو پدید
نمک و سرکہ گز دہان بچشید / روزہ باقی است گر فرو نہ کشید
روزہ باقی بود ولے مکروہ / در کراہیت مباش بے اندوہ
گر کسے رگ زد و حجامت کرد / می نشاید ورا ملامت کرد
ور کسے نیز روغن و سرمہ / بر سر و چشم نیستش جرمہ

تان که از بهر طفل می خوابند — علما اندرین چه فرمایند
گر ضرورت بود روا باشد — بے ضرورت چنین خطا باشد
به فراموشی گر خوری و کنی — هست هر دو ترا هنیٔ و مری
روزه تست هم چنان باقی — گر تو سیری وگر تو مشتاقی

باب نهم در بیان قضا وکفاره

در بقصد است خوردن کارت — لازم آید قضا و کفارت
گر خوری آنچه نزد غذا نبود — بر تو لازم به جز قضا نبود
هم چو سنگ و کلوخ آهن روئے — نبود زین قبل گل سرشوئے
در تطوع اگر شروع کنی — بس رجوع از برائے جوع کنی
نزد نعمان قضاش باید کرد — آنچه خورده ست اداش باید کرد

باب دهم در بیان کفارت روزه ماه رمضان شریف

گر کسے قصد کرد در خوردن — به نهار و مجامعت کردن
شصت مسکین طعام باید داد — یا یکے بنده کردنش آزاد
گر کفاره کنی دهی به خدا — کے شود فرض روزه تو ادا
گر کفاره دهی ادا گردد — فرض و نفلت همه ادا گردد
گر نه گردی ز گفته ام تو ملول — بے کفارت نمی شود مقبول
یا دو ماه روزه پیاپے داره — تا شوی از حیات برخورداره

یا دو ماه روزه را ادا کردن	آنچه خورده است هم قضا کردن
از برائے تو این قدر گفتم	یا دگیرش که مختصر گفتم
هر که این را به صدق برخواند	واجب و فرض نفل را داند
نیمه از جمادی الاوّل	بود کین نظم گشت مستکمل
نود و بر رفت شش صد سال	از وفات رسول تا امسال (صلی الله علیه وسلم)
رحمت حق نثار خواننده	بر نویسنده و رساننده
جان خواننده را خدائے کریم	برهانی تو از عذاب الیم
دارم امید من ز درویشان	از فنون و فضایل ایشان
که سقیم مرا صحیح کنند	یا قبیح مرا ملیح کنند
واندرین مختصر نیفزاید	بس بود این قدر که افزاید
صلوات خدائے بے پایان	بر رسول و به آل و بر یاران
ختم شد این ثنائے رحمانی	بنده را یاد کن چو برخوانی
بس نویسنده را رحمت کن	تو بجائے عتاب شفقت کن
گر سقیم مرا سعید کنی!	دوزخ و نار را بعید کنی
هر که خواند دُعا طمع دارم	زانکه من بندهٔ گنهگارم
هر که کرده است این کتابت را	یابد از مصطفیٰ شفاعت را
تمت	بالخیر

بدان اسعدک اللہ تعالیٰ فی الدارین کہ این کتابیست دربیان معرفت
ایمان و احکام و ارکان اسلام و نماز و روزہ و حج
و زکوٰۃ و فرائض و واجبات و سنت و مستحب و ارکان
تعظیم و تکریما ست کہ درین صفحہ ثبت شدہ است و این
کتاب را بر چہار فصل بنا نہادہ شد۔ فصل اوّل دربیان معرفت
ایمان اگر پرسند کہ اصل ایمان چیست جواب بگو اصل ایمان
عطائے حق سبحانہٗ و تعالیٰ است و سر ایمان کلمہ طیّبہ گفتن ست
کہ لَا اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰہِ ط و دل ایمان قرآن خواندن است و
نور ایمان راست گفتن است و تاریکی ایمان دروغ گفتن است و تنگی
ایمان بے نماز بودن است حلاوت ایمان پاک بودن است و حکم ایمان
درمیان خوف و رجا بودن است و بزرگی ایمان ذکر خدائے تعالےٰ را
بسیار گفتن است و شریعت ایمان حلال را حلال دانستن و حرام

را حرام دانستن است و پوست ایمان شرم است و میوه ایمان روزه است و برگ ایمان تقوی است و مغز ایمان دعا است و تخم ایمان عمل است و ثمرهٔ ایمان نماز است و بیخ ایمان اخلاص است و وطن ایمان دل مؤمنان است اگر پرسند که ایمان چیست جواب بگو که عنایت و ہدایت حق است اگر پرسند که قبل از ایمان و بعد از ایمان و بر از ایمان چیست جواب بگو که دیدار بیچون حق تعالیٰ است اگر پرسند که ظہور ایمان در کجا است جواب بگو که در دل مؤمنان است اگر پرسند که خدائی تعالے ایمان را از چه چیز آفریدا است جواب بگو که از سه نور آفریدا است اوّل نور پاک دوم نور ذات سوم نور خاک نور پاک نور خدا است عزّ و جلّ و نور ذات نور محمد علیہ السلام است نور خاک نور آدم علیہ السلام است اگر پرسند که قلعه ایمان چند است جواب بگو که پنج است اوّل دانستن فرائض است که کسے که فرائض را نه داند ایمان او مستحکم نه باشد دوم دانستن واجبات است که کسے که واجبات را نداند ایمان او محفوظ نباشد - سوم دانستن سنتہا است - که کسے که سنتہا را نه داند ایمان او در خوف و خطر باشد - چہارم دانستن نه مستحبها است که کسے که مستحبہا را نه داند ایمان او

مستی نباشد پنجم دانستن مباجات ست کہ کسے کہ مباحات
را نداند ایمان او آراستہ نہ باشد۔ اگر پرسند کہ تو ورا ایمانی
یا ایمان درتست جواب بگو کہ من با ایمانم و ایمان
در من است و من مؤمنم و ایمان صفت من است اگر
پرسند کہ ایمان بر چند نوع است جواب بگو کہ بر پنج نوع اول
ایمان مطبوع کہ ایمان فرشتگان است دوم ایمان معصوم
کہ ایمان پیغمبران است سوم ایمان مقبول کہ ایمان
مؤمنان است چہارم ایمان مردود کہ ایمان منافقان ا
ست پنجم ایمان موقوف کہ ایمان مبتدعان است اگر
پرسند کہ ایمان چیست جواب بگو الایمان اقرار باللسان
وتصدیق بالقلب یعنے ایمان اقرار کردن است بزبان و استوار
داشتن است بدل کہ خدای تعالےٰ یکہ و یگانہ است و بہ تحقیق ہمہ
پادشاہان است و حضرت محمد مصطفےٰ صلی اللہ علیہ وسلم پیغمبر برحق اند
و بندہ فرستادہ اند بسوئے بندگان از برائے رسانیدن احکام شرع
اگر پرسند کہ ایمان آوردن بر چند نوع است جواب بگو کہ بر دو
نوع است یکے ایمان آوردن اجمالی کہ آن را ایمان مجمل گویند
دوم ایمان آوردن مفصل کہ ایمان تفصیلی گویند۔ اگر پرسند

کہ ایمان مجمل کدام ست جواب بگو کہ ایمان مجمل آن است کہ بجملۂ مومن بہ یعنی بجملۂ چیزہائیکہ درستی ایمان بانہا است :-
بیک بار قبول کردن و تصدیق کردن چنانچہ گوید کہ اٰمَنْتُ بِاللّٰهِ وَمَلٰئِكَتِهٖ وَكُتُبِهٖ وَرُسُلِهٖ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَالْقَدْرِ خَيْرِهٖ وَشَرِّهٖ مِنَ اللّٰهِ تَعَالٰى وَالْبَعْثِ بَعْدَ الْمَوْتِ یعنی ایمان آوردم من بخدائے عزوجل و بہ فرشتگان وے و بکتابہائے وے و برسولان وے و بآمدن روز قیامت و بقدر یعنی بآنچہ تقدیر نیکی و بدی است ہمہ از قضائے خدای تعالیٰ ست و بہ زندہ گردانیدن بعد از میرانیدن کہ ہمہ حق ست و راست است يَفْعَلُ اللّٰهُ مَا يَشَاءُ وَيَحْكُمُ مَا يُرِيْدُ اگر پرسند کہ ایمان مفصل کدام است جواب بگو کہ ایمان مفصل آن است کہ ہر مسئلہ ایمان مجمل را تفصیل دہی و بہر کدام دلیل اقامت نمائی واز استاد تعلیم گیری و بشنوی چنانچہ گفتی کہ ایمان آوردم من بہ خدائے عزوجل پس باید کہ تحقیق نمائے بہ نزد استاد کامل و واقف شوی بحدے کہ خدائے تعالیٰ یکہ و یگانہ است و بہ یکہ و یگانگی او دلائل اقامت کنی و بہ صفات او واقف شوی کہ او را ہشت صفات ثبوتے است و دو صفات سلبی و غیر ایتہا و قول اللہ تعالیٰ کہ وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ

وَالْاِنْسَ اِلَّا لِیَعْبُدُوْنِ اِلَّا لِیَعْرِفُوْنِ یعنے خدائے تعالے خلق نہ کردہ است انس جن را مگر از جہت آنکہ شناسد او را و عبادت کنند او را پس باید کہ تمامی عمر را در دین را صرف کنی نہ در طلب دنیا و جمع مال کہ قولہٗ تعالیٰ اِنَّمَا اَمْوَالُکُمْ وَاَوْلَادُکُمْ عَدُوًّا لَّکُمْ فَاحْذَرُوْهُمْ یعنے این است و جز این نیست کہ اولاد شمایان و اموال شمایان دشمنان شمایانند پس حذر کنید از ایشان یعنی بترسید از آنہا کہ دشمنی آنہا دشمنیہا است نہ دشمنیہا کہ بر علم و خیالات شمایان است این است طریق ایمان تفصیلی رَزَقَنَا اللّٰهُ وَاِیَّاکُمْ یعنے نصیب ما و شما باد کہ این بفضل ایزدی است اگر بپرسند کہ احکام ایمان چند است جواب بگو کہ پنج است اول ایمان بغیب آوردن دوم عزت مسلمانی را نگاہ داشتن سوم بہشت و دوزخ را نہ دیدہ گرویدن چہارم از غضب اللہ تعالے ترسیدن پنجم از رحمت خدائے امید وار بودن اگر بپرسند کہ اسلام چیست جواب بگو کہ اَلْاِسْلَامُ هُوَالْاِنْقِیَادُ بِاَوَامِرِ اللّٰهِ تَعَالٰی وَالْاِجْتِنَابُ عَنْ نَوَاهِیْهِ یعنے اسلام گردن نہادن بفرمان خدائے تعالے و دور بودن از منہیات اللہ تعالے یعنے ہر چیزے را کہ اللہ تعالے امر کردہ است آن را قبول کردن و ہر چیزے را کہ نہی کردہ است از ان چیز باز

ایستان۔ اگر پرسند کہ خدارا می شناسی جواب بگو کہ می شناسم
اگر پرسند کہ چہ گونہ ے شناسی جواب بگو بیچون و بیچگونہ و
بے شبہ و بے نمونہ کہ اللہ تعالیٰ لَمْ یَزَلْ وَلَا یَزَالُ وَلَیْسَ کَمِثْلِہٖ
شَیْءٌ وَّ ھُوَ السَّمِیْعُ الْبَصِیْرُ است و خدائے تعالےٰ یکہ و یگانہ
است و ھمیشہ بود و ہمیشہ ماند و ہمیشگی مراورا سزاوار ست
و ہر چہ خواست کرد و ہر چہ خواہد بکند یَفْعَلُ اللّٰہُ مَا یَشَاءُ وَ یَحْکُمُ
مَا یُرِیْدُ اگر پرسند کہ معنےٰ اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ چیست جواب بگو کہ
سپاس و ستایش مر خدائے راست عزوجل اگر پرسند کہ
از کے باز مسلمانی جواب بگو کہ از روز میثاق اگر پرسند کہ معنےٰ میثاق
چیست جواب بگو کہ اَلْمِیْثَاقُ ھُوَ الْعَھْدُ الْمَوْثُوْقُ وَالْخِطَابُ
یعنے میثاق معاہدۂ محکم بوثیقہ و خطاب است یعنے
حضرت حق سُبْحَانَہٗ و تعالیٰ ارواح مایان و جمیع آدمیان را بہ
قدرت خویش حاضر گردانید کہ آن روز را روز میثاق گویند و خطاب
کہ اَلَسْتُ بِرَبِّکُمْ یعنے آیا نیستم من پروردگار شمایان و از
جانب ارواح مایان و جمیع مؤمنان جواب بر آرکہ
بلےٰ یعنے ہستی تو پروردگار مایان و جملہ جہانیان
و خالق کل شئ و رزاق کل حی و قولہ تعالےٰ

اَلَسْتُ بِرَبِّکُمْ قَالُوْا بَلٰی الآیۃ دلیل این معنی است
اگر پرسند کہ قبلہ چند است جواب بگو کہ پنج است اول
محراب دوم خانہ کعبہ سوم بیت المعمور۔ چہارم کرسی
پنجم عرش اگر پرسند کہ امام چند است جواب بگو کہ پنج
امت اول امام تن دوم جان سوم امام فعل چہارم امام
عقل پنجم امام دل مکان امام تن محراب است مکان
امام جان کعبہ است مکان امام فعل بیت المعمور است
ومکان امام عقل کرسی است ومکان امام دل عرش است
اگر پرسند کہ جملہ پیران چند است جواب بگو کہ سی ہفتند
اول چہار پیر شریعت دوم چہار پیر طریقت سوم چہار پیر حقیقت
چہارم پیر اخلاص پنجم چہار پیر زکن ششم چہار پیر مذہب ہفتم
پنج پیر معرفت ہشتم ہشت پیر متقی مشفق راہنمائے اگر پرسند
کہ چہار پیر شریعت کدام است جواب بگو کہ اول آدم صفی ا
للہ دوم حضرت نوح نبی اللہ سوم حضرت ابراہیم خلیل اللہ
چہارم حضرت محمد مصطفےٰ صلی اللہ علیہ والہ وسلم اگر پرسند
کہ چہار پیر طریقت کدام اند جواب بگو کہ اول حضرت ابوبکر
صدیق رضی اللہ عنہ دوم عمر فاروق رضی اللہ عنہ سوم حضرت عثمان ذی النورین

رضی اللہ عنہ چہارم حضرت علی کرم اللہ وجہہ اگر پرسند کہ
چہار پیر حقیقت کدام اند جواب بگو کہ اول حضرت مہتر جبرائیل
علیہ السلام دوم حضرت مہتر عزرائیل علیہ السلام سوم حضرت
اسرافیل علیہ السلام چہارم مہتر میکائیل علیہ السلام اگر پرسند کہ چہار
پیر رکن کدام اند جواب بگو کہ اول مشائخ ترکستان حضرت
خواجہ احمد یسوی رحمۃ اللہ علیہ دوم پشت کوہستان حضرت
سلطان شاہ ناصر رحمۃ اللہ علیہ سوم سینۂ خراسان حضرت
امام موسی رضا رحمۃ اللہ علیہ چہارم پای ہندوستان حضرت شیخ
نظام الدین رحمۃ اللہ علیہ اگر پرسند کہ چہار پیر مذہب کدام اند جواب
بگو کہ اول حضرت امام ابو حنیفہ صوفی کوفی رحمۃ اللہ دوم حضرت امام
شافعی رحمۃ اللہ علیہ سوم حضرت امام مالک رحمۃ اللہ چہارم حضرت
امام حنبل رحمۃ اللہ علیہ اگر پرسند کہ پنج پیر معرفت
کدام اند جواب بگو کہ اول حضرت مولانا رومی
قدس اللہ سرہٗ دوم حضرت شیخ شمس تبریزی
قدس اللہ سرہٗ سوم حضرت شیخ سعدی قدس اللہ سرہٗ
چہارم حضرت شیخ عطار قدس اللہ سرہٗ پنجم حضرت شیخ شاہ
قاسم انوار قدس اللہ سرہٗ - اگر پرسند کہ ہشت پیر متقی

کدام اند جواب بگو اوّل پدر و مادر دوم پدر کلاں سوم پدر عروس چہارم استاد علم پنجم استاد کسب ششم سر تراش ہفتم غسال ہشتم پیر راہ نمائے واللہ اعلم بالصواب۔ اگر پرسند۔ کہ کودک نارسیدہ بہ مکتب مے خواند اجرت آں برکہ واجب مے شود جواب بگو کہ بر پدر و مادر لازم مے شود و اگر پدر و مادر ندارد بر کسے کہ آں را بہ مکتب در آوردہ است مثل پدر کلاں و عمک دار ذوی الارحام مثل طغائی۔ دعمہ و خالہ والا اجرت گرفتن حلال نیست۔ و در مذہب حضرت امام اعظم اجرت ہر سپارہ یک مثقال زر خالص باشد اَلْاُجْرَۃُ بِکُلِّ جُزْءٍ مِثْقَالٌ مِنَ الذَّھَبِ مجمع البحرین وحق شاگرد بر استاد آں است تعلیم را دریغ ندارم دوم شفقت خود را دریغ نہ دارد سوم نرم نرم با شاگرد سخن گوید۔ چہارم ایمان و اسلام را بر شاگرد بیاموزد۔ اگر پرسند کہ نیت جنازہ کدام است جواب بگو کہ نیت کردم بگذارم چہار تکبیر صلوٰت جنازہ ثنا مر خدائے را و درود بر محمد مصطفٰے را صلی اللہ علیہ وسلم ثوابش را بخشیدم مر ایں میت حاضر ایستادہ را روئے آوردم بہ قبلہ

قبلہ من بجہتہ کعبہ خالصاً للہ تعالےٰ اللہ اکبر گفتہ دو انگشت ابہامہ
دو دست را بدو نرمی گوش رساند بعد ازان ثنا خواند یعنے سُبْحٰنَکَ
اَللّٰھُمَّ وَبِحَمْدِکَ وَتَبَارَکَ اسْمُکَ وَتَعَالیٰ جَدُّکَ وَلَا اِلٰہَ
غَیْرُکَ ط بعد ازان تکبیر گوید یعنے اَللّٰہُ اَکْبَرُ و بعد ازان درود صلوٰتیکہ
در نماز میخواند بخواند و باز تکبیر گوید و بعد ازان این دعا را بخواند اگر
میت کبیر باشد اَللّٰھُمَّ اغْفِرْ لِحَیِّنَا وَمَیِّتِنَا وَشَاھِدِنَا وَغَائِبِنَا
وَصَغِیْرِنَا وَکَبِیْرِنَا وَذَکَرِنَا وَاُنْثٰنَا اَللّٰھُمَّ مَنْ اَحْیَیْتَہٗ مِنَّا
فَاَحْیِہٖ عَلَی الْاِسْلَامِ ط وَمَنْ تَوَفَّیْتَہٗ مِنَّا فَتَوَفَّہٗ عَلَی الْاِیْمَانِ ط
بِرَحْمَتِکَ یَا اَرْحَمَ الرّٰحِمِیْنَ ط واگر پسرک نارسیدہ باشد این دعا را
بخواند۔ اَللّٰھُمَّ اجْعَلْہُ لَنَا فَرَطًا وَّاجْعَلْہُ لَنَا اَجْرًا وَّذُخْرًا وَّاجْعَلْہُ
لَنَا شَافِعًا وَّمُشَفَّعًا ط بِرَحْمَتِکَ یَا اَرْحَمَ الرّٰحِمِیْنَ ط واگر دخترک
نارسیدہ باشد این دعا را بخواند۔ اَللّٰھُمَّ اجْعَلْھَا لَنَا فَرَطًا
وَّاجْعَلْھَا لَنَا شَافِعَۃً وَّمُشَفَّعَۃً ط بِرَحْمَتِکَ یَا اَرْحَمَ الرّٰحِمِیْنَ ط
و بعد ازان تکبیر گوید و سلام دہد۔ مجموع چہار تکبیر میشود و تکبیر
اول دو دست را تا نرمۂ گوش بر دارد۔ و در سہ تکبیر دستہا را نمی بردارد
واگر کسے مسبوق شدہ باشد باید کہ تکبیر فوت شدہ را بعد از سلام امام
و قبل از برداشتن جنازہ ادا نماید۔ باید دانست کہ در صلوٰۃ جنازہ ہر تکبیر

قایم مقام یک رکعت است اما ثنا و صلواتیکه در این تکبیرات
است اعادهٔ ان حیرج ست که بنابر ضیقی وقت فرصت
گنجایش اعاده نیست پس اعاده آنها لازم نیست اما بسبب
ترک اعادگیها فائتهٔ از تکبیر نماز جنازه تا تمام بماند و بعد فراغ
نماز این دعا را بخواند اَللّٰھُمَّ رَبَّنَا اٰتِنَا فِی الدُّنْیَا حَسَنَۃً
وَّفِی الاٰخِرَۃِ حَسَنَۃً وَّقِنَا عَذَابَ النَّارِ ۝ اگر پرسند
که تشہد را بچہ سبب تشہد میگویند جواب گو که بنابر واقعه
شب معراج و آن واقعهٔ این چنین در خبر آمده است که آن
سلطان سید انبیاء صلے اللہ علیہ وسلم فرموده اند که من در شب
معراج بخلوت خانه دنا فتدلیٰ فکان قاب قوسین او ادنیٰ شتافتم
و محرم اسرار داوحیٰ اِلیٰ عَبْدِہٖ مَا اَوْحیٰ شدم ندا آمد که یا محمد
ذات پاک مرا ثنا گوئی امتثالاً لامره زبان به ثنا کشودم و
گفتم اَلتَّحِیَّاتُ لِلّٰہِ وَالصَّلَوٰتُ وَالطَّیِّبَاتُ حق تعالے
در جواب فرمود که اَلسَّلَامُ عَلَیْکَ اَیُّھَا النَّبِیُّ وَرَحْمَۃُ
اللّٰہِ وَبَرَکَاتُہٗ باز خواجهٔ عالم در جواب گفته اند که السلام
عَلَیْنَا وَعَلیٰ عِبَادِ اللّٰہِ الصَّالِحِیْنَ ۔ چون
ملائکه ملاء الاعلے وکروبیان عالم بالا این مرتبه را

مشاہدہ نمودند ہمہ بیک بار آواز بر آوردند - کہ اَشْھَدُ اَنْ لَّآ اِلٰہَ
اِلَّا اللّٰہُ وَاَشْھَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُہٗ وَرَسُوْلُہٗ ط ۵
پس این نام تشہد باقی ماند - اگر پرسند کہ دعائے قنوت
چرا اضافہ بہ قنوت کردہ اند - جواب بگو کہ این دعائے فرشتہ
بودہ است کہ نام آن قنوت بودہ بنا بر آن نام خواندہ را نخواندہ
شدہ ماندہ اند کہ این از جملہ قواعد فصاحت است چنانچہ
در خبر آمدہ است کہ حضرت رسول اکرم صلے اللہ علیہ وسلم
آن ہنگامے کہ از مقام قربت بہ مقام جبرائیل علیہ السلام
نزول نمود - حضرت جبرائیل علیہ السلام گفتند یا محمد
آرزوئے من آن است کہ در صومعہ من یک رکعت نماز بگذاری
سپید بر خواستند و یک رکعت نماز گذاردند و یک رکعت دیگر با آن
ضم نمودند و میخواستند کہ سلام دہند و دوگانہ نماز را تمام نمایند
پس از رب العزت ندا آمد کہ یا محمد این طاعت تو پسندیدہ آمدہ است
و یک رکعت دیگر بر آن ضم نمائی تا یا متان خود بدیہ ببری حضرت
صلے اللہ علیہ وسلم بر خواستند و رکعت دیگر بر آن ضم نمودند در آن
ہنگام ملک مسمیٰ بہ قنوت بر سید و گفت یا محمد این دعا عظیم ا
لشان را نیز بخوان تا بر امتان خود بدیہ ببری - کہ من از خواندن

این دعا بر کتبها و در جاتها یافته ام پس از حق تعالیٰ ندا آمد - که بخوان آن چیزے را که ے گوید پس آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بخواندند و بر امتیان ایشان واجب شد اَللّٰهُمَّ اِنَّا نَسْتَعِيْنُكَ وَنَسْتَغْفِرُكَ وَنُؤْمِنُ بِكَ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْكَ وَنُثْنِيْ عَلَيْكَ الْخَيْرَ ط وَنَشْكُرُكَ وَلَا نَكْفُرُكَ وَنَخْلَعُ وَنَتْرُكُ مَنْ يَّفْجُرُكَ ط اَللّٰهُمَّ اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَلَكَ نُصَلِّيْ وَنَسْجُدُ وَاِلَيْكَ نَسْعٰى وَنَحْفِدُ وَنَرْجُوْا رَحْمَتَكَ وَنَخْشٰى عَذَابَكَ اِنَّ عَذَابَكَ بِالْكُفَّارِ مُلْحِقٌ ط اگر پرسند که اگر کسے دعائے قنوت را نداند و نتواند خوان چہ خواند جواب بگو که اَللّٰهُمَّ رَبَّنَا اٰتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَّفِي الْاٰخِرَةِ حَسَنَةً وَّقِنَا عَذَابَ النَّارِ ط بخواند یا سہ مرتبہ یارب یارب یارب گوید و باید دانست که دانستن عذر نیست باید که سعی نماید و بداند که آنچہ عذر در جرح است و جرح در نادانی نیست بلکہ در نادانی مساہلہ کار لیست و مساہلہ کاری در امور شرعی موجب پشیمانی نست ابدًا باید که ہر مشکلے پیش آید باید که در دعائے قنوت را بسیار خواند و پس ازان این رباعی قطب العارفین حضرت بایزید بسطامی بخواند در مکان خلوت پاکیزہ باشد :-

اللہ بہ فریاد من بے کس رس	لطف و کرمت یار من بیکس و بس
ہر کس بکسے بحضرتے می نازد	جز حضرت تو ندارد این بیکس و کس

اِنشاءاللہ مشکل او آسان بیشود و حاجت او مے برآید ہر کہ این دعا را از برائے حفظ ایمان بخواند۔ اِنشاءاللہ تعالیٰ ایمان او در حفظ و حمایت حق میباشد اللھم بارک لی فی الموت و فیما بعد الموت و نجنی من النار نقل است کہ شبے حضرت ابوبکر رحمۃ اللہ علیہ حضرت رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم را بخواب دیدند و گفتند کہ یا رسول اللہ چہ دعا خوانم تاکہ حق تعالےٰ دل مرا زندہ گرداند کہ ہرگز نمیرد و رسول اللہ صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم فرمودند کہ ہر کہ درمیان سنت و فریضہ نماز بامداد ہر روز چہل و یک بار این دعا را بخواند دل او زندہ گردد و ہرگز نمیرد و مقصود او حاصل گردد۔ و خدائے تعالےٰ ایمان او را از زوال نگہدارد و چہار چیز بران بندہ کرامت کند اول آنکہ بران بندہ عمر طبیعی کرامت کند دوم آنکہ رزق او را فراوان کند سوم آنکہ خیر و برکت را در کار افزاید چہارم آنکہ حضرت خضر علیہ السلام را در خواب بیند دعا این ست یا حیُّ یا قیّومُ یا بدیع السمٰوٰت والارض یاذا الجلال والاکرام لا الہ الا انت اسئلک ان تحیی قلبی بنور معرفتک ابدا۔ یا اللہ۔ یا اللہ۔ یا اللہُ۔ برحمتک یا ارحم الراحمین دعائے فتحنامہ از حضرت زندہ فیل علیہ الرحمۃ منقول است ہر کہ این دعا را با خلاص

درست بخواند دیا با خود نگاه دارد و خدائے تعالے اورا از شر
واز مکر حاسدان واز بلائے آخرالزمان در حفظ و حمایت خود نگاه
دار داورا چهار چیز کرامت فرماید اول طبعی دوم رزق فراوان
سوم خیر و برکت در کسب و کار چهارم ایمان بسلامتی دعا این
است بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ ط اللهم افتح لنا ابواب الخیر
والبرکة فی العمر انک الوهاب یا عزیز یا غفار یا کریم یا ستار
فَاللّٰهُ خَیْرٌ حَافِظًا وَّهُوَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِیْنَ ه وَ صَلَّی اللّٰهُ عَلٰی خَیْرِ
خَلْقِهٖ مُحَمَّدٍ وَّاٰلِهٖ وَاَصْحَابِهِ الطیبین الطاهرین بِرَحْمَتِكَ یَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِیْنَ

حضرت خواجه کعب الاحبار از امتان پیغمبران
سابق بوده در آخر عمر خود زمان بعثت حضرت رسول اکرم
صلے اللہ علیہ وسلم را دریافته واز امتان آنحضرت صلے
اللہ گشته اند و در صحابه بودن ایشان اختلاف است کعب
در اصطلاح بلندی مرتبه را گویند و در لغت بلندی را گویند
بیت اللہ راکه کعبه مے گویند - بنابر دو رعایت ا
ست یکه لغتہً و اصطلاحًا و بجلک پائے را کعب
مے گویند از جهت بلندی آن است چنانچه در قول اللہ
تعالے که وَاَرْجُلَكُمْ اِلَی الْكَعْبَیْنِ یعنے بشوئید پایهان را

-تا کعبین یعنے تا بجلک واخبار جمع خبر است وخبر در لغت دانش مندرا گویند یعنے کعب الاخبار بلند مرتبہ دانشمند وآن چہ کعب الاخبار گویند غلط است وعمر ایشان چہار ہزار چہار صد سال است و دانش مندی ایشان زیادہ برآن

وصیّت نامہ حضرت لقمان علیٰ نبیّنا و علیہ السّلام

پسر خود را اے فرزند نخست خدائے را بشناس و ہرچہ گوئی پند و نصیحت گوئی واز فرمودہ شریعت بیرون میا و بدان کار کن و سخن باندازہ خویش گوئے و قدر مردمان را بدان و حق وہمہ کس را بشناس و دار خویش نگہدار و مردمان را دل وقت کلفت بیاز مائے دوست را بوقت سود و زیان امتحان کن و دوست زیرک و دانا گزین واز مردم نادان وابلہ بگریز و در کارہائے خیر جد و جہد بنمائے و بر زبان اعتماد منمائے و بنا آزمودہ اعتماد منمائے و سخن ز بحجّت گوئے و تدبیر را با مردم مصلح و دانا گوئی و جوانی را غنیمت وآن بہ ہنگام جوانی کار و جہانے را راست کن و دوستان را عزیز دار و خدمت ایشان را بہ واجبی بگذارد و استاد را بہترین مردمان دان و خرچ باندازہ دخل کن و در ہمہ کار ہا میانہ رو باش و جوان مردی را پیشہ کن و خدمت

مهمان را به واجبی بگذار و در خانهٔ کسے که در آئی چشم و زبان خود را
نگه دار و با جماعت یار باش و جامه و تن خود را پاک دار و فرزند
را علم و ادب بیاموز و تیر انداختن و سواری راندن را تعلیم نمائے
و تن خود را از برائے آنجهان و درم خود را از برائے این جهان
نگهدار کفش و موزه را که بپوشی از پائے راست بپوش و در بیرون
آوردن از پائے چپ بیرون آر با هر کس که باشی قناعت را
پیشه کن شب چون سخن گوئے آهسته و نرم گوئی و چون در روز
سخن گوئی اول بهر سو نگاه کن تا توانی کم خوردن و کم گفتن و کم خفتن
عادت کن هر چه خود را نه پسندی دیگران را نیز مپسند کار بدانش
کن ناآموخته استادی مکن با زنان و کودکان راز منه و بر چیز
کسان دل منه از بد اصلان وفا مجوئے بے اندیشه در
کار مشو ناکرده را کرده مدان کار امروز به فردا مفگن
از ناکس بخیل امید بهی مجوئے با بزرگتر از خود مزاح مکن
با بزرگان سخن دراز مگوئے عوام را با خود را گستاخ مکن
حاجت مند را نومید مگردان در خانهٔ مردم کدخدائی مکن
و کس را بخانهٔ خود بکدخدائی راه مده - و از جنگ گذشته
یاد مکن چیز کسان با چیز خود میامیز هیچ کارے بے تدبیر مکن

میان زن و شوہر سخن چینی مکن مال خود را بہ دوست و دشمن
منما ئے از خویشان مبر بر چیز کسان فریفتہ مشو سخن نا شنیدہ را
بکار مبر کار ہا را بہ صرفہ و تدبیر کن از عیب مردمان یاد مکن بہ بد آمد
کسان ہمداستان مشو غیبت مردمان مکن و دروغ گوئی پیشہ خود
مکن ناتوانی جنگ مکن قوت آزمائی باش آزمودہ خویش را جز
بہ صلاح کسان مبر نان خویش در سفرہ مردمان مخور در کار تعجیل
مکن تن خود را از برات دنیا در رنج منہ ہر کہ خود را نشاسد از وے
امید بہی مدار در خشم سخن مگوئی در وقت آفتاب بر آمدن محنت
پیش مردم بزرگ آب بینی بہ آستین پاک مکن در مجلس جائے
نشستن خود را بشناس سخن گفتن مردمان را گوش دار
شب برہنہ مخیز و در پیش مردم خود را مخار از بزرگتران در راہ
پیش مرو در میان مردمان سر بزانو منہ بر چپ و راست مگر
ناتوانی بر ستور برہنہ منشین پیش مہمان بر کس خشم مکن مہمان را
کار مفرمائی با مست و دیوانہ سخن مگو با فارغ بالان بر سر
محلہ منشین از بہر مردمان آبروئے خود مریز فضولی و متکبر مباش
خصومت مردمان بر خود مکن از فتنہ و جنگ در کنار
باش در خانہ تنہا مخسپ ہرگز بے کارد وبے انگشتری

و بے درم مباش ہر کہ ترا کار فرماید مکن برو جائیکہ خواہی رفت مکن کارے کہ خواہی کرد مکن کارے کہ نخواہی کرد مرد جائے کہ نخواہی نہ رفت چون وعدہ کنی وفا کن ہیچ کس را از خود مترسان

فصل در بیان دانستن ستارہ کہ اہل آن تجربہ و

امتحان رسانیدہ اند کہ آن را رعایہ باید کردن دستور دے آنہاست دگفتہ اند کہ باید کہ مقرر آن را شناسد کہ بکدام جانب است باید کہ در سفر ہمان جانب را در قفا و قدام نگرند بلکہ در پہلو گیرند تا نتیجہ نیک آید بس ستارۂ نحس یکم و یازدہم ماہ و بست یکم ماہ در جانب مشرق میباشد دوم دوازدہم و بست دوم ماہ درمیانہ مشرق و جنوب مے باشد سوم و سیزدہم و بست سوم و ماہ در جنوب میباشد چہارم و چہاردہم و بست و چہارم ماہ درمیان جنوب و مغرب مے باشد پنجم و پانزدہم و بست پنجم ماہ در مغرب میباشد ششم و شانزدہم و بست ششم ماہ درمیان مغرب و شمال میباشد ہفتم و ہفتدہم و بست ہفتم ماہ در شمال مے باشد ہشتم و ہژدہم و بست ہشتم ماہ درمیان شمال و مشرق میباشد نہم و نزدہم و بست نہم ماہ در زیر زمین میباشد دہم و بستم و سیم در آسمان

میباشد واللہ اعلم بالصواب **فصل در بیان روز ہائے نحس** کہ این چنین بہ تجربہ رسانیدہ اند وگفتہ اند کہ دران روز ہا ایجاد کار مرغوب را نباید کردن کہ نتیجہ آن بالعکس خواہد شد۔ واللہ اعلم بالصواب ؎ والیہ المرجع والمآب :۔

ہفت روز نحس باشد مرہہی ۔۔۔ یا دگیر سشش تا ہفتی درجہی
ستہ پنج و پانزدہ باشانزدہ ۔۔۔ بست و یک با بست چہار بست پنج
سوے مشرق دوشنبہ شنبہ ۔۔۔ مرو اے برادر من بہ
آں کہ از مغرب آور کینہ ۔۔۔ روز یک شنبہ است و آدینہ
روز سہ شنبہ و چہار بقال ۔۔۔ مروی زینہار سوئے شمال
روز پنجشنبہ اے نکو اختر ۔۔۔ رخت خود جانب جنوب مبر

فصل در بیان عقاید دینیہ بر دقق مذہب اہلسنت و الجماعت

بداں اے طالب صادق کہ دانستن عقاید دینیہ علامت دین داری است کہ اگر کسے تبدیل عقاید دینیہ نماید دبرآن اعتقاد کند آن را بد مذہب و رافضی نامند واگر کسے معتقد دینیہ را انکار کند کافر شود نعوذ باللہ من ذالک واگر در دانستن اُن مساہلہ کند کار عظیم شود در فقہ اکبر حضرت امام اعظم رحمۃ اللہ علیہ چنین گفتہ اند کہ واذا اشکل علے الانسان شیئ من دقائق علے التوحید فانہ

ینبغی لہ ان یعتقد فی الحال ما ھو الصواب عند اللہ الیٰ ان
یجد عالماً فیسالہ ولا یسعہ تاخیر الطلب ولا یعذر بالوقف
فیہ ویکفر ان وقف یعنے ہر چہ گاہی کہ مشکل شود بر انسان
چیزے از دقایق علم توحید پس باید کہ از روئے وجوب در حال
آں چیزے را کہ صواب است در نزد خدا یعنے گوید کہ ہمین معتقد
من البتہ صواب است در نزد خدا بے شک و شبہ تا وقتیکہ موجود
یابد عالم را پس سوال نماید از عالم و ازالہ اشکال نماید و تاخیر کردن
آوان برائے دفع اشکال درست نیست و در توقف کردن و ازالہ
اشکال نمودن خود عذرے کہ ے گوید مسموع ے باشد
و کافر ے شود اگر توقف کند و متردد نہ باشد در معتقد خود
وطریقہ معتقدات دینیہ این است بدان کہ عذاب گور حق ا
ست و فشردل گور نیکان را چون گرفتن مادر و پدر است ولد را
از روئے مہربانا در وقت بیماری و سوال منکر و نکیر بہ لفظ من ربک
وَ ما دِینُکَ وَ مَنْ نَبِیُّکَ خورد و بزرگ را حق است
وجواب مؤمنان باعانت کریم منان کہ رَبِّیَ اللّٰہُ وَحدَہٗ
ودینی الاسلام ونبی محمد صلی اللہ علیہ وسلم حق اما در سول
علیہ السلام اختلاف است و سوال در قبر بقول عامہ علما

بر عامہ امم ثابت وحق است نبز د شیخ الامام محمد بن علے الحکیم الترندی رحمۃ اللہ علیہ مخصوص بہ ہمین حضرت پیغمبر آخر الزمان است صلی اللہ علیہ وسلم و در فتاوی سراجیہ گفتہ اند کہ سوال کردہ شود مرانبیارا علیہم السلام کہ نا ذا نزکتم ا متکم و در احیاء العلوم آوردہ کہ روایت کردہ اند حضرت عائشہ صدیقہ رضی اللہ تعالے عنہا کہ فرمودند رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم کہ ان للقبر ضغطۃ الی آخرا لحدیث و دیگر در شرح عقائد دوانی آوردہ اند کہ در سوال منکر ونکیر حق لقولہ علیہ السلام اذا قبر المیت اتاہ ملکان اسودان ازرقان یقال :- لاحد ھما المنکر وللآخر النکیر فیقولان للعبد ما کنت تقول فی حق ھذا الرجل فان کان مؤمنا فیقول ھو عبد اللہ ورسولہ اشھد ان لا الٰہ الا اللہ وحدہٗ واشھد ان محمد عبدہٗ ورسولہ فیقولان قد کنا نعلم انك تقول ھذا ثم یفتح فی قبرہٖ سبعین ذراعا فی سبعین ثم نیور لہ فیہ ثم یقول لہ ثم فیقول ارجع الی اھلی فاخبرھم فیقول لہ نم کنومۃ العروس الذی لا یقظ الا احب اھلہ الیہ حتے یبعث اللہ من مضجعہ ذالك وان کان منافقا فقال لہ سمعت الناس

یقولون قولا فقلت مثله ولا ادری فیقولان قد کنا نعلم انک
تقول ذالک فیقال للارض التامی علیه فتلتام علیه
فیختلف اضلاعه فلا یزال معذبا حتی یبعث الله من مضجعه
ذالک یعنی سوال منکر و نکیر حق است از جهت قول رسول الله
صلی الله علیه وسلم که هر چه گاهیکه در قبر مانده شود میت را
می نمایند میت را دو ملک سیاه رویان کبود چشمان که گفته
می شود مر یک نفر را منکر و مر دیگرا و را نکیر فیقولان یعنی میگویند
این دو نفر که چه می گفتی در حق این رجل یعنی صور جسمانی حضرت
رسول الله صلی الله علیه وسلم را حاضر آرید و پرسند که در حق
این رجل می گفتی پس اگر میت مومن باشد میگوید که بنده خدا اند
و رسول خدا اند و شهادة میدهم من این را که نیست الٰهی موجود مگر الله
تعالے که یکه و یگانه است و شهادت میدهم من این را که حضرت محمد
صلے الله علیه وسلم بنده الله اند و رسول الله اند پس گویند ملکان که به تحقیق
میدانیم که تو گوینده کلمه اسلامی بعد ازان کشاده فراخ کرده شود قبر
او را هفتاد گز در هفتاد گز و روشن کرده شود بعد ازان گویند که خواب کن
مثل خواب نو عروسی که بیدار نیست مگر بمحبت و مهربانی تا به وقتیکه زنده کرده اند
او را او تعالی ازان خوابگاه و اگر باشد میت منافق پس میگوید که می شنیدم

کہ مردمان مے گفتند سخنے را پس من نیز می گفتم مثل گفتہ ایشانان ونمیدانم پس گویند ملکان کہ بہ تحقیق ما میدانیم بہ کہ تو گوینده همین کلمه کفرے پس گویند زمین را کہ درہم پیچ پس درہم پیچد ہم چنانیکہ استخوانہا از بگذرد پس ہمیشہ در عذاب باشد تا بوقتیکہ زندہ گرداند او را اللہ از ان خواب گاہ وعن البراء بن عازب عن رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم قال یاتیہ ملکان فیجلسانہ فیقولان لہ من ربک فیقول ربی اللہ فیقولان ما دینک فیقول دینی الاسلام فیقولان ما هذا الرجل الذی بعث فیکم فیقول هو رسول اللہ فیقولان ما یدریک فیقول قرأت کتاب اللہ فامنت بہ وصدقت فذلک قولہ تعالے یُثَبِّتُ اللّٰهُ الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ الآیۃ فینادی منادٍ ان صدق عبدی فافرشوہ من الجنۃ والبسوہ من الجنۃ فافتحوا لہ بابًا الی الجنۃ فیفتح قال فیاتیہ من روحہا وطیبہا ویفسح لہا مد بصرہ واما الکافر فذکر موتہ قال ویعاد روحہ فی جسدہ ویاتیہ ملکان فیجلسانہ فیقولان من ربک فیقول ھاہ ھاہ لا ادری فیقولان لہ ما دینک فیقول ھاہ ھاہ لا ادری فیقول ما هذا الرجل الذی بعث فیکم فیقول ھاہ ھاہ لا ادری فینادی منادٍ من

السماء ان کذب فافرشوہ من النار والبسوہ من النار وافتحوا
لہ بابا الی النار قال فیاتیہ من حرھا وسمومھا قال ویضیق
علیہ قبرہ حتی یختلف فیہ اضلاعہ ثم یقیض لہ اعمیٰ واصم معہ
مرزبۃٌ من حدید لو ضرب بھا جبل لصار ترابا فیضربہٗ بھا ضربۃً
یسمعھا ما بین المشرق والمغرب الا الثقلین فیصیر ترابا ثم یعاد
فیہ الروح رواہ احمد وابوداؤد ومشکوٰۃ من نعشہ
یعنے گفتند - حضرت رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم می آیند نزد
میت دو ملک بنشیانند مراورا پس مے گویند مراورا من ربک
یعنے تربیت کنندہ تو کیست پس میگوید کہ تربیت کنندہ من
اللہ است پس میگویند کہ دین تو چیست پس مے گوید کہ دین
من اسلام است پس مے گویند کہ کیست این رجل کہ فرستادہ
شدہ است بسوئے شما یان پس مے گوید کہ ہمین رجل رسول اللہ
اند صلے اللہ علیہ وسلم پس میگویند کہ دانا یاند شمار اپس میگوید
کہ قراۃ کردم کتاب خدا را پس ایمان آوردم من بہ کتاب خدا
وراست داشتم من کتاب خدا پس بثبت قول من قول اللہ
تعالےٰ کہ یثبت اللہ الذین اٰمنوا بالقول الثابت فی
الحیوٰۃ الدنیا - یعنے ثابت القول میدارد اللہ تعالےٰ

آنان را کہ ایمان آوردہ اند بقول ثابت در زندگانی دنیا
بس فراشہا ے جنت را در تخت او فرش نماید
و لباس ہاے جنت را بپوشانید و بکشائید براے او درے
از جنت گفتند حضرت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
کہ پس می آید او را باد فرح فزاے جنت و خوشبوئے جنت
و فراخ کردہ میشود قبر او را تا بجائیکہ برسد در انجا چشم و اما
کافر پس ذکر کردند حضرت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم موت
او را گفتند کہ او تعالیٰ میاورد روح او را در جسد ش و می آیند او را
دو ملک منشیانند او را پس میگویند من ربک یعنی کیست تربیت
کنندہ تو پس میگوید کہ آہ آہ نمیدانم پس از ان میگویند کہ چیست
دین تو پس میگوید آہ آہ نمیدانم پس از ان میگویند کہ کیست این
رجل کہ فرستادہ شدہ است بسوے شما پس میگویند کہ آہ آہ
نمیدانم پس ندا کند منادی از آسمان کہ دروغ گو است پس
فرش کنید در تخت او فراش دوزخ را بپوشانید او لباسہاے
آتشین را پس بکشائید براے او درے را بسوے آتش دوزخ
گفتند رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم کہ می آید او را از گرمی جہنم و از
باد سموم جہنم و گفتند صلی اللہ علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم کہ

تنگ می شود بر او قبر بحد یکه استخوانہاے او در ہم سے گذرد و بعد
ازان در مصافحه میاند از د او را نا بینائی و گر نی دگر ز آہنین -
که اگر زده شود با د کوه را ہر آہنه سے گرد و کوه خاک پس میزنند
او را بہ ہمان گرز آہنین که می شنوند آوازن او را خلایقے که در ما بین
مشرق و مغرب بند - مگر انس و جن که ایشانان نمے شنوند -
پس سے گرد و خاک پس ازان می آرد در جسد او روح او را
روایت کرده اند این حدیث را احمد د ابوداؤد و مذکور است
این حدیث شریف در مشکوٰۃ در لواقیت - روایت کرده
اند از حضرت عائشه صدیقه رضی اللہ عنہا که گفتم یا رسول
اللہ ازان و قتیکه خبر دادی از صوت منکر و نکیر و ضغطہ گور
گوار نمے شود مرا طعام و شراب رسول اللہ صلے اللہ علیہ و سلم
گفتند یا عائشه بدرستیکه آواز منکر و نکیر در شنیدن مؤمنان
مثل سرمه است در چشم ضغطہ قبر در مؤمنان مثل مادر مہربان
ست در حق ولد چه گاہے که عارضہ شود ولد را درسر و شکایت
کند ازان به مادر و سے گیرد او را در آغوش و می افشرد سے او را
به طریق شفقت قال النبی علیہ السلام لا یاتی علی المیت اشد
من اول لیلة القبر فارحموا موتاکم بشئ من الصدقة

یعنی گفتند حضرت نبینا صلے اللہ علیہ وسلم کہ سختی آمد بر میت سخت ترین احوال از شب اول در قبر پس رحم نمائید از برائے منفعت احوال میت خود تا بچیزے از صدقہ باید کہ بعد از ماندن میئت در قبر خیرے صدقہ کنند و دعا و فاتحہ و تلاوت قرآن و نماز ہول گور کہ بعد از نماز شام یا بعد از خفتن دو رکعت نماز خواندہ ثوابش از خدائے تعالےٰ درخواست نمائید کہ یا در ساند یعنی دعا نمایند کہ اے یار خدایا برساں ثواب و ثمرہ ہمین نماز ما بروح فلاں بن فلاں میّت مدفون درہمین روز اگر در ہر رکعت بعد از فاتحہ آیۃ الکرسی ایک بار سورۃ اَلْھٰکُمُ التَّکَاثُرُ دو بار سورہ اخلاص سہ مرتبہ خوانند بہتر است و عذاب گور کافران را و مر بعضے از عاصیان حق است و حساب قیامت و نزاز وئے اعمال و رسیدن نامہ اعمال مؤمنان را بدست راست و کافران بدست چپ واز پس پشت و گواہی دادن اعضا بر کردار تا حق است و پل صراط از موئی بارہ یک تر و از شمشیر براتر و دوزخ وانواع عذاب و بہشت وانواع لذات او حق است و دیدار حق سبحانہ وتعالیٰ د بہ بیچون و بیچگونہ حق تعالیٰ بے مکان و بندہ در مکان ہمہ حق است و پیغمبران خواص بشر اند و خواص بشر افضل اند از خواص ملک و خواص ملک افضل اند از عوام بشر و عوام بشر از عوام ملک افضل اند و ہیچ ولی

به درجه نبی نرسد محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم افضل از جمیع انبیاء اند علیهم السلام و بعد از آنحضرت صلی الله علیه وسلم هیچ پیغمبرے نیست و نباشد و بعد از ان حضرت صلی الله علیه وسلم بهترین بشر حضرت ابوبکر صدیق اند و بعد از وے حضرت عمر فاروق اند و بعد از وے حضرت عثمان رضی الله عنه ذو النورین اند و بعد از وے حضرت مرتضیٰ علی اند رضی الله عنهم و هر کسیکه حضرت امیر المومنین علی رضی الله عنه را از سه خلیفه رضی الله عنهم مقدم داند گمراه و بد مذهب است و کسیکه خلافت حضرت ابی بکر را انکار کند کافر است و هو الصحیح و هر که خلافت حضرت امیر المومنین عمر رضی الله عنه را انکار کند کافر است و هو الاصح و اما انکار خلافت حسنین کفر نیست و منکر خلافت این دو مبتدع و ضال است و نماز در پس هر نیک و بد روا است و نماز جنازه خورد و بزرگ روا است و حق است و مردگان را از صدقه زندگان که برائے ایشان میکنند نفع هست و شفاعت پیغمبران و مومنان نیکو کردار در حق مومنان بدکردار حق است و مقبول است و مسح بر موزه روا است و مسح بر پائے برهنه روا نیست و فرود آمدن فرشتگان از آسمان و یاری دادن ایشان بر اعمال بندگان حق است که بد بخت نیک بخت و نیک بخت بد بخت شود و اصل ایمان زیاده و کم نشود و نور ایمان به سبب طاعات و عدم طاعات زیاده و کم شود و عقل انبیاء علیهم السلام از

عقل مؤمنان بالاتر است و عقل مؤمنان بالاتر از عقل کافران است و مؤ بہ صدق و اخلاص گوید کہ بندۂ خدایم و امت مصطفےٰ صلی اللہ علیہ وسلم و دوست دار چہار یارم رضی اللہ عنہم و قایم برامرویم و براہ لہ استم و بر صراط مستقیم و بر شریعت محمد مصطفےٰ صلی اللہ علیہ وسلم و بر مذہب حضرت امام ابو حنیفہ کوفی رضی اللہ عنہ واز اقوال و افعال اہل بدعت و ضلال بیزارم و بہ دین اعتقاد دربستہ ام و بدین اعتقادے باشم بہ فضل و عنایت حق تعالےٰ در دنیا و آخرت و باید مؤمن در باب ایمان بہ شک نہ باشد و نہ گوید کہ من مؤمنم انشاء اللہ ہمچنانکہ شافعی رضی اللہ عنہ گفتہ اند اگر پرسند کہ اصول دین کدام است جواب بگو کہ ہر چیز کہ باعتقاد تعلق دارد و اصول دین است چنانچہ جنت حق است و نار حق است و امثال اینہا و ہر چیزے کہ تعلق بہ عمل دارد و آن فروع دینہا ست مثل کیفیات نماز خواندن و بر جا آوردن حج و زکوۃ مال دادن روزہ ماہ رمضان شریف داشتن و چیز یکہ ازین قبیل باشد و ضابطہ کلیہ آن ہست

اصول دین برادر ہشت قسم است | بگویم با تو ہر یک را چہ اسم است
اول توحید باشد ای مسلمان | دوم آمد بنائے عدل سلطان
مقام سومین باشد امامت | مقام چہارمیں باشد نبوت

به پنجم امر معروف است بنگر | به ششم نیز میدان نهی منکر
مقام هفتمین باشد تولّا | مقام هشتمین باشد تبرّا
هر آں کس گو اصول دین نداند | یقین میدان چو خر در گل بماند

اول توحید یعنے اللہ تعالی بیگانگی اعتقاد نمودن دوم عدل یعنی راستی را پیشه کردن سوم امامت یعنے کار آخرت را بر کار دنیا مقدم دانستن چهارم نبوت یعنے حضرت رسول اکرم صلے اللہ علیہ وسلم وجمیع پیغمبران را بر حق دانستن پنجم امر معروف یعنے امر معروف یعنے هر چیزے را که اللہ تعالے امر کرده است آن را قبول کردن و دیگران را نهی امر نمودن ششم نهی منکر یعنے هر چیزے را که نهی کرده است اللہ تعالے از ان چیز باز ایستادن و دیگران را نیز از ان نهی نمودن هفتم تولّا یعنے دوستان او تعالے دوست داشتن هشتم تبرّا یعنے از ان از دشمنان او تعالی بیزاری نمودن اگر بپرسند که چهل فریضه کدام است جواب بگو که این است ای برادر از مسایل چهل فریضه یاد دار تا بهشت عدن تا اندران روز شماره هفت ایمان پنج اسلام دو ششش اندر نماز سه بغسل و ده وضو و دو تیمم چهار چهار. و دو دیگر امر معروف است نهی منکر است بعد ازان حیض و نفاس و علم ای صدر کبار. اگر بپرسند که هشت صفات ثبوتی کدام است جواب بگو

به صفاتیکه داده اند خبر | علم و قدرت حیات و سمع بصر
هم کلام و ارادت و تکوین | که ثبوتے بود علے التعیین

اگر پرسند کہ وصفت سلبی کدام است جواب بگوکہ این است
ہست این ہشت ثبوتی سلبی دو یعنے از عیب و شرک پاکست او
اگر پرسند کہ وصف ایمان چیست جواب بگوکہ تصدیق نمودن
بموجب بہ یعنے ایمان آوردن بہ خدائے تعالےٰ و کتاب ہائے وے
و رسولان وے و بر آمدن روز قیامت و بآنچہ تقدیر نیکی و بدی ہمہ
از خدائے تعالےٰ است عزّ و جل اگر پرسند کہ وصف
اسلام چیست جواب بگوکہ شہادت دادن بانیکہ اَشْهَدُ اَنْ لَّآ اِلٰهَ
اِلَّا اللّٰهُ وَ اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهٗ وَ رَسُوْلُهٗ و پنج وقت
نماز گذاریدن و روزہ ماہ شریف رمضان داشتن و طواف خانہ کعبہ
نمودن ہر گز آنرا دور احلہ باشد اگر پرسند کہ سنت اسلام چند است
جواب بگوکہ کو شش است اول موئے زیر ناف تراشیدن
دوم زیر بغل راکندن سوم موئے لب گرفتن چہارم موئے سر
تراشیدن پنجم ختنہ کردن اگر پرسند کہ در طعام خوردن چند چیز
فرض است جواب بگوکہ چہار چیز فرض است اول لقمہ حلال خوردن
دوم رزق را از واجب تعالےٰ دانستن سوم راضی بودن بقسمۃ اللہ تعالےٰ
چہارم عبادت کردن مادامیکہ قوت طعام در وے است و دور بودن
از معصیت مادامیکہ قوت طعام در دلیست و ہر کسیکہ لقمہ حرام خورد چہل

روز طاعت وی مقبول نبود و دعائے او مستجاب نشود اگر پرسند
کہ در طعام خوردن چند چیز سنت است جواب بگو کہ بست و سہ
چیز سنت است اول کشیدن نعلین از پائے دوم دو دست شستن
قبل از طعام دور میکند فقر را سوم نہادن طعام بر بالائی سفرہ چہارم
آنکہ ظرف طعام از سفال یا از چوب باشد پنجم حاضر کردن سرکہ
د حضر آب ست بر بالائے سفرہ ششم نشستن بر بالائے پائے
چپ و نصب کردن پائے راست نزد اکل ہفتم بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ
گفتن ہشتم بدست راست خوردن نہم ابتدا کردن بہ نمک دہم شکستن
نان بدو دست یازدہم گرفتن طعام بہ انگشت یعنے ابہام و
مسبحہ و وسطیٰ دوازدہم از پیش خود خوردن سیزدہم از میانہ
طعام ناخوردن چہاردہم یاد آب خوردن پانزدہم لیسیدن کاسہ طعام
شانزدہم اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ گفتن بعد از فراغ طعام ہفدم لیسیدن انگشتان
قبل از پاک کردن بمندیل ہژدہم خلال کردن دندانہا بعد از فراغ
طعام نزدہم دست شستن بعد از طعام بستم مضمضہ کردن سہ
مرتبہ بست و یکم شستن بعد از طعام بست دوم دعا کردن بعد
از فراغ از طعام یعنے اگر در سفرہ خود باشد دعا کند کہ اَللّٰھُمَّ
بَارِكْ لَنَا فِيْهِ وَارْزُقْنَا خَيْرًا مِّنْهُ و اگر در سفرہ میزبان باشد

این دعا را بخواند اَللّٰهُمَّ بَارِكْ لَهُمْ فِيمَا رَزَقْتَهُمْ فَاغْفِرْ لَهُمْ وَارْحَمْهُمْ
اگر پرسند که در طعام خوردن چند چیز مستحب است جواب بگو که چهار
چیز اول جمع شدن از برائے طعام خوردن اگرچہ باشد اہل و ولدش :-
قال النبی علیہ السلام اجتمعوا علی طعامکم یبارک لکم لبت
دوم خاطر نمودن در وقت طعام خوردن شخصے را که ہمنام پیغمبر علیہ
السلام باشد سوم آنکه کوتاه نکند دست خود را از طعام تا بوقتیکہ ہمسفرگان
کوتاه نکند دستہائے خود را چہارم آنکه مسح کند دو ساعد خود را با تر تریکہ بماند
بعد از شستن بعد از طعام دو دست اگر پرسند که در طعام خوردن چند
چیز ادب است جواب که لبت شش چیز ادب است اول طعام را
پس گرسنگی خوردن دوم قبل از سیری خورد انگہ داشتن سوم دست خود را
بعد از شستن پاک کردن چہارم در وقت طعام خوردن بِسْمِ اللّٰهِ
خیر الاسماء بِسْمِ اللّٰهِ الذی لا یَضُرُّ مَعَ اسمه شئ فی الارض
ولا فِی السَّمَاءِ وَهُوَ السمیع العلیم گفتن پنجم دست را از بزرگان
بہ طعام دراز کردن ششم لقمہ را بہ اندازہ خوردن گرفتن دہم سر خود را در
وقت طعام خوردن بالا کردن ہفتم از کنار کاسہ خوردن ہشتم لقمہ را یک
خائیدن نہم لقمہ را از بعد تمامی خوردن لقمہ اول گرفتن :-
یازدہم دہان را باندازہ لقمہ خورد کشادن دوازدہم

در اوّل ہر لقمہ بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ گفتن و در آخر آن الحمد للہ رب العالمین سیزدہم و در وقت سرفہ عطسہ روئے خود را گردانیدن چہارم و دہ کردن آلودگی طعام از اطراف دہان پانزدہم در انداختن سرکہ وامثال آن رعایۂ مرضائے رفیق نمودن شانزدہم بیرون انداختن چیزی کہ از بن دندان برآوردہ شدہ است ہفدہم بر لقمہ خود نہ گریستن ہژدہم دست خود را از طعام باز داشتن تا بوقتیکہ رفیق را میل بہ طعام باشد نوزدہم ناانداختن استخوان و پوست خربزہ قبل از فاتحہ طعام بستم ترغیب نمودن مہمان باکل بست یکم برداشتن طعام بردیہی کہ باز پس نیفتد از دست و بلعقہ بر بالائے طعام یا بر خوان بست دوم اخذ کردن طعام و کاسۂ وملعقہ بدست راست و این چنین ورد کردن آنہا بدست راست بست سوم دعا کردن در حق کسے کہ بدست آب میریزد از برائے شستن یعنے دعا باید کہ طہرک اللّٰہ الذی بست چہارم ریختن آب از دست و دہان بر طشت باہستگی بست پنجم آب ناخوردن در وقتیکہ مردمان بدست شستن اشتغال داشتہ باشند بست ششم از فراغ طعام دو رکعت نماز شکرانہ خواندن اگر پرسند کہ در طعام خوردن چند چیز منہی است جواب بگو کہ چہاردہ چیز

منهی است اوّل مکروه داشتن طعام بچیزهائیکه ضرر کننده است
دوم عیب کردن طعام سوم از وسط طعام و از وسط نان خوردن
و اطراف آن را گذاشتن چهارم طعام مگس بر افتاده را
از بغیر غوطه دادن آن مگس به همان طعام خوردن باید که همان مگس با طعام
افتاده را به همان طعام غوطه بدهند و پس از آن بیندازند طعام را
بخورند پنجم در اثنائے راه نان خوردن ششم قطع کردن لحم بکارد و بے
ضرورت هفتم قطع کردن نان بکارد هشتم در وقت طعام خوردن بینی
افشاندن به ضرب نهم پیش آوردن سر بقصعه در وقت لقمه گرفتن دهم بر
از سرمانده از جهت آمدن شخصے یازدهم برخواستن از جهت کاری
بے ضرورت مگر از برائے قوت نماز جمعیت دوازدهم برخواستن
از مائده قبل از جمع کردن مائده اگر بپرسند که در طعام خوردن
چند چیز مکروه است جواب بگو که دوازده چیز مکروه است اوّل
طعام خوردن در ظرف طلا و نقره و صفر و نحاس دوم نهادن قصعه
بر بالائے نان سوم امر کردن به پیش آوردن طعام و شراب پنجم
بوئے کشیدن طعام زیراکه این دوازده افعال بهائم است
ششم طعام را گرم خوردن هفتم نظر کردن بلقمه غیر هشتم ساکت بودن
در وقت طعام خوردن نهم بسیار خوردن دهم مالیدن انگشتا کارد بنان

مگر آنکہ فی الحال بخورد یازدہم پاکیزہ کردن دست بہ کاغذے کہ صالح کتاب است دوازدہم اکل نمودن در طریق اگر پرسند کہ در طعام خوردن چند چیز حرام است جواب بگو کہ دو چیز حرام است اول رفع ذلہ تا وامیکہ امر نہ کند صاحب خانہ برداشتن آن دوم خوردن بفوق شبع اگر پرسند در خواب کردن چند چیز سنت است جواب بگو کہ پنج چیز سنت است اول باطہارت خواب کردن دوم رو بہ قبلہ خواب کردن سوم در وقت خواب کردن بسم اللہ الذی لایضر مع اسمہ شیئ فی الارض ولا فی السماء وھو السمیع العلیم گفتن چہارم جائے خواب را بدست افشاندن پنجم بعد از بیدار شدن الحمد للہ الذی احیانا بعد ما اماتنا والیہ النشور گفتن نقل است کہ اگر کسے را طلب عظیمے از مہمات دینوی و اخروی باشد باید کہ روز یکشنبہ بعد از نماز بامداد بکسے سخن ناکردہ صد و یک مرتبہ یا احد گوید و این چنین بعد از فراغ از نماز بامداد در روز دوشنبہ صد و یک مرتبہ یا صمد یا فرد گوید و در روز سہ شنبہ یا حیُّ یا قیّومُ و در روز چہار شنبہ یا حنّانُ یا منّانُ و در روز پنجشنبہ یا ذالجلال والاکرام ط و در روز جمعہ یا اللہ یا اَحدُ و در روز شنبہ یا رحمٰنُ یا رحیمُ اگر در میانہ ترک شود باز از روز یکشنبہ از سر گیرد انشاء اللہ بہ مطلوب خود برسد بسیار با تجربہ کردہ شدہ است اگر کسی را

غائبے باشد این رباعی را خواند انشاءاللہ :۔

غائب بسلامت آید آبار خدائے پر عنایت	پاکیزہ کریم بے نہایت
من غائب خود بہ تو سپردم	تو زود رسان بہ من سلامت

ہر کسے کہ جامہ نو پوشد باید کہ الم نشرح بخواند واگر پیراہن نو بپوشد سورہ قل یاایھا الکافرون بخواند واگر میان ے بند د سورہ اخلاص بخواند واگر طاقیہ بپوشد اللہ اکبر بگوید واگر دستار بند د صلوٰت فرستد وآیۃ الکرسی نیز خواند اگر پرسند کہ کرم ابریشم بہ کدام وقت پیدا گشتہ است جواب بگو کہ در وقت نالیدن حضرت ایوب علیہ السلام کہ ربِّ اِنِّی مَسَّنِیَ الضُّرُّ وَاَنْتَ اَرْحَمُ الرّٰاحِمِیْنَ ط واقعہ او چنان بودہ کہ در تن مبارک او دوازدہ ہزار کرم پیدا گشتہ بغیر از دل سائر اعضائے رئیسہ وزبان ورگ وپے دیگر ہمہ خوردہ اند وسوراخ ناکردہ اند و زبانیکہ نوبت بہ دل رسیدہ پس حضرت ایوب علیہ السّلام بنالید کہ یارب دل من خانہ محبت تست وزبانم محل ذکر تو اکنون تو دانائی کہ اینہا قصد دل وزبان من کردہ اند حق سبحانہٗ وتعالےٰ دعائے او را اجابت کرد و دل وزبان او را از آفت کرمان نگہ داشت وان کرمان یک دیگر را میخورد ند واز ان کرمان سہ کرم باقی ماند حضرت جبرائیل علیہ السلام بامر رب جلیل آمدہ گفتند یا ایوب پائے خود

رابه زمین زن چوں پائے رابہ زمین زند چشمه پیدا شد ویک کرم
به ہوا رفت زنبوره عسل از ان پیدا گشت - و آں عسل سبب شفا
بیماراں گشت ویک کرم از ان به زمین بیفتاد دکرم ابریشم از ان
پیدا گشت - سبب زیب و زینت مردان شد ویک کرم از ان
به آب افتاد شولوک از ان پیدا شد سبب از ما ن
علیلان شد اگر پرسند که شریعت و طریقت و معرفت
و حقیقت چیست جواب بگو که شریعت شرط است و طریقت
در راه او تعالےٰ همه را ترک کردن است و معرفت شناخت خلق
رب است به صفت یگانگی و تربیت کنندگی - و حقیقت مقصود
و مطلوب منتهی است شریعت ره دشش طریقت کوشش
و معرفت باشش و حقیقت بخشش است ثمره شریعت
راو راه است شین شریعت شرائط اسلام بر جا آوردن است
ورائے شریعت رضا دادن است بحکم خدائے تعالےٰ و یاری
شریعت یاری خواستن است از خدائے تعالےٰ و عین شریعت
عبادت الله تعالےٰ بر جا آوردن است شریعت دراصل
توبه کردن است طاء طریقت طوق بندگی درگردن نہادن
است و راء طریقت ریاضت نفس است و یای طریقت یاد

حق سبحانہ وتعالےٰ ذکر گفتن است قاف طریقت کردن تسلیم نہادن است ہیم معروت چشمۂ حیات عین معرفت عین حیات است رامعرفت حبل حیات است فاء معرفت فصل حیات است رامعرفت تفصیل حیات است حاء حقیقت خود را از حرام جدا کردن است قاف حقیقت قتال کردن باہمراہی نفس است یا حقیقت عجز وشکستگی وافتادگی را شعار خود دانستن است وقاف ثانی حقیقت قتال کردن بہ نفس وشیطان وہوا است وتا حقیقت توبہ کردن وترک دنیا وماسوی اللہ کردن است واللہ اعلم ہر کسیکہ این دعا را بعد از ہر فریضہ سہ مرتبہ بخواند خدائے تعالےٰ حرام گرداند تن او را بر آتش دوزخ وجا دہد اورا در جنت اَللّٰھُمَّ اِنِّیْ اَسْئَلُکَ الْجَنَّۃَ وَاَعُوْذُبِکَ مِنَ النَّارِ ہر کہ این رباعی را بعد از ہر نماز فریضہ بخواند انشاء اللہ تعالےٰ تونگر گردد

یارب ز قناعتم تو انگر گردان | وز نور یقین دلم منور گردان
اسباب من سوختہ سرگردان | بے منت مخلوق بلیشر گردان

ہر کسے کہ در شب جمعہ دو رکعت نماز بگذارد در ہر رکعتے فاتحہ یک بار و آیۃ الکرسی سہ مرتبہ بخواند انشاء اللہ محتاج کس نہ شود تو انگر گردد

ہفتم آن حضرت صلے اللہ علیہ وسلم است فہو حضرت ابو بکر رضی عنہ از نسب تیمی قرشی اند ۔ نسب نامہ

حضرت عثمان رضی اللہ عنہ ہو ابو لیلے عثمان بن عفان بن ابی العاص بن امیہؔ بن عبد شمس بن عبد مناف بن قصی القرشی الاموی المکی ثم المدنی تہذیب الاسماء

نسب نامہ حضرت علی رضی اللہ عنہ

(واسم ابی طالب عبد مناف جامع الاصول)

ہو علی بن ابی طالب بن عبد المطلب بن ہاشم بن عبد مناف القرشی الہاشمی المکی المدنی الکوفی تہذیب الاسماء در

دربیان اعمار انبیاء علیہم السلام ۔ عمر حضرت

آدم علیہ السلام نہ صد سی سال عمر حضر شیث علیہ السلام ہفت صد سال عمر حضرت نوح علیہ السلام یک ہزار سال عمر حضرت صالح علیہ السلام یک صد ہشتاد سال عمر حضرت ہود علیہ السلام سہ صد وپنجاہ سہ سال عمر حضرت ابراہیم علیہ السلام یک صد نود سال عمر حضرت اسمٰعیل علیہ السلام یک صد سی وچہار سال عمر حضرت اسحٰق علیہ السلام یک صد سی چہار سال عمر حضرت یعقوب علیہ السلام یک صد ہشتاد سال عمر حضرت یوسف علیہ السلام یک صد بست

سال عمر حضرت شعیب علیہ السلام دو صد پنجاہ چہار سال
عمر حضرت موسےٰ علیہ السلام یک صد بست چہار سال
عمر حضرت داؤد علیہ السلام یک صد چہل سال عمر
حضرت سلیمان علیہ السلام یک صد ہشتاد سال عمر حضرت
زکریا علیہ السلام سہ صد سال عمر حضرت یحییٰ علیہ السلام
ہشتاد سال عمر حضرت عیسےٰ علیہ السلام سی سہ سال عمر
حضرت محمد مصطفےٰ صلے اللہ علیہ وسلم شصت و سہ سال واللہ اعلم

منقول است از حضرت شیخ ابو العباس

شیخ ابو منصور ماتریدی واز حضرت خواجہ عبد الخالق
غجدوانی واز حضرت خواجہ عبد اللہ الانصاری رحمہم اللہ
فالے این کہ ہر کہ بعد از نماز بامداد این رباعی ہفت مرتبہ
خواند البتہ بمرتبہ ولایت برسد اور اگر نہ رسد استخوانہائے
ان را از گور برارند وبسوزند و در قیامت دو دست خوانندہ
زبان مایان باشد رباعی این است :-

اے خدا من اللہ اللہ میزنم	بر در تو شیئاً للہ میزنم
اے خدا سوئے خودم راہے نما	زانکہ من گمراہم درہ میزنم

در بیان ازمنہ فاصلہ زمان پیغمبران علیہم السلام
تازمان حضرت نبینا صلے اللہ علیہ وسلم از تاریخ وفات
آدم علیہ السلام تازمان حضرت نوح علیہ السلام دوہزار
دو صد سال از زمان او تازمان حضرت ابراہیم علیہ السلام
سہ ہزار دو صد پنجا سال از زمان حضرت اسمٰعیل علیہ السلام
تازمان حضرت موسٰے علیہ السلام ہفت صد سال از زمان
او تازمان حضرت داؤد علیہ السلام پنج سال از زمان او تازمان
حضرت نبینا صلے اللہ علیہ وسلم ششش صد پنجاہ سال
واللہ اعلم بالصواب والیہ المرجع والمآب صلوٰۃ استخارہ
ہرکرا ہیچ پیش آید کہ در کردن آن کار متفکر و متردد باشد
باید کہ دو رکعت نماز بگذارد۔ وبعد ازان این دعا را بخواند کہ
اَللّٰھُمَّ اِنِّیْ اَسْتَخِیْرُکَ بِعِلْمِکَ وَاَسْتَقْدِرُکَ
بِقُدْرَتِکَ وَاَسْئَلُکَ مِنْ فَضْلِکَ الْعَظِیْمِ
فَاِنَّکَ تَقْدِرُ وَلَآ اَقْدِرُ وَتَعْلَمُ وَلَآ اَعْلَمُ
وَاَنْتَ عَلَّامُ الْغُیُوْبِ اَللّٰھُمَّ اِنْ کُنْتَ تَعْلَمُ اَنَّ
ھٰذَا الْاَمْرَ خَیْرٌ لِّیْ فِیْ دِیْنِیْ وَمَعَاشِیْ وَعَاقِبَۃُ
اَمْرِیْ اَوْعَاجِلِ اَمْرِیْ وَعَاجِلَہٗ فَاقْدِرْہُ

لِی وَیَسِّرْہُ لِی ثُمَّ بَارِکْ لِی فِیہِ وَاِنْ کُنْتَ تَعْلَمُ اِنَّ ھٰذَا الْاَمْرَ شَرٌّ لِّی فِی دِیْنِی وَمَعَاشِی وَعَاقِبَۃِ اَمْرِی اَوْعَاجِلِ اَمْرِی اَجِلِہٖ فَاصْرِفْہُ عَنِّی وَاصْرِفْنِی عَنْہُ وَاقْدِرْ لِیَ الْخَیْرَ حَیْثُ کَانَ ثُمَّ اَرْضِنِی بِہٖ۔ اگر مطلوب تزویج باشد باید کہ خواستگاری ان را بدل قصد کند پس ازان نیک وضو کند و بعد ازان دو رکعت نماز گذارد و بعد ازان حمد گوید اللہ تعالےٰ را و تمجید گوید اور بعد ازان این دعا را بخواند کہ اَللّٰھُمَّ اِنَّکَ تَقْدِرُ وَلَا اَقْدِرُ وَتَعْلَمُ وَلَا اَعْلَمُ وَاَنْتَ عَلَّامُ الْغُیُوْبِ فَاِنْ فُلَانَۃَ وَیُسَمِّیْھَا خَیْرٌ لِّی فِی دِیْنِی وَدُنْیَایَ وَاٰخِرَتِی فَاقْدِرْ ہَا لِی تا آخر دعا بخواند بعد ازان بخواب رود۔ انشاء اللہ در خواب مطلوب او عیان گردد بہمان عمل نماید از جملہ سعادتمندان استخارہ میکند اللہ تعالےٰ را و شقاوت پیشہ ترک ے کند استخارہ ا

اوقات اجابت دعا شیقدد

روز عرفہ ماہ رمضان بیگاہ جمعہ روز جمعہ نصف شب وقت سحر یک ساعت روز جمعہ امید است کہ آں در وقت نشستن امام در مجلس خطبہ باشد یا بعد از عصر روز جمعہ یا در وقت قراۃ امام در نماز جمعہ سورہ

فاتحہ ۱۱۔ احوال اجابت ۔ وقت اذان ونزد
اقامت ونزد صف فی سبیل اللہ ونزد پیوستہ شدن
باکفار و عقیب نماز ہائے و عقیب تلاوت قرآن خصوصاً
ختم قرآن خصوصاً از قاری ونزد نوشیدن آب زمزم
ونزد گور ونزد پوشانیدن چشم میت ونزد باریدن باران ونزد
حضور میّت ونزد بانگ خروس و اجتماع مسلمانان

در بیان کسانیکه دعائے آنہا مستجاب میشود

این است اول کسے کہ مضطر باشد بعد از ان مظلوم اگرچہ یکہ
کافر باشد یا فاجر باشد و پدر و مادر و مسافر و وقت افطار ہ
دعائے غائبانہ مسلم در حق مسلم و مسلمانے کہ دعائے بہ ظلم
نہ کردہ باشد یا دعائے بہ قطع صلہ رحم نہ کردہ باشد تا نہ گفتہ ۔
کہ من دعا کردم مقبول نشد اسم اعظم کہ دعا بآں مستجاب
است این است لَآ اِلٰہَ اِلَّآ اَنْتَ سُبْحَانَکَ اِنِّیْ کُنْتُ
مِنَ الظّٰلِمِیْنَ ط اگر پرسند کہ تکبیر بقا و تکبیر رضا و تکبیر فنا
و تکبیر صفا کدام است جواب بگو کہ تکبیر بقا بہ حضرت آدم صفی اللہ
آمد کہ بقائے فرزندان آدم علیہ السلام بے من او ست
و تکبیر رضا حضرت ابراہیم علیہ السلام آمدہ کہ رضائے

به ذبح فرزند و افتادن در آتش دشمن بشرف اوست و تکبیر صفا وفنا بر حضرت نبینا صلے اللہ علیہ وسلّم آمده است که در هنگام شدت و غلظت مخالفان - اللّهم اهد قومی میگفتند و گاهے در غار پنهان میشدند که این همه از برکت تکبیر صفا و فنا ست و نیز گفته اند که تکبیر بقا نماز و نیاز است و تکبیر صفا خدمت پیر و استاد است - چون خدمت مقبول پیر و استاد گردد و ایشانان در حق وی دعای نمایند که صاحب صفائے گردد - و تکبیر رضا در حق آن کس است که امر معروف را به نزد پادشاه ظالم بر جا میارود و میدانند که آن ظالم او را می کشد و رضا دادن او باین چنین گشته شدن به قوت تکبیر رضا ست و اگر او را در این چنین حالت بکشند او سید شهدا است و تکبیر در حق آنست به وقت مرگ اللہ اکبر گویان حال بحق تسلیم نماید و به فضیلت آن ایمان سلامت برد اَللّٰهمّ اَدْخِلْنَا بِفَضْلِكَ وَ كَرَمِكَ اگر پرسند که سکۀ تکبیر کدام است جواب بگو که تکبیر را مقارن صلوٰۃ آن حضرت صلے اللہ علیہ وسلّم کردن است اگر پرسند که بعد از انبیاء علیهم السّلام صاحب تکبیر کیست جواب بگو سادات عظام و علماء اعلام و مشایخ کرام و سایر استادانند و از سادات عظام پادشاه اسلام شخصے را بر گزیده به منصب نقابت

سرافرازی می بخشد که انبیا زسیّد از متبیّه و تکبیر عامۂ حسرتنه با دستت و تکبیر طلبه علم با ستاد و مریدان به مشائخ رحمہم اللہ و این جملہ ہمہ نسبت موروثی انبیاء علیہم السلام است باید کہ ہر کسے ازین طوائف قدر طرفین خود شناختہ بروفق آ عمل نمایند کہ فردائے قیامت گروہے را آرند کہ رویہائے ایشاں چون ماہ شب چہاردہ باشد خلق عرصات گویند کہ این چہ طائفہ باشند کہ باین دولت مشرف گشتہ از حضرت رب العزت ندا آید کہ در دنیا بر سجادہ پیغمبران نشستہ و بر قول ایشان عمل نمودہ اند دگر گروہے را آرند کہ رویہائے ایشانان چون دیگ جوشان بانواع عقوبت مبتلا اہل عرصات گویند کہ اینہا چہ کسانند از حضرت رب العزت ندا آید کہ اینہا نیز بران سجادہ نشستہ لیکن برخلاف عمل نمودہ

اعاذنا اللہ من ذالک

تمت بالخیر

بسم اللہ الرحمن الرحیم

قال النبی علیہ السلام طلب العلم فریضۃ علی کل مسلم
و مسلمۃ یعنے گفتند حضرت رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم کہ طلب
کردن علم فرض است برہمہ مسلمانان از مردان و زنان و آزاد
و بندہ اما مراد ازین علم چہار علم است اوّل علم توحید
این علم ضروری گویند توحید سہ است وحدت در خالقیت
وحدیت در معبودیت وحدت در وجوب وجود وحدت
در خالقیت یعنے اللہ تعالی سبحانہ خالق کل اشیا است
غیر از وے خالق دیگر نیست وحدت در معبودیت یعنے اللہ
تعالے سبحانہ مستحق عبادت است و سزاوار پرستش وحدت
در وجوب وجود یعنے اللہ تعالی سبحانہ واجب الوجود است
یعنی وجودش از ذاتش ست نہ از غیر دوم علم نماز سوم علم
روزہ چہارم علم حیض ونفاس بدانکہ برہمہ مسلمانان فریضہ است

که این مسائلهارا بیاموزند و یادگیرند امام حفص کبیر بخاری رحمة الله علیه میگوید که هر مسلمانیکه نمازے گذارد و آنچه در نماز ست بجا میآورد ولیکن نامهائے آن فریضه هارا نمیدانند. نماز او درست نباشد بنابرآنکه دانستن فرایض واجبات ایمان وشرائط ایمان وتخم ایمان وزمین ایمان وبرگ ایمان وآب ایمان وفرائض نماز وواجبات وشرائط نماز ونوافل و تباه کننده وفرائض وطهارت وفرائض تیمم وبیان انواع آنها وواجبات اسلام وفرائض حج وزکوٰة وروزه ماه شریف رمضان وسنتهائے نماز دانستن این مجموع لازم است دبرهمه مسلمانان دانستن این مسائلها مهم است بنابرآن این کتاب رامهمات المسلمین نام نهاده شد۔ والله اعلم بالصّواب اما بدانکه هر چیزیکه فرض ست دانستن آن نیز فرض است وهر چیزیکه واجب ست دانستن آن نیز واجب ست وهر چه سنت است دانستن آن نیز سنت است وهر چه مستحب است دانستن آن نیز مستحب است وماخذ این جمله از کتب معتبره است مثل ذخیره ومحیط ومبسوط وجامع الکبیر وناصری وشینابی وفتاوی مسعودی وقنیه ومفید وهدایه وحامی وترغیب الصلوٰت وعمدة الاسلام وکافی وشرح غنیمی اگر پرسند که پیش از بلوغ فریضه کدام ست جواب بگو که شناختن

خدائے تعالیٰ است عز و جل اگر پرسند کہ تنگی ایمان کدام است جواب
بگو کہ بے نماز بودہ لست اگر پرسند کہ کمال ایمان کدام است جواب
کہ صبر و شکر است اگر پرسند کہ قرارگاہ ایمان کدام است جواب بگو کہ در
میان خوف و رجاست و صبر و شکر اگر پرسند کہ فریضہ پیش از فریضہ
و فریضہ در فریضہ و فریضہ بعد از فریضہ کدام است جواب بگو کہ
فریضہ پیش از فریضہ علم است در عمل در فریضہ در فریضہ اخلاص است
در عمل و فریضہ در بعد از فریضہ خوف است در عمل اگر پرسند
کہ احکام ایمان چند است جواب بگو کہ پنج است اول آنکہ کافر کہ
مسلمان شود از کشتن ایمن گردد دوم از غارت کردن ایمن گردد
سوم از اسیر کردن ایمن گردد چہارم از رنجانیدن ایمن گردد در دنیا
پنجم از رنجانیدن نجات یابد در آخرت اگر پرسند
کہ دین چیست جواب بگو اِنَّ الدِّیْنَ عِنْدَ اللّٰہِ الْاِسْلَامُ اگر پرسند
کہ ایمان بر چند نوع است جواب بگو کہ بر پنج نوع است اوّل
مطبوع ایمان فرشتگان است دوم ایمان معصوم ایمان پیغمبران
است سوم ایمان مقبول ایمان مؤمنان است چہارم ایمان موقوف
ایمان مبتدعان است پنجم ایمان مردود ایمان منافقان است اگر پرسند
کہ شرط بقای ایمان چند است جواب بگو سہ چیز است شاد بودن دریافتن

ایمان دوم غمگین بودن از زوال ایمان سوم ترسیدن از تباہ کنندہ ایمان اگر پرسند کہ صفت ایمان چند است جواب بگو کہ ہفت است اوّل ایمان بغیب آوردن دوم علم غیب را خاصہ خدا تعالیٰ دانستن سوم بہشت دوزخ را نادیدہ گرویدن چہارم حلال ہائے خدا تعالے را حلال دانستن پنجم حرامہائے خدا تعالیٰ را حرام دانستن ششم خوف است یعنے از عذاب خدا تعالے ترسیدن ہفتم رجا ست یعنے از رحمت خدا تعالے امیدوار بودن اگر پرسند کہ واجبات ایمان چند است جواب بگو کہ دوازدہ است اوّل با عالمان صحبت داشتن دوم از فاسقان دور بودن سوم تشنہ را سیراب کردن چہارم بیمار را پرسیدن پنجم دست مرحمت بر سر یتیمان مالیدن ششم دو جنگی را آشتی دادن ہفتم کد خدائے فقیران را پرسیدن و شفقت نمودن و چیزی دادن ہشتم مردہ را شستن نہم سنگے کہ بر سر راہ باشد دور کردن و نجاستیکہ بر سر راہ باشد۔ دور کردن و پوشانیدن یازدہم طواف خانہ کعبہ نمودن دوازدہم اہل و عیال خود را علم آموختن اگر پرسند کہ اصل ایمان چیست جواب بگو کہ اصل ایمان عطائے باری تعالے است اگر پرسند کہ ایمان کدام است۔ جواب بگو

کہ نماز روزہ و حج و زکوٰت و سائر طاعات کہ از مومنان بوقوع بیاید برونق شرع شریف۔ اگر پرسند کہ اصول دین چند است۔ جواب بگو کہ ہشت ست اول توحید معنی توحید خدا تیعالی را بیگانگی دانستن دوم عدل معنی عدل نہادن ہر چیز را بموضعش سوم امامت معنی امامت کار آخرت را بر کار دنیا مقدم داشتن چہارم امر معروف معنی امر معروف فرمودن از کار خوب پنجم نہی منکر معنے نہی منکر منع نمودن از کار نا مشروع ششم تبرّا معنی تبرّا دور بودن از غیر خدا یعنے محبت ہمہ را از دل بر کندن ہفتم تولا معنے تولا دوست داشتن خدائے تعالے ہست ہشتم نبوت معنے نبوّت بر رسولے حضرت محمد مصطفے اصلّی اللہ علیہ وآلہ وسلم معتقد بودن و جمیع پیغمبران او تعالی را بر حق دانستن اگر پرسند کہ احکام شریعت چند است جواب بگو ہشت است اول فرض دوم واجب سوم سنت چہارم مستحب پنجم حلال ششم حرام ہفتم مباح ہشتم مکروہ اگر پرسند کہ فرضیت ایمان بکلام آیت ثابت شدہ است جواب بگو کہ بقول اللہ کہ حبّب الیکم الایمان وزینہٗ فی قلوبکم الے اخر الایۃ اگر پرسند کہ بوحدانیت

او تعالےٰ ایمان آوردن بر کدام آیات ثابت شدہ است
جواب بگو کہ باین آیت کہ شَهِدَ اللّٰهُ اَنَّهٗ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ وَالٰهُكُمْ
اِلٰهٌ وَّاحِدٌ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الرَّحْمٰنُ الرَّحِيْمُ اگر پرسند
کہ ایمان مخلوق است یا غیر مخلوق جواب کہ ایمان اقرار بزبان
است و تصدیق بدل بوحدانیت او تعالےٰ وحقیقت رسول
خدا این ہر دو فعل بندہ است وہدایت باین فعل
عطائے اللہ تعالیٰ است واین قدیم است کہ وصف
او تعالےٰ است وصف او تعالےٰ غیر مخلوق
است اگر پرسند کہ ایمان بر عقل است یا بر بیان جواب
بگو کہ ہم بر عقل است و ہم بر جان بشر آنکہ بالغ وعاقل باشد
اگر پرسند کہ سر ایمان کدام است جواب بگو کلمہ طیبہ
گفتن است کہ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰهِ ؐ
اگر پرسند کہ تن ایمان کدام است جواب بگو کہ پنج وقت نماز
گذاردن است کہ خدائے تعالےٰ در کلام مجید خود خبر
دادہ است کہ حَافِظُوْا عَلَى الصَّلٰوتِ وَالصَّلٰوةِ الْوُسْطٰى
معنے چنین باشد کہ نگاہ دارید پنج وقت نماز را
خاصہ نماز عصر را کہ آن را نماز میانگی گویند در خبر است

قال النبی علیہ السلام صلّوا خمسکم وزکّوا مالکم وصوموا شہرکم وحجّوا بیت ربکم تدخلوا الجنّۃ بلا حساب معنے
چنین باشد کہ بگذارید نماز را وادا کنید زکوٰت مال
خود را وروزہ دارید روزہ ماہ شریف رمضان را
وحج گذارید یعنے طواف کنید بیت رب خود را ودرائید
در بہشت بے حساب اگر پرسند کہ دل ایمان کدام
است جواب بگو کہ دل ایمان قرآن خواندن است
ودل قرآن الیسٓ۔ چنانچہ در خبر آمدہ است کہ قال النبی
علیہ السلام لکلّ شیٔ قلب وقلب القرآن یسٓ و
ہر گاہیکہ در حین دعا سہ دل جمع آیند دعا مقبول او تعالے
گردد واجابت شود یعنے دل قرآن ودل
شب ودل بندۂ مؤمن اگر پرسند کہ بزرگے ایمان
کدام است جواب بگو کہ ذکر خدا تعالے بسیار گفتن است
چنانچہ در کلام مجید خبر دادہ است کہ یاایّھا الّذین اٰمنوا
اذکروا اللہ ذکرا کثیرا وّسبّحوہ بکرۃ وّاصیلا معنے چنین باشد
کہ اے آنانکہ ایمان آوردہ آوردہ آید یاد کنید خدا اے
تعالے را ہر روز وشب بگاہ بسیار ے

و تسبیح گوید او را در صبح و شام اگر پرسند که نور ایمان کدام
است جواب بگو که راست گفتن است چنانچه در کلام مجید
خود خبر داده است که الصّادِقین والصّادقات معنے چنین
باشد کہ راست گویان مرد و زن را خدائے تعالے
مرد بسیار وعدہ کردہ است و در حدیث نیز آمده
که قال النبی علیه السّلام الصدق ینجی والکذب
یهلک معنی چنین باشد که راست گفتن نجات دہندہ
است و دروغ گفتن ہلاک کنندہ و قولہٗ تعالے
وَتَنَزَّلُ عَلٰی کُلِّ اَفَّاكٍ اَثِیْم معنے چنین باشد که میفرستد
خدائے تعالیٰ بر دروغ ہلاکی را اگر پرسند که حلاوت ایمان
کدام است جواب بگو که روزہ را برپائے داشتن و زکوٰۃ
مال دادن است که قولہٗ تعالیٰ وَیُقِیْمُوْنَ الصَّلٰوۃَ وَیُؤْتُوْنَ الزَّکوٰۃَ
معنے چنین باشد که مؤمنان پاکیزہ کردارہ نماز گذارندگان و
زکوٰۃ مال دہندگان باشد اگر پرسند که برگِ ایمان کدام
جواب بگو که تقویٰ و پرہیزگاری است و قولہٗ اِنَّ
لِلْمُتَّقِیْنَ مَفَازًا معنے چنین باشد که بدرستیکه فردای قیامت
مر پارسایان را رستگاریست از عذاب دوزخ از تقویٰ بہتر

توشہ آخرت نیست اگر پرسند کہ پوست ایمان کدام است جواب بگو کہ شرم است چنانچہ در خبر آمدہ است کہ قال النبی علیہ السّلام الحیاء من الایمان یعنے شرم از ایمان است اگر پرسند کہ مغز ایمان کدام است جواب بگو کہ دعا است چنانچہ در خبر آمدہ است کہ الدعاء مخ العبادت معنے چنین باشد کہ دُعا کردن مغز عبادت است اگر پرسند کہ بیخ ایمان کدام است جواب بگو کہ اخلاص است چنانچہ در خبر آمدہ است کہ قال النبی علیہ السّلام اِنَّمَا الْاَعْمَالُ بِالنِّیَّاتِ معنی چنین کہ جملہ کارہا بر وفق نیّت است ۔ اگر پرسند کہ وطن ایمان کدا است جواب بگو کہ دل بندہ مؤمن است چنانچہ در خبر آمدہ است کہ قال النبی علیہ السّلام قلب المؤمن عرش اللہ معنی چنین باشد کہ دل بندہ مؤمن عرش خدا است اگر پرسند کہ وقف ایمان کدام است جواب بگو کہ نقل است اگر پرسند کہ تو در ایمانے یا ایمان در تست جواب بگو کہ من در ایمان نیم و ایمان در من است و من مؤمنم و ایمان صفت من است کہ لَا اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰہِ گفتن ذکر من است چنانچہ خدائے تعالےٰ در کلام مجید خود میفرمائید کہ اولٰئک کتب فی قلوبہم الایمان یعنے

مؤمنان را در دلہا یشان ایمان مکتوب است ۔ اگر پرسند
کہ حکم ایمان کدام است جواب بگو کہ درمیان خوف و
رجا بودن است ۔ خوف از خدائے تعالےٰ
ترسیدن و رجیٰ از رحمت او تعالےٰ امیدوار بودن
چنانچہ در خبر آمدہ است کہ قال النبی علیہ السلام
الایمان بین الخوف والرّجیٰ یعنے ایمان درمیان
خوف و رجاست ۔ اگر پرسند کہ ایمان بر مؤمنان فرض
است یا سنّت جواب بگو کہ اقرار کردن او بر کافران
فرض است و تکرار بر مؤمنان سنت و فرض
بودن او بدین آیات ثابت شدہ است ۔ کہ قولہ تعالےٰ
حَبَّبَ اِلَیْکُمُ الْاِیمان وزیّنہٗ فی قلوبکمْ سنت بودن
باین حدیث ثابت شدہ است کہ نحن نشہد بما شہد اللہ
اگر پرسند کہ ایمان بر خالق داری یا بر مخلوق جواب
بگو کہ ہم بر خالق دارم و ہم بر مخلوق زیراکہ لَآ اِلٰہ اِلَّا اللہ
ایمان بر خالق است و مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللہ ایمان بر مخلوق
اگر پرسند کہ ایمان چند است جواب بگو کہ پنج است
اوّل توکل باللہ تعالےٰ کردن دوم نصیحت با خلق خدا

کردن سوم نفس خود را از حرام باز داشتن چہارم بر کار شیطان
اعتماد ناکردن پنجم در دین خود استوار بودن - اگر پرسند
کہ ایمان زیادہ میشود یا نہ جواب بگو کہ نہ زیادہ میشود نہ کم اما نور ایمان
زیادہ میشود بہ سبب عمل نمودن باعمال صالحہ و کم میشود بہ سبب عمل نمودن
باعمال سیئہ زیرا کہ اگر اصل ایمان را قابل زیادہ گوئیم باید کہ کمی آن بہ قدر
کمی نقصان باشد و نقصان ایمان کفر باشد و این زیادہ و کمی
محال باشد اگر پرسند کہ ایمان و عمل یکیست و یا غیر
است جواب بگو کہ ایمان غیر عمل است و عمل غیر ایمان
از برائے آنکہ بسیاری از اوقات ست کہ عمل بر داشتہ
مے شود و ایمان بر داشتہ نمے شود و دیگر آنکہ روا ست
کہ گویند کہ بر فقیر زکوٰت نیست و روا نیست اینکہ گویند کہ بر فقیر
ایمان نیست اگر پرسند کہ شرط وجوب ایمان چند است جواب
بگو کہ دو چیز است یکے عقل دیگر بلوغ اگر پرسند کہ ایمان تقلیدی
معتبر است یا نے جواب بگو کہ معتبر است ولکن عاصی بود -
تبرک استدلال اگر پرسند کہ ایمان
اجمالی معتبر است یا نہ جواب بگو کہ معتبر
است مثل ایمان تفصیلے - اگر پرسند

کہ بندہ قبل از بلوغ چیزے فرض می شود از عبادات یا نہ جواب بگو کہ پنج چیز واجب می شود اول صدقہ فطر دوم قربانی سوم عشر چہارم خراج پنجم نفقہ کسے کہ مؤنۃ او بوے باشد اگر پرسند کہ ایمان چیست جواب بگو کہ ہدایت است کہ از عنایت پروردگار یست گویند ایمان مثل نور یست کہ در دل بندہ مؤمن درآید بہ فضل و کرم حضرت حق سبحانہٗ و تعالیٰ بدان بداند و بشناسد آفریدہ گار خود را بیگانگی در خبر است کہ قال النبی علیہ السّلام طلب العلم فریضۃ علےٰ کل مسلم و مسلمۃ یعنے گفتند نبی علیہ السلام کہ طلب اعلم فرض است۔ بر ہمہ مردان و بر ہمہ زنان و ترک کنندہ طلب علم عاصی ست اگر کودک پسر یا دختر کہ در اسلام بالغ و بالغہ شوند و از ایشانان پرسیدہ شود کہ طاعت چیست جواب دہند کہ نمے دانیم گنہ گار عظیم امام شمس الائمہ رحمۃ اللہ علیہ گفتہ اند کہ ہر کہ صفت ایمان نداند۔ و در امور خلق تقصیر کند او دانہ باشد و نہ دنیا و نکاح او درست نباشد۔ اصلا و اگر این چنین

کس بمیرد او را در گورستان کافران دفن کنند تا بر دین غنثره نشود که من مسلمانم و مسلمان زاده ام

در کتاب حجۃ الاسلام

امام غزالی رحمۃ اللہ علیہ آورده اند که شوہر را واجب است که زن خود را علم آموزد تا شریعت و طریقت و طہارت و نماز و روزه و غسل و حیض و نفاس و مانند اینہا را یادگیرد و فرض و واجب ۔ و سنت و مستحب و نوافل و حلال حرام را داند و در آموختن تقصیر نکند که گنہگار شود چنانچہ اللہ تعالیٰ در کلام مجید خود خبر داده است که یَا اَیُّهَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا قُوْا اَنْفُسَکُمْ وَاَهْلِیْکُمْ نَارًا معنے چنین باشد که اے کسانیکه ایمان آورده آید نگہدارید خود را و اہل و عیال خود را از آتش دوزخ ۔ در خبر است که گفتند پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم که سخت ترین عذاب در روزِ قیامت آن کس را بود که اہل و عیال خود را علم شریعت نیاموخته باشد روایت کرده اند که روز قیامت که امنا و صد قنا است از برائے یک عورت چند کس را عذاب کنند یکے پدر و یکے

مادر و یکے شوہر و دیگر خویشاوندان محارم مثل طغائی و عمک
و برادر کہ اینہا دہ آموختن تقصیر کردہ اند۔ اگر پرسند کہ چراغ
ایمان چند است جواب بگو کہ دوازدہ است اول ایمان دوم
اسلام سوم احسان چہارم شریعت پنجم طریقت ششم
حقیقت ہفتم رفتار ہشتم گفتار نہم کردار دہم بضاعت یازدہم
قناعت دوازدہم نماز با جماعت اگر پرسند کہ فرض البعد از
فرض کدام است جواب بگو کہ عمل کردن بعلم است اگر پرسند
کہ فرض دائمی و فرض قائمی کدام است جواب بگو کہ فرض
دائمی ذکر خدائے تعالے گفتن است و فرض قائمی پنج وقت
نماز است۔ اگر پرسند کہ جان بندہ چون از بدن بیرون
آید ایمان آن یک جا باشد جواب بگو کہ ایمان دو صفت دارد
فعل ایمان با جان بود و حکم ایمان بہ تن باشد ایمان تابع
جان باشد واللہ اعلم بالصواب ؁ اگر پرسند
کہ حقیقت ایمان کدام است جواب بگو
کہ وصف ایمان است اگر پرسند کہ
شرط ایمان چند است جواب بگو کہ شش کلمہ
دینی است اگر پرسند کہ شش کلمۂ دینی

کدام است جواب بگو کہ اوّل کلمہ طیّبہ گفتن است کہ لَآ اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰہِ ؕ دوم کلمہ شہادۃ گفتن ست کہ اَشْہَدُ اَنْ لَّآ اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ وَاَشْہَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُہٗ وَرَسُوْلُہٗ ط سوم کلمہ تمجید گفتن است سُبْحَانَ اللّٰہِ وَالْحَمْدُ لِلّٰہِ وَلَآ اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ وَاللّٰہُ اَکْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّۃَ اِلَّا بِاللّٰہِ الْعَلِیِّ الْعَظِیْمِ ؕ چہارم کلمہ توحید گفتن است کہ لَآ اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ وَحْدَہٗ لَا شَرِیْکَ لَہٗ لَہُ الْمُلْکُ وَلَہُ الْحَمْدُ یُحْیِیْ وَیُمِیْتُ وَھُوَ حَیٌّ لَّا یَمُوْتُ ط بِیَدِہِ الْخَیْرُ ط وَھُوَ عَلٰی کُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ ط پنجم کلمہ استغفار گفتن است استغفار اَسْتَغْفِرُ اللّٰہَ رَبِّیْ مِنْ کُلِّ ذَنْبٍ اَذْنَبْتُہٗ عَمَدًا اَوْ خَطَأً سِرًّا اَوْ عَلَانِیَۃً صَغِیْرَۃً اَوْ کَبِیْرَۃً وَّاَتُوْبُ اِلَیْہِ مِنَ الذَّنْبِ الَّذِیْ اعلم وَمِنَ الذنب الذی اعلم ومن الذی لا اعلم انک اَنْتَ عَلَّامُ الْغُیُوْبِ ؕ ششم کلمہ رد کفر گفتن است کہ اَللّٰھُمَّ کہ اللّٰھم اِنِّیْٓ اَعُوْذُ بِکَ مِنْ اَنْ اُشْرِکَ بِکَ شَیْئًا وَّاَنَا اعلم واستغفرک لما لا اعلم انک انت علام الغیوب ؕ وغفار الذنوب وستار العیوب کشاف القلوب ولا حول ولا قوۃ اِلَّا باللّٰہِ الْعَلِیِّ العظیم اگر پرسند کہ در خلا جا رفتن چند ادب است ۔ جواب بگو ۔ بست و یک چیز ادب

است اول سر پوشیدن دوم آستین در دهان کردن
سوم مهری دروی نام خدائے تعالے باشد بانجا نابردن چهارم
به پائے چپ درآمدن پنجم این دعا را خوندن که اَللّٰهُمَّ
اِنِّیْ اَعُوْذُبِكَ مِنَ الْخُبُثِ وَالْخَبَائِثِ دور وقت بیرون
آمدن این دعا را خواندن که اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِیْ اَذْهَبَ عَنِّی الاذی
وعافانی ششم روئے ولپشت سوئے قبله ناکردن در خبر
که قال النبی علیه السلام خمسة تورث النسیان اکل سؤر الفارة
والبول مستقبل القبلة والبول فے الماء الدائم والبول
علے الرماد والعیش فے الحرام یعنے رسول الله صلے الله علیه وسلم
فرمودند که پنج چیز است که سبب فراموشی میشود پس خورده
موئے وروئے سوئی قبله کردن در وقت بول ودر آب ایستاده
وخاکستر بول کردن وعمر عزیز را به غفلت ومعصیت بسر کردن اگر
به ضرورت روبسوئے قبله شود باید که روئے خود واندام نهانی را بدیگر
طرف آرد وسهوا باشد در حال روئے خود را به جانب دیگر آرد در حدیث
شریف آمده است که قال لابی الدرداء اعلمك شیئًا افضل
من ذکر الله اللیل مع النهار والنهار مع اللیل سبحان الله
عدد ما خلق وسبحان الله ملأ ما خلق وسبحان الله عدد

کل شیٔ وسبحان اللہ ملأ کل شیٔ وسبحان اللہ عدد ما احصی کتابہ وسبحان اللہ ملأ ما احصی کتابہ والحمد للہ عدد کل شیٔ والحمد للہ ملأ کل شیٔ والحمد للہ عدد ما احصی کتابہ والحمد للہ ملأ ما احصی کتابہ" یعنے گفتند حضرت رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم مرابے دردارا کہ تعلیم دہم تراشیٔ را کہ یعنے چیزے را کہ وے بہتر باشد از ذکر شب باروز وانہ باشب کروے سبحان اللہ تا آخر باشد منقول است کہ توانگری با مال وکشتن باکارد وآمرزش باتوبہ وپاکی باآب است توانگری با مال آن است کہ مسلمانے فقیر بود وارا چیزے از دینوی بود چون بگوید سبحان اللہ والحمد للہ ولا الٰہ الا اللہ واللہ ولا حول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم ۵ از عرش تا ثری از نیکیائے وے پر شود توانگری با مال این بود وکشتن باکارد این بود کہ اگر مؤمنی را شیطان وسوسہ کند باید کہ وے را لعنت بکند کہ اگر بروے لعنت کند اوشا وشود کہ از ذکرِ خدائے تعالےٰ باز داشتم واگر لَاحَوْلَ وَلَا قُوَّۃَ اِلَّا بِاللہِ العلی العظیم گوید ہچنان بود کہ اوزالے کارد کشتہ باشد وآمرزش باتوبہ آن بود کہ اگر مسلمانے مستقبل قبلہ نشستہ باشد چون یادش آید وبگردد ہنوز نکشتہ باشد کہ خدائی تعالےٰ

بیامرزد و آمرزشش با توبه این بود و پاکی بے آن بود کہ مسلمانے
پیش از آنکہ طہارت سازد و بگوید بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ خدائے
تعالے بدن اورا از گناہ پاک گرداند و این بود پاکی با آب جانب قبلہ
پائے را دراز نباید کردن و خلوت نشاید کردن مستقبلہ لقبلہ و در شرعۃ
الاسلام میگوید کہ روئے سوئے آفتاب و ماہ و در اگذر بول نشاید
کردن کہ علامت تولد بے نکاحی آلست از بہر آنکہ چون در راہ
بول کند راہ کل شود و کل راہ را حکم پاکیست مسلمانی در تاریکی
بیرون آید و پان آلودہ شود و آنرا بہ کل حمل کند و نماز بگذارد و
نمازش رد ابود و عہدہ دہ کردن آنکس بود کہ در راہ گذر بول کردہ
باشد و نیز در راہ گذر بول کردن جائی ملاعنہ بود کہ از ان منع نمودہ
اند کہ پرہیز ید از جائی ملاعنہ و از جائے ملاعنہ آلست کہ گفتہ
شد و کلوخ استنجا نہادہ دارید و از بول کردن در زیر درخت
میوہ دار و سایہ دار و زمین سخت و زمستان در جائے
آفتاب دار و در تابستان بجائے سایہ دار و از ازار پاچہ
و در موضع موشخانہ و سوراخی بوپرہیز ید و در بوستان فقیہ
ابی اللیث میارد کہ جوانی در صحرا بیرون دادہ ابول مقتضے شد
از ستور فرود آمد و در سوراخ موشی بول کرد کہ آن خانہ جنیان

بوده است که جنی بر آمد و او را ہلاک کرد و این خبر با حالی آن رسید
پدر پسر و قت آن ہلاک شده حاضر گشت جنی با وے در سخن
در آمد و گفت اے پیر ما بخانہ خود عبادت میکردیم او تعالےٰ بر
دفق این آیت کہ وَ مَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْاِنْسَ اِلَّا لِیَعْبُدُوْنَ کہ
پسر تو بیامد و بر ما بول کرد ما از خانہ خود بیرون آمدیم او را طاقت دیدار
ما نبود ہلاک شد ہفتم از بست یک آداب خلا جا آنست کہ در آن
وقت آفتاب و ماہتاب اندام نہانی را اپنہ کردن ہشتم بدست
چپ پاکیزہ کردن نہم پائی را دور داشتن دہم در مکان خلا خوی تا
انگشتن یازدہم خط بر زمین نانوشتن دوازدہم سیم ناشمردن
سیزدہم مسواک ناکردن چہار دہم سخن ناکردن پانزدہم سوے
عورت نظر ناکردن ہفدہم بول را آہستہ رہا کردن ہژدہم بعد از
فراغ خود را بہ کلوخ یا لتہ کہنہ پاکیزہ کردن نزدہم چندان لبساید کہ
تری او را د دبستم بسہ کلوخ پاک کردن اما نزد علما ما این شرط
نیست واگر بہ یک کلوخ پاک شو دپسندیدہ است بست یکم
در وقت بیرون آمدن اول پائے راست را بیرون کند
داین دعا را بخواند کہ الحمد للہ الذی اذہب الاذی
وعافانی اگر پرسند کہ استبرا کدام است

جواب بگو کہ در پاکیزہ ددن اندام نہانی مبالغہ نمودن بحدیکہ چند کاے بزند و تنخنخ نماید وانہ فرو دی موضع ختنہ بساید تا بزودی فارغ شود و اگر صاحب وسوسہ باشد در خستگ آزار آب زند و در سوراخ ذکر پنبہ بنہد داگر عورت سرد مزاج باشد کہ پیچکیدہ باشد پردہ برداشتن آن سنت است داین سنت از مادر مومنان حضرت بی بی عایشہ صدیقہ رضی اللہ تعالےٰ عنہا است و پردہ در سہ محل است درون رحم یا پیش رحم یا در فرج خارجہ ہر جاکہ آب را امساک کند ہمانجا پردہ دارہ د چون فرج زیادہ از درہم شرعی آلودہ باشد شستن دے سنت است قدر درہم شرعی عرض کف است اگر پرسند کہ جملہ آب ہا بر چند نوع است جواب بگو کہ بر شش نوع اول آب مطلق دوم آب مقید سوم آب مکروہ چہارم آب مشکوک پنجم آب پلید ششم آب مستعمل اگر پرسند کہ آب مطلق بر چند نوع است جواب بگو کہ بردہ نوع است وآن بر سہ قسم است اول آب پاک پاک کنندہ دوم پنجم سوم مختلف فیہ اول کہ پاک و پاک کنندہ است چنانچہ در ظرفے کہ طعام خورند دران ظرف ناشستہ آب اندازند تا کہ رنگ ہم پیدا کند و یا در ظرفیکہ مثل گلتہ یا بیل دنادہ و مانند اینہا کہ از گل پاک بشویند یا در ظرف

آب لته را از بار برار ند و یا در ظرف انگور شونید این آب با همه
پاک و پاک کننده است و مستعمل و نجس آنست که از استنجا بریزد
یا از شسته شد از پلید در حالت شستن بریزد آب مستعمل که
مختلف فیه است آب طهارت دار است که در بالائی طهارت
طهارت بکند و آن اینکه از بدن وے بریزد حضرت امام اعظم رحمۃ اللہ
علیہ نجاست غلیظ است و نزد حضرت امام محمدؒ و امام ابو یوسف
رحمہما اللہ نجاست خفیفہ است و نزد امام محمد رحمہما اللہ مثل سد که
پاک کننده است و فتویٰ برین قول است اما جامه و تن را نه
نجاست پاک کند اگر پرسند که آب مطلق کدام است جواب بگو
که آب مطلق که بوی طهارت درست است ده قسم است دو
جنس است جنس اول آب آسمان است که آن چهار است اول آب
باران دوم آب برف سوم آب ژاله چهارم شبنم جنس دوم آب زمین ست
و این شش است اول آب دریا دوم آب چشمه سوم آب حوض چهارم آب جوی
پنجم آب کاریز آما آب مقید مثل آب انگور و سپندانه و مانند آن اما
آب مقید نجاست از جامه و بدن توان شستن و پاک کردن ولیکن نتوان
طهارت کردن و از آب مشکوک طهارت توان کردن هر جه گاهیکه آب
از ثلث فرسنگ دور بود اول طهارت کرده می شود بعد از ان

تیمم و نماز خوانده می شود اگر پرسند آب مقید کدام است جواب بگو که مثل آب انگور و آب انار و آب گوشت و آب کله و آب غولو نگ و آب تربز اگر پرسند که آب مکروه کدام است جواب بگو که آب مکروه تنزیهی است اگر آن مکروه تحریمی است تا تنزیهی مکروه تحریمی بحرام قریب است اما مکروه پاک کردن تنزیهی اینچنین نیست این آب مکروه تنزیهی است اگر پرسند که آب مشکوک کدام است جواب بگو که پسمانده اسپ و خر و استر است اگر پرسند که آب پلید کدام است جواب بگو که آن آبیکه نجس در افتاده باشد پلید است اگر پرسند که طهارت بر چند نوع است جواب بگو که بر شش نوع است اول طهارت سر است دوم طهارت قلب سوم طهارت دهان چهارم طهر پنجم طهارت پای ششم طهارت دست یعنی گو کند دست خود را از افساد چنانچه صاحب گلشن راز گفته اند که

موانع تا نه گردانی ز خود دور	درون خانه دل نه آیدت نور
موانع اندرین عالم چهار است	طهارت کردن از وی هم چهار است
نخستین پاکی از احداث انجاس	دوم از معصیت از شر وسواس
سوم پاکی از اخلاق ذمیمه است	که با او آدمی هم چون بهیمه است
چهارم پاکی سر است از غیر	که اینجا منتهی میگرددش سیر

تو ناخود را بکلّی در نبازی ❊ نمازت کے بود هرگز نمازی

در حدیقة الاخبار آورده است که سالک نخست توبه باید کرد که
که آن طهارت باطنی ست و طهارت بر دو قسم است اول طهارت
ظاهری ست که آن سه چیز ست اول طهارت از نجاست دوم طهارت
از حدث سوم طهارت از افزونی تن که آن هفت چیز ست اوّل
ستردن موی سر ست دوم پست کردن موی لب ست سوم پست
کردن موی بغل بکند و باید که از چهل روز نه گذرد و در کمتر از چهل روز
بهتر است چهارم دور کردن موی زیر ناف ایچنین لستردن پنجم بریدن
ناف مولود ششم ختنه کردن هفتم بریدن ناخن که ناخن دراز نشست
گاه شیطان است و در بریدن ناخن دست ابتدا از دست راست
بکند به ترتیب ببرد تا بانگشت خورد ترین دست چپ واند و بانگشت
ابهام دست نقل نماید و باد تمام نماید که ابتدا از سبابه دست راست
و انتها بر ابهام دست راست شود و در فتاوی سرخسی آورده که ابتدا
از انگشت سبابه دست راست بکند بعد از ان انگشت خنصر بعد از ان
ابهام بعد از ان انگشت میانه بعد از ان بنصر واز بگذرد - بانگشت
بنصر دست چپ بعد از ان انگشت میانه بعد از ان انگشت ابهام
بعد از ان انگشت خنصر بعد از ان انگشت سبابه

وختم بروکنند اما در بریدن ناخن پاے ابتدا از انگشت خوردترین پای راست بکنند وبہ ترتیب ببرد تا بانگشت کلان واز بگذرد تا بانگشت کلان پاے چپ وبہ ترتیب برد تا بانگشت خوردترین وختم بروکنند وہر چیزیکہ ببریدن جدا ے شود بخاک دفن کنند بیت رتن ہر آنچہ جدا شد بخاک دفنش کن کہ اصل آن ہمہ خاک است خاک خواہد شد قسم دوم طہارت باطنی است وآن نیز سہ چیز است اوّل طہارت جوارح از نجاست معاصی دوم طہارت دل است از غبار خیال غیر تا دل از خیال غیر خالی شود وبہ ذکر حق تعالے مشغول سوم طہارت سر است از کثافت اخلاق ذمیمہ پس سالک را باید کہ ہر کتابے وتفسیرے کہ قبیل ازین کردہ است از انہا توبہ کند واگرنہ از طاعت خود حلاوت نباید پس بطاعت خود کن واز معصیت دور شو کہ ندہد طاعت با معصیت نور۔ اگر پرسند کہ از کجا میدانید کہ طہارت بر بندہ مؤمن فرض است جواب بگو کہ ازین آیت کہ قولہ تعالے یَاۤ اَیُّھَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْۤا اِذَا قُمْتُمْ اِلَی الصَّلٰوۃِ فَاغْسِلُوْا وُجُوْھَکُمْ وَاَیْدِیَکُمْ اِلَی الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوْا بِرُءُوْسِکُمْ وَاَرْجُلَکُمْ اِلَی الْکَعْبَیْنِ معنے چنین باشد کہ اے کسانیکہ ایمان آوردہ اید برخیزید بنماز دلبشوئید رویہای خود را ودستہای خود را تا آرنج ومسح کشید چہار یک سرا دلبشوئید پاے خود را تا شتالنگ

بدانکہ فرضیت وضو بہمین آیات ثابت شدہ است اگر پرسند
کہ در طہارت چند چیز فرض است جواب بگو کہ چہار چیز فرض ست
اول شستن روئے از رستگاری موئے پیشانی تا زیر نیخ ازین نرمہ
گوش تا بہ این نرمہ گوش دوم شستن و دوست تا آرنج سوم مسح کشیدن
ربع سر چہارم شستن دو پائے تا شتالنگ بہ مذہب حضرت امام
شافعی رحمۃ اللہ ہفت است چہار ذکر کردہ شدہ مع نیت ششم
ترتیب ہفتم پے در پے شستن اگر پرسند کہ در طہارت چند چیز سنت
است جواب بگو ہفدہ چیز سنت است اول گفتن بِسْمِ اللّٰہ العلی
العظیم وَالحمد للہ علے دین الاسلام نویت أن التوضاء لاباحۃ الصلوت
ولازالۃ الحدث اگر بہ فارسی نیت کند چنین باید گفت کہ نیت کردم طہارت
سازم تا نماز بر من گردد دوم تسمیہ گفتن یعنے بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
یا بِسمِ اللّٰہِ العلی العظیم ۔ وَالحمد للّٰہِ عَلے دِیْنِ اسلام سوم دو دست
شستن تا بند را است چہارم آب در دہان کردن پنجم در بینی کردن دہم ہر
عضو را سہ مرتبہ شستن یازدہم تمامی سر را مسح کشیدن دوازدہم ہر عضو
را سہ مرتبہ شستن یازدہم تمامی سر را مسح کشیدن دوازدہم پے در پے
شستن سیزدہم پے در پے کشیدن چہاردہم آب را تنگ سر رسانیدن پانزدہم استنجا
کردن اگر پرسند کہ در طہارت چند چیز مستحب ست جواب بگو کہ دو چیز مستحب است اول ابتدا ازان

راست کردن دوم مسح کشیدن گردن اگر پرسند که در چند چیز نافلہ است جواب بگو کہ پنج چیز نافلہ است اول بعد از استنجا دست خود را بدیوار مالیدن دوم بعد از استنجا دست خود را شستن سوم آن را آہستہ گرفتن چہارم آب برا از رہ دن پنجم در وقت شستن ہر عضو دعا خواندن ششم چون دست بشوید گوید کہ بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ ط بسم اللّٰہ العلی العظیم والحمد للّٰہ علٰی دین الاسلام چون دہان شوید بگوید کہ اللّٰہم اعنی علٰی ذکرک وشکرک وحسن عبادتک چون آب در بینی کند بگوید کہ اللہم ارحنی من رائحۃ الجنۃ والا ذقنی نعیمہا ولا من رائحۃ النار چون روئے بشوید گوید کہ اللہم بیض وجہی بنور معرفتک یوم تبیض وجوہ ولا تسود وجہی بظلمتک یوم تسود وجوہ چون دست راست بشوید بگوید کہ اللہم اعطنی کتابی بیمینی وحاسبنی حسابا یسیرا چون دست چپ شوید بگوید کہ اللہم لا تعطنی کتابی بشمالی او من وراء ظہری ولا تعذبنی عذابا نکرا چون مسح سر کشد بگوید کہ اللہم اغشنی برحمتک ونجنی من عذابک وانزل علٰی من برکاتک وچون مسح گوش کشد بگوید کہ اللہم اجعلنی من الذین یستمعون فیتبعون احسنہ چون مسح گردن کشد بگوید کہ اللہم اعتق رقبتی ورقبۃ ابائی وامہاتی من النار چون پائے راست بشوید بگوید کہ اللہم ثبت قدمی یوم تنزل الاقدام چون

چون پائی چپ بشوید بگوید که اللهم اجعل سعیی مشکورا و ذنبی مغفورا و عملی مقبولا و تجارتی لن تبورا بعد از فراغ وضو آب بقیه وضو را بایستاده حق تعالے او را شفائے جمله بیماریها گرداند که اطبا از معالجه آن عاجز آمده باشند و سه پاره آب را بر پاسئے آشامیدن رخصت است آب زمزم را بر سر چاه زمزم نه در جائے دیگر و آب سقایه و آب بقیه وضو بعد ازان بگوید سُبْحَانَكَ اللّٰهم وَبِحَمْدِكَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ وَحْدَكَ لَا شَرِيكَ لَكَ وَاشهد ان محمدا عبدك ورسولك واستغفرك واتوب اليك اللهم واجعلني مِنَ التَّوَّابِينَ وَاجعلني من المتطهرين واجعلني من عبادك الصالحين واجعلني من الذين لا خوف عليهم ولا هم يحزنون هر کس که ایں از وضو این کلمات را بگوید وضو او را بنجاتم مهر کنند و بزیر عرش برند و بنهند تا آنروز که در ماند و یا ته دهند و بعد ازان سوره لیلة القدر را بخواند هر کسیکه بعد از وضو سوره لیلة القدر را یک مرتبه بخواند حق تعالے ثواب پنجاه ساله طاعت در نامه اعمال او ثبت گرداند و اگر دو مرتبه بخواند ثواب چهار پیغمبران را عطا کند و آن چهار پیغمبر حضرت ابراهیم و حضرت موسیٰ و حضرت عیسیٰ و حضرت نبینا محمد مصطفےٰ صلے الله علیه وسلم و اگر سه مرتبه بخواند بیحساب به بهشت دارید نظم نخست یار که خوانی کریم فرد احد ثواب طاعت پنجاه ساله را بدهد

اگر دو بارہ بخوانی تو خالق داور بہی دہد ثواب چہار پیغمبر یکے خلیل و دوئم
موسیٰ و سوئم عیسیٰ ۴ دیگر ثواب محمد دہد ترا مولیٰ - اگر سہ بارہ بخوانی مزید
گنج ثواب - برد بصد بہشت خدا بغیر حساب - ہر کس کہ وضو کند و
ظاہر خود را پاک کند کہ آن نظارہ گاہ خلق است باید کہ دل را بتوبہ از اخلاق
ناپسندیدہ پاک کند آن نظارہ گاہ حق تعالیٰ است در خبر است کہ ہر کس
کہ وضو تازہ کند و با وضو بمیرد و شہید مردہ باشد رسول علیہ السلام
را چون حاجت بہ وضو شدی فی الحال تیمم کردی پس انسان خود را با آب
رسانیدی و وضو ساختی و نخواستیکہ فرصتی خالی از تیمم و طہارت
باشد حکایت آوردہ اند کہ ہمسایہ عیسیٰ علیہ السلام مردی بود
و زن وی پیوستہ با وضو می بود آن زن نان در تنور بست و طفل شیر خوارہ
داشت کہ او را بر سر تنور گذاشت و خود در نماز بایستاد شیطان آن زن
را وسوسہ کرد کہ فرزندت در آتش افتاد آن زن نماز را ویران نگرد و با خود
گفت کہ ہزار جان و فرزند فدائے فرمان خدا تعالیٰ باد درین حال شوہر زن
بیامد فرزند خود را دید کہ در آتش بازی میکند و زن در نماز ایستادہ
آن مرد زود رفتہ حضرت عیسیٰ علیٰ نبینا و علیہ السلام را از ان
حال خبر داد حضرت عیسیٰ علیہ السلام بیامد کہ آن طفل در میان
آتش و آن زن در نماز چون آن زن از نماز فارغ شد عیسیٰ علیہ السلام

ازان پرسید این کرامت بچہ عمل دریافتے یا آن زن گفت مرا سہ خصلت است اول آں آنکہ ہرگز بے وضو نباشم دوم آں کہ اگر مرا دو کار پیش آید کہ یکے دینی و دیگر دنیوی البتہ کار دینی را بر کار دنیوی مقدم دارم سوم آنکہ حق تعالےٰ ہرچہ برمن تقدیر کردہ باشد از محنت و بیماری ہا البتہ دران صبر کنم و بر کسے شکایت نکنم عیسیٰ علیہ السلام گفتند اگر بدین خصلت ہا کہ تراست مرد میبودی حکایت امام ابو منصور ماتریدی رحمۃ اللہ علیہ در آخر حیات بآزار شکم مبتلا گشتہ بود و ہر مرتبہ کہ از قضائے حاجت فارغ میگشتند وضو میکردند و شبے کہ رحلت بود دران شب ہفت صد ہفتاد مرتبہ تقاضا افتاد و در ہر مرتبہ وضو کردن وبعد از وفات اورا در واقعہ دیدند کہ در بہشت بر براقی سوار بودہ ہفت صد ہفتاد براق دیگر اورا در پیش ایستادہ بودند ازو پرسیدند کہ این براقہا از ان کیست گفت این ہمہ از ان من است ۔ و این ہمہ را بہ عوض ہفت صد طہارت شب ہنگام رحلتم بمن بخشیدند اما عوض طہارت ہائے سابقہ باقی است پس باید کہ سالک در ہیچ وقت بے وضو نباشد قال النبی علیہ السلام الوضوء مفتاح الصلوٰۃ والصلوٰۃ مفتاح الجنۃ یعنے طہارت کلید نماز است و نماز کلید جنت است و در خلاصہ مسعودے آوردہ است ا

که فرشتگان مومنان را آمرزش میخواهند باید که با طهارت باشند تعظیم داشتن نماز آن است که پیشتر از وقت وضو سازند و منتظر نماز باشند و در خبر است که قال النبی علیہ السلام المنتظر فی الصلوٰۃ کانہ فی یعنی منتظر بودن در نماز چنان است که گویا در نماز است و امیر المومنین عمر بن الخطاب روایت کرده اند از حضرت رسول کریم صلے اللہ علیہ وسلم ہر کہ بعد از وضو آب بگیرد و بر گردن خود بکشد و این دعا را بخواند سُبحانک اللھم و بحمدک و اشہد ان لا الہ الا انت وحدک لا شریک لک و اشہد ان محمدا عبدک و رسولک واستغفر اللہ و اتوب الیک خدائے تعالیٰ آزاد گرداند رقبہ او را از دوزخ و در خبر آمده است که قال النبی علیہ السلام من قرأ انا انزلنا الخ مرۃ بعد الوضوء کتب اللہ لہ عبادۃ خمسین سنۃ و صیام نہارہا و قیام لیلہا و من قرأ مرتین اعطاہ اللہ تعالےٰ ثواب الخلیل والکلیم والروح والحبیب و من قرأ ثلث مرات دخل الجنۃ بلا حساب ولا عذاب یعنی بعد از وضو یکمرتبہ سورہ انا انزلناہ قراءت کند خدا تعالےٰ نویسد مر او را ثواب پنجاہ سالہ روزہ دار و نماز خوان پنجاہ سالہ شبہا را و ہر دو مرتبہ بخواند بدہد مر او را ثواب ابراہیم خلیل اللہ و موسیٰ کلیم و عیسےٰ روح اللہ و حضرت محمد مصطفےٰ حبیب اللہ علیہ و علیہم السلام را و ہر کہ سہ مرتبہ بخواند درآید در بہشت

بیحساب وبے عذاب مسئلہ اگر در آب ده در ده نجاستی افتاد که دیده می شود پس بمقدار چہار گز در چہار از دوری نواحی آن طہارت . رواست واگر نجاست را دیده نمی شود از جوانب آن وضو ساختن رواست وآب در ده آنست که اگر حوض مربع باشد باید که ہر جانب متصل بآب ده گزی باشد وچہار اطراف آن چہل گز و اگر آب حوض مدور باشد باید که دورش سی وشش گز باشد و عمق او اقل مرتبہ آن مقدار باشد که اگر یک کف آب بردارند زمین منکشف نگردد اما در حوض وآبی که کم از ده در ده باشد ونجس در و واقع شود بجبر وافتادن نجس پلید شود مسئلہ ہر چیزیکہ در آب متولد مے شود مثل ماہی وسائر جانوران آبی اگر در آب بمیرد باکی نه دارد که آب حلال میباشد مسئلہ ہر چیزیکہ خون روان ندارد مثل زنبور و مگس وغیر آن اگر در چیزی بمیرد باکی نه دارد مسئلہ پس خورده آدمی وپس خورده ہر چیزیکہ گوشت او حلال است پاک است وپس خورده درنده که از جملہ چہار پایان است مثل شیر وپلنگ ویوز نجس است وپس خورده شافعی رحمۃ اللہ پاک ست مگر پس خورده خوک که نجس است وپس خورده مرغ خانگی ولاچین وشہباز نجس است وپس خورده سواکن بیوت مثل ہره مکروه است وبیک روایت از حضرت امام ابی یوسف رحمۃ اللہ علیہ آنست که از مرغان درنده وغیر آن نجوس

باشد و یقین باشد که در منقار ایشان نجاست رسیده است پس خورده
آن ناپاک است و این قول را متاخرین نیکو شمرده اند مسئلہ پس خورده استر
و خر طاہر است اما در مطہر بودن او شک است بعضے گفته اند که در طاہر
بودن او شک است قول اول صحیح است اگر آب دیگر موجود نباشد وضو به
ہمان آب روا است بعد تیمم واگر تیمم را بر وضو مقدم سازند روا است مسئلہ
عرق ہرچه مثل پس خورده مشکوک است۔ در پاکی و ناپاکی و کراہیت لیکن
عرق حمار پاک ست و پس خورده مشکوک است مسئلہ خاکستر سرگین
پاک است مثل حمار یکه در نمک سار گردیده است مسئلہ نماز خواندن
روا است برابره جامه که ہمه استر او نجس است خلاف مرابو یوسف۔
را است رحمة اللہ علیہ مگر وقتی که استر او جدا نباشد۔ مسئلہ روا است۔
گذاریدن نماز بر یک طرفه بساط با آنکه طرف دیگر آن بساط نجس است
خواه بحرکت دادن طرف دیگر حرکت نماید یا نه و جامه که دے را نجاست
رسیده باشد و محل آن فراموش شده قطع از ان جامه به قصد موضع نجاست
شسته شود حکم به پاکی آن جامه کرده ے شود مثل بول حمار یکه در
یا وقت کندکوبی گندم واقع میشود چنانچه بعضے از ان گندم را بخشند
یا بعضے از ان گندم را بشویند بقیه را حکم به پاکی کرده ے شود مسئلہ ہر چیز یکه
نجاست غلیظه رسیده باشد خواه بدن و خواه جامه مانند آن به سبب

مالیدن بعد از خشک شدن حکم بپاکی آنچیز کرده میشود اگرچه بلکه
اثر باقی میماند باشد که احتیاج بآب وصابون بردمیشد باشد اگر
دور کردن اثر مشقت نداشته باشد دور کردن بهتر است اما همچنین جامه
به تیل آب نجس رنگ کرده شده باشد طاهر میشود به شستن اگرچه رنگ
تیل باقی مانده مسئله هرچیزے راکه نجاست برسد و آن نجاست بعد
از خشک شدن دیده نشود مثل بول چون سه مرتبه شستند و افسرده
شود پاک میشود باید که در افسردن مرتبه سوم مبالغه نمود شود بحدیکه
بعد افشردن آب سیلان نکند و قطرات پسندیده گردد و هرکس مقدار
دست خود کفایه کنند است مسئله هرچیزیکه نجس رسیده باشد پاک شود
به شستن آن ابر که وگلاب و مانند اینها اما بروغن و شیر پاک نمیشود و نزد حضرت
امام شافی و امام جعفر رحمهما اللہ به هیچ چیز پاک نمیشود مگر بآب مسئله هر
چیزی را که نجس رسد افشردن همان چیز ممکن نباشد مثل کاسه و دیگ مانند
آن چون سه مرتبه بشویند و هر مرتبه که میشویند بگذارند تا آنکه قطرات
از چکیدن باز ایستد پاک شود مسئله هرچیزی راکه منی بردے برسد
بشستن پاک میشود و اگر خشک باشد بسبب مالیدن پاک می شود
و نزد حضرت امام محمد رحمۃ اللہ علیہ آنست که اگر آن غلیظ باشد بسبب
مالیدن پاک می شود اما رقیق آن به سبب شستن پاک

میشود نہ بمالیدن ویک روایت از حضرت امام اعظم رحمۃ اللہ
آنست کہ اگر بر بدن باید البتہ باید شستن مسئلہ اگر برموزہ و نعلین
و مانند آن از نجاست دے جرم مثل خون و غائط برسد بسبب مالیدن
بمبالغہ بزمین پاک می شود چنانچہ عین و اثر آن نجاست زائل شود و اگر
نجاست رقیق برسد بسبب شستن پاک میشود و مثل بول و خمر مسئلہ
شمشیر و کارد و آئینہ و امثال اینہا پاک می شود بسبب مالیدن بزمین
مثلاً خواہ آن ذی جرم باشد یا غیر ذی جرم اما نزد حضرت امام محمد رحمۃ اللہ پاک
نمیشود۔ مگر بہ شستن مسئلہ پلاس ونمد اگر نجس شود مقدار یک شبانہ
بجوی آب بربند تا یک شبانہ روز آب از آن بگذرد پاک شود مسئلہ زمین
و آنچہ متصل بوی باشد مثل گیاہ و نی ہمچنین فرشی کہ از خشت پختہ
باشد اگر نجس شود بہ سبب خشک شدن پاک می شود و اگر اثر
نجس باقی نماند مثل رنگ و بوئے از جہت نماز گذاردن از جہت
تیمم زیرا کہ بعد از خشک شدن پاک است نہ پاک کنندہ
مسئلہ ہر پوستیکہ باشد بعد از دباغت کردن پاک می شود مگر
خوک کہ آدمی ہمہ بدباغت پاک نمیشود پوست آدمی از جہت کرامت
آدمی و پوست خوک از جہت نجس العین بودن آن مسئلہ ہر چیز یکہ
بدباغت پاک میشود بذبح کردن نیز پاک می شود بہ شرطے ذبح شرعی

باشد چنانچه ذبح کننده مسلمان باشد که در وقت ذبح کردن
تسمیه گفته باشد چنانچه پوست حمار بدباغت خمره بشرط مذکور پاک
است اگرچه گوشت او حرام است مسئله موئے واستخوان وپے خود
مرده پاک است شاخ ودندان وسم ایشان پاک است وہمچنین
موے واستخوان وپے آدمی طاہر صلواتے ست یعنے نماز گذاره را بالغ
از نماز نیست این چنین مقدار عرض کف دست را چنین تعیین
نموده اند که اگر آب کف بردست خود بریزد . وکف دست را
کشاده دارد ہمان آب بجائیکه قرار گیرد بجا عرض کف باشد
مسئله اگر نجاست خفیفه بر جامه برسد کمتر از مقدار
چہار یک جامه ازان معفو است اما در مقدار چہار
یک از جامه جامه خلاف است یک روایت از حضرت
امام اعظم رحمته الله علیه آن است که چہار یک جامه
که یعنے لباس که نماز بدون آن معتذر است
مثلاً یک ازار که نماز به آن روا است وبدان
آن متعذر است مثلاً چہار یک آن به نجاست خفیفه
نجس گردد مانع نماز نگردد که معفو است ونزد
بلا مسئله مقدار یک مثقال از نجاست غلیظ معفو است

ابی یوسف رحمۃ اللہ چہارم یک جامہ وجیب دروجیب است
پس نیز وامام یوسف رحمۃ اللہ اگر کمتر از یک وجیب درپک جامہ
بخس شود بہ بجانب حفیفہ معفو راست ونزد بعضے ہر پرچہ از جامہ
در حکم یک جامہ است چوآستاین ونیز بزد وبرنیس بنا براین
قول کمتر از چہارم یک ہر کدام از اینہا دران صورت معفو راست
مسئلہ بول اسپ وبول ہر چہ گوشت او را نمیتوان خوردن و
پس افگندہ مرغیکہ گوشت او را نمیتوان خوردن مثل چغند و
وباز این ہمہ نجاست حفیفہ ست وبعضے گفتہ اند کہ پس افگندہ
ہر مرغی جز مرغ خانگی خواہ ماکول اللحم باشد یا غیر ماکول اللحم ہمہ
پاک است پس افگندہ بط ومرغ آبے نیز نجاست غلیظہ
گفتہ اند وہمچنین خون وشراب نیز نجاست غلیظہ است
مسئلہ بولیکہ مدور پریدہ باشد مثل سرہای سوزن
اعتباری نہ دارد ودرنجس بودن ویک روایت از
حضرت امام ابو یوسف منقول است کہ اگر دیدہ شود
زیادہ از قدر درہم باشد شستن آن ضرور است
اگر پرسند کہ استنجا واستبرا واستفتا کدام است
جواب بگو کہ معنی استنجا طلب کردن پاکی است از نجاست

یعنے شستن اندام نہانی است و معنے استبرا طلب کردن
پاکی است از بقیہ بول باین طریقہ کہ ذکر را سہ مرتبہ بجوشد
و تنحنح کند تا بر پہلوے چپ بخسپد و پاے بر زمین زند
و پاے بر پاے بپیچد یا از بلندی فرود آید یا راہ رود و بقولی
چہار صد قدم و بقولے سہ صد قدم و بقولے دہ قدم و بقولے
ہر کسی بعد وسواس و استبرا از آن است کہ
بعد از بول للہ بنہد و معنے استنقا آن است کہ طلب کند
پاکی را بعد از شستن مقعد بلتہ یا بمالیدن چند انکہ خشک
شود اگر پرسند کہ استنجا بر چند نوع است جواب بگو
کہ بر دو نوع است اول استنجاے خاکی دوم استنجاے
آبی اگر پرسند کہ استنجاے خاکی بر چند چیز رواست جواب
بگو کہ بر شش چیز رواست بہ کلوخ و سنگ و چوب
و پنبہ و خاک و نمد و بر شش چیز دیگر درست نیست باستخوان
و سرگین و سفال و انگشت و خشت پختہ و بدست راست ابوہریرہ
رضی اللہ عنہ روایت میکنند از حضرت رسول اللہ صلے اللہ
علیہ وسلم کہ ہر کہ بعد از وضو سا خلق یکبار سورہ انا انزلنا را بخواند
حق تعالے اورا از صدیقان نویسد و اگر دو بار بخواند اورا

شہیدان نویسند و اگر سہ بار بخواند حشر کند اللہ تعالے
اورا در روز قیامت در زمرہ پیغمبران اگر پرسند
کہ استنجائے آبی بر چند نوع است جواب بگو کہ
بر نہ نوع است چہار از ان فرض است ویکے واجب
ویکے سنت ویکے مستحب ویکے احتیاط و
یکے بدعت اما آن چہار یکہ فرض است اول استنجائی
جنب اگرچہ بیکہ خالی از نجاست باشد دوم زن خالص
سوم استنجائے نفسا چہارم استنجائے کسیکہ نجاست
مقعد او زیادہ از قدر درہم شرعی باشد و استنجائی واجب
آن است کہ نجاست آن مقدار درہم شرعی باشد و استنجائی سنت
آن است کہ کمتر از درہم شرعی باشد و استنجائے مستحب استنجائی
بعد از بول کردن بہ شرطیکہ سر ذکر بسیار آلودہ نہ شدہ باشد
و استنجائے احتیاط آن است کہ پس اگندہ بہ مثل لبسک خارج
شد و جائے را آلودہ نکرد بادی خارج کرد کہ احتمال تری داشت
یا استنجا کرد بعد از ان بادی رہا کرد و این چنین موارد استنجا
کردن احتیاط است و استنجائے بدعت آن است
کہ مردی را وضو شکست بے آنکہ از سبیلین او چیزے

خارج گشت چنانچہ از بینی آن خون آمد استنجاء در آنچنان صورت بدعت است استنجا را موضع خلوت باید تا بآداب برجا آورده شود و استنجا باستقبال قبلہ نباید کرد کہ مکروہ است و در وقت شستن دعا خواندن از نوافل وضو است در وقت استنجا کردن این دعا را بخواند کہ اللهم طهر قلبي من النفاق وحصن فرجي من الفواحش ومخرج خود را شست گذارد و این در غیر رمضان است اما در رمضان مخرج را سست نگذارد کہ احتمال فساد روزہ است و این چنین در بینی استنجا با در آنہ کند کہ احتمال فساد روزہ است و مستحب است کہ مخرج را البتہ پاک کند و در استنجا کردن بدست راست آب بریزد و بدست چپ بشوید بسر انگشتان نشوید بلکہ بروے انگشتان بشوید اول انگشت میانہ را بلند دارد و بدان بشوید بعد از آن بنصر را یاد کند و بعد از آن سبابہ را و بعد از آن خنصر را یاد کند و زن بہ کف دست بشوید چندانکہ دل او قرار گیرد و در استنجا قرار گرفتن دل معتبر است و عدد معین نیست مگر در حق کسیکہ وسوسہ داشتہ باشد تا ہفت مرتبہ رخصت ست اگر پرسند کہ

شکننده وضو چند است جواب بگو که ده چیز است شش از پیش است و سه از پس و چهار دیگر آنکه مکان ظاهر ندارد۔ و چهار دیگر آنکه مکان ظاهر دارد یکے فاحش دان شش که پیش است اول بول دوم ودی سوم مذی چهارم منی پنجم سنگریزه ششم خون استحاضه بدانکه ودی آب سفید است که بعد از بول می آید و بآن غسل واجب نمی شود و منی آب غلیظ جهنده است که بعد از آمدن او ذکر ساکت میشود و آن سه که پس است اول باد دوم غالیط سوم کرمے که از دبر بر آید گویند و آن چهار یکه مکان دارد اول خون دوم ریم سوم زرد آب بشرطیکه تجاوز کند و اگر از جراحت تجاوز نه کند ناقص وضو نباشد چهارم قے که بپری دهان باشد و آن چهار یکه مکان ظاهر نه دارد۔ اول دیوانگی دوم بیہوشی و مستی غالب مستی غالب آنست که زمین و آسمان را فرق نکند یا در رفتار او تغیرے باشد چنانچه کج در راست نمی شود سوم خنده قهقهه بالغ در نماز اما خنده قهقهه بالغ در غیر نماز شکننده وضو نیست چهارم خواب

تکیہ زدہ و خواب تکیہ زدہ آن است کہ اگر منکار ابر دارند ادافتند
و یکے مباشرہ فاحشہ است و مباشرۂ فاحشہ آن ا
است کہ اندام نہانی مرد و زن بہم برسند اگرچند یکہ انزال واقعہ
نشود دیگر انزال واقع شود غسل واجب شود باید کہ
شبہائیکہ جماع رائیک باشد بدانند چون عروس
رابخانہ آرند دست بر پیشانی او بنہند واین دعا رابخوانند
اللّٰھم یا دک لی فی ملّہ دالناصیۃ دہر دو پائے او رابشوید و
برابر چہار جانب خانہ بپاشد دران خانہ برکتہا و رحمتہا
نزول کنند و آن عروس سلامت باشد از جنون و جزام و برص
و عروس یک ہفتہ منع کنند از چیز ہائیکہ ترش و تیز ست
چون سرکہ و سیر و پیاز و سیب ترش و کشیز و مانند اینہا
تا کہ رحم سرد نشود و نالغ فرزند نشود و اگر فرزند شود بد برآید
مجامعت بشریعت و حکمت در شب دوشنبہ و شب
پنجشنبہ خوب است و مجامعت بشب نیک است و شبہائے
دیگر بد ست در شب دوشنبہ فرزند حافظ کلام اللّٰہ شود و در
روز دوشنبہ خوب روی شود و در شب پنجشنبہ فرزند عالم
شود و در اول پیشین روز پنجشنبہ فرزند با فہم

وبا دیانت آید و در شب جمعه فرزند از ابدال شود - اما در
وقت جماع سخن نگوید فرزند گنگ شود واگر در وقت
جماع بہ فرج عورت نظر کند فرزند کور شود واگر در زیر درخت میوہ
دار جماع کند فرزند بے پاک شود واگر در شب برات
جماع کند فرزند شوم شود و بخیل باشد واگر در روزہ لیز ماہ برات
ماندہ باشد جماع کند فرزند ظالم آید واگر در میان اذان واقامت
جماع کند فرزند دروغ گوی شود وہم چنین در اول ماہ وآخر ماہ در
شب عید قربان و در ساعت اول شب و
در پشت بام و در آفتاب در وقت طلوع وزوال
غروب و در وقت کسوف وخسوف وباد سخت و در
شب کہ خواہد سفر رفتن در روی بسوئے قبلہ ولپشت بسوی
قبلہ و در تنگ عورت بہ پشت افتادن واز تخت جماع کردن
بدست واگر بعد از جماع ہر دو رخود را بہ یک خرقہ پاک
کنند میان ایشانان تفرقہ طلاق واقعہ شود باید کہ قبل از جماع
بِسمِ اللّٰہِ الرَّحمٰنِ الرَّحِیمِ ہ و در تفسیر آیہ کریمہ وشارکھم
فِی الاَموَالِ وَالاَولَادِ آوردہ اند کہ اگر کسے در طعام خوردن
بِسمِ اللّٰہِ الرَّحمٰنِ الرَّحِیمِ ہ نگوید شیطان دران طعام

مشارکت کند و علامت مشارکت شیطان آن است
که دران طعام حلاوت وبرکت و قوت طاقت نبود واگر
قبل از جماع بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ نگوید
شیطان دران جماع مشارکت کند و علامت مشارکت
شیطان آن است که فرزند معیوب آید چون مجامع واجب
شود باید که اول بول کند تاکه مخرج منی پاک شود وبعد ازان استنجا
کند وبعد ازان وضو کند بے آنکه هر دو پاے خود را بشوید اگر جائے
غسل را آب جمع نه گشته باشد پاے خود را همان جا بشوید بعد
ازان بر درون گوش خود آب را برساند و به انگشت خود ترین
خود درون گوش را بشوید وبعد ازان در هر دو بغل و در خم زانو
آب را برساند و بعد ازان سه مرتبه آب در دهان
و در بینی خود بکند۔ وبعد ازان سه مرتبه آب را به تمامی
بدن خود برساند وبعد از فراغ از غسل و دو رکعت نماز
شکرانه بخواند و در هر رکعتے سوره انا انزلناه بخواند در رکعت
اول دو مرتبه بعد از فاتحه و در رکعت ثانی یک مرتبه
اگر پرسند که موجبات غسل چند است جواب بگو که چهار
چیز است اول انزال منی بر وجه جهندگی و بر لذت شهوت در وقتی که

از پشت جدا شود نزد امام شافعی رحمته الله علیه منی بهر صورتیکه
بیرون آید غسل واجب می شود - دوم از موجبات غسل غائب
شدن ختنه گاه مرد است در پیش یا در پس برابر
است که منی بیرون آید یا نه بر هر دو غسل واجب می شود
و اگر یکے نابالغ باشد غسل بروے واجب نمی شود سوم از
موجبات غسل دیدن منی و مذی است مر کسے را که از خواب
بیدار شونده است و اما فرود آمدن ودی و مذی در بیداری
موجب غسل نیست بلکه شکننده وضو است
چهارم از موجبات غسل پاک شدن پاک زن است
از حیض و نفاس ؛ نظم موجبات غسل آید چهارم اب
یا دگیر از اگر داری تمیز ؛ حشفه چون در پیش یا پس شد
غسل را بر فاعل مفعول دان ؛ از منی با وفق شهوت احتلام
در نفاس و حیض شد چهار تمام ؛ مسئله مردی خواب
دید اما آب ندید غسل بروے واجب نگردد و اگر عورتے خواب دید
آب ندید نزد بعضے غسل بر عورت واجب شود و فتوی برین قول
است مسئله اگر مردی بعد از مستی و بیهوشی که بحید بروے غسل واجب نمیشود
مسئله اگر مرد عورت در جامه خواب آب دید ند و هیچیک را

خواب بخاطر نمی آید احتیاط آنست که هر دو غسل کنند :-
مسئلہ اگر کسے چہار پائی را مرده را وطی کرد و انزال واقع
نشد غسل واجب نشود مسئلہ اگر پرسند که در غسل چند
فرض است جواب بگو که سه چیز فرض است اول آب در دہان
کردن دوم آب در بینی کردن سوم آب بر تمامی اعضا رسانیدن
مسئلہ درون چشم را شستن فریضہ نیست اما آب در درون گوش
رسانیدن و درون ناف و بزیر بغل و سینها اعضا و بیخهائے
موئے رسانیدن فریضہ است و نزد امام مالک و امام ابی یوسف
رحمهما الله بیک روایتہ مالیدن فرض است پس باین قول اگر
کسی بتمامی بدن آب رساند بے آنکه اعضا را مالد فرض
بر جا نیاید و زنے را که موئے یافته باشد و نکشاده چون آب
به بیخهائے موئے رساند فرض بر جا آید ولیکن باید که بر سه نوبت
به تحت موئے رسا آب برساند بیفشرد و به یک روایت از امام
محمد رحمة الله آن است که اگر موئے او بافته نه باشد آب
بر میانه آن رسانیدن فریضہ است و هم چنین مرد را آب بر
میانه موئے محاسن رسانیدن فریضہ است بعضے
گفته اند که مردانیکه گیسوئے بافته دارند - آب بر

میان آن زلن نیدن واجب است اگر بیخ یک موئے خشک
ماند ہم چنان جنب است زیرا کہ رسول اکرم صلے اللہ
علیہ وسلم فرمودند کہ در بیخ ہر موئے جنابت است اگر پرسند
کہ جنبے کہ بروے غسل لازم نیست کدام است جواب بگو کہ مردی
جنب بود و غسل کرد و بیخ موئے او خشک ماند و آن مرد بہمان
مقدار جنب است لیکن غسل واجب نیست بلکہ تر نمودن بیخ ہمان
موئے کافی است و در منافع المسلمین آوردہ اند کہ جنب را پیش
پیش از غسل کردن واجب است واگر قبل از غسل کردن بول
نہ کند بعد از غسل کردن منی خارج گردد غسل واجب شود اگر پرسند
کہ در غسل کردن چند چیز سنت است جواب بگو کہ پنج چیز چیز
سنت است اول دو دست شستن تا بند دست دوم شستن
نجاستیکہ در بدن باشد سوم وضو ساختن بے آنکہ پارا
بشوید چہارم آب را بہ تمامی اعضا سہ مرتبہ از کتف راست
خود بریزد سوم سہ مرتبہ از کتف چپ خود بریزد و چہارم بتمامی
بدن خود سہ مرتبہ بریزد و پنجم دو پائے خود را در غیر جائے
غسل کہ آب جمع شدہ باشد بشوید :-
اگر پرسند کہ انواع غسل چند است جواب

بگو کہ دوازدہ است چہار ازان فرض است چنانچہ غسل بعد
از موجبات غسل ودودی ازان سنت است اول غسل روز
عیدین دوم غسل روز جمعہ ودرین دو خلاف است:-
کہ غسل از برائے روز جمعہ و روز عیدین است یا از برائے نماز
جمعہ و نماز عیدین اصح اقوال آن است کہ از برائے نماز سنت
کہ بآن غسل نماز جمعہ و نماز عیدین است سوم غسل روز
عرفہ است محرم را قبل از حاضر شدن بعرفات چہارم
غسل احرام است از برائے حج یا از برائے عمرہ و دو ازان واجب
است اول غسل میت دوم غسل کافریکہ مسلمان شود دو
دو ازان مستحب است اول غسل کودکے کہ بالغ شود:-
دوم غسل کردن کسیے کہ از خدمت مہمان فارغ شود چون سالک
را حاجت بہ وضو پیدا شد و آب وضو موجود نگشت تیمم کند
روا است بہ شرطے کہ دوری آب یک میل باشد و میل چہار ہزار
قدم است و ہر قدمے یک و نیم گز است و واجب است طلب
کردن آب از جانب یمین و یسار بہ مقدار یک تیر انداز و مقدار
یک تیر انداز چہار صد گز است بہ شرطیکہ گمان آب باشد
و الا واجب نیست و اگر خوف آن باشد کہ بہ وضو کردن

مرض عارض ے شود یا نمبرض عارضہ زیان وارد درین ہمہ صورت تیمم رواست ونزد امام محمد وامام ابی یوسف رحمہما اللہ از جہت سردی ہوا در شہر تیمم روا نیست بجہت آنکہ آب گرم در شہر پیدا است وبہ ثمن نقدہ ونسیہ میرست یا آنکہ در بادیہ آب دارد ولیکن بمقدار خوار کے خود مرکب خود ست کہ در نابودن آن آب خوف ہلاکت ست یا چاہ موجود است ۔ لیکن رسن نیست یا آنکہ آب ہست ولیکن خوف عبادتیست کہ عوض ندارد وہم چون نماز عید ونماز جنازہ مرغیر ولی را درین ہمہ صورت ہم تیمم رواست اما ولی را تیمم روا نیست از برائے آنکہ ولی را خوف قوت نیست ونزد بعضے امام را نیز تیمم کردن روا نیست واز برائے او توقف کردن رواست تیمم کردن بہر چیزیکہ از جنس زمین است رواست جنس زمین آنست کہ سوختہ نشود چون سنگ و ریگ و کلوخ و سنگ سرمہ ونمک کہ در زمین روئیدہ باشد نہ از آب وایہنا از جنس زمین اند کہ تیمم بایہنا رواست ودیگر جنس زمین آنست کہ بآتش نرم نشود کہ مہر دروی بنشیند پس روا نیست تیمم بچوب وآرد گندم ومانند ایہنا کہ سوختہ شوند روا نیست بزر ونقرہ ومس وآہن ومانند ایہنا کہ

نرم شوند بآتش و مہر با بنہا بنشیند وے رواست تیمم بہر چہ از
جنس زمین باشد اگرچہ بی گرد باشد و اگرچہ قادر بخاک پاک
باشد پس بسنگ بے گرد تیمم رواست خلاف مر امام محمدؒ
راست ونزد امام شافعی و امام ابی یوسف رحمہما اللہ تیمم
روا نیست مگر بخاک ورواست قبل از وقت خلاف مر امام شافعی
راست ورواست تیمم قبل از طلب کردن آب از ہمراہ خلاف مر
امام ابی یوسف و امام محمد رواست بیک تیمم چند نماز گذاریدن
از فرائض و نوافل خلاف مر امام شافعی راست رحمہما اللہ نزودی :۔
بیک تیمم یک فریضہ بیش روا نیست ولیکن از نوافل آنچہ خواہد گذارد
رواست اگر پرسند کہ در تیمم چند چیز فرض ست جواب بگو کہ چہار
چیز فرض ست اول خاک پاک دوم نیت یعنے تیمم نماز گذاریدن
یا نیت عبادتے کند کہ بے وضو روا نباشد نہ بنیت رفع حدث یا رفع
جنابت کہ باین نیت روا نبود پس تیمم کہ از برائے تعلیم کند یا کافری پختہ مسلما
شدن کند نماز بآن تیمم روا نبود سوم دو دست را بر خاک زدن و بر
روے مالیدن چہارم دو دست بر خاک زدن و بر ہر دو ساعد مالیدن
اگر پرسند کہ در تیمم چند چیز سنت است جواب بگو کہ چہار چیز سنت است
اول میان انگشتان را کشادہ داشتن در وقت دست بخاک زدن دوم

ہر دو دست را بہ شدت بخاک زدن سوم ہر دو دست را بر روئے مالیدن چہارم یک ضرب دیگر زدن از برائے مسح دو دست باین طریقہ کہ بہ نصف کف دست مع انگشتان وہم چنین بدست راست دست چپ را مسح کند مسئلہ اگر تیمم کنندہ را امید رائی از آب باشد تاخیر نمودن نمازش مستحب باشد تا اخیر وقت نمازش اگر پرسند کہ شکنندہ تیمم چند چیز است جواب بگو کہ دو چیز است اول ہر چیزیکہ شکنندہ وضو باشد دوم قادر شدن بآب طہارت مسئلہ مردی آب دارد لکن مصرف آن از غیر طہارت اہم است مثل دور کردن نجاست از جامہ مانند آن پس نماز را بہ تیمم ادا کردن رواست **فصل در بیان فضیلت مسواک کردن** بدانکہ مسواک از غیر چوب انار وغیرہ نیشکر از ہر چوبیکہ باشد رواست لیکن از چوب تلخ بہتر است باید کہ طول مسواک یک واجب باشد وسطبری او مقدار انگشت باید کہ مسواک را برسر خلانند ہم چون قلم و در مسواک کردن یازدہ فائدہ ہست اول خوشبو نمودن دہان دوم خوشنودی او تعالےٰ سوم خوشنودی فرشتگان چہارم زیادہ نمودن نور دیدہ پنجم پاکیزہ نمودن دندانہا ششم مستحکم گشتن بیخ دندانہا ہفتم محفوظ ماندن دندانہا از کاواکی ہشتم افزدن

قوت ہاضمہ ہضم برطرف نمودن بلغم برطرف نمودن آب دہان
یازدہم افزونی ثواب طہارۃ و نماز بامسواک بدرجہ کہ یک رکعت نماز
بامسواک فاضل تراست از ہفتاد رکعت نماز بے مسواک و کرام
الکاتبین را ہیچ کس از ان دشمن تر نیست کہ بے مسواک بہ نماز در آمدہ
باشد و بوی دہان روزہ دار در نزد او تعالیٰ بہتر از بوی مشک تا تار
بودہ است حکایت آوردہ اند کہ رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم
مع اصحاب رضی اللہ عنہم نشستہ بودند کہ ناگاہ کافرہ زنے بگذشت
در وی خود را از ان حضرت صلی اللہ علیہ وسلم بتافت بہ قصد آنکہ کودکی
کہ بدست راست او با آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم رو برو نہ گردد باوجود
آن طفل با آنحضرت صلے اللہ علیہ وسلم داد کہ السلام جواب دادند کہ
و علیکم السلام یا رسول اللہ حضرت رسول اللہ جواب دادند کہ
و علیک السلام و رحمۃ اللہ و برکاتہ ترا کہ آگاہ کرد کہ من رسول خدائم طفل گفت
کہ علمنی ربی یعنے تعلیم کرد مرا پروردگار با در طفل در میان را حیران بماند بعد
ازان طفل گفت سعد من آمن بک و تمسک بسنتک و لیشقی من کفر بک و
بجز و شید و جان بحق تسلیم کرد و معنی سخن آن طفل آنست کہ نیکبخت کسی است
کہ بتو ایمان آوردہ و چنگ بسنت تو زد و بدبخت کسے میگردد کہ بتو ایمان نیاورد
چون زن این معجزہ بدید مسلمان گشت لس در فضائل سنت ا مثالہا

دار داست باید کہ بعد از وضو ساختن دو رکعت نماز شکر وضو بگذارد

و دستار بندد کہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمودند کہ دو رکعت

نماز با دستار فاضل تر بود از ہفتاد رکعت نماز بے دستار باید کہ دستار

سفید باشد چون رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمودند کہ سفید

پوشید و کفن مردہ را سفید سازید و وضع دستار سفید

از برائے آن است کہ شاید کہ کفن شود و کفن مرد موافق سنت

سہ است اول ازار پس قمیص بعد از ان لفافہ از سرتا بقدم و قمیص از

گردن وا ز دو کتف است تا قدم و قمیص بے گریبان است یعنے گریبان

چاک باید بے تریز و آستین و مستحسن آلنست کہ علاقہ عمامہ را برو می

مانند بر خلاف حال حیات و در حق مرد است ازار و لفافہ و در حق زن

زیادہ کردہ اند برین دو معجر و خرقہ پارہ را کہ :-

بستہ شود بدان سینہ او را و مکروہ است یک کفن کردن

مرد را و دو کفن کردن زن را مگر در حالت ضرورت و ضرورت

کفن در حق مرد و زن آن است کہ ہر چہ میسر شود اگر پرسند

کہ در دستار بستن چند چیز سنت است جواب بگو کہ دہ چیز

اول آنکہ سفید باید دوم آنکہ دراز باشد نہ عریض کہ

بہر عقدے ثواب است سوم آنکہ در ترغیب الصلوۃ

آوردہ اند کہ رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم دستار یکہ
در میان ہفتہ بستہ اند ہفت گز بودی و دستار یکہ در روز آدینہ
و عید بستی در دوازدہ گز بودی و گفتہ اند کہ گز بست و چہار انگشت
است کہ موافق عدد حروف لَآ اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰہِؕ
است پس دستار یکہ کمتر از ہفت گز باشد ادای سنت نہ کند
چہارم با طہارت بستن پنجم رو بہ قبلہ بستن ششم بہر پنجی صلوٰت
فریضہ بستن ہفتم راست ایستادہ بستن و نشستہ بستن فقرا رہ ہشتم
دریلہ کردن عقد عقد جدا جدا یلہ کردن ہمچنانیکہ در بستن و بعد
از بستن بآئینہ نظر کردن و یا بر سر دیگر ے ماندن و دیدن دھم
بافش بستن بدانکہ فش سنتی ست از سنتہائے مؤکدہ و
در ترک آن و دین است چنانچہ در طیبی کہ در شرح مشکوٰۃ است
مذکور است کہ سال دوازدہم از ہجرت کہ روزہ ماہ شریف رمضان
فرض شدہ بود ش در ہمان سال در جنگ بدر سنت شدہ
دوران جنگ جمیع اہل اسلام سہ صد سیزدہ کس بودہ اند و کفار
نہ صد پنجاہ کس بامر حق تعالےٰ پنج ہزار فرشتہ بر اسپان ابلق
سواران و با ستارے آنش دار در میان دو کتف گذاشتہ
بہ مدد اہل اسلام آمد ند رسول علیہ السلام فرمودند کہ دو رکعت نماز

فانفش فاضل تر است از ہفتاد رکعت بے فش بعضے از علماء بر انند
که فش را درمیان دوکتف ماندن سنت است و بعضے برانند که دو
ما بین دو گوشش از جانب قفا ماندن سنت است و اکثر علماء کبرا فش
درمیان دو دست اختیار کرده اند که حلم و وقار درین صورت بیشتر
است پس فش را بر بالای گوشش یا در پیشانی بدعت است و فش
را بجمیع اقوال باید گذاشت و بے ضرورت نباید خزید و طیبی آورده است
که مقدار فش یکقبضه بر ضعیف الایمان است در فتادی حجته آورده
است فش قاضی را مقدار سی وپنج انگشت است و دانشمند را مقدار
بست ہفت انگشت است و خطیب را مقدار بست یک انگشت
و صوفی عامی را کمتر از عامی وصایای حضرت شہاب الدین تعلم العلم
ولا تکن من الجهلة الصوفية فانهم الصوص الدين و قطاع طريق المسلمين
یعنے بیاموزید علم را مباش از صوفیان جاہلان پس بدرستیکه ایشانان
دزدان دین اند و راه زنان مسلمین و اگر کسی خواہد که نماز شکر وضو خواند
باید که در خلوت گذارد تا بریا آغشته نگردد مگر آن کس که سخت بے
ریا باشد نقل است که درویشی نماز بگزارید شخصی او را
نماز بدید مرد درویش بخاطر گذرانید که این شخص مرا در
عبادت خدائے تعالے دید پس در واقع چنان دید که آن نماز او مثل جامه

بجنس تر بر سر وری او میزنند و میگویند که اینک نماز بر پای تو دد خبر آمده است که از خوش آمدن نفس که در نماز ببیند عبادت همه عمر او حبط شود۔

خوش آیدت که بو ببیند مردمان بنماز ۔ ہمہ بغفلت ذلت تو در مقام نیاز
ہر آن نماز که دردی بوے ریا باشد ۔ نماز نیست گناہ است نزد اہل نیاز
به نزد مردم دین دار کے روا باشد ۔ نماز ہر که با خلاص نیست نیست نماز

در تفسیر آیۃ کریمہ فویل للمصلین الذین هم عن صلوتهم ساهون الذین هم یراؤن ویمنعون الماعون آورده اند که بس وای بران نماز کنندگانیکه ایشانان از نماز سہو کنندگانند و نماز را از وقت گذارانندہ اند واز حقیقت نماز خبر ندارند آن کسانکه آنچنان کنند بر پاکنندہ نمانش خلق و باز دارند ماعون را از خلق بعضے گفتہ اند که ماعون اسباب خانه است چون تبر و تیشہ و بیل و مانند آن چون بعاریتہ طلبیدہ شود دہند و بعضے گفتہ اند که ماعون زکوٰۃ است بس وائے بران کسانیکه اسباب خانه را بعاریتہ نه دہند چون تبر و تیشہ یا زکوات بمصرفش ندہند ۔ بیت

ای دل چو خود نکشی رگ جان نکشودت ۔ منمای به کس خرقہ خون آلودت
میناں چندانکه نشوند آزارت ۔ میسوز چنانکه کس نه بیند دودت

چون بندہ در نماز ایستد شیطان وسوسہ کند تا از حضور قلبی باز ماند و چنان بود کہ او را از ان نماز ثواب نبود۔ علاج او آن است کہ رسول علیہ السلام فرمودہ اند کہ ہر کسیکہ قبل از تکبیر افتتاح کلمہ تمجید بگوید از وسوسہ شیطان ایمن گردد کلمہ تمجید این ست سبحان اللہ والحمد للہ ولا الٰہ الا اللہ واللہ اکبر ولا حول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم بعد ازان سورہ والناس را بخواند و بعد ازان این دعا بخواند اللھم انی اعوذبک من شر شیطان الذی یوسوس فی الصلوٰۃ اللھم قھر بسلطانک سلطانہ علی حتی اقود بسبحانک انت تنجی المومنین برحمتک یا ارحم الراحمین بعد ازان تکبیر تحریمہ گوید چون چنین کند از وسوسہ شیطان او تعالےٰ ایمن گرداند مسئلہ مقتدی باید کہ چہار چیز را نیت کند اول نیت نماز کہ کدام نماز است دوم نیت سوم نیت خالصاً للہ چہارم نیت اقتدا یا امام اما تنہا گذارد۔ قافلہ گذارہ سہ چیز را نیت کند غیر نیت اقتدا یا امام و امام ہمچون تنہا گذارہ بود پس سالک باید کہ در نماز شکر و صوسہ چیز را نیت کند در منیہ آوردہ اند لو قال اللہ اکبار لایصیر شارعاً وان قال فی خلال الصلوٰۃ تفسد الصلوٰۃ لانہ اسم الشیطان یعنی مصلی تکبیر تحریمہ را اللہ اکبر گفت باد خال الف درمیان با و را پس

نباشد شروع کنند در نماز واگر این چنین در تکبیر داخلے نماز گفت نماز او فاسد می شود زیرا که اکبار تغیر معنی فاحش است و نام شیطان است وہم در منیہ آوردہ است کہ ولوا دخل الالف فی الالف اللہ تفسد صلوتہ عند اکثر المشائخ یعنی اگر مصلی دراز الف مدہ را در اللہ اکبر مثل اللہ خیر عما یشرکون اے اللہ بہ ہمزہ استفہام بگوید اینچنین صورت فاسد میشود نماز او نزد اکثر مشائخ رحمہم اللہ وہم در منیہ آوردہ اند کہ ولو کبر قبل الامام مقتدیا بہ لا یصیر شارعا فی الصلوۃ یعنے اگر نماز گذار تکبیر تحریمہ را قبل از امام گوید در حالیکہ اقتدا کنندہ است با امام نمیگردد شروع کنندہ در نماز امام مسئلہ در نماز فرض وواجب شرط است تعیین نمودن نماز کہ کدام نماز است فرض پیشین را فرض پیشین امروز یا فرض پیشین این وقت تعیین نیت کند کہ امام تعیین عدد شرط نیست در ہیچ نماز مسئلہ مصلی در پیشین الیوم بعد از خروج وقت پیشین نیت فرض وقت نتواند کرد کہ در ان وقت وقت دیگر در آمدہ است واگر در خروج وقت شک دارد فرض پیشین امروز نیت کند روا است مقتدے اینچنین نیت کند کہ نویت ان اصلی مع الامام یا یصلیہ الامام با نیت

کردم بگذارد باہمراہی امام آن نماز را کہ میگذارد امام۔ مسئلہ
در غیر نماز فرض و واجب تعیین شرط نیست بلکہ کفایت میکند
اینکہ گوید نویت ان اصلّی الصّلوٰۃ یا نیت کردم کہ بگذارم نماز
را و اگر در جمیع نماز با تعیین نماز و تعیین عدد کند افضل است و در
شرح مختصر وقایہ شمنی نیتہای نماز را ایچنین تعیین نمودہ
اند کہ نیت فرضہا اللھم انی ادیبا ان اصلی فرض الوقت متابعۃً
لھذا الامام نیت النفل السنۃ اللھم انی ادیب الصلوٰۃ فیسّرلی
و تقبلہا منی نیت صلوٰۃ الوتر اللھم انی ادیب الصلوٰۃ الوتر
فیسرلی و تقبلہا منی اللھم انی ادیب ان اصلی وتر الوقت فیسرہا لی
و تقبلہا منی نیت صلوٰۃ الجنازۃ اللھم انی ادیب ان
اصلی لک وادعوا لھذا المیّت فیسرہ لی و تقبلہا منی نیت صلوٰۃ
العید اللھم انی ادیب ان اصلی صلوٰۃ العید فیسرہ لی و تقبلہ
منی نیت صلوٰۃ الجمعۃ اللھم انی ادیب ان اصلی صلوٰۃ
الجمعۃ فیسّرھا لی و تقبلہا منی چون تکبیر تحریمہ گوید
و دستہا را بندد باید کہ دل را بخدائے تعالےٰ بربندد و
بعد از تکبیر تحریمہ ثنا گفتن سنت است و ثنا این است
سُبْحَانَکَ اللّٰھم و بحمدک و تبارک اسمک و تعالیٰ جدک و لا الہ غیرک

وبعد ازان اعوذ بخواند یعنے اعوذ باللہ من الشیطان الرجیم گوید
بعد ازان تسمیہ بخواند یعنے بسم اللہ الرحمٰن الرحیم و اعوذ در رکعت
اول سنت اما تسمیہ بر سر ہر رکعت اول فاتحہ خواندن سنت
است اما در وسط یعنے پس از فاتحہ بر سر سورہ تسمیہ نگوید وبعد
ازان ضم سورہ نماید کہ واجب ست وقرأت رابہ ترتیب باید خواند
در ریاض آوردہ اند کہ اگر کسی در نماز لفظ مغضوب را بدال خواند
نمازش فاسد میشود خلاف مرامام محمد را رحمۃ اللہ است وقاضی
خان علیہ الرحمۃ را درین باب کلی است کہ در جائیکہ بتغیر وتبدل
حروف وحرکات وسکنات وامثال آن تغیر معنی فاحش واقع گردد
نمازہ فاسد گردد والا نے مثلاً والتین والزیتون گفت۔ پس ازان
گفت لقد خلقنا الانسان فی احسن تقویم درین صورت تغیر
معنی ہست اما فاحش نیست زیراکہ درین سورہ قسم را بہ چہار چیز
او تعالیٰ یاد کردہ است کہ دوی ازان درین صورت سہو گشتہ وقسم بدو
چیز گشتہ مع ذالک تغیر معنی فاحش نگشتہ است کہ لقد خلقنا الانسان
فی احسن تقویم مدعا است کہ بآن تغیری نیست واگر در مورد لا
یسمعون فیہا لغواً یسمعون را غیراد خال لا خواند تغیر معنے
فاحش گردد وخبر بغیر خبراو تعالے گردد واین چنین است

در تبدل حرکات و میز آن چنانچه مصوره را مصوره خواند تغیر فاحش و در ریاض آورده اند که و ترک المدّ والتشدید بمنزلة الخطاء فے الاعراب یعنے ترک بدو تشدید بمنزله خطا در اعراب است و چون بر کوع رود باید که پشت آن کاسۂ آبے را مانند بر قرار ایستد و نریزد و چون در رکوع آن کاسہ آبے را مانند بر قرار ایستد و نریزد و چون در رکوع سه مرتبه سبحان ربی العظیم گفت پس از ان سمع الله لمن حمده گویان بقومه آید و سر را راست دارد و اگر مقتدی باشد ربنا لك الحمد گویان بقومه آید حضرت امام اعظم رحمۃ اللہ گفتہ اند که اگر حمده را اظهار ها نه کند و حمد گوید ترسم که نماز او فاسد گردد اشاره بدان ست که اگر کیفیت وقف کردن را نداند نماز او فاسد گردد بدانکه وقف ایستادن و قطع نفس کردن است بر آخر کلمه و اگر اندک بایستد و پس از ان بهمان نفس بگذرد آن مسلته است نه وقف باید که نماز از ان خشوع گذارند که رسول اللہ صلے اللہ علیه وسلم فرموده اند که عبادت کنید خداتیعالے را ہمچنانیکه مے بیند او را اگر چند انکه شما نمی بینید او را بدرستیکه او می بیند شمارا حکایت آورده اند که طلحه رضی اللہ عنہا نماز میگذارید درمیان نماز مرغی را بدید که درمیان درختان نیکوے پرید دلش

بدان مشغول گشت نداانست کہ چند رکعت نماز گذاردہ ا
ست بر نزدیک حضرت رسول اللہ علیہ وسلم بیامد وازدرد
خود گلہ کرد ونخلستان رابصدقہ بداد ودر تفسیر معنی آوردہ اند
کہ حضرت رسول للہ صلے اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند کہ بدرستیکہ بندہ
در نماز بحضور حضرت رحمٰن است اگر بندہ در وقت نماز بجای دیگر
نظر کند حق تعالیٰ فرماید کہ اے فرزند آدم بسوئے من نظر کن کہ من بہترم از
آنچہ میبنگری چون دوم بارہ بجائے دیگر نظر کند حق تعالے ہمین
فرماید چون سوم بار نظر کند حق تعالے از وے اعراض کند نعوذ باللہ
من ذالک مصلی را باید کہ نظر در وقت قیام بر صفحہ سینہ
بود ودر وقت قعدہ نظر بر سجدہ گاہ کند و باید کہ نماز را
بحضور دل ادا نماید کہ نماز بے حضور دل مقبول نیست اگرچہ بہ
ظاہر شرع رواست حضرت رسول اللہ صلے اللہ
علیہ وسلم فرمودہ اند کہ از شمایان کسے باشد کہ ثلث نماز
او مقبول باشد یا ربع او یا خمس او یا عشر او یعنے ہر جز وے را کہ بحضور
دل گذاردہ آید ہمان مقبول باشد امیر المؤمنین حضرت
علی کرم اللہ وجہہ را تیری در پائے مبارکش خلیدہ بود وپیکان او
ماندہ وخواستند کہ پیکان از پائے او بیرون آرند از الم بیقرار

شد ے۔ پس بر مصلی آن تیر را بر کشیدور و خون بر چکید۔ پس بعد
از فراغ نماز آن خون چکیدہ را بدید گفت این چہ خون است گفتند
خونیست کہ بعد از کشیدن پیکان در نماز از پائے مبارک
شما آمدہ است امیر المؤمنین رضی اللہ عنہ گفتند کہ مرا خبر نبود حکایت
مردے جوال گم کردہ بود در نماز بود کہ بخاطر آمدش کہ ہمسایہ بعاریت
بگرفتہ بود چون از نماز فارغ شد گفت کہ جوال را یافتم زن او گفت
از کجا یافتہ آید گفت کہ جوال را ہمسایہ بعاریت بردہ بود چون او را
دختر کہ در خانہ بود گفت اے مادر یا در نماز بودی یا در جوال عجیب
میدارم کہ این نماز ترا دستگیری کند بلکہ خصم و دامنگیر
تو خواہد گردید نماز بہ مثابۂ آدمی است کہ زندہ است و روح
نماز دل است وجد آن فرائض چشم و گوش و بینی آن واجبات
و سنن و مستحباب است اگر از ینہا ہمہ بر وجہ کمال ست آن نماز
نیز بکمال است والا معیوب و نقصان دار ست چون آدمی کہ مقطوع ا
لاجزا است و ہر کلمہ را روح دیگر است چنانچہ اللہ اکبر گویید
معنے این کلمہ آن ست کہ اللہ تعالےٰ بزرگ ست و روح این کلمہ
آن است کہ باید کہ در دل مصلی ہیچ چیزے بزرگتر از خدائے نباشد
و اگر معنی این کلمہ را نداند جاہل باشد آوردہ اند حضرت سفیان ثوری

رحمۃ اللہ در نماز بود چون آیات اِیَّاکَ نَعْبُدُ وَ اِیَّاکَ نَسْتَعِیْنُ را
خواند فریاد و بیہوشش بیفتاد چنانکہ نماز مردمان ویران شد و بحال
باز آمد پرسیدند کہ اے شیخ ترا چہ رسید گفت این آیات را بخواندم
معنے او ابنیست کہ یعنے ترا می پرستم و اِیَّاکَ نَسْتَعِیْنُ یعنے از تو یاری
میخواہم در دل آمد کہ اندک سستی ورنجی کہ میرسد چرا نزد پادشاہ مجازی
میروم و یاری طلبیم مرا این اندیشہ در خروش آورد۔ باید کہ مصلے
رکوع و سجود نماز را بترتیب بجا آرد۔ حضرت رسول اکرم
صلے اللہ علیہ وسلم فرمودند کہ بدترین دزدان کسے
است کہ از نماز خود بدزدد صحابہ کرام رضی اللہ تعالےٰ عنہم
پرسیدند کہ یا رسول اللہ از نماز خود چگونہ میدزد و فرمودند
کہ از رکوع و سجود میدزد و یعنے آنہا را بروفق شرع بجا
نمیارد بلکہ نقصان دار میکند و آن نقصان بمنزلہ دزدیست
حکایت آوردہ اند کہ شیخ عبد اللہ اقطع از جملہ زاہدان
بودہ اند و اورا اقطع از برائے آن گفتہ اند کہ یک دست اورا
بریدہ بودہ اند و سبب بریدن دست او آن بود کہ روزی در نماز
بر فراموشی رکوع و سجود را برجا نیاوردہ بود چون از آن کردہ واقف
شد لرزہ بر اندام او افتاد و با خود گفت کہ چرا چنین کاری را

کردہ اند بغز مودہ آن حضرت صلی اللہ علیہ وسلم بر ترین دزدان گشتہ
تاگوشمال این از کجا بمن میرسیدہ باشد درین حال بلا زمان
حاکم بہ طلب دزد دگر بزاینده ایشان بمسجد در آمدند کہ شیخ درنجاست
وا ورا بگرفتند کہ اینک دزد دست و بہ نزد حاکم بردند کہ حاکم از شیخ
پرسید کہ آیا دزدی شیخ گفت آری بدترین دزدان منم حاکم
امر نمود کہ دست دزد را ببرند چون اہل شہر ازان حال واقف
گشتند حاکم را ملامت کردند و گفتند کہ زاہد زمانہ است و
صاحب کرامت ست حاکم در قدم شیخ اوفتاد و عذر خواست
و گفت چرا چنین گفتی کہ من بدترین دزدانم شیخ گفت کہ درہمان زمان
رکوع و سجود را موافق سنت بجا نیاوردہ بودم و حضرت رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم اینچنین کس را بدترین دزدان گفتہ است اگر گفتمی کہ دزد
نیستم کانہ بقول آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم انکار کردہ باشم پس
راست گفتم بدترین دزدانم باید کہ در نماز شکر۔ وضو دو رکعت
نماز بگذارند در رکعت اول بعد از فاتحہ قل یا ایہا الکافرون
یک مرتبہ و در رکعت بعد از فاتحہ سورۃ اخلاص یک مرتبہ
چون در قعدہ بنشیند التحیات بخواند کہ واجب بعد از ان
صلوات فرستد و بعد از ان این دعا را بخواند اللّٰھم اغفرلی ولوالدی

تا آخر و بعد ازان این دعا را بخواند۔ اللّٰهم اِنّی ظَلَمْتُ نَفْسِی ظُلْماً کَثِیْرًا
ولا یغفر الذنوب الا اَنْتَ فاغْفِرْلِیْ مَغْفِرَةً مِنْ عِنْدِکَ
وارحمنی انک اَنْتَ الغَفُوْرُ الرَّحِیْمُ ط اَللّٰهم اِنّی اعوذبک مِنْ
عذاب جهنم واعوذبک من فتنة المحیا والممات واعوذبک من
فتنة المسیح الدجال اللهم انی اعوذبک من فتنة المأثم والمغرم اللّٰهم
ربنا اٰتنا فی الدنیا حسنةً وفی الْاٰخرة حسنةً وقنا عذاب النار
بعدہ سلام دہد و بعد از سلام سر بسجدہ نہد و حاجت خود بہ طلبد در
حدیث قدسی آمدہ است کہ ہر کسیکہ وضو کند و نماز شکر وضو
نہ گذارد او مرا جفا کردہ باشد و ہر کسیکہ وضو سازد و نماز شکر وضو گذارد
واز من حاجت خواہد اگر من حاجت او را نہ برارم بہ تحقیق من او را جفا
کردہ باشم بدانکہ بعد ہر طاعتی سہ چیز لازم است الشکر
علی التوفیق والعذر علی التقصیر والخوف عن الرد این حال
زاہد آنست و حال عارفان آن است کہ ہر عبادتیکہ میکنند آنرا ناکردہ
میدانند و آنرا لائق و سزاوار نمیدانند و از عقیب آن استغفار میکنند
زاہدان از گناہ توبہ کنند عارفان از عبادت استغفار
حسنات نیکہ از ابرار واقع میشود نظر بحال مقربان سیأت زیرا کہ شان
مقربان ازان برتر است کہ التفات بحسنات کنند کہ حسنات الابرار سیأت المقربین

باین معنے اشارت است امام ابوحفص کبیر بخاری رحمۃ اللہ علیہ میگویند کہ ہر کہ نماز میگذارد و آنچہ فرائض نماز سنت بجا میارد لیکن تاہائے انہار انمیداند نماز او درست نہ باشد پس سالک را باید کہ تاہائی فرائض و واجبات وسنن ومستحبات و مکروہات و محرمات و مفسدات نماز ادا ندا گر پرسند کہ در رکعت نماز چند چیز فرض ست جواب بگو کہ دوازدہ چیز فرض است شش در بیرون نماز است اول آب پاک دوم جامہ پاک دان راز ناف تا زانو پوشیدن فرض ست ٭ و کنیز کان را پشت و شکم تا زیر زانو پوشیدن فرض ست بدانکہ راہ عضو ست و ذکر عضو ست و خصیتین یک عضو ست و اگر از یک عضو مقدار چہار یک برہنہ شود نماز فاسد می شود اگرچہ خانہ خالی باشد سوم جائے پاک و کمترین جای پاک آنکہ جائے دو پائے و دو زانو و جای سجدہ گاہ باشد کہ فرض ست و جای دو زانو و جائے سجدہ گاہ باشد کہ فرض است و جای دو زانو پاک بودن سنت چہارم وقت پنجم نیت ششم قبلہ یعنے روئے بجانب قبلہ کردن در نماز مسئلہ اگر کسے قبلہ را نہ داند و کسے نہ باشد کہ از وے قبلہ را بپرسد پس درین صورت تحری کند ٭ و زنان آزاد را از سر تا قدم پوشیدن فرض ست

تحری کند یعنے بہر جانب کہ قصد او تعلق گیرد بہمان جانب رو آرد و متوجہ گردد و نماز را گذارد و اگر بعد از نماز معلوم شود کہ آن طرف قبلہ نبودہ است نماز را اعادہ نمیکند بلکہ آنکس اعادہ میکند کہ بے تحری یعنے بی قصد بجانبے نماز گذاردہ باشد پس البتہ در وقت شک تحری میکند مسئلہ اگر کسے را از دشمنی بطرفے باشد کہ از ہمان طرف خوف داشتہ باشد بہمان طرف متوجہ شدہ نماز را گذاردن رواست واما آن شش کہ در اندرون نماز است اول تکبیر تحریمہ است اگر اللہ جل یا اللہ اعظم یا مانند آن از اسماء اللہ گوید فرض بجای میاید ولیکن ترک واجب می شود۔ زیرا کہ لفظ اللہ اکبر گفتن واجب است دوم قیام در نماز فرضے فرض است اما در نوافل نفل است سوم قرأۃ فرض قراءت نزد حضرت امام اعظم رحمۃ اللہ سہ آیت کوتاہ ست از فاتحہ یا از سورہ اما نزد حضرت امامین رحمہما اللہ سہ آیت کوتاہ است یا از فاتحہ یا از سورۃ یا یک آیت طویلہ است سہ آیت کوتاہ مثل انا اعطینا و یک آیت طویلہ مثل آیۃ الکرسی چہارم رکوع پنجم سجود و سرہای ہر دو پاے بر زمین بودن داخل فرض سجدہ است اگر چہ از ہر پای یک انگشت بر زمین رسد و اگر پاے از زمین جدا بود نماز روا نبود نزد صاحبین رحمہما اللہ سجدہ بہ پیشانی و بینی است معًا

وفتوی برین قول است ورواست سجده کردن بر ہر چیز یکہ سختی اورا
پیشانی دریابد وقرار گیرد پس سجده بر پختہ گاو اک واران روا
نیست وروا است سجده کردن بر پشت کسیکہ نماز اورا میگذارد
در انبوہی روا نیست سجده کردن بر پشت کسیکہ نماز نمیگذارد
ویا نماز غیر نمیگذارد ۔ چنانچہ فرض گذارنده را روا نیست کہ در انبوہی
در پشت نفل گذار نماز کند ششم قعده اخیره مقدار التحیات
خواندن تا عبده ورسولہ خواندن التحیات فرض نیست این دوازده
فرض متفق علیہ است کہ بسبب ترک ہر واحد از ان نماز فاسد
میگردد وبہ تاخیر فرض سجده سہو واجب میشود سجده سہو تدارک تاخیر
فرض میکند مسئلہ ۔ بہ ترک فرض ہر عبادتیکہ باشد از نماز روزه
وحج وزکوٰت فاسد میشود کہ اعادۂ آن لازم می شود اما اگر کسے
در مسئلہ ایمان اگر ترک فرض نماید نعوذ باللہ فساد در ایمان آنکس
میشود وآنکس را شرعاً مومن ومسلمان گفتہ نمیشود وجمیع عبادات
او ونکاح او فاسد است برابر است اینکہ مرد باشد یا زن اما در نماز دو
فرض دیگر مختلف فیہ است یکے خروج بہ صنع است یعنے بیرون آمدن
از نماز بہ فعل خود این نزد حضرت امام است رحمۃ اللہ اما نزد صاحبین
رحمہم اللہ واجب است دوم آرام گرفتن در رکوع

و در سجود و دا نا و وادنی مرتبہ مقدار یک تسبیح گفتن است
و نزد حضرت امام ابی یوسف رحمتہ اللہ فرض است و نزد
دیگران واجب است و اگر کسے یک تسبیح را با امام در رکوع
در یابد بدان رکعت بہ تمامہ از نماز محسوب آگر پرسند کہ واجبات
نماز چند است جواب بگو کہ بست یک ست ہشت واجبے کہ عام
است اول لفظ تکبیر تحریمہ یعنے اللہ اکبر گفتن دوم قعدہ اولی
سوم تشہد خواندن در قعدہ چہارم آرام گرفتن در رکوع و در سجود
مقدار یک تسبیح پنجم آوردن ہر فرضی بجایش ششم آوردن
ہر واجبے را بجایش ہفتم بہ لفظ سلام بیرون آمدن اما آن چہاردہ
واجبے کہ خاص است اول تعیین کردن دو رکعت اولی
است از برائے قرأت در فرائض خواہ سہ رکعتی باشد
خواہ چہار رکعتی اما در واجب و سنت و نفل در ہمہ رکعت قرأۃ
باید کردن دوم خواندن فاتحہ است در دو رکعت اول
سوم فاتحہ را ایک مرتبہ خواندن چہارم ضم سورہ یا فاتحہ
کردن مقدار سہ آیات کوتاہ یا یک آیات طویل پنجم تقدیم
فاتحہ بر سورہ نمودن ششم قنوت خواندن در نماز وتر ہفتم بلند
خواندن در نماز وتر ہفتم بلند خواندن بجائیکہ بلند باید خواند مثل نماز بامداد و شام

وخفتن ونماز وتر در هر سه رکعت در ماه رمضان خاصه در نماز تراویح چون این نماز ها را بجماعت میگذارید ه باشند خواه وقتی باشند خواه قضاے اما اگر تنها گذارد بود مخیر ست اما اینکه بلند میخواهد یا پست هشتم پست خواندن در جائیکه پست باید خواند مثل نماز پیشین و عصر اگر یک کس یا دو کس بشنود باکی نیست که آن بدرجه جهر نیست جهر آنست که همه کس بشنود و در بلندی بلند خواند نهم خاموش بودن مقتدی ست در وقت قرات امام دهم متابعت کردن مقتدی ست بر امام - در خلاصه آورده اند که اگر امام قنوت نخواند و در قعده اول بنشیند یا آیات سجده را بخواند و سجده نکند یا در نماز سهو کند و سجده سهو نکند یا تکبیر عیدین را ترک کند باید که مقتدی درین پنج چیز متابعت بکند یازدهم سجده تلاوت است بر امام و تنها گذار اما مقتدی را به متابعت امام سجده تلاوت واجب شود دوازدهم تکبیرات عیدین است و آن نه تکبیر است سه تکبیر اصلی سنت و شش تکبیر زواید است سیزدهم تکبیر گفتن در رکوع ودر نماز عید فطر و عید الضحیٰ چهاردهم سجده سهو بر جا آوردن سنت بر امام و تنها گذار بسبب ترک کردن یکے از ین چهار ده واجب که اول لفظ تکبیر تحریمه سنت دوم قعده اولے سوم تشهد چهارم ادا کردن هر فرض را در موضعش

پنجم ادا کردن ہر واجب این چنین ششم بہ لفظ سلام بیرون آمدن
ہفتم تعیین کردن دو رکعت اولے از برائے قرأت در فرض
ہشتم خواندن فاتحہ در وقت اولی نہم فاتحہ یک مرتبہ خواندن
دہم ضم سورہ نمودن یازدہم ضم سورہ با فاتحہ است دوازدہم تقدیم
فاتحہ است بر سورہ سیزدہم قنوت خواندن سنت در رکعت
سوم از وتر بعد از ضم سورہ با فاتحہ چہاردہم بلند خواندن در
جاییکہ بلند باید خواند پانزدہم پست باید خواندن در جاییکہ
پست باید خواند سجدہ سہو تدارک آن نقصان مے کند
کہ سہو واقع شدہ اگر پرسند کہ سجدہ سہوہ در چند صورت
واقع میشود جواب بگو کہ در چہار صورت واجب مے شود
اول وہا تاخیر فرض دوم در تاخیر واجب سوم در ترک واجب
چہارم در قرأت بی محل در فتاوی قاضیخان آوردہ اند کہ ولا یسجد
للسہو فی الجمعۃ والعیدین والعصر یعنی سجدہ نمیکند امام از
براے سہو در نماز جمعہ و در نماز عیدین تا اینکہ بہ مردمان پریشان
خاطری واقع نشود و در نماز عصر سجدہ سہو نمیکند از جہۃ آنکہ
مکروہ است سجدہ کردن از براے سہو بعد از ادائے فرض نماز عصر
اگر پرسند کہ در نماز چند چیز سنت است جواب بگو کہ سنت ہفت چیز است

ہفدہ آن عام است و دہ آن خاص است اما ہفدہ سنتی کہ عام
است اول بر داشتن دو دست در تکبیر تحریمہ باید کہ دستہا را پیش
از تکبیر بر دارد دوم بر داشتن دو دست در تکبیر قنوت سوم بر داشتن
دستہا در تکبیرات عیدین چہارم کشادہ داشتن انگشتان۔
بر طریق عادت نہ بطریق مبالغہ پنجم سبحانک اللھم خواندن ششم
دست راست را بر بالائے دست چپ نہادن باید کہ انگشت نر
و انگشت کوچک دست راست بر بند دست چپ حلقہ نماید
و سہ انگشت بقیہ را در بالای بند دست چپ بنہد ہفتم تکبیر انتقالات
یعنی ہر جائی کہ از رکنی بر کنی انتقال نمودہ بشود تکبیر گویان انتقال نماید
ہشتم سَمِعَ اللّٰہُ لِمَنْ حَمِدَہٗ گفتن نہم در رکوع سہ مرتبہ تسبیح گفتن
و زانو را گرفتن دہم قومہ یعنی راست ایستادن بعد از رکوع یازدہم جلسہ
یعنی راست نشستن درمیان دو سجدہ دوازدہم کشادہ داشتن
انگشتان در وقت زانو گرفتن سیزدہم سجدہ کردن بر ہفت اعضا
یعنی پیشانی و بینی و دو دست و دو زانو و دو قدم چہاردہم سہ مرتبہ سبحان
ربی الاعلیٰ گفتن در سجود پانزدہم صلوٰۃ فرستادن بعد از التحیات خواندن
شانزدہم دعا کردن خود را و جمیع مؤمنین و مؤمنات را باین دعا کہ اللھم
اغفرلی ولوالدی ولاستاذی ولجمیع المؤمنین والمؤمنات

والمسلمین والمسلمات الاحیاء منہم والاموات انک مجیب الدعوات ودافع الدرجات ومنزل البرکات وقاضی الحاجات برحمتک یا ارحم الراحمین طیا این دعا را خواند که این دعا خواندن نیز سنت است اللہم انی ظلمت نفسی ظلما کثیرا ولا یغفر الذنوب الا انت فاغفر لی مغفرۃ من عندک وارحمنی انک انت الغفور الرحیم ہفدہم سلام دادن بجانب راست وچپ امام سلام دادن بہر دو جانب بہ نیت آدمیان وفرشتگان مر امام راست ومقتدی یکہ در محاذی امام است باید کہ بہر دو سلام امام را بہ نیت داخل نماید والا بکدام جانب امام کہ باشد بہ ہمان جانب امام را نیت کند اما آن سنتی کہ خاص است اول بلند گفتن امام است تکبیر را دوم متصل کردن مقتدی است تکبیر خود را بہ تکبیر امام بوجہیکہ مقتدی است لفظ اللہ را بہ لفظ اکبر امام متصل نماید سوم متابعت کردن مقتدی است امام را در جمیع افعال نماز چہارم اعوذ باللہ گفتن است در رکعت اول نہ در ہر رکعت پنجم پست گفتن اعوذ باللہ است ششم بسم اللہ گفتن است بر اول فاتحہ در ہر رکعت ہفتم پست گفتن بسم اللہ است یا تعوذ وتسمیہ گفتن بر امام ومنفرد است نہ بر مقتدی ہشتم

آمین گفتن است بعد از قرأت فاتحہ امام و منفرد را اما مقتدی
را وقتی ست قرأت بلند باشد نیز سَمِعَ اللّٰہُ لِمَنْ حَمِدَہٗ گفتن
است مر امام را لکن اختلاف در اینکہ امام ربنا لک الحمد میگوید یا نی
نزد حضرت امام اعظم رحمۃ اللہ علیہ نمیگوید و نزد حضرت امامین
رحمہما اللہ میگوید و ہم گسترانیدن پائے چپ و نشستن بر بالائی آن
و نصب کردن پائی راست اما زنان را باید کہ ہر دو پائے را از جانب
راست بیرون آرند و بر زمین نشینند اگر پرسند کہ در نماز نماز بسنت
میدر آیند یا بہ فرض جواب بگو کہ ہم بسنت میدر آیند ہم بفرض زیرا
کہ بر داشتن دست در تکبیر تحریمہ سنت است و تکبیر تحریمہ فرض اگر
پرسند کہ در نماز چند چیز مستحب است جواب بگو کہ بست سہ
چیز مستحب است و نہ از ان خاص اَنا آن چہاردہ کہ عام است اول ترک
نگاہ کردن است بگوشہ چشم بجانب راست و چپ اما در وقت قیام
بہ سجدہ گاہ نظر کردن مستحب ست در رکوع بر پشت پائے خود و بر قعدہ بر
کنار خود دوم پوشیدن دہان بگرفتن و لب بندان در وقت خمیازہ سوم نگا
داشتن سرفہ است بہ قدر استطاعت و الا باقی ست کہ معذور است
چہارم زیادہ کردن قرأۃ بر سہ آیات استحباب کہ در نماز بامداد تا چہل
آیت ست و در نماز پیشین تا سہ آیت در نماز عصر و شام و خفتن از

پانزدہ آیۃ تا لبست آیات پنجم ترتیل است وترتیل ادای حروف ورعایۃ

وقوف است وآہستہ خواندن وششم برابر داشتن سراست پا پست

در رکوع ہفتم نہادن دو زانو ست برزمین پیش از نہادن دو دست

ونہادن دو دست پیش از نہادن پیشانی پیش از بینی ہشتم برداشتن

برعکس ترتیب مذکور یعنے اول برداشتن پیشانی بعد از ان بینی بعد

از ان دستہا بعد از ان زانو نہم سجدہ کردن درمابین دو کف دہم

سرانگشتان دست و پای را بسوی قبلہ کردن در قعدہ بہ قدر

طاقت یازدہم ترک پاک کردن خاک و عرق از پیشانی قبل

از سلام دادن دوازدہم کشادہ داشتن دو قدم مقدار

چہار انگشت در قیام سیزدہم نہادن دو دست بر بالاے

دو ران در قعدہ وسر انگشتان برابر دو زانو نہ زیادہ و نہ کم

و نہ فراخ و نہ جفت داشتن میانہ انگشتان چہاردہم

در وقت سلام دادن میل نمودن بجانب راست و چپ اما آن

دہ سنتہائیکہ خاص است اول برداشتن دو دست ورسانیدن

دو نر انگشت بد و نرمۂ گوش مر مردان را و زنان را برابر دو کتف دوم

نہادن دو دست بزیر ناف مر مردان را و زنان را بالای سینہ سوم بیرون

آوردن دو دست از آستین در وقت تکبیر تحریمہ مردان را و زنان

را چہارم قراءت کردن در نماز بامداد و بعد از فاتحہ مقدار چہل آیات یا شصت آیات بہ قدر طاقت قوم و مقدار درازی و کوتاہی عسب دوره در نماز بامداد و پیشین معتبر است و در وقت توسعہ مستحب است کہ قرأت کند سورۂ درازرا کہ از سوره حجرات تا سوره بروج است و در نماز خفتن از سورۂ بروج تا الم یکن و در نماز شام از لم یکن تا آخر قرآن پنجم زیاده کردن تسبیحات گذاررا باید تسبیحات را طاق طاق گوید و زیاده را بر طاق منتہی سازد و یعنی پنج مرتبہ یا ہفت مرتبہ یا نہ مرتبہ گوید امام را باید کہ تسبیح را طویل گرداند کہ سفیان ثوری رحمۃ اللہ علیہ گفتہ اند کہ امام را باید کہ پنج مرتبہ بگوید ششم دور داشتن دو بازو است از شکم و دور داشتن شکم از ران ساق از زمین در رکوع و سجود مر مردان را اما زنان را بر عکس این است ہفتم قرادت فاتحہ است در دوی اخرین از نماز فرض چہار رکعتی و در شرح مولینا محمد آورده اند کہ اگر کسے در دو رکعت آخر فرض ضم سوده سہوا نماید سجدۂ سہو لازم نیست و قصدًا نیز چیزے لازم نیست ہشتم بسم اللہ گفتن مر امام و تنہا گذار را در ہر رکعت برادل فاتحہ نہم انتظار ی بردن مسبوق است بر فارغ شدن امام از جہت ادای مسبوقانہ اگر چہ ہر وقت امام بیک

جانب سلام داد مسبوق برخیزد واگر بعد از دو سلام دادن یا
بعد از خواستن امام بہ سنت خواندن مسبوق برخیزد رواست و یا اینکہ امام
پشت بر محراب کند واین روایت در تجنیس وغرائب است در
خلاصہ آوردہ است کہ مسبوق را باید کہ با امام سجدہ سہو آرد
پیش ازانکہ از برائے مسبوقانہ برخیزد اگر با امام سجدہ سہو نیارد باید
کہ در آخر نماز سجدہ سہو آرد کہ متابعت در نماز امام است اگر پرسند
کہ در نماز چند چیز محرمات است جواب بگو کہ چہار دہ محرمات
است اوّل بلند گفتن بسم اللہ است دوم بلند گفتن آمین
وتعوذ وتسبیحات در رکوع وسجود وتشہد است سوم نظر کردن بہ
جانب راست وچپ بگردانیدن اکثر روئے اما گردانیدن بعضے از روئے
محرم نیست چہارم نظر کردن بسوئے آسمان پنجم تکیہ کردن بر استون
یا بر دست مانند آن در نماز بی عذر ششم برداشتن دو دست در غیر
جائیکہ مشروع شدہ باشد ہفتم برداشتن انگشتان وپای از زمین
در حالت رکوع وبرداشتن انگشتان دست در حالت سجود اگر
در وقت سجود یک پائے او از زمین جدا بود نماز او بہ نقصان ست
واگر ہر دو پائے او از زمین جدا بود نماز او نارو ا بود یعنی فاسد
بود ہشتم نشستن بر دو پاشنہ خود بہ جہت

آنکه مقفعہ کشادہ نہم بازی کردن بہ کمرچہ یا بہ جامہ یکم ازسہ مرتبہ آگرستہ مرتبہ شود نماز بلشود وہم اشارہ کردن است :-
بانگشتان در وقت التحیات خواندن در اشهد ان لا اله الا الله خلاف مرشافعی رحمۃ الله یازدہم اختصار کردن
سلام است در یک جانب دوازدہم دعای قنوت خواندن درست غیروتر خلاف وشافعی راست رحمتہ الله علیہ کہ در نماز بامداد نزد او
قنوت خواندن واجب است سیزدہم زیادہ کردن است در ثنا یا در تکبیر یا در تسبیحات یا در التحیات چنانچہ در تکبیر الله اکبر
واجل گوید یا در ثنا سبحانك اللهم وبحمدك وتبارك اسمك وتعالیٰ جدك ولا اله غیرك ملوتغنا است اسماءك گویں در رکوع گوید
سبحان ربی العظیم الکریم گوید یا در سجو سبحان ربی الاعلی الوهاب گویں در التحیات محمدا عبده ورسوله لا اله الا الله محمد رسول الله
گوید اگر پرسند کہ در نماز چند چیز مکروہ است جواب بگو کہ پنجاہ چیز مکروہ است چہل دوی ازان عام است وہفدہ ازان خاص اما
آن چہل دو کہ عام است اول تکرار تکبیرات مثل الله اکبر الله اکبر گفتن دوم سغمرون آیتہا بکراہ کردن انگشتان اما ورضم کردن انگشتان
خلاف است دست در تہی گاہ کردن چہارم کاری کردن کہ آن

بکار متکبران است مثل چهار زانو نشستن و مانند آن اٰن پنجم
سرفیدن بے عذر که حرفی حاصل نه شود اگر حرفی حاصل شود مفسد
نماز ست ششم بینی افشانیدن ست هفتم دفع کردن خاک ست
بدست یا بدم از موضع سجده گاه بحدیکه شنیده نه شود آواز او را
معیار شنیدن اٰلسنت که به صوت حرفی پدید آید هشتم ده اہم
او مانند آن را به دہان کردن بر وجہیکه مانع بر قراءت نه شود
اگر مانع شود نماز فاسد میشود نہم بالا داشتن سر ست ازیست
در رکوع دہم فرو بردن چیز ناچیکه درمیان دندان باشد اگر کمتر از
نخو د باشد بعضے گفته اند که مفسد نماز نمیباشد اگرچه مقدار کنجرے
باشد یازدہم ترک کردن سنت است از سنتہای یدی یازدہم
تمام کردن قراءت در رکوع سیزدہم اذکار انتقالات را بعد از
انتقال ادا نمودن چنانکه از قیام برکوع تکبیر گویان رود یا سمع اللہ
لمن حمده را در قومه گوید و مانند اینہا چہاردہم دو دست را پیش از
زانو بر زمین نہادن بیعذر اگر عذری باشد مکروه نیست پانزدہم
برداشتن دو زانو پیش از دست شانزدہم نشستن مصلی
بر دینه خود بایستاده ساختن دو از انو سست
ہفدہم پوشیدن دہان است بدست یا باستین در رفت

خمیازہ کردن ہژدہم پوشیدن دو چشم است در وقت قیام
از موضع سجدہ گاہ و در رکوع از موضع نظر گاہ و در قعدہ
از کنار خود و ہم چنین است سر برہنہ نماز گذاریدن مگر از جہت
خواری و فروتنی نزدہم دور گردانیدن سنگ ریزہ سجدہ
گاہ در نماز مگر کہ سجدہ کردن ممکن نہ باشد ۔ دور کردن
سنگریزہ درین صورت باید کہ بہ یک مرتبہ پاک کنند ۔ بستم
پاک کردن پیشانی است از خاک و یا عرق قبل از سلام
بہ سبب یکم پاک کردن اطراف جامہ است از جہت پرہیز
کردن از خاک و غیر آن بہ سبب دوم خمیازہ کردن است در نماز
بہ سبب سوم بازیدن است و ہم چنین است نماز گذاریدن٭
در جائیکہ در صورت حیوان باشد برابر است کہ در پیش باشد
یا بر پس یا بر فوق یا بجانب راست یا بہ جانب چپ بخلاف تحت
بست چہارم شکستن بانگشتان است و کشیدن آنہا بست پنجم
طلبیدن از پا و بپائے دیگر و گرانی خود را انداختن بست ششم
کشادہ داشتن انگشتان در غیر رکوع بست و ہفتم تعجیل کردن است
در قرأت و جہیکہ حفظ وقوف وادای حروف کردہ

٭ بر جامہ کہ برد صورت حیوانی ست و ہمچنین ست نماز گذاریدن

ـسـت در ہنگام رکوع بالپشت وبرابر داشتن آن مستحب است
وبہ ترک مستحب معاقب نمیشود اما بہ کردن مکروہ خوف ست
ومستحبیکہ ترک آن تابجا خوف نباشد بست نہم کام زدن
اسـت ستہ مرتبہ یازیادہ از سہ مرتبہ بیعذرہ بروجہیکہ
از ہر کام زدن بایستد واگر ناایستادہ سہ کام بزند نمازش فاسد
میشود در خلاصہ آوردہ اند اگر بہ یک دفعہ مقدار دوصف نمازہ
برود نمازش فاسد گردد سی میل کردن بجانب راست وچپ سی یکم
گشتن ششش و کیک مانند آن کم از سہ مرتبہ اگر سہ مرتبہ شود
نماز میشود سی دوم دفن کردن ششش و کیک و مانند آن کم سہ
مرتبہ سوم انداختن آب دہان است بر زمین بے آنکہ آواز ی
ظاہر شود۔ سی چہارم کشیدن موزہ است از پای بعمل
اندک نہ بعمل کثیر مر غیر پاشنۂ سی پنجم بوییدن چیز
خوشبوست سی ششم ندا کردن مصلی است کم از سہ مرتبہ سی و ہفتم
تعیین کردن سورہ ست در نماز در نماز معین فریضہ باشد خواہ نافلہ
داین وقتیست کہ اعتقاد او چنین باشد کہ نماز بغیر این سورہ
درست نباشد واگر اعتقاد او چنین نباشد ۔ ولیکن از برائے
ثواب یا از برائے آسانی ے خواندہ باشد مکروہ نیست

سی هشتم در یک رکعت دو سوره خواندن که درمیان این دو سوره یک سوره باشد بعضے گفته اند که اگر این یک سوره طویله باشد مکروه نیست سی نهم انتقال کردن است از آیه بآیه دیگر از سوره بسوره دیگر اگرچه مانده باشد درمیان این دو سوره یک برابرست که آن سوره مانده طویله باشد یا قصیره وهمچنین انتقال کردن از آیه بآیه در یک سوره چهلم تقدیم کردن سوره مؤخر است - بر سوره مقدمه به قصد یا بسهو برابرست که یک رکعت باشد یا در دو رکعت در غرائب آورده اند که اگر در رکعت یک سوره را تمام خواند مکروه نیست چنانچه ابن مسعود رضی الله تعالے عنه سوره بنی اسرائیل را دو تقسیم نموده اند در نماز تجرید انکه مکرر خواندن سوره در یک رکعت وانتقال کردن از آیتی به آیتی یا از سوره بسوره وتقدیم سوره مؤخر بر مقدمه مکروه است در نماز فرضیه نه در نوافل این روایت در غرائب است چهل و یکم بسم الله گفتن است درمیان فاتحه و سوره یعنی بر سوره بعد از فاتحه چهل و دوم به یک دست برداشتن کودک است بغیر عذر را اگر بعذر باشد چنانچه خوف غرق شدن بآب یا سوختن

یا نشق یا افتادن از بام و امثال اینها که درین صورت مکروه
نیست امّا آن هفده که مکروه خاص است اول انتظار ی
بردن امام است در قراءت یا در رکوع الّا برای کسیکه پیشوا دانه
نعلین او را تا آنکه آنکس به نماز در آید دوم دراز کردن قراءة رکعت
ثانیه است از قراءت اولی بمقدار سه آیات در فرائض
و واجب نه در سنت و مستحب و نوافل سوم توقف کردن
امام یا مقتدی بایات رحمت یا آیت عذاب است اما منفرد
را در وقت شنیدن این دو آیات توقف کردن مکروه نیست
چهارم سجده کردن ست بر تریج و ستاره و همچنین به جامه کهنه
و بجامه کاری نماز گذاردن مکروه است وقتیکه جامه بهتر داشته
باشد پنجم چسپانیدن شکم است بر آن مردان را اما زنان
را این فعل مکروه نیست بلکه مستحب ست و هم همچنین گسترانیدن
دو بازو بر زمین مکروه ست ششم کشیدن پیراهن و طاقیه است
به عمل اندک در غرائب آورده است که کشیدن پیراهن مفسد نماز
ست زیرا که عمل کثیر ست هفتم پوشیدن طاقیه است هشتم دراز کردن
قراءة است از قدر مستحبه بر وجهیکه ملامت آرد قوم را نهم سبک کردن
امام است نماز را بکم کردن قرارت از مقداریکه روایت کرده شده

ست از جہت شتاب قوم دہم پناہ آوردن امام است بقوم در حالیکہ درماندہ باشد از برائے لقمہ درو قتیکہ قراءت کردہ باشد مقدار ما یجوز بہ الصلوٰۃ را وسزاوار بحال امام آن است کہ قوم را منتظر نہ سازد بلکہ برکوع برود اگر مقدار ما یجوز بہ الصلوٰۃ را نخواندہ باشد انتقال بجائے دیگر کند یازدہم بلند خواندن است در نوافل روز نہ در نوافل شب دوازدہم خواندن امام است آیۃ سجدہ را در نماز یکہ پست خواندہ میشود مگر اینکہ آیت سجدہ در آخر سورہ باشد واگر مصلی بعد از خواندن آیات سجدہ سہ آیت بخواند و بعد از ان برکوع برود آن رکوع قایم مقام سجدہ تلاوت نمیشود زیراکہ در قراءت محسوب نیست سیزدہم تکرار کردن در یک رکعت در نماز فرض بی عذر از جہت شادی و غم در آیات رحمت و عذاب چہاردہم تکرار کردن آیات است در نماز بیعذر از جہت شادی و غم نہ در نماز نوافل پانزدہم برزدن و آستین ما ارنج مردان را امّا این عمل زنان را مفسد نماز است شانزدہم گفتن مقید یست نزد خواندن آیات رحمت و عذاب صدق اللہ ہفدہم تکیہ کردن مصلی است بہ دیوار یا بر ستون و مانند آن در غیر نوافل بیعذر ہژدہم چنین مکروہ است تنہا ایستادن امام در طاق و محراب

وہمچنین مکروہ است ایستادن مقتدی ومسبوق در صفے کہ در پیش
آں صف جائے خالی باشد وہم چنین مکروہ است نماز گذاریدن :-
در راہ عامہ ودر گورستان وہم چنین مکروہ است از نماز پیشین نماز
گذار گذاشتن وقتی کہ سترہ یا ستون ومانند آن نباشد ومکروہ است :-
نشستن نماز گذار از سلام نماز فرض کہ از وے سنت است مگر مقدار
اَللّٰھُمَّ اَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْکَ السَّلَامُ وَاِلَیْکَ یَرْجِعُ السَّلَامُ
حَیِّنَا رَبَّنَا بِالسَّلَامِ وَاَدْخِلْنَا دَارَ السَّلَامِ تَبَارَکْتَ رَبَّنَا
وَتَعَالَیْتَ یَا ذَا الْجَلَالِ وَالْاِکْرَامِ ط مسئلہ روا نیست ہیچ نمازی نہ وقتی
ونہ قضائی ونہ سجدہ تلاوۃ ونہ جنازہ در وقت طلوع آفتاب ودر وقت
قیام آفتاب ودر وقت غروب آفتاب مسئلہ امامت بندہ
وعرب بیابانی وفاسق ونابینا ومبتدع وولد الزنا مکروہ است
نمازیکہ بکراہت ادا یابد اعادہ کردن آن اولی است اگر پرسند
کہ در نماز چند چیز مباح است جواب بگو کہ یازہ چیز مباح ہشت
ازان عام است وسہ ازان خاص اما آن ہشت کہ مباح عام است
اول کردن بگوشہ چشم بے گردانیدن بعضے از روی در رسول اللہ صلی اللہ
علیہ وسلم ملاحظہ احوال اصحاب را رضی اللہ عنہم بگوشہ چشم کردندی
دوم ہموار کردن موضع سجدہ است یکبارہ ودو بارہ از جہت عذر مکشتن مار

وکثردم است به یک ضرب اگر دہم ضرر نباشد کشتن آن مکروه است
واگر به کشتن آن محتاج به چند ضرب شود نماز را اعاده میکنند چهارم بودن
دراہم دو نانیر در دہان مصلی چندانکه باز نه دارد سنت قراءت را در سفر در
حالت تعجیل وآن قرات کردن فاتحه با ہر سوره که خواہد جبز است در
دست نماز گذار چنانچه باز ندارد نهادن دست راست مصلی را بر
دست چپ وباز نه دارد نهادن دو دست بر بالای آن در قعده ششم
خواندن قرآن ست به ترتیب که فعل صحابه است رضی الله عنهم چنانکه
حافظان صحابه به تقسیم معروفه از اوّل قرآن تا آخر قرآن در ہر
نماز به قدر تقسیم مقرره خوانده اند - ولیکن مستحب آن است که از
سوره حجرات بخواند تا سوره والسمآءِ ذاتِ البُرُوجِ ہفتم کشیدن
وکاواک ساختن مصلی ست جامه اش را وقتیکه چسپیده باشد بید نش
ہشتم خواندن آخر دو سوره است در دو رکعت اما آن سه مباح ہے که خاص
است اول مکرر خواندن یک سورة در یک رکعت در نماز نافله دوم تکیه
کردن مصلے ست بدیوار یا به ستون وما نند آن در نماز نافله سوم نظر کردن امام
است بگوشه چشم بے گردانیدن بعضے از روئی مسئله مردی در نماز چهار
رکعتے یک رکعت را با امام در یافت بعد از سلام امام برخیزد دو سه
رکعت باقیه را مثل نماز شام بگذارد یعنی دو رکعت نماز بگذارد دو ہر دو رکعت

سورہ با فاتحہ ضم کند وبعد از دو رکعت قعدہ وتشہد بجاے آرد وبعد ازان برخیزد ویک رکعت باقی ماندہ را با فاتحہ بے ضم سورہ بگذارد واین قول حضرت امام اعظم است رحمۃ اللہ در محیط است وفتوی برین است وقول اما بین آن است کہ بعد از سلام بر خیزد ویک رکعت بگذارد ودران رکعت سورہ با فاتحہ ضم نماید وبعد ازان قعدہ وتشہد را بجاے آرد وبعد ازان برخیزد دو رکعت باقیہ را بگذارد ودر رکعت اولی سورہ با فاتحہ ضم نماید ودر رکعت ثانیہ فاتحہ خواندہ پس این قول در خلاصہ است مسئلہ مردی را در نماز طہارت بشکست بے قصد وبے اختیار پس درین صورت متوجہ طہارت شود وطہارت سازد وبقیہ نماز خود را ادا نماید واگر یک ساعت توقف نماید نماز او فاسد بشود واگر بعد از تشہد وضوے او بشکند باید کہ وضو سازد وبنشیند وسلام بدہد زیرا کہ بلفظ سلام از نماز بیرون آمدن از واجبات نماز است وافضل آن است کہ نماز را از سر گیرد واگر امام را وضو بشکند باید کہ دیگرے را از قوم خود زمحاذی بکشد وبجای خود خلیفہ سازد وبقیہ نماز او را اتمام نماید با ہمراہی قوم مسئلہ مردی در نماز دو چند جای سہو کرد یک بار سجدہ آرد کافیست و سجدہ سہو دو سجدہ است بعد از التحیات وسلام وتسبیح سجدہ سہو تسبیح

سجدہ نمازست مسئلہ نماز نافلہ بربالائے سوارہ در بیرون
شہر در حالت سفر اگرچہ بیکہ سوارہ متوجہ قبلہ نباشد رواست
از جہتہ ضرورہ وخوف قطاع الطریق مسئلہ مردی نماز نافلہ را
بیعذری باوجود اینکہ قادر بقیام است نشستہ میگذارد رواست
وقیام در نمازہائے فرض است نہ در نوافل مسئلہ مردی
نماز نافلہ را در حالت سوارہ گی افتتاح کرد پس ازان از
مرکب فرود آمد وباقی نماز را اتمام کرد رواست نہ برعکس کہ نماز
برعکس این صورت فاسد است مسئلہ مردی چہار رکعت
نماز نافلہ را نیت کردہ وقعدہ اولی را بجانیاورد و بروے سجدہ
سہوہ واجب نمیشود واگر چہار رکعت نیت کرد و دو رکعت گذارید
ہیچ چیز بروی لازم نمیشود بایدکہ برخیزد وچہار رکعت نماز علیحدہ بخواند
مسئلہ اگر مسافرے در فرض چہار رکعتی اقتدا بہ مقیم کرد بایدکہ در دو رکعت
نیت کند زیراکہ فرض مسافر دو رکعت ست وبعد از اقتدا با مام
مقیم چہار رکعت را بتبعا للامام تمام میخواند واگر مقیم در فرض چہار
رکعتی اقتدا بہ مسافر نماز را دو رکعت قصرًا اتمام میکند وبعد از سلام
میگوید کہ نماز خود ہارا اتمام کنید کہ من مسافرم پس مقیم بایدکہ
سلام نادادہ برخیزد وچہار رکعت را اتمام کند وسلام دہد

پس نماز او تمام بشود مسئله اگر مسافری فرض چهار رکعتے
تماماً خواند و قصر نکرد نماز او تمام است لکن بزه کار است که فرض
در حق وے قصرًا دوست مسئله اگر مسافری نماز چهار رکعتے
را قصر نکند و چهار رکعت گذارد اگر قعده اولی را بجا نیارد نماز او
باطل بشود زیرا که حقتعالے بمسافران دو رکعت از چهار رکعتے را
بخشیده است پس مسافر را بعد از دو رکعت قعده آوردن
فرض ست که آن آخر نماز است در حق او بدانکه مسافر کسے است
که مفارقت کرده باشد از خانهائے بلد خود بقصد قطع مسافت سه
شبانه روزه را به سیر وسیر وسط آنست که شتر یا پیاده سیر کند و سیر کشتی
در دریا سه شبانه روز بباد میانه معتبر ست اگرچه این مسافت معین
نظر فرسنگ برابر نیست واکثر برانند که مدة سفر هژده فرسنگ ست
وآن مسافتی که مدّت سفر باتفاق ست مسئله مسافر را رواست
که قصر کند نماز خود را در حالتی که جدا گشته باشد از عمارتهای بلد خود اگر
چند یکه دیهات متصله بعمارات باشد چون از شهر بیرون اند قصر کردن
بعضے گفته اند که قصر نکنند تا از آن چند دیهه مفارقت نکنند اگرچه یک فرسنگ باشد
باشد مگر انفصالی باشد میانه شهر و دیهه مقدار یکصد گز و نزد بعضے مقدار غلو یعنی سه
صد تا چهار صد گز واین قول اصح است بعضے گفته اند از آن موضع که متصل است

بہ شہر مقدار غلو است نماز را در آن قصر نباید کرد و اگر مسافر
چون بہ شہری رسد باید کہ در آن جا نیت اقامت بکند کہ پانزدہ
روز درین شہر میباشم پس آن زمان نماز را از غیر قصر بخواند و الا نباید
کہ نماز را اتمام از غیر قصر بخواند مسئلہ مسافرے در شہر
کم از پانزدہ روز نیت اقامت کرد و استقامت آن از غیر
نیت از زیادہ از پانزدہ روز گردید نباید کہ نماز را قصر گذارد کہ
استقامت بدون نیت را اعتباری نیست و مقیم نخواہد شد منقول است
کہ حضرت علقمہ رضی اللہ عنہ در خوارزم مدت دو سال بے نیت
استقامت نمودہ اند نماز را قصر خواندہ اند مسئلہ مسافر چون
بہ وطن اصلی خود برسد بی نیت اقامت مقیم است اگرچہ در شہر دیگر
آمدہ تاہل کردہ باشد و اگر در شہر دیگر تاہل اختیار کرد و تولد او در
وطن اصلی او بودہ است پس ہر دو وطن مر او را وطن اصلی است
یکے وطن اصلی تولدی و دیگر وطن اصلی تاہلی و ہر کدام ازین
دو وطن کہ برسد بی نیت اقامت مقیم خواہد شد و اگر در وطن اصلی
تولدی خود اختیار تاہل نہ کردہ است بلکہ در شہر دیگر تاہل کردہ
است چون بہ وطن اصلی تولدی خود برسد بی نیت اقامت مقیم
نخواہد شد زیرا کہ وطن اصلی تاہلی باعتبار تاہل وطن اصلی تولدی را باطل کردہ

است حکم سفر معصیت مثل سفر غیر معصیت است در جمیع صور
اگر پرسند که شریعت چیست و طریقت و معرفت چیست و حقیقت
چیست جواب بگو که شریعت گفتار حضرت رسول اللہ صلی
اللہ علیہ وسلم و طریقت کردار او و معرفت اطوار و حقیقت احوال او صلی
اللہ علیہ وسلم ہر کہ شریعت بیاموزد و بدان عمل کند حقیقت حاصل
شود حقیقت ثمرہ شریعت و طریقت و معرفت است۔ اگر پرسند
کہ احکام شریعت چند است جواب بگو ہشت است اول فرض
دوم واجب سوم سنت چہارم مستحب پنجم مباح ششم حرام
ہفتم مکروہ ہشتم مفسد اما فرض چیزیست کہ ثابت شدہ
باشد بدلیل قطعی و نباشد شبہ در ذات دلیل قطعی سہ چیز ست
اول آیات کلام اللہ دوم حدیث رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم
کہ بحد تواتر رسیدہ باشد حد تواتر آن است کہ روایت کردہ باشند
ہمان حدیث را جمعی کہ شمار یدہ نشود عدد ایشان از بسیاری و توہم
کردہ نشود موافقت ایشانان را بہ دروغ گوئی سوم اجماع امت است
اجماع امت آنست کہ صحابگان و مجتہدان اتفاق کردہ باشند بامریکہ
مخالفت آنرا دیگری نہ کردہ باشند حکم فرض آنست کہ ثواب میباید
بہ سبب کردن و معاقب میگردد بسبب ترک کردن و منکرش کافر میگردد بسبب

انکار کردن در فرض متفق علیہ مثل نماز روزہ حج و زکوٰت و ایمان و مانند اینہا اما بانکار فرض مختلف فیہ کافر نمیشود و مثل تعدیل ارکان کہ نزد حضرت امام اعظم و امام محمد رحمہما اللہ واجب است و نزد امام شافعی و امام ابی یوسف رحمہما اللہ فرض است و تعدیل ارکان آرام گرفتن در رکوع و سجود و ادنیٰ مرتبہ مقدار یک تسبیح گفتن است یا مثل خروج بہ صنع کہ نزد حضرت امام اعظم رحمۃ اللہ فرض است و نزد صاحبین رحمہما اللہ واجب نماز بترک فاسد میشود اما بتاخیر فرض فاسد نمیشود و بتاخیر فرض سجدۂ سہو واجب میشود و تدارک نقصان تاخیر فرض را سجدۂ سہو کافیست اما واجب چیزیست کہ ثابت شدہ باشد بدلیل ظنی و باشد شبہہ در ذات آن دلیل و دلیل ظنی خبر واحد است و خبر واحد حدیث است کہ راوی آن یک کس یا دو کس یا زیادہ از دو کس کہ بدرجہ راویان حدیث متواتر نرسیدہ باشد و دیگر مفاد نص ماول است یعنی آیات و حدیث ماول کہ مجتہدین رحمہم اللہ تعالیٰ آیت و حدیث محتمل را بتاویل دیگر ہر کسے ام بہ درجہ اجتہاد خویش صواب را دریافتہ باشد لکن واحد است و دیگر حکم عام است کہ تخصیص کردہ شدہ باشد بعضے از محکوم علیہ آنرا چنانچہ قول اللہ تعالیٰ کہ فاقتلوا المشرکین مفید حکم عام است و بعد از تخصیص آن بقول

اَللہ تعالیٰ۔ کہ حتی یعطوا الجزیۃ آن حکم عام مخصوص بالبعض است
کہ درین صورت آن حکم عام بہ سبب تخصیص ظنی گشتہ است چونکہ
در صورت اول حکم عام است کہ مفید قطع وجزم ویقین است ودر
صورت لحوق آیہ تخصص افادہ حکم عام نہ بر سبیل قطع وجزم ویقین ا
ست بلکہ افادہ حکم ظنی ست کہ معاف گردیدن کفار بسبب جزیہ
گشتہ است جائز است کہ بہ سبب دیگر نیز باشد وواجب حکم
فرض دارد از روی عمل نہ از روی اعتقاد حکم واجب آن است کہ ثواب
بیابند بسبب برجا آوردن وعقاب می بینند بسبب ترک کردن و
کافر نمیشوند بسبب انکار کردن سجدہ سہو تدارک ترک واجب تا تاخیر
واجبے رامیکنند کہ آن ترک یا تاخیر از سہو واقع شدہ باشد در نماز
بست ویک واجب است کہ بترک وتاخیر چہار دہ آن سجدہ سہو
واجب نمیشود چنانچہ مبین شد اما سنت چیزے را گویند کہ حضرت
رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم بران مداومت کردہ باشند وآنرا درہمہ
عمر خود یک مرتبہ تا دو مرتبہ ترک کردہ باشند وآن را سنت ہدی گویند
وسنت مؤکدہ نیز حکم آن ثواب سنت بہ سبب کردن وعقاب
وسنت۔ بہ سبب ترک کردن بے عذر ودر منافع المسلمین ورق
اند بانکار سنت مبتدع میشود نہ کافر وسنت مؤکدہ مثل مسواک

کردن در طہارت وفرش ماندن در نماز وجمعیت گذاریدن نماز وسنتہا یعنی

در پنج وقت نماز گذاریدہ مے شود ونماز تراویح واعتکاف

در ماہ شریف رمضان وسنت زوایدآن است کہ رسول اللہ صلے

اللہ علیہ والہ وسلم بران مداومت نمودہ باشند نہ بقصد

عبادت بلکہ بہ مجرد عادت شریفہ مثل پوشیدن جامہ وموزہ و

امثال آن کہ ابتدا از راست کردہ اند ودرکشیدن ابتدا از چپ نمودہ اند

بہ ترک سنت مؤکدہ نماز فاسد نمیشود لکن مکروہ است اما مستحب

چیزیست کہ رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم آن را یک مرتبہ کردہ

باشند وبار دیگر ترک کردہ باشند ودوست داشتہ اند آن را سلف

یعنے حضرت امام وتوابعان او رحمہم اللہ وسائر اماماں تا حضرت

امام محمد بن حسن شیبانی رحمہم اللہ وکردن مستحب ثواب مے باید

وبہ ترک مستحب معاقب نمیشود مثل چہار رکعت نماز قبل از عصر

وچہار رکعت قبل از خفتن وادب داخل در مستحب است ومباح چیزیست

کہ کردن وناکردن آن برابر است نہ بہ کردن آن ثواب است ونہ بہ ترک

آن عقاب مثل صید وحرام چیزیست کہ کردن منہی عنہ باشد حکم آن

ثواب است بہ سبب ناکردن وعقاب است بہ سبب کردن وکفر است

بسبب حلال دانستن بشرطیکہ حرمت آن متفق علیہ باشد مثل حرمت خوک ومال

بلتیم وترک محرمات در نماز واجب است در نماز یکه محرم واقع شود اعادهٔ آن اولیست وحلال دانستن حرام متفق علیه در نماز نیز کفر است مکروه دو نوع مکروه تحریمی ومکروه تنزیهی مکروه تحریمی بحرام نزدیک است که یک دلیل بحرمت آن قایم است و دلیل بحلالیت مثل پس خورده گربه بسبب نزدیکی بآن خوف عقاب است ولسبب دوری از ان ثواب مرتب ست اما مکروه تنزیهی بحلال نزدیک مثل انتقال از سورت بسورت دیگر از آیته بآیته دیگر در کراهیت تنزیهی دلیل ثابت نه شده است ومنع وارد نه شده است اما مفسد چیزیست که بسبب کردن آن سهوا نماز فاسد میگردد وحکم آن عقاب ست بسبب کردن نه سهوا مثل خنده قهقهه دل بالغ در نماز وسخن گفتن وترک فرض کردن در نماز یکه فساد واقع شو واعاده آن لازم است اگر پرسند که جمله فریضها چند نوع است جواب بگو که دو نوع است یکے فرض عین دیگر فرض کفایه فرض عین آن است که هر مومنی تا خود آن را بجانیار دا ز گردن آن ساقط نه گردد مثل نماز وروزه وحج وزکوٰة فرض کفایه آن است که اگر از جمعی یک فرد بجا آرد از گردن دیگر آن ساقط گردد مثل نماز جنازه وجواب عطیه وجواب سلام وفرض کفایه کارها فرض عین بشود وقتے که کس دیگر موجود نه گردد که بجا آرد **باب در بیان حیض ونفاس** بدانکه هر بنده مومن ومومنه وهر مسلم ومسلمه را دانستن حیض ونفاس

ضروریست حیض خونیست که بیاید از رحم بالغه از غیر درد و بلوغ دختران
از نه سالگی تا هفده سالگی است و پسران از دوازده سالگی تا هژده ساله گیست

حکم بلوغ بنت بود هفده تا هژده ؛ بر قول صاحبین بود هر دو پانزده
ادنی چو مدتے که تواند بلوغ بود ؛ مر بنت را نه پسر آن را دوازده

دیگر دخترے قبل از دوازده سالگی خون بیند آن خون حیض نیست
و هم چنین اگر عورتی بعد از پنجاه سالگی خون بیند آن خون حیض نیست
اگر پرسند که اقل حیض چند شبانه روز و اکثر حیض چند شبانه
روز است جواب بگو که اقل حیض سه شبانه روز و اکثر حیض ده شبانه
روز است از طهر یعنی مدة پاکی بست شبانه روز است و اقل مدة پاکی پانزده شبانه روز است
و آن پاکی که درمیان دو خون واقع شود آن نیز از ایام حیض است و آن خونی بر سه
شبانه روز نرسد و آن خون زیادتی که زیاده از ده شبانه روز آید این دو نوع
خون استحاضه است نه خون حیض حکم خون استحاضه آنست که منع نمیکند نماز
روزه را نزد حضرت امام ابی یوسف رحمة الله اقل حیض دو شبانه روز است و بیشتر
از نصف روز ست مگر دو شبانه روز سوم بیشتر از نصف روز خون بیند نزد حضرت
امام ابی یوسف رحمة الله آن خون حیض است مسئله عورتی عادتی و است که کمتر از ده
شبانه روز خون میدید اگر عادت او تخلف کند دوازده شبانه روز بگذرد آنچه زیاده
از ده شبانه روز بود خون استحاضه باشد نه حیض و اگر شبانه روز بگذرد پس آن بسته

ده شبانه روز ایام حیض است مثلا عورتی را عادتی بود که در هر ماه هفت شبانه روز خون میدید یکبار چنان شد که پانزده روز خون دید هفت شبانه روز اوّل از ایام حیض است و هشت شبانه روز باقی ایام حیض نیست و اگر بعد از شبانه روز خون الیستادهر ده شبانه روز ایام حیض است بر تبدیل عادت و حکم حیض آنست که منع میکند نماز ادروزه را و دخول مسجد و طواف خانه کعبه را و قرآن خواندن و تمتع گرفتن از ناف تا زانوی حایض را یعنی حایض قضا میکند روزه را نه نماز را که او تعالی قضاے نماز حایضان را بخشنده است در منافع المسلمین آورده اند که اگر عورت حایض قرآن تعلیم کند باید که کلمه کلمه تعلیم کند و متصل تعلیم نکند و هم در منافع المسلمین آورده اند که اگر حایض نیم آیة تعلیم کند بعد از ان نیم آیة دیگر تعلیم کند در میان قطع کند باکی ندارد و از قرآن هیچ تلاوة ناکردن و ادعیه خواندن در حق آن جائز است اما جنب و حایض و نفاس را بی وضو دست بر مصحف رسانیدن جائز نیست مگر به غلاف کادار مکروه است مساس کردن این جماعه مصحف را باستین نزد بعضے قرآن نوشتن بی وضو باکی ندارد وقتیکه تخته یا کاغذ بر زمین باشد و حلال است وطی کردن امرأة که باز ایستد خون او بعد از گذاشتن اکثر مده حیض و اکثر نفاس بعد از غسل کردن آن زن یا بعد از انکه مقدار زمان غسل و تحریمه بگذارد و اگر پرسند که حیض از حایضه چند

چیز را بیفگنند جواب بگو که شش چیز را اول آنکه نماز نخواند دوم آنکه روزه ندارد سوم آنکه قرآن چهارم آنکه در مسجد نیاید پنجم آنکه طواف خانه کعبه نکند ششم آنکه شوهر با او نزدیکی نکند بدانکه نفاس خونی را گویند که در عقیب تولد فرزند فرود آید آید عقیقه کردن سنت ست که رسول الله صلے الله علیه وسلم فرموده اند که فرزند را عقیقه کنید با نچه دست رس باشد عقیقه آن است که روز هفتم اگر دست رس باشد گوسفند ذبح کنند و اگر دست رس نداشته باشند بقدر حال طعامی را مهیا نموده بذل نمایند بعد واز طعام موئے سر طفل را بستر ند و همو زن موی سر نقره صدقه کنند و بعد از آن نام نیکو نهند که حق تعالی روز هفتم نام میفرستد تا توانند نامی از نامهای رسول صلے الله علیه وسلم نهند که حق تعالے در روز قیامت گوید که این بندهٔ همنام حبیب ماست و من شرم دارم که همنام حبیب خود را عذاب کنم اگر پرسند . که اقل نفاس چند شبانه روز ست و اکثر آن چند جواب بگو که اقل نفاس را حدّی نیست و اکثر آن چهل شبانه روز و حضرت امام شافعی رحمة الله علیه شصت شبانه روز است و نزد حضرت امام مالک رحمة الله هفتاد شبانه روز مسئله عورتے را عادة بود

که چهل شبانه روز خون میبید یدعادت او تخلف کرد زیاده از چهل روز خون دید آنچه زیاده از عادت معروفه او بود خون استحاضه بود نه نفاس و اگر از چهل شبانه روز نگذرد و یا تید آن چهل شبانه روز خون ایام نفاس ست زن مستحاضه صاحب عذرست که از برائے هر نماز وضو میکند مسئله صاحب عذر را اگر آب مضر باشد تیمم روا ست مسئله صاحب عذر به یک وضو یک تیمم نماز میگذارد آنچه میخواهد از فرض وقتی وقضائی و نافله تا چندیکه باشد تا آن زمانیکه وقت یک فرض با آن طهارت باقی باشد و به مجرد خروج وقت طهارت صاحب عذر میشکند ه در هر وقت فرض یک طهارت با یک تیمم باید کردنزد حضرت امام شافعی رحمة الله صاحب عذر را از زیاده از یک فرض گذاردن روا نیست مسئله صاحب عذری در آن وقتی میشود که یک وقت نماز آوازاول تا آخر خالی از حدث نباشد بلکه حدث او دائمی باشد اگر درین حالت به طهارت بنماز قیام نمود و از اول نماز تا آخر حدث ظاهر نه شد مع ذالک صاحب عذر داند میشود صاحب عذراست که این حالت با وانفاقیت واتفاقی را اعتباری نیست وقتی از صاحب عذری خارج میشود که از اول وقت یک نماز تا آخر خالی از حدث باشد چون چنین باشد از صاحب عذری میبرآید حدث مثل خون استحاضه و خون بینی دائمی

وشکم روی وریم وایکی از جراحت وبول روی در فتاوی ظهری
آورده ست که ابیکه از چشم به سبب درد سیلان کند آن آب شکنندهٔ
وضوست وآن آب نجس ست وآن آب جامه را نجس میکند وآن
آبیکه درحالت صحت میآید پاک ست وهذه مسئلة عزیبة والناس
عنها غافلون اگر پرسند که دختر شش ساله خون بیند آنرا حیض
بتوان گفتن یانی جواب بگو که باتفاق علما آن خون حیض نه باشد
واگر هفت ساله باشد درین اختلاف ست وخون نه ساله بالا
اتفاق حیض ست وآن دختر بالغه باشد لنظم از شیخ شرف الدین
بخاری رحمة الله علیه از جهته ایام حیض ؎

هر زنی که گم شود ایام　　　غسل باید بهر نماز مدام

شرح این بیت را از جامع الصغیر نقل نموده اند که زنی بود عادت
او چنین بود که هر ماهی سه روز خون میدید در عشره اولی بعد از ان
نا گاه عادتش مبدل گشته بسه روز عشره ثالثه گذشت وخون بدید
به مرتبه سوم نیز انتقال نموده بسه روز عشره ثالثه بگذشت خون
بدید بعد ازان مستمر الدم گردید که در جمیع ماهها خون میدید پیوسته بس
ایام حیضش گم گردید پس دانسته نه شد که حیض آن از دهیهٔ یا اولے
ثانیه یا ثالثه باشد این نحو را فقها ضاله گویند:

بس حکم این مسئلہ آنست کہ ہمین زن ترک میکند نماز را سہ روز در ہر ماہی بعد از ان در ہفت روز دیگر روزہ خود را امید ارد و نماز میگذارد ولیکن بوقت ہر نماز غسل علیحدہ می باید زود در روزہا ے دیگر کہ زیادہ اند روزہ ست از برائے ہر نمازی غسل نمیکند زیرا کہ حکم استحاضہ دارد علی ماہو المقرر عندہم واللہ اعلم بالصواب فصل در بیان نیتہای غسل نیت اگر غسل آوری برکردی نیت برآ جمعہ یا بہر جنابت چنین بیت بکن از روی اخلاص نخواہی دید ہرگز روی افلاس یعنی در غسل جنابت چنین نیت کند نویت ان اغسل تنظیفا للصلوٰۃ و در جمعہ تنظیفا للجمعۃ و در عید تنظیفا للعید اگر پرسند کہ الوان حیض چند ست جواب بگو کہ شش است سیاہ سرخ سبز زرد خاکستری رنگ شش رنگ مسئلہ عورت حایضہ بعد انقطاع حیض نماز را قضا نمیکند و روزہ را قضا میکند و دیگر آنکہ زن حیض در قرأۃ قرآن نکند اگرچہ کم آیتی باشد اما کلمہ شہادت و استغفار گوید روا باشد زیرا کہ منقول است از حضرت رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم کہ زن حائض در وقت نماز استغفر اللہ یا اللہم اغفرلی گویند خدائے تعالےٰ گناہان او را بیامرزد و دیگر آنکہ شوہر بوے نزدیکی نکند کہ

کنانان با و متوجہ شوند لیکن در قرآن خواندن نہی صریح وارد شدہ
است کہ قولہ تعالیٰ وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتّٰى يَطْهُرْنَ واگر دانستہ
قربی کند توبہ واستغفاد نماید کہ امید عفوست کہ اگر دانستہ ایچنین
نماید وحلال داند کفر است نعوذ باللّٰہ من ذالک وعیب دار یکہ بہ
فرزند عارض میگرود بدین سبب ست واللّٰہ اعلم چنانچہ مسنی و
پیہوستنی دیوانگی ونقصان اجزا وامثال اینہا ودر خبر است کہ قال النبی
علیہ السلام من اتی الی امرأتہ فی حالۃ الحیض فکانما انکر ما انزل
علی النبی علیہ یعنے ہر کہ در حالۃ حیض با زن خود قربی کند
ہمچنان باشد کہ انکار کردہ باشد بما انزلہ بہ پیغمبر صلی اللّٰہ علیہ
وسلم یعنے بر قرآن ودر خبر آمدہ است کہ ایاکم والزنا فان
فیہ عشرۃ خصال یعنے گفتند پیغمبر صلی اللّٰہ علیہ وسلم
بترسید از زنا کہ یان دہ خصال بدست گفتند یا رسول اللّٰہ
آن دہ خصلت بد کدامہا ست حضرت صلی اللّٰہ علیہ وسلم گفتند
کہ النقصان فی الدین والعقل والرزق والعمر وآفت الہجران
وغضب الرحمن وہجوم النسیان وجمعی اہل الایمان
وذہاب ماء الوجہ والدعا والعبادت وگفتند ہر کہ زنا
کند بدہ خصال مذمومہ مبتلا گردد اول نقصان در

دین دوم نقصان در عقل سوم نقصان در رزق چہارم نقصان در عمر پنجم آفت ہجران ششم غضب رحمٰن ہفتم ہجوم نسیان ہشتم بغض اہل ایمان نہم ذہاب آبروئے دہم رد دعا و عبادت اگر قبل از توبہ کردن بمیرد در دل ایمان بیند واللہ اعلم در خبر است کہ قال النبی علیہ السلام عمر الزانی قصیر وھو عند اللہ حقیر یعنے فرمودند حضرت رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم عمر زانی کوتاہ است و در دنیا او زنا کنندہ مجور است در آخرت وانہ دیدار حق تعالے محروم است فردائے قیامت زنا کنندہ را در تابوت آہنین اندازند و آتش بیندازند پلیدی و لوی وے پانصد سالہ راہ بر دو دوزخیان و در فغان آیند ای بندہ مومن تو از ان توبہ کن دوست کوتاہ کن و چشم بپوش و گرنہ روے خو سیاہ کنی اگر پرسند کہ مومن کدام است جواب بگو کہ گویندہ بر صدق و اخلاص کلمہ طیبہ را کہ لَا اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ مُحَمَّدٌ الرَّسُوْلُ اللّٰہِ ؐ ست و دانندہ ایمان مفصل و تصدیق کنندہ آن است دعای حضرت عائشہ صدیقہ رضی اللہ عنہا این است کہ ہر آنکہ ہر روز یک مرتبہ بخواند بحساب داخل جنت شود بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ ؕ اللھم بارک لی فی الموت و فیما بعد الموت و نجنی من عذاب لنا اگر پرسند

گر واجبات اسلام چند است جواب بگو که هفت است اول
صدقه فطر دادن دوم قربانی کردن سوم نماز وتر خواندن چهارم خدمت
شوهر کردن پنجم خدمت پدر و مادر کردن ششم نفقه ذوی الارحام
دادن هفتم نماز عیدین گذاریدن اما در نماز عید سه قول است
یقولی فرض بقولی واجب و بقولی سنت و در تکبیر تشریق همین سه
قول است اگر پرسند که فرض ناکردنی و ناواکستنی چند
است جواب بگو که هفت است اول ترک کفر
دوم ترک نفاق سوم ترک شرک چهارم ترک ردة پنجم
ترک افعال بد ششم ترک بدعت هفتم ترک معصیت کردن
والله اعلم اگر پرسند که فرض ثنا حق سبحانه و تعالے
است جواب بگو که در وقتیکه نام مبارک حق سبحانهٗ و تعالے
بشنود جل جلاله گفتن سنت است و هر وقتیکه نام مبارک حضرت
رسالت پناهی صلی اللہ علیہ وسلم را بشنوند صلوٰة فرستند که هم ادائے
فرض ثنا کرده باشند و هم ادای صلوٰة نزد شنیدن نام مبارک
آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم از ابن مسعود رضی اللہ عنهما منقول است
که رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمودند که هر که مرا در دنیا
زیارة کند در عقبے همره من باشد اگر پرسند

که در شعبان روزی چند رکعت نماز سنت جواب بگو که
سی و دو رکعت نماز سنت از آن جمله هفده رکعت فرض ست
و دو از ده رکعت سنت و سه رکعت وتر واجب است و سی
در رکوع و شصت چهار سجود و هفتاد و هشت تکبیر است هفده رکعت
نماز فرض را هفده رکوع ست و سی چهار سجود و نود و چهار تکبیر است از ان
جمله پنج اد فرض است و دیگر همه سنت است و صد پنجاه تسبیح ست
در رکوع سه مراتب سبحان ربی العظیم گوید و در سجود سه مرتبه سبحان
ربی الاعلی گوید باید که نماز گذارنده دل خود را با خدای تعالی حاضر دارد
چنان پندارد که خدای تعالی می‌بیند کما قال النبی علیه
السلام الاحسان ان تعبد الله کانک تراه و ان لم تکن
تراه فانه یراک یعنی احسان اینکه عبادت کنی الله تعالی
همچنانکه تو می بینی او را که اگر تو نمی بینی او را پس یه رستیکه
او را ترا می بیند پس باید که عبادت بطریق مواجهه و مشاهده
باشد نه بطریق مغایبه و خانه کعبه را در میان دو ابروی
خود داند راست خود را در بهشت و چپ خود را در دوزخ
داند و با ادب نماز گذارد و بچپ و راست ننگرد
چه را که پیش درگاه حق را زنیا نه اغنا نه

میکند و در خبر است که قال النبی علیه السلام: المصلی نیاجی ربه یعنی نماز گزارنده راز میگوید پروردگار خود را معلوم است که راز گفتن با ملوک دنیا جز بلنده خاص میسر نمیگردد - در خبر آمده است: که مردی به نزد پیغمبر علیه السلام آمد و گفت یا رسول الله من هزل کننده ام عمر م را به هزل گذرانیده ام و غمز کبیاره کرده ام و خلق از دست پایم آزار دیده اند - و در حق مادر و پدر: عاق شده ام ایشانان را با عالم بسیار از من ناراضی شده اند - کنون دل من مائل توبه شده است - از کرده پشیمانم چه باید کرد - یا رسول الله صلی الله علیه وسلم گفتند پنج وقت نماز گذار این چنین در آن روز چهار کس عیب های خود را عرضه کردند - رسول الله صلی الله علیه وسلم با همه ایشانان پنج وقت نماز فرمودند - عبد الله انصاری رضی الله تعالی عنه در آن جا حاضر بودند - گفتند یا رسول الله این چهار کس عیبهای خود عرضه کردند با همه آن ها پنج وقت نماز فرمودید گفتند من نفرمودم بلکه حق تعالی فرموده است که آن کسانیکه عمر خود را تباه کرده اند باید که این تن معلول خود را معالجه

کنند و پشیمانی در دل آرند و پنج وقت نماز را در وقت گذارند تا ما به نظر
لطف در ایوان اعمال ایشان نظر کنیم و سیئات ایشانان را
بحسنات مبدل سازیم قوله تعالی اِنَّ الحسنات یذھبن السیئات
پس بدای اشارت معلوم شد که محسن نماز گذار بوده است شرط نماز طہارۃ
اگر پرسند که شرط قبول چیست جواب بگو که شرط قبول حضور دل ست
ہر نمازیکه دل در و حاضر نه بود آن نماز بدرگاه او قبول نه باشد :-
ای کسانیکه ہمه عمر خود را در عالم بر دنق اسم دله اسم نماز گذار ید ه
آید باوجود آن دعوی اخلاص بندہ گی دار ید بنگر ید :-
که از جمله حاضران ہستید- دولت و سعادت مر شما راست
و ہمه ذلت ہائے شما شسته شود و اگر از جمله غائبان
بوده آید- فردای قیامت بر شما باد که از سعادت باز مانده آید :-

حکایت رابعه رضی الله عنہا روزے خمیر کرده بود چون
به نماز بایستاد در خاطر بگذشت که خمیر رسیده باشد
یانی چون از نماز فارغ شد- در خواب دید که در بہشت
در آمد- کوشکی دید که از یک دانه یاقوت و بر ان کوشک بعد دستار ہا
کنگرہا ترتیب داده اند- و سنگی را دید که از ہوا بر آمد بر آن کنگرہا
میزد و ویران میگردد- رابعه رضی الله عنہا پرسید که این

کوشک از آن کیست گفتند از آن رابعه است گفت که این سنگ
چرا کنگره باشی گفتند او ویران میکند گفتند درخانه دل رابعه غایب شده
این سنگ از انجا پیدا گشته دو ویران کنند تا کوشک گشته است

رابعه صرصری مکن طاعت — اینچنین فعل را شفاعت نیست
در تعبد حضور دل باید — طاعت صرصری کفایت نیست

در خبر آمده است که قال النبی علیه السلام بین
المؤمن والکافر الصلوٰۃ یعنے فرق میان کافر و مؤمن
نماز است و در حدیث آمده است که روایت کرده اند
که خواجه جعفر اسفراینی رحمۃ اللہ علیہ روایت کرده اند که در محله
که یک بی نماز باشد حق سبحانہ و تعالیٰ فرشته را گمارد که روزے
هفتاد مرتبه دران محله لعنت کند صحیح ترین حدیث آن است
که هر که نماز بامداد نگذارد ایمان از وے بیزار باشد و هر که نماز پیشین
نگذارد فرشتگان از وے بیزار باشد و هر که نماز عصر نه
گذارد قرآن از وے بیزار باشد و هر که نماز شام نگذارد پیغمبران
از وے بیزار باشند و هر که نماز خفتن نه گذارد خدا تعالیٰ از وی بیزار باشد
حضرت امام ابو حفص کبیر بخاری رحمۃ اللہ گفته اند - که یکی که
هفتاد پیغمبران را کشته باشد و هفتاد مصحف

را سوختہ باشد و ہفتاد دختر بکر را نا کردہ باشد بہ رحمت خدای
تعالے نزدیک تر است از کسیکہ نماز نگذارد و نزد حضرت امام
ابو حفص بخاری رحمتہ اللہ گفتہ اند کہ جمیع کتاب ہای معتبر کہ مطالعہ
کردم و جمیع قرآن را پیمودم کسیکہ نماز نگذارد مسلمان باشد
او را نیافتہ ام در خبر آمدہ است کہ قال النبی علیہ السلام
اَلصَّلٰوۃُ عِمَادُ الدِّیْنِ وَمَنْ اَقَامَهَا فَقَدْ اَقَامَ الدِّیْنَ
وَمَنْ تَرَکَهَا فَقَدْ تَرَکَ الدِّیْنَ وَفِیْ رِوَایَۃٍ فَقَدْ هَدَمَ
الدِّیْنَ یعنے گفتند پیغمبر علیہ الصلوٰۃ والسلام کہ نماز ستون دین است ہر کس کہ
نماز گذارد پس بہ تحقیق دین خود را برپا کردہ است و ہر کہ ترک کند نماز را پس
بدرستیکہ ویران کردہ باشد دین خود را چنانچہ در خبر آمدہ است کہ قال النبی
صلے اللہ علیہ وسلم من صلی خمس وقت بجماعۃ اعطاء اللہ تعالیٰ اجر الف
شہید الذین قتلوا فی سبیل اللہ صابرین مقبلین غیر مدبرین یعنی چنین باشد
کہ بگذارد پنج وقت نماز را عطا کند اللہ تعالیٰ او را در فردائے قیامت
و مرد ہزار مرد شہید آنچنان شہید کشتہ شدہ باشد در راہ خدائے
تعالے در حال بودن آن شہیدان در مقاتلہ با کفار پیش روندہ اند
نہ پس روندہ و در خبر آمدہ است بہ کہ قال النبی علیہ السلام
من امان تارک الصلوٰۃ بالعمۃ واحدۃ فکانما هدم الکعبۃ

سبعین مرۃ معنی چنین باشد کہ ہر کہ یاری دہد بی نمازی را بہ لقمہ طعامی
پس خراب کردہ باشد خانہ کعبہ را ہفتاد مرتبہ وحضرت
امیر المؤمنین ابوبکر صدیق رضی اللہ تعالےٰ عنہ گفتہ اند
کہ از شومی یک بینماز چہل خانہ خراب شود وعجب نباشد حضرت
امیر المؤمنین عمر ابن الخطاب رضی اللہ تعالےٰ عنہ گفتند کہ اگر چہل شہر خراب
شود وعجب نباشد وحضرت امیر المومنین عثمان رضی اللہ عنہ گفتہ اند کہ اگر
چہل محلہ خراب شود عجب حضرت امیر المؤمنین علی کرم اللہ وجہہ گفتہ
اند کہ اگر از مشرق تا بہ مغرب خراب شود عجب نباشد اگر پرسند کہ بناے
نماز بر چند چیز است جواب بگو کہ بر شش چیز است اول عقل
دوم بلوغ سوم حلم چہارم طہارت پنجم اسلام ششم وقت در
خبر آمدہ است کہ قال النبی علیہ السلام تارک الصلوٰۃ لا یکون
من امتی محروم من الجنتہ مالہٗ حرامٌ وولدہ حرامٌ وطعامہ
حرامٌ وشرابہٗ حرامٌ وسلامٌ علیکم حرامٌ فہو ملعون فی التوراۃ
والانجیل والزبور والفرقان اولٰئک ھم الکافرون معنے چنین
باشد کہ پیغمبر صلے اللہ علیہ وسلم چنین گفتہ اند کہ ترک نماز نیست
از امت من وآن کس محروم است از جنت مال وی حرام است و طعام
وے حرام است وشراب وی حرام است وفرزند وی حرام است و

آن کس ملعون است در تورات و انجیل و زبور و فرقان و آن جماعت
از جملہ کافران اند و در خبر آمدہ است کہ قال النبی علیہ السلام
من اطعم طالب علم فقد اطعم سبعین نبیا یعنی گفتند نبی صلے اللہ
علیہ وسلم ہر کہ طعام بدہد طالب العلمے را بس بہ تحقیق طعام دادہ باشد
ہفتاد نبی را و در خبر آمدہ است کہ قال النبی علیہ السلام الادب شجر
والعلم ثمر فان لم یکن شجر فکیف یکون ثمر یعنی گفتند حضرت پیغمبر
خدا صلے اللہ علیہ وسلم کہ ادب مثل درخت است و علم مثل میوہ پس
اگر نباشد درخت چگونہ باشد میوہ دار در حدیث آمدہ است
کہ قال النبی صلے اللہ علیہ وسلم افضل الذکر لا الٰہ الا اللہ و افضل
الدعا الحمد للہ فصل در بیان نیتہای نماز نیت سنت نماز
ظہر نویت ان اصلی اربع رکعات سنت الظہر بہذہ الوقت متوجہا
الی جہۃ الکعبۃ خالصا للہ تعالے اللہ اکبر نیت فرض ظہر نویت
ان اصلے اربع رکعات فرض صلوۃ الظہر متوجہا الی جہۃ
اقتدیت بہذہ الامام خالصا للہ تعالے اللہ اکبر نیت نماز
جمعہ نویت ان اصلی فرض صلوۃ الجمعۃ متوجہا الی
جہۃ الکعبۃ اقتدیت بہذہ الامام خالصا للہ تعالے اللہ اکبر
در فرض احتیاطی نماز پیشین روز جمعہ علماء اختلاف

کرده اند بعضے گفته اند که از آیات کلام و احادیث حضرت رسول الله صلے الله علیه و آله وسلم آنچه مستفاد میشود فرضیت نماز جمعه و روز جمعه مطلق است والمطلق یجری علےٰ اطلاقه از قواعد مقرره فقهیه است و نماز جمعه بدل از نماز پیشین است و بدل و مبدل منه یعنے بدل و بدل کرده شده از و در یکجا جمع نمیشوند مثل قوچقار که در وقت ذبح حضرت اسماعیل علے نبینا و علیه السلام او تعالےٰ بدل فرستاد که حضرت ابراهیم علے نبینا و علیه السلام در بدل حضرت اسماعیل علیه السلام ذبح نمودند پس به ذبح نمودن حضرت اسماعیل علیه السلام جاے نماند زیرا که اگر بدل و مبدل منه جمع اید حضرت اسماعیل علیه السلام نیز مذبوح گشته لکن در ثواب مذبوحیه بحضرت اسماعیل علیه السلام باقیست که اسماعیل ذبیح الله میگویند این چنین ست نماز جمعه و پیشین جمعه خوانده جمعه در یابند پیشین نیز باشد و بعضے گفته اند که در نماز جمعه چند شرائط هست بایستا که نزد وجود شرائط جمعه را خوانده شود و الا جمعه را مع پیشین احتیاطاً خوانده شود و بعضے این قول را نیز رد کرده اند که در عبادت

جزم و تصدیق ضرور است عبادت مشکوک مترددانہ
مردود و ست پس نماز را بہ شک ادا نمودن و نماز پیشین را
نیز احتیاطاً بہ شک ادا نمایند مکروہ باشد ازین جاست کہ
روزہ روز شک را مکروہ گفتہ اند مگر در حق خاصان کہ ایشانان
طریق روزہ گرفتن در روز شک را بہ طریق جزم میدانند۔
و عوام نمیدانند و دلیل ایشانان از آیات خطاب عام قولہ اللہ
تعالےٰ میباشد یَا اَیُّھَا الَّذِیۡنَ اٰمَنُوۡۤا اِذَا نُوۡدِیَ لِلصَّلٰوۃِ
مِنۡ یَّوۡمِ الۡجُمُعَۃِ فَاسۡعَوۡا اِلٰی ذِکۡرِ اللّٰہِ وَ ذَرُوا الۡبَیۡعَ ؕ یعنے
اے آنانیکہ ایمان آوردہ آید۔ ہر چگاہیکہ ندا کردہ شود بہ نماز
جمعہ پس سعی نمائید بہ نماز جمعہ و ترک نمایید بیع را معذورین
کہ قادرین بہ سعی نباشند ایشانان خارج اند نیت
سنت بعد از نماز جمعہ نویت ان اصلی اربع رکعات
سنت الجمعۃ مُتَوَجِّھًا الی جھۃ القبلۃ خالصًا للہ
تعالےٰ اللہ اکبر نیت نماز جنازہ نَوَیت ان اصلی
صلٰوت الجنازۃ ثناء للہ و صلوٰت لمحمد رسول اللہ و ثوابًا
لھٰذا المیت خالصًا للہ تعالےٰ اللہ اکبر نماز عید فطر نویت
ان اصلی رکعتی صلوٰۃ الفطر مع تکبیراتہ واجب لھٰذا الوقت

متوجها الی جهت الکعبۃ الشریفۃ خالصًا للہ تعالیٰ اللہ اکبر
نیت جمیع نماز ہای غیر از فرضی را در کتاب شمنی شرح
مختصر وقایہ این چنین تعیین نمودہ اند اللہم انی ارید الصلوٰۃ
فیسرہا لی وتقبلہا منی متوجہا الی الکعبۃ خالصًا للہ تعالیٰ اللہ
اکبر نیت نماز ہائیکہ با ہمراہی امام خواندہ میشود این چنین تعیین
نمودہ اند نویت ان اصلی مع الامام ما یصلیہ الامام متوجہًا
الی جہت الکعبۃ خالصًا للہ تعالیٰ اللہ اکبر اگر پرسند
کہ پنج نماز یکہ با مردان است وبازنان نیست کدام است
جواب بگو کہ اوّل امامت دوم جماعت سوم نماز جمعہ
چہارم نماز عیدین پنجم نماز جنازہ اگر پرسند کہ در نماز
بامداد چند چیز سنت ست جواب بگو کہ چہار چیز سنت
است اول آنکہ دو رکعت سنت را در اول صبح گزاریدن
دوم آنکہ دو رکعت اول از سنت سورہ قل یا ایہا الکافرون
و در رکعت ثانیہ قل ہو اللہ احد خواندن سوم سنت
را در خانہ خواندن چہارم لَا اِلٰہَ اِلَّا اَنْتَ سُبْحٰنَکَ اِنِّی کُنْتُ
مِنَ الظّٰلِمِیْنَ ۵ گویان مسجد رفتن در ہدایہ آوردہ
اند کہ ہر کہ در عمر خود یک مرتبہ این دعا را بخواند جمیع

نماز ہائے اورا حق تعالےٰ مقبول فرمایا الحمد للہ من
اول الدنیا الی فنائہا الحمد للہ من اوّلہ اِلیٰ اٰخرہٖ
وَبقائہٖ وَالحمدُ لِلّٰہِ وَرَدَ علیٰ کل نعمۃ واستغفر اللہ من
کل ذنب واتوب الیہ والصّلوٰتِ علےٰ خیر خلق محمد والہٖ
واصحابہ اجمعین اگر پرسند کہ مردی مدۃ مدیدہ مریض بودُ نماز
ہائے قضائی بسیار دارد بچہ گونہ قضائے رامیخواند جواب بگو کہ از ان
میخواند از جہتہ قضائے مافات وتکبیر میگوید واین چنین از ان
تکبیر میگویند از جہتہ دوم مافات واز جہتہ قضا نماز
سوم وچہارم تا آخر بہر واحد یا اذان میگوید ویا اقامت
پس واحد از رکعات نماز برابر است اینکہ دورکعتے باشد
یا چہار رکعتی ضم سورہ یا فاتحہ می نماید فصل دربیان اعتقادیہ
بر مذہب اہل سنت وجماعت شکر اللہ سعیہم بدان اے
مؤمن صادق کہ ایمان آوردن بر دوگونہ است یکے ایمان مجمل و
یکے ایمان مفصل ایمان مجمل آن است۔ کہ گوید بندہ مومن
اٰمَنْتُ بِاللّٰہِ کَمَا ھُوَ بِاسمائہٖ وصفاتہ وقبلت جمیع احکامہ
یعنے ایمان آوردم من بخدا ای عزّ وجل ہمچنانکہ اوست بیچون
وبیچگونہ وبے شبہ وبے سہو و باہمہ نامہائے

وے و با ہمہ صفت ہائی وے و قبول کردم ہمہ حکمہائے اورا و پذیرفتم دین مسلمانی وا و آنچہ در وے است و بیزارم از دین کافرے و آن چہ در ویست ایمان مفصل آن است کہ گوید بندۂ مومن کہ اٰمَنْتُ بِاللّٰهِ وَمَلٰئِكَتِهٖ وَكُتُبِهٖ وَرُسُلِهٖ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَالْقَدْرِ خَيْرِهٖ وَشَرِّهٖ مِنَ اللّٰهِ تَعَالٰى وَالْبَعْثِ بَعْدَ الْمَوْتِ ط یعنے ایمان آوردم من بخدای عزوجلّ و بہ فرشتگان وے کہ جسم لطیف نورانی اند و قادراند بر اشکال مختلفہ و توصیف کردہ نمیشو و ایشان را بر ذکوریت و انونیت و بہ کتاب ہائی و برسولان وے و با مدن روز قیامت و بآن خیر تقدیر نیکی و بدی ہمہ از خدا است عزوجل زندہ گردانیدن بعد از میرانیدن حق است و راست است۔ يَفْعَلُ اللّٰهُ مَا يَشَاءُ وَيَحْكُمُ مَا يُرِيْدُ اگر پرسند کہ خدائے تعالےٰ را بہ چند ے شناسی جواب بگو کہ بدہ صفت می شناسم چنانچہ حضرت مولوی در رسالہ خویش این چنین توصیف نمودہ کہ سپاس بیقیاس وستایش ہر اجناس در ہر آن و در ہر انفاس مر ذات واجب الوجودی را کہ ہستی آدا ز ذات اوست و ہستی دیگران پرتو ہستی :۔

اوست اول ہر اولیست کہ اول اورا پیدا ئی نیست و آخر
ہر آخریست کہ آخر اورا پنہانی نیست الی ست و
ابدیست نیستی را برہستی او راہ نیست و درود نامعدود بر
رسول اکرم صلے اللہ علیہ وآلہ وصحبہ وسلّم باد کہ سبب ظہور
گنج پنہانی حضرت رحمان است و شفیع عاصیان و مشفق امتان است
اما بعد این رسالہ ایست در بیان معرفت اللہ و بر مذہب
اہل سنت والجماعت قدس اللہ اسرارہم شناخت حق
خدائے تعالے بدلیل بہ سخن عالمان تقلید ست و ایمان
عوام است مثل چراغ است و شناخت خدائے تعالے بدلیل
ایمان عالمانست مثل ماہ شناخت خدائے تعالے بہ مشاہدہ کہ
کمال معرفت درست و بنا ایمان پیغمبران ست و اولیاء اللہ ست
مثل آفتاب دلیل بر ہستی حق تعالے وجود عالم است زیرا
کہ ہرچہ ہاشتی پیدا شود ویرا پیدا آکنندہ میباشد عالم کہ از
نیستی بپیدا شدہ است لاجرم او را ہست کنندہ است
و آن ہست کنندہ خدائے تعالے و ہست کنندہ حقیقی
اوست نہ دیگری و دیگر از آب صورت کشیدن متصور نمیشود و
انسان و حیوان از قطرہ آبی بدین صورت زیبا و شکل پر معنی پیدا شدہ است

دلالت میکند که این را یک ذاتی پیدا کرده است که بهیچ کس و هیچ چیز حاجت نبوده و آن ذات خداوند است پس هستی جمله را از هستی عالم از هستی خود دانستیم زیرا که این هستی پرتو لیست از هستی حق تعالے ۔ بیت

کہا عقل خورده بمن باشد	پیش او این سخن با شد
کاسمان و زمین و هرچه درو است	باشد از جسم و جان چه کهنه و هست
نیست او را صانع چاره	که بود فیض او و هموار ه
خانه بی صنع خانه ساز که دید	نقش پیدا است خاکه کشید
هرچه آورده سوئے هستی پی	یافته هستی و بقا از وے

توحید معنے آن است که خدای تعالے یکه و یگانه است زیرا که دو شاه در یک شهر باعث خرابی است چنانچه خدائے تعالیٰ در کلام مجید خود خبر داده است که لو کان فیهما الهة الا اللہ لفسدتا یعنے اگر باشد در آسمان و زمین آله غیر از خدائے تعالےٰ هر آیینه ویران میشود ۔ زمین و آسمان

واحد است او بذات خویش احد	وحدتی برتر از شمار عدد
گر خدا بودی از یکے افزون	کے بماندی جهان بدین قانون
گر در فیض خود بسته شدی	تار و بود بقا گسسته شدی

همه عالم شدی عدم با هم | بلکه بیرون نیا مدی ز عدم

صفات ثبوتیه او تعالے هشت است اول حیات یعنے صفتے که موجب درستی ذاتش است بذاتش چنانچه میفرمایند

از صفاتش یکے حیات آمد | که امام همه صفات آمد
نی حیاتش ز روح ونفس وتن است | بلکه او زنده بخویشتن است
او بخود زنده است و پاینده | همه میرند واو بود زنده

دوم علم معنے دانستن ست یعنے خدائے تعالے همه چیز را میداند پس او تعالے دانا است و دانائی صفتی است روشن پیشود همون صفت همه چیز ز تعلقش به معلومات هیچ چیز از علم وی پوشیده نیست هرچه در دل ے آید میداند پیش از آمدن وبعد از آمدن و در حال آمدن چنانچه فرموده اند

ذره نیست در زمین و مکان | که نه عشق بود محیط بران
عدد ریگ دربیابانها | عدد برگها ببوستانها
همه نزدیک او بود ظاهر | همه در علم او بود حاضر

هژده هزار عالم نزد خداتیعالی مثل روی ناخن به نزد مردمان ست پس نهایت بیشتر می که گناه کرده شود به قرب او تعالے سیوم اراده معنے اراده خواستن است یعنے خدائے تعالے خواستگار ست اگر خواهد بکند و اگر نه نی پس صفت

ارادہ تخصیص کنندہ یکے از دو امراست کہ آن ارادہ کردہ شد بوقت خود بعینہا بوقوع خواہد آمد یعنی علم امکان و ہرچہ در دست ہمہ ممکنات منند وجود عدم برابران متوجہان ایشان اند پس اللہ تعالیٰ بہ صفت ارادہ اش خواست کہ از عدم ممکن بہ وجود آید لامحالہ آمد و باز خواہد کہ ممکن بعدم برد لامحالہ برود :-

مخلد بے ارادنش خارہ ی ۱/۲ نگسلد بے مشیتش تاری

ادست شاہی ہرچہ خواہد او کند یفعل اللہ ما یشاء و یحکم ما یرید ط

چہارم قدرت معنے قدرۃ توانائی است یعنے او تعالےٰ بہ صفت قادری قدیمی خود توانا است کہ اشیاء را بہر گونہ خواہد تواند پنجم کلام معنے کلام سخن است یعنے او تعالےٰ متکلم است بکلامش و کلام صفت ازلی قدیمی اوست یعنے او تعالےٰ سخن گوست نہ بمشابہ سخن گفتن مخلوقات کہ محتاج بسلامتی اعضا گن گوانند و کلام اللہ تعالےٰ قدیم ست و غیر مخلوق است یعنے کلام نفسی او تعالیٰ قدیم است و ہر کسیکہ کلام نفسی او تعالےٰ را حادث گوید علماء مجتہدین حکم بتکفیر آن کردہ اند و کلام اللہ کہ مکتوب است او تعالیٰ بہ واسطہ نبینا صلے اللہ علیہ وسلم از جہت صحت تکلیف تنزلا در مرتبہ ظہور آوردہ ست کہ کتابت کردہ میشود و قرات کردہ میشود و حفظ کردہ میشود اینہمہ را کلام لفظی توانند گفت کہ اینہمہ پرتو کلام نفسی است و حادث است چنانچہ آتش را

گفته شود و نوشته شود و این گفتن و نوشتن تعبیر و تکلم با آتش است والا زبان را بسوختی و ہم چنین است تعبیرات کلام لفظی البتہ بہ کلام نفسی ششم سمع بمعنی اسمع شنیدن یعنی او تعالےٰ بہ صفت سمیعی قدیمی خود شنونده جمیع آواز ہاست از جمیع خلایق بہ جمیع لغات الذ دوا نزدیک پس باید کہ از سخن گفتن نامناسب حذر کنند سبب عقاب تعالیٰ گردد ہفتم بصر بمعنی بصر دیدن است یعنی او تعالےٰ بہ صفت بصیری قدیمی خود بیننده جمیع اشیا است چہ آشکار او چہ نہان چہ در روشنی چہ در ظلمات و این ہمہ حجاب بہ نظر مخلوقات است و خالق خلایق جلت عظمتہ را حجابے نیست لَا تُدْرِکُہ الابصار وَھُوَ یُدْرِکُ الابصار ہشتم تکوین معنے تکوین حاضر کردن شی است در عالم مشاہده یعنے او تعالےٰ بہ صفت تکوینی قدیمی خود ہست کنندہ و حاضر کنندہ جمیع اشیا است از عدم بوجود ہست سید حقیقی او ہست و خلایق را مجال نیست و ہمہ البتہ اسباب اند و مسبب الاسباب او ست باید کہ جمیع امور با او تعالےٰ امید داری نموده شود کہ کفایہ امور با او ہست وَکَفٰی بِاللہِ وَلِیًّا وَّکَفٰی بِاللہِ نَصِیْرًا و این صفات ثبوتی را در کتاب مسلک المتقین این چنین بیان نموده اند کہ

بہ صفاتیکہ داده اند خبر	علم و قدرت حیات سمع بصر
ہسم کلام اراده و تکوین	کہ ثبوتے بود علے التعیین

پس دلیل از جهت دلست صفات ثبوتے او تعالےٰ وجود
عالم است کہ در اصل نیست بود بهشت آورد درہست کردن
نہ چیز در کار ست اوّل ذات دوّم آنکہ ذات زندہ باشد زیرا
کہ از مردہ ہیچ کاری بہ وقوع نمیاید سوم آنکہ آن زندہ دانا باشد
زیرا کہ از نادان کاری بہ وقوع نمیاید چہارم آنکہ آن ذات خواہندہ
باشد زیرا کہ اگر خواہندہ نہ باشد چیزے را کمی کند پنجم آنکہ قادر باشد
زیرا کہ اگر قادر نباشد نمیتواند پس قادر حقیقی اوست تعالےٰ شانہٗ
ششم آنکہ شنوا باشد زیرا کہ اگر شنوا نباشد حاجت حاجت
مند را نتواند شنید و حاجت برآری نخواہد نمود ہفتم آنکہ بینا باشد
زیرا کہ اگر نابینا باشد از عہدہ کار نتواند برآمد ہشتم آنکہ گویا باشد زیرا کہ اگر
گویا نباشد کار فرمائی و ترغیب امر و نہی و ترہیب و امثال اینہا اند بوقوع
نخواہد آمد نہم آنکہ از نیستی بہستی آرندہ باشد زیرا کہ اگر این چنین نباشد
بہ پیدا کردن مراد خود قادر نباشد او تعالیٰ عن ذالک پس جہان آن آئینہ
ذات و صفات پیدا باشد و پوشیدہ بر عاقل نیست ذالک فضل اللّٰہ یُؤتیہ من یشاء
عدم آئینہ ہستی ست مطلق گلشن راز از و پیداست عکس تابش حق :-

صفت سلبی او تعالےٰ دوست چنانچہ در مسلک المتقین گفتہ اند
ہست این ہشت ثبوتی سلبی دو × یعنے از عیب و شرک پاک ست او

یعنی صفت سلبی او تعالیٰ اوّلاً آنکه او تعالیٰ عیب ندارد وثانیاً اینکه او تعالیٰ شریک ندارد یعنی شرکت منافی الوہیت است پس الٰہ واحد برحق یکہ ویگانہ اوست سُبحانہٗ وتعالیٰ عمّا یقولون علواً کبیراً در معرفت اللہ مناسب مقام ہمین مقدار کافیست اَللّٰھُمّ ارزُقنا معرفۃ ذاتک بمشاھدۃ جلالک وجمالک فی ذرات الکائنات فی جمیع الاوقات بیا مجیب الدعوات برحمتک یا ارحم الراحمین ط اگر پرسند کہ حضرت محمد مصطفیٰ صلے اللہ علیہ وسلم را بہ چند صفت می شناسی ۔ جواب بگو کہ بدہ صفت میشناسم ۔ اول آنکہ بخرقہ پیچیدہ آمدہ اند دوم آنکہ ناخن چیدہ اند سوم آنکہ موی سر گرفتہ آمدہ اند چہارم آنکہ ختنہ کردہ آمدہ اند پنجم آنکہ بے چرکنت آمدہ اند ششم آنکہ سایہ نداشتہ اند کہ کسے سایہ مبارک اورا صلے اللہ علیہ وسلم بر زمین ندیدی ہفتم ماخرجہ من السبیلین اورا زمین فرو خوردی ہشتم آنکہ مگس و پشہ براندام مبارک او ننشستے نہم آن کہ بر سر مبارک ایشان بر سر سایہ انگندی و آفتاب نتافتی دہم آنکہ قبل از مبعوث شدن تسبیح وتہلیل گفتی و ابت پرستیدی ۔ اگر پرسند کہ عدد موی گیسوئے مبارک در جمیع عمر خود تراشیدہ

اند چنانچه بموے مبارک مشہور است چند است جواب بگو
که سی ہزار نه صد سی دو تاره موئی مبارک ست چنانچه کتب
احادیث شریف دتوادیخ موید این معنی است اگر پرسند
که کلمه طیبه گفتن چند چیز فرض ست جواب بگو که یا زده چیز
فرض ست چهار او به ظاہر آدمی تعلق دارد و چهار دیگر به باطن
وسه بر سه اتا آن چهار یکه بر ظاهر تعلق دارد اوّل
آنکه آدمی در عمر خود یک مرتبه بگوید که لَآ اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ مُحَمَّدٌ
رَّسُوْلُ اللّٰہِ ﷺ امید ست که از عذاب آخرت نجات یابد
دوم آنکه به صدق دل بخواند سوم آنکه حرفهارا درست و دانسته
بخواند چهارم آنکه معنی این کلمه شریفه را بداند که یعنے بنیست الٰہی
موجود مگر اللہ تعالےٰ سبحانہٗ موجود است و محمدؐ بنده
اللہ اند و رسول اللہ اند۔ یعنے فرستاده شده بسوئی
خلق از برائے رسانیدن احکام شرع محمدؐ بن عبد اللہ بن
عبد المطلب بن هاشم بن عبد المناف اند صلے اللہ علیه
و آن چهار دیگه به باطن تعلق دارد اول باید که خواننده این کلمه دروغ
گوئی نه کند دوم آنکه خواننده این کلمه باید که حلال خور باشد
سوم آنکه باید که خواننده این کلمه طیبه غیبت کننده

نباشد که در حقیقت غیبت کردن گوشت مرده برادر خود را خوردن ست چنانچه میفرماید که قوله تعالیٰ ایحبُّ اَحدُ اَنْ یَّاکُلَ لحم اخیه میتا فکرهتموه و آن سر که بر سر تعلق دارد اوّل باید که گوینده این کلمه طیّبہ حق سبحانہ تعالیٰ را حاضر و ناظر داند و با داب بگوید که قوله تعالیٰ و نَحْنُ اَقْرَبُ اِلَیْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِیْدِؕ شاید این معنے است یعنے او تعالیٰ به بنده از رگ گردن نزدیک تر و از رگ جان قریب تر است دوم آنکه گوینده این کلمه طیبه با خلق باتفاق باشد که تخالف فعل شیطان است و موافقت فعل رحمان و فعل انبیا علیهم السّلام است سوم گوینده این کلمه طیّبہ همیشه با نفس خود با جهاد باشد و مخالف دائمی باشد که پیروی او عین ضلالت و گمراهی است که قوله تعالیٰ فلا تتبع الهویٰ فیضلک عَنْ سَبِیْلِ الله در مورد خطاب حضرت داؤد علےٰ نبیّنا و علیه السّلام وارد گشته است پس دیگران را چه حال باشد - اَللّٰهم لا تکلنی الیٰ نفسی طرفة عین و لا اقل من ذالک ؛- اگر پرسند که ده یار بهشتی رضی الله عنهم کدام اند جواب بگو که اسامی الشانان بدین نظم منتظم است

ده یار بهشتی اند قطعی میدان | بوبکر و عمر و علی عثمان
سعد است و سعید و ابو عبیدہ | طلحہ ست و زبیر و عبدالرحمن

اگر پرسند کہ ازواج طاہرات کدامانند جواب بگو کہ

نہ جفت نبی کہ پاک بودند ہمہ | چون عایشہ و خدیجہ و حفصہ
باام حبیبہ حفصہ بود و زینت | میمونہ و سودہ سفیہ ام سلمہ

اگر پرسند کہ فرزندان حضرت رسول کرم صلے اللہ علیہ وسلم چند اند جواب بگو کہ ہستند چہار ذکور چہار اناث یعنی اول قاسم دو سال زندگانی کردہ اند دور زمان قبل از بعثت وفات یافتہ دوم عبداللہ طاہر نیز نامیدہ اید کہ بعد از بعثت متولد گشتہ سوم طیب چہارم ابراہیم از ماریہ قبطیہ رضی اللہ عنہم و آن چہار یکہ اناث اند اول زینت دوم رقیہ سوم ام کلثوم چہارم فاطمہ کہ سیدۃ النساء عالمین اند وزوجہ مطہرہ حضرت علی رضی اللہ عنہما و مادر حضرت امام حسن و امام حسین و محسن و زینب و ام کلثوم و رقیہ رضی اللہ عنہم از حضرت علی کرم وجہہ اند۔ و این مضمون را نظم نمودہ اند لکن بروایت قیل کہ ایشان را بہشت قرار دادہ اند باین طریقہ کہ دو نام از یک شخص میگویند:-

قاسم است اول فرزندانش | زینب ست دختر والیس زادش
بعد از ان گشت تولد طاہر | شد پس از وے ام کلثوم طاہر

پس رقیه فاطمه این ہر ششم | از خدیجه شده اندای دلکش اہم
بکه ابراهیم شده از ماریه | زو بخوانند در ور قبطیه
فوت شد نزد نبی شش فرزند | فاطمہؓ ماند پسے روز بے چند

اگر پرسند که خلفائے راشدین کدامانند جواب بگو که اول حضرت ابوبکر دوم حضرت عمر فاروق سوم حضرت عثمان ذی النورین چہارم حضرت علی رضی عنہم پنجم حضرت عبداللہ بن عمر ششم حضرت عبداللہ بن مسعود ہفتم حضرت عبداللہ بن عباس ہشتم زید بن ثابت نہم عایشه صدیقه دہم ابوموسیٰ اشعری یازدہم معاذ بن جبل رضی اللہ عنہم ورضوعنه اگر پرسند که در عقاید نسفی خلفائے راشدین را بر چہار یار رضی اللہ عنہم قرار داده اند چنانچه گفته اند که وافضل البشر بعد نبینا صلے اللہ علیه وسلم ابوبکر صدیق رضی اللہ عنه ثم عمر الفاروق رضی اللہ عنه ثم عثمان ذو النورین رضی اللہ عنه ثم علی المرتضیٰ رضی اللہ عنه وخلافتہم ایضاً ثابتة علی هذا الترتیب والخلافة ثلثون سنة ثم بعدها ملك امارة والمسلمون لابد لهم من امام لیقوم تنفید احکامهم وسد ثغورهم واقامة حدودهم الخ یعنی افضل آدمیان بعد از نبینا صلے اللہ علیه وسلم ابوبکر صدیق اند

بعد ازان عمر بعد ازان عثمان بعد ازان علی رضی اللہ
عنہم بعد ازان خلافت ایشانان نیز برہمین ترتیب است
کہ ثابت شدہ است وبعد از ایشانان کہ مدۃ خلافت ایشانان
سی سال بودہ است کا بملوک وامرا راجع گشتہ است
واطلاق خلافت برایشانان نباید کرد کہ ایشانان را ملوک عضوض
گفتہ اند یعنے گزندہ جواب بگو کہ بنای این قول یعنے خلافت
را بر زیادہ از سی سا اطلاق بر اشخاص نمودن بنابر تاویل ملا
جلال است کہ گفتہ اند کہ قال رسول اللہ صلے اللہ
علیہ وسلم الخلافۃ بعدی ثلثون سنۃ ثم یصیر ملکا عضوضًا الخ
والمراد بالخلافۃ الخلافۃ الکاملۃ وھی الخلافۃ الحقیقۃ فلا ینافی
ذالک تسمیۃ الائمۃ رضی اللہ عنہم من اہل الحل والعقد من بعدہم خلیفۃ
ولا ما ذکرہ الفقہاء من انہ یجوز اطلاق خلیفۃ رسول اللہ صلے اللہ علیہ
وسلم علے السلطان معنے یعنے گفتند رسول اللہ صلے اللہ
علیہ والہ وسلم کہ خلافۃ پس از من سی سال است بعد
ازان میگردد امور ملکی راجع بہ ملوک عضوض یعنے گزندہ تا آخر
حدیث مراد بہ خلافت در حدیث شریف خلافۃ حقیقے است
پس معنے اطلاق خلافۃ بر ملوک بجاری باشد ازہ غیر منافات

واین چنین است اطلاق خلافۃ بر سلاطین بجاز از روی گفتہ :-
فقہار رضی اللہ عنہم باوجودیکہ از حضرت سفیان ثوری رضی اللہ عنہ
در کتاب تہذیب الاسماء نقل کردہ کہ قال السفیان الثوری
رحمۃ اللہ علیہ کہ خلفاء پنج اند پنجم عمر بن عبد العزیز
اگر پرسند کہ مجدد دین آن حضرت صلے اللہ علیہ وسلم بہ کدام
ترتیب آمدہ اند جواب بگو کہ در کتاب تہذیب الاسماء گفتہ
اند کہ من جملۃ العلماء فی الماءۃ الاول عمر وفی الثانیۃ الشافعیؒ
وفی الثالثۃ ابو العباس وفی الرابعۃ ابو سہیل الصعلوکیؒ
وفی الخامسۃ امام محمد الغزالی رحمہم اللہ یعنے در کتاب
تہذیب الاسماء گفتہ اند کہ مجدد دین آن حضرت صلے اللہ
علیہ وسلم بر رؤس ماءۃ اول از جملہ علماء عمر بن عبد العزیز اند
در ماءۃ ثانیہ حضرت امام شافعیؒ و در ثالث ابو العباس
و در چہارم ابو سہیل الصعلوکی و در پنجم امام ابو حامد
غزالی رحمہم اللہ تعالیٰ علیہم اجمعین و قابل این قول و ناقل
آن حضرت امام احمد بن حنبل رضی اللہ عنہ کہ نقلی اند و تعالےٰ بہ کرم
خویش در سر ہر صد سال مجدد دین آن حضرت صلے اللہ علیہ وسلم را مبعوث مے کند
کہ تجدید دین آن حضرت صلے اللہ علیہ وسلم میکنند۔ اگر پرسند

که اولاد حضرت رسول الله صلے الله علیه وآله وسلم بچه کیفیت بوده
اند جواب بگو که ولد اول قبل از بعثت کنیت به قاسم است که بدو
سالگی رحلت نموده اند دوم عبد الله که طیب وطاهر نیز نامیده اند
بعد از بعثت تولد یافته اند وگفته اند طیب وطاهر غیر عبد الله والله اعلم
اما صحیح اوّل ست وابراهیمؑ بمدینه منوره تولد یافته اند درسنه دہسم
درحالت ہژده سالگی رحلت نموده اند اما دختران آن حضرت صلّی
الله علیه وسلم چهار اند اوّل زینب که منکوحه ابو العاص ابن الربیع
ابن عبد العزی بوده اند:- رضی الله عنهما دوم فاطمة رضی
الله عنها که منکوحضرت علی رضی الله عنه اند سوم رقیه چهارم ام کلثوم
که این دو گوہریزه منکوحه حضرت عثمان اند رضی الله تعالےٰ عنهم
درحیات ایشان تا ان زمان حیات حضرت عثمان رضی الله عنه
بوده است که گفته اند که حضرت رسول اکرم صلے الله علیه وسلم:-
گفته اند که اگر مرا ثالثه بودی آن را نیز بنکاح عثمان درآوردمی
بنا ذو النورین می نامند تولد اولی قاسم دوم زینب سوم رقیه
چهارم ام کلثوم پنجم فاطمه ششم عبد الله دراسلام درمکه ہفتم
ابراهیم درمدینه همه از خدیجه اند رضی الله عنهم الا ابراهیم
که از ماریه قبطیه است واین همه منقولات از کتاب تهذیب الاسماء

ما خوذ است فصل در بیان فضیلتِ پنج وقت نماز و ثواب
جمیعت آن اگر شخصے یک شبانہ روز نماز نہ گذارد حکم آن
بہ شریعت چہ باشد علماء از حدیث شریف نقل نمودہ اند کہ
کافر شود زیرا کہ فرق میان مؤمن و کافر نماز است پس ہر کہ بعذر
شرعی ترک کند نماز را کافر شود و حضرت امام شافعی رحمتہ
اللہ گفتہ اند کہ او را بکشتن روا است و این مسئلہ در
منظومہ است و نزد علماء ہر کہ یک شبانہ روز نماز نگذارد فاسق
گردد و گواہی او را نشنوند و این روایت از حضرت امام اعظم صوفی
کوفی منقول است و حبس ابدی نیز فرمودہ اند تا بوقتیکہ نماز
خواندن را قبول نماید اگر پرسند کہ ہر کہ نماز را خوار دارد :-
نیکو نہ گذارد ۔ و حکم آن چہ باشد جواب بگو ۔ کہ فرمودہ اند کہ در وقت
مردن کلمہ شہادت از زبان او باز دارند کہ نتواند گفتن رسول اللہ صلے
اللہ علیہ وسلم فرمودند کہ بزرگ ترین گناہ آنست کہ دو فریضہ را در
یک وقت نماز گذارند ہر کہ یک وقت نماز را قضا کند ہشتاد
حقب در دوزخ اندازند و ہشتاد سال ہر سال سہ صد
شصت روز است ہر روزی از روز ہای آخرت ہزار سال از
سالہائے دنیا ست ۔ پس کسانیکہ نماز نگذارند حال

آن ہا چگونہ باشد خدائے تعالے فرمودہ است کہ بہشتیان
از دوزخیان پرسند کہ از چہ چیز شمارا در دوزخ انداختہ اند
دوزخیان گویند کہ از بے نمازی مارا در آتش انداختہ اند
اگر پرسند کہ اسلام چیست جواب بگو کہ با حکام شرع شریف
گردن نہادن وقبول گردن اگر پرسند کہ ایمان چیست جواب
بگو بہ وحدانیت خدای تعالے وحقیقت رسول اللہ تعالے
تصدیق نمودن اگر پرسند کہ اگر وصف ایمان را نداند حکم او
چیست جواب بگو کہ علماء با لاتفاق نمودہ اند کہ کافرست وزن او
در خانہ او طلاق گردد این مسئلہ در محیط است :-

چیست ایمان بدل علی التحقیق | بخدا و رسول او تصدیق
وصف ایمان کسی ندانم گفت | نیست مومن ہمان جہالت گفت

این سخن ہست در فصول عماد | بعد ازین کرد در عقاید یاد

وقتیکہ مسایل اعتقادیہ اشکالے واقع گردد باید کہ بہ صواب
نزدیک را اعتقاد نماید با عتقاد و اللہ اعلم تا بہ وقتیکہ موجود یابد
عالم را الیس سوال نماز تا حقیقت معلوم گردد تا خیر نمودن در طلب
درست نیست توقف نمودن در طلب را عذر گفتہ نمیشود کافر بیشود اگر
توقف کند این مسئلہ در فقہ اکبر حضرت امام اعظم رحمۃ اللہ علیہ

مبینہ است اگر پرسند کہ شخصی نماز میگذارد در جائے پاک
امّا دیگر واو نجاست است نماز او درست باشد یا نے جواب بگو
درست ست لکن مکروہ اگر در زیر قدم او نجاست است لیکن
کم از درہم شرعی بعضے از علماء گفتہ اند کہ درست ست وروا
بود مادامیکہ یک قدم را بر زمین داد - وقدم دیگر را بالا واگر در زیر
ہر دو قدم او نجاست مقدار درہم شرعی باشد نماز او
درست نباشد واگر کمتر از درہم شرعی در سجدہ گاہ نجاست
باشد ودر زیر قدم نیز نجاست باشد نماز تباہ شود بیش از انکہ سر
بسجدہ بنہد واگر قدمہائے خود را بجای پاک نہد نماز او روا باشد
واین صورت بجائے باشد کہ نجاست غلیظ باشد اگر زانو را درجائے
پلید نہد وسجدہ برجای پاک کند روایت صحیحہ آن است کہ روا
نبود اگر پرسند کہ نہادن ہر دو قدم بر زمین چیست جواب بگو
کہ فرض است واگر یک قدم را نہاد وقدم دیگر را نے
نماز تباہ نشود واگر ہر دو قدم را در ہر دو سجدہ بر زمین ننہاد
نماز او درست نباشد اگر پرسند کہ ثواب نماز :-
جمعیت چند است جواب بگو کہ در صلوٰۃ مسعودی
آوردہ اند کہ آن مقدار ثواب دارد کہ روزہ ماہ رمضان شریف

رمضان داشته باشد و زکوٰت مال داده و حج اسلام گذارید و جہاد کرده در شریعت حکم بایمان وے کرده باشند وگفته اند که اگر کافرے در صف اسلام مسلمانان درآید - و نماز جماعت را گذارد و حکم بایمان وے کنند رسول اللہ صلے اللہ علیہ وسلم فرموده اند که ہر نماز را با جماعت گذارد ہم چنان باشد که ثواب صد بست چهار ہزار پیغمبران را ورا یافته - باشد و ہر که یک سال خدا تعالے را عبادت کرده باشد ہم چنان باشد که ہزار مسلمان را از دست کافران آزاد کرده باشد - و یک رکعت را بنده به جماعت گذارد بہتر است از ہزار نماز که بے جماعت گذارده باشد و بہتر است از ہزار دینار رے که صدقه کند و بہتر است از ہزار اسپے که بغازیان دهد تا به کافران جنگ کنند و بہتر است از ہزار مرتبه خانه کعبه را زیارت کردن و بہتر است از یک سال روزه داشتن و رسول اللہ صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم فرموده اند که چون نماز دیگر شود فرشتگان در آسمان چهارم جمع شوند و باطراف بیت المعمور حاضر شوند جبرائیل علیہ السلام بانگ نماز گوید و میکائیل علیہ السلام امامت کند و فرشتگان

نماز جماعت بگذارند خدا تیعالے فرماید کہ در ہائے آسمان را کشائند بہ وقت نماز خدائے تعالے مباہات کند بر فرشتگان مومنان را یعنے فرماید کہ ای فرشتگان نظر کنید بر امت محمد صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم کہ بامید رحمت من بہ مسجد جمع شدہ اند و رو ئی بہ طاعت من آوردہ پس جبرائیل علیہ السلام را فرماید کہ ثواب اذان خود را بر مؤذنان امت محمد صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بنویسید و میکائیل علیہ السلام را فرمان شود کہ ثواب خود را برامامان امامت محمد صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بہ بخشد و فرشتگان را فرمان دررسد کہ ثواب خود ہا را بر جماعتیان امت محمد صلی اللہ علیہ وسلم بنویسند واین بخشش خاصہ مرامتان محمد راست صلی اللہ علیہ وسلم۔ رسول علیہ السلام فرمودند کہ ہر کہ چہل روز نماز را با جماعت نہ گذارد و وے را دو برات بنویسند براتے از دوزخ و براتے از نفاق رسول علیہ السلام فرمودند کہ بیامرزد خدائی تعالے آن کسانے را کہ نماز را بر جماعت گذاردید اند ونیز رسول علیہ السلام فرمودند کہ ہر کہ نماز خفتن را بہ جماعت گذارد ہم چنان باشد کہ تا نیمہ شب نماز گذاردیدہ باشد حضرت رسول اللہ صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم فرمودند کہ ہر کہ از امتان من تمامی نماز امتان مرا بگذارد۔ در روزہ ماہ

شریف رمضان امتحان دارد - و ہیچ امتحان مراد اکند - و جملہ
نیکی ہای مرا بجاآرد لکن پنج وقت نماز را بہ جماعت نہ گذارد - و بر
جماعت حاضر نہ شود خدائے تعالیٰ فرماید تا ورا سرنگون
در دوزخ اندازند و نہ پرسند اورا چیز ہائے کہ کردہ باشد و خدائے
تعالیٰ بہ نظر رحمت در وے نظر نہ کند نہ در دنیا و نہ در آخرت
و توبہ اورا قبول نہ کند - مگر اینکہ در نماز جماعت درآید
پس یاران گفتند کہ یارسول اللہ صلے اللہ علیہ وآلہٖ
وسلم نماز فریضہ ے گذارد پیغمبر علیہ السلام فرمودند
اگرچہ فریضہ می گذارد و در حدیث آمدہ است کہ ہر کہ از نماز با
جماعت باز ایستد پس بدرستیکہ گردن از مسلمانی بیرون کردہ باشد نعوذ
باللہ من ذالک ہر کہ نماز بہ جماعت نہ گذارد اورا از سنتہائے
نماز جمعیّت چہ نصیب باشد و چہ بہرہ رسول علیہ السلام
فرمودند کہ چون بانگ نماز بشنوید بہ جماعت بشتابید
از برائے آنکہ ہر کسے را کہ آفرید است از برائے این کا فر
آفریدہ است این کار بروئے آسان است و بہترین طاعتہاست
کہ در صلوٰۃ مسعودی آوردہ اند کہ چون بندۂ مومن بانگ
نماز بشنود اگر در راہ روندہ است بایستد و اگر ایستادہ است

بنشیند واگر نشستہ است برخیزد - واگر خفتہ باشد
برخیزد وہرچہ بہ تعظیم نزدیک باشد آن کند و در حقائق
اسلمی آوردہ اند کہ باید کہ چون بندۂ مومن بانگ نماز
بشنود بآرزو مندی تمام بگوید کہ لَبَّیْکَ دَعْوَۃُ الْحَقِّ وَدَاعِیْ
دَعْوَۃُ الْحَقِّ ومعنے لبیک آن باشد کہ ایستادم ومنت
دارم خواندن حق تعالیٰ را از برائے آن کہ معنے بانگ نماز آن
باشد کہ میگویند کہ خدائے تعالیٰ ترا مے خواند - ومیگویند
کہ بیا بہ نماز و بیا بکارے کہ آسایش تو در آن است نقل است
کہ شیخ ابوبکر وراق در وقتِ اذان خواندن آواز موذنان را مے
شنوند کہ حَیَّ عَلَے الْفَلَاحِ مے گفت شیخ برخواست
وبدوید بیفتاد و رنجور شد یکے گفت کہ اے شیخ تن خود را چرا
در رنج افگندی شیخ گفت کہ مرا موذن می گوید کہ خدا تعالیٰ ترا
می خواند پس من چگونہ شتاب نہ کنم در فتاوی نوادر آوردہ
است کہ ہر کہ بانگ نماز را بشنود - بروے لازم است کہ جواب
اذان را بگوید اگرچہ وے کہ جنب باشد و در خلاصہ آوردہ اند
کہ جواب موذن بہ قدم است نہ بزبان تا کہ اگر کسے جواب گوید
و بہ مسجد حاضر نہ شود گویا کہ جواب نہ گفتہ باشد واگر بمسجد

بقرآن خواندن مشغول باشد چون بانگ نمازرا بشنود قرآن
خواندن را ترک کند وچون اقامت بگویند جواب باید داد
وبدعا خواندن مشغول شود باکے نیست اما جواب اقامت
گفتن فاضل تراست از دعا کردن رسول علیه السلام گفته
اند که هرکه بشنود که آذان می گویند بگویند آن چیزرا که مؤذن
میگوید وشهادة گوید مثل شهادت مؤذن پس مرگوینده راست
جنة بعد اذان صلوٰت فرستد بر نبی صلی الله علیه وآله وسلم
بعد اذان طلب کند از خداتعالی وسیله را از برائی
آن حضرت صلی الله علیه وآله وسلم این دعارا بخواند که
اَللّٰهُمَّ رَبَّ هٰذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ وَالصَّلٰوةِ الْقَائِمَةِ
مُحَمَّدَنِ الْوَسِیْلَةَ وَالْفَضِیْلَةَ وَالدَّرَجَةَ الرَّفِیْعَةَ
وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَّحْمُوْدَانِ الَّذِیْ وَعَدْتَّهٗ اِنَّكَ لَا تُخْلِفُ
الْمِیْعَادَط وبعد از اذان دعا کند که محل اجابت است مسئله
در محله که دو مسجد باشد هرکه کدام اذان دوکه بمکان مصلی قریب
باشد به همان نماز را ادا نماید اگر درقربی هر دو برابر باشد هرکدام
که قدیم باشد اولی با نجا رفتن باشد اگر در قدیمی نیز برابر آن باشد
هرکدام که قوم قلیل باشد آنجا رفتن اولی باشد تا که جمعیت

آن نیکو گردد و اگر کسے بہ مسجدے ہمسایہ گی داد لکن بمسجد دیگر قوم می باشد پس نماز خویش را بر کدام از این دو مسجد گذارد

درین مسئلہ علما را اختلاف است بعضے میگویند که به مسجدے رود که ہمسایہ گی داشتہ باشد اگر پس از در آمدن دران نماز را تنہا بگذارد و بہتر است کہ بہ مسجد دیگر رود چونکہ حق ہمسایہ گی ہست در محیط آوردہ اند کہ اگر مردے در مسجد در آید کہ نماز را گذاریدہ باشند باید کہ او نماز را دران مسجد تنہا گذارد و بانگ نماز و اقامت نگوید از برائے آنکہ جماعت را دوبارہ در مسجد گذاریدن مکروہ است در محیط آوردہ اند کہ اگر مسجدے کہ او را محلہ نباشد و در شارع عامہ واقع شدہ و قوم معین نداشتہ و قومے آیند و اذان و اقامت و نماز جماعت مے گذارند مکروہ نباشد

در صلوٰت مسعودی آوردہ اند کہ مسلمانے در ملک خود مسجدے بنا کرد و ہرچند کہ دران مسجد نماز با جماعت گذارند یا درے از کوچہ بکشایند حکم مسجد نگیرد و اگر جنب و حائض و نفسا در آنجا در آیند بزہ کار نشود در حقائق آوردہ اند۔ کہ چون از خانہ بیرون آید این دعا بخواند کہ

بِسمِ اللّٰہِ لاحولَ ولا قوۃَ اِلا باللّٰہِ التکلان علےَ اللّٰہِ و ہر جگاہے کہ خارج شو د از برائے نماز این دعا را بخواند کہ اَللّٰھُمَّ اجعَل فِی قلبِی نُوراً وَّ لِی بصرِی نُوراً وَّ فِی سمعِی نُوراً وَّ عَن یمینِی نُوراً وَّ عَن شِمالِی نُوراً وَّ خلفِی نُوراً وَّ اجعل لِی نُوراً و در وقت در آمدن در مسجد این دعا را بخواند کہ اَعُوذُ باللّٰہِ العَظِیمِ وَ بِوجھِہِ الکَرِیمِ وَ سُلطانِہِ القَدِیمِ مِنَ الشَّیطٰنِ الرَّجِیمِ ہر جگاہے کہ بہ مسجد در آید صلوٰت فرستد بر رسول صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم و گوید کہ اَللّٰھُمَّ افتَح لِی ابوابَ رَحمَتِکَ یا گوید کہ بِسمِ اللّٰہِ وَالسَّلامُ عَلےٰ رَسُولِ اللّٰہِ اَللّٰھُمَّ صَلِّ عَلےٰ مُحَمَّدٍ وَّ عَلےٰ اٰلِ مُحَمَّدٍ اَللّٰھُمَّ اغفِرلِی ذُنُوبِی وَافتَح لِی اَبوابَ رَحمَتِکَ و بعد از در آمدن در مسجد این دعا بخواند کہ السَّلامُ عَلَینا وَ علےٰ عِبادِ اللّٰہِ الصّٰالِحِینَ ط ہر جگاہے کہ خارج شود از مسجد این دعا را بخواند کہ اَلسَّلامُ عَلےٰ رَسُولِ اللّٰہِ اَللّٰھُمَّ اعصِمنِی مِنَ الشَّیطٰنِ الرَّجِیمِ ط اَللّٰھُمَّ اِنِّی اَسئَلُکَ مِن فَضلِکَ یا گوید کہ بِسمِ اللّٰہِ وَالسَّلامُ علےٰ رَسُولِ اللّٰہِ اَللّٰھُمَّ صَلِّ عَلےٰ مُحَمَّدٍ وَّ عَلےٰ مُحَمَّدٍ اَللّٰھُمَّ اغفِرلِی ذُنُوبِی وَافتَح لِی اَبوابَ فَضلِکَ آوردہ اند کہ

دو رکعت نماز تحیت مسجد در نز علماء ما سنت است بنزد
حضرت امام شافعی رحمتہ اللہ واجب چون در مسجد در آید
دو رکعت نماز بگذارد و بعد از ان بنشیند و فتوی بر اینست
حضرت رسول اکرم صلے اللہ علیہ و آلہ وسلّم فرمودند - کہ ہر چیز ے
را تحیت است و تحیت مسجد دو رکعت نماز است در ہر
روز ے سعی نماید کہ پیشتر در مسجد در آید و در صف پیش در قفا ے
امام جای گیرد زیرا کہ در خیر است کہ اول رحمت خدا تیعالے
بر امام فرود آید و بعد از ان بر کسیکہ در قفا ے او است تا
انتہای دست راست بعد از ان تا انتہا ے دست چپ
بعد از ان ہمچنین در صف پس و پس از پس تا آخر صف
را باید کہ برابر در است گیرند و در میانہ صف کشادہ نمانند اگر
کشادہ ماند آنرا پُر نمایند بکشیدن کسیکہ در پس است یا باشارہ
کردن آن امام را لازم است - کہ در قبیل تکبیر تحریمہ قبیل از
شروع در نماز در حالت قیام بجانب راست و چپ
بقوم میل نمودہ گوید کہ سَوُّوا صُفُوْفَکُمْ فَاِنَّ تَسْوِیَۃَ الصُّفُوْفِ
مِنْ اِقَامَۃِ الصَّلٰوۃِ یعنے راست تکبیر و صفہا ے نماز خود را
کہ پس تسویہ داشتن از جملہ گذاردن نماز است

یعنے از برائے اقامت نماز است کہ در تحقیق کل متحقق بودن اجزاء ضروری است مکروہ است ابستادن در پس صفیکہ دران صف کشادہ است پیغمبر علیہ السلام فرمودہ کہ ہر کہ نماز بامداد درا بگذارد و پس ازان بذکر و تسبیح مشغول گردد تا بہ وقتے کہ آفتاب مقدار نیزہ برآید و پس ازان دو رکعت بگذارد و در ہر رکعتے فاتحہ یک مرتبہ و سورۂ اخلاص پنج مرتبہ بخواند خدائے تعالے وے را ثواب ہفتاد سالہ کرامت فرماید و ثواب بندہ آزاد کردن در دیوان اعمال بنویسد و چند ان ثواب او را عطا نماید کہ گویا ہزار دینار بہ درویشان صدقہ کردہ باشد و خدای تعالے او را از درویشی برہاند و بتوانگری برساند و در حدیث شریف قدسی آمدہ است کہ یَا ابْنَ اٰدَمَ اِرْکَعْ لِیْ اَرْبَعَ رَکَعَاتٍ اَوَّلَ النَّهَارِ اَکْفِكَ اٰخِرَهٗ یعنے ای پسر آدم چہار رکعت از برائے من در روز بگذار کفایہ ے نمایم تا آخر روز اگر پرسند کہ نماز جماعت فرض است یا واجب یا سنت جواب بگو کہ نزد حضرت امام مالک رحمۃ اللہ تعالے علیہ فرض است و این چنین نزد حضرت امام ابو منصور

ماتریدی رحمۃ اللہ علیہ چنانچہ خدائے تعالیٰ در کلام مجید خود خبر دادہ است کہ وَارْکَعُوْا مَعَ الرَّاکِعِیْنَ ط یعنے رکوع کنید بارکوع کنندگان امانز د حضرت امام اعظم رحمۃ اللہ علیہ وابویوسف وامام محمّد رحمہم اللہ سنت موکد است کہ بہ واجب نزدیک است پیغمبر خدا صلے اللہ علیہ والہ وسلم فرمودند کہ قصد کردم کہ بفرمایم جوانان امت خود را کہ ہیشہ جمع کنند تاہرکس کہ بجماعت نیامدہ باشد خانہ او را بسوزنم وازحضرت اماماعظم واماابویوسف رحہ نقل نمودہ اند کہ اگر کہ ا محلو یا قبیلہ ترک بازنماز کنند کشتن ایشان را مباح باشد از برائے آنکہ نماز جماعت گذاریدن شعار مسلمانی است. وترک جماعت معصت است معصیت باشد غضب خداوندی است نَعُوْذُبِاللہِ مِنْ ذَالِکَ در صلوٰۃ مسعودی آوردہ اند :۔ کہ پیغمبر علیہ السلام فرمودہ اند کہ یاعلی نیک بخت را سہ علامت است یکے آنکہ روزی وے حلال باشد دوم آں کہ نشست وبرخواست وے باعالمان باشد دوم آنکہ نماز جماعت را ہمیشہ بے درپے گذارندہ باشد بدبخت را نیز سہ علامت

باشد اول آنکہ روزے حرام باشد دوم آنکہ از عالمان دور بود سوم آنکہ نماز را باجماعت نہ گذارد پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلم فرمودہ اند کہ ترک نماز جماعت باعث عذاب است وجمعیت گذاریدن باعث رحمت است نقل است کہ روزے وزیر هارون الرشید گواہی داد کہ حضرت امام ابویوسف رحمۃ اللہ گواہی اورا رد کردند ۔ هارون الرشید رسید کہ اے امام مسلمانان چرا گواہی اورا رد کردید ؟ ۔ امام ابویوسف رحمۃ اللہ علیہ گفتند کہ روزے من در حضور شما بودم کہ اورا خدمت فرمودید او درجواب شما گفت کہ من بندۂ شمایم اگر راست گفت گواہی بندہ را نتوان شنیدن واگر دروغ گفت گواہی دروغ گو را نتوان شنیدن کہ دروغ فاسق است هارون الرشید گفت اگر من گواہی دہم بشنوی گفتند نے برائے آنکہ بنماز جماعت حاضر نہ شوی :۔ هارون الرشید گفت من بخدمت خلق اللہ مشغولم کہ در حقیقت آن خدمت حق است امام گفتند کہ پیغمبر صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم فرمودہ اند کہ ہرکہ کار حق را بے واسطہ بجا آرد کاربندگان ساقط گردد بعد

ازان الرشید فرمود کہ بر در سرائے او مسجدے بنا
کردند وامام وامام ومؤذن تعیین نمودند و پنج وقت نماز را باجماعت
اداکرد حضرت علی کرم اللہ وجہہ گفتند کہ تبارک نماز
جماعت پنج خصلت بدراست اول آن کہ ہمسایہ مسجد
بانگ نماز را بشنود ۔ و نماز را در خانہ خود گذارد پس نماز
او نماز نماز نہ باشد دوم آنکہ ترک جماعت کند مگر منافق کہ بدبخت
وملعون باشد در دنیا و در آخرت سوم انکہ ترک کنندہ :-
جماعت مبتدع و گمراہ باشد چہارم آنکہ ہر کہ ترک جماعت
کند برکت از نسل او واز خاندان او برود پنجم آن کہ ہر کہ
ترک نماز جماعت کند از شفاعت آن حضرت
صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم محروم ماند کہ حضرت صلی اللہ علیہ
وآلہ وسلم فرمودند کہ ہر کہ ترک نماز جماعت کند فردائی قیامت
از ما نیست در صلوٰت مسعودی آوردہ اند کہ اگر مسلمانے
رنجور است اگر نماز را در خانہ خواندہ میتواند در است
ایستادہ نیز مے تواند اگر در مسجد حاضر شود بماند سے
شود و نماز را نشستہ مے خواند باید کہ در مسجد حاضر
و تکبیر تحریمہ را باہمراہی امام راست ایستادہ ادا نماید

و بقیه نماز رابعه از یک رکعت که قائماً شروع نموده بود نشسته بخواند رواست در شرح قدوری آورده اند که هر فصادے که بخود قوت ندارد که جاری گردد اگر آن را بیفشانند روان گردد و اگر بیفشانند روان نه شود پس بدان وضو تباه نه شود **مسئله** اگر مسلمانے زپیشانی و بینی مجروح است که سجده نمے تواند کردن نزد حضرت امام شافعی رحمة الله علیه قیام و رکوع کند و سجده را باشارة کند بدانکه هر که نماز را ترک کند با وے دوازده چیز قرین گردد سه چیز در دنیا سه چیز در وقت نزع جان سه چیز در گور سه چیز در آخرت اما سه چیز که در دنیاست .. **اوّل** آنکه برکت از کف او برود **دوم** سیمائے وجه او مبدل به سیاهی گردد **سوم** آنکه در نظر مردمان به دشمنی ظاهر گردد و هیچ کس با او دوستی نه گیرد. دیگر مثل خود و آخر کار وے بناسازی انجامد و آن سه که در وقت جان کندن است اوّل آنکه جان او را گرسنه و تشنه بردارند دوم آنکه جان او را به سختی بستانند که هیچ عقوبت شدیده مثل آن نه باشد بلکه جمیع عقوبات نظر بحالت

نزع جان راحت روان باشد نَعُوذُ بِاللهِ مِنْ ذَالِكَ۔ وآن
سہ درقبراست اول آن کہ منکر ونکیر درقبراو باہیبت وسیاست
درآیند دوم آنکہ قبراو براو تنگ گردد وقبر او را بیفشارد
واستخوانہائے او از ہم بگذرد سوم آنکہ گور وے تاریک گردد
وآن سہ کہ در قیامت است اوّل آنکہ خدائے تعالےٰ بروے
خشم گیرد دوم آنکہ حساب روز قیامت بروے دشوار گردد
سوم آنکہ او را بہ سخت ترین عقابہا گرفتار سازند اگر پرسند
کہ در ہمہ نماز ہا اذان واقامت ہست اما در نماز جنازہ چرا
اذان واقامت نیست جواب بگو کہ ہر وقت کہ فرزند آدم
تولد یافت در گوش راست او اذان ودر گوش چپ
آن اقامت مے گویند چون بندہ مؤمن بمیرد آن اذان
واقامت کافی است اگر پرسند کہ در جملہ نماز ہا
رکوع وسجود ہست اما در نماز جنازہ نیست جواب
بگو کہ این امر تعبّدی است کہ بامر شارع است کہ بہ
ہمین نحو امر نمودہ اند ہر امرے را کہ شارع تعیین نمودہ اند
موافق آن عمل کردن ضروری است بامر تعبدی ہمین دلیل
فرمودہ شارع کافی است مع ذالِكَ گفتہ اند کہ آن

زمانے کہ خطاب مستطاب حضرت رب العالمین در رسید
کہ اُسْجُدُوْا لِآدَمَ یعنے ای ملائکہا سجدہ کنید مر آدم علیہ السلام را وہمہ
ملکوت کُلُّهُمْ اَجْمَعُوْنَ سجدہ کردند مر آدم علیہ السلام
گفتہ اند کہ این سجدہ تحیت است وسجدہ رب العزت سجدہ
عبادت مخصوص رب عالمیان است کہ پروردگار جہان
وجہانیان است نہ غیراو را اما ابلیس لعین سجدہ نہ کرد عناد کرد
و پشیمان گشت و خواست کہ بعد از وفات آدم علیہ السلام
آدم را سجدہ کند خدائی تعالےٰ فرمود کہ نماز جنازہ آدم
علیہ السلام را با چہار تکبیر ادا کنند در رکوع وسجود
نیارند وَاللّٰہُ اَعْلَمُ اگر پرسند کہ در بہشت خواب ہست
یانے جواب بگو کہ نے قولہ تعالیٰ جَنّٰتُ عَدْنٍ یَّدْخُلُوْنَهَا یُحَلَّوْنَ
فِیْهَا مِنْ اَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَّلُؤْلُؤًا وَلِبَاسُهُمْ فِیْهَا حَرِیْرٌ وَقَالُوا
اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِیْ اَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ ۚ اِنَّ رَبَّنَا لَغَفُوْرٌ شَکُوْرُ
نِ الَّذِیْ اَحَلَّنَا دَارَ الْمُقَامَةِ مِنْ فَضْلِهٖ لَا یَمَسُّنَا فِیْهَا نَصَبٌ وَّ
لَا یَمَسُّنَا فِیْهَا لُغُوْبٌ ۚ یعنے جنات عدن کہ
در ان اینند مومنان و می پوشند در آن لباسہا از طلا
و مروارید زینت دادہ قدرتے ولباس آنہا در جنت حریر قدرتی است

وے گویند کہ الحمد للہ یعنے سپاس وستائیش مرخدای راکہ از مایان دور گردانید بہارا بدرستیکہ پروردگار مایان ہر آئینہ مغفرت کار است۔ ونیکو کار کہ در آورد مایان را در دار اقامۃ بمحض فضلش ونہ رسید مایان را درین دار یعنے جنت رنج ومشقت دار دنیا ونہ رسید مایان را درین دار ماندہ گی وودرماندہ گی پس معلوم شد کہ در جنت خواب نیست اگر پرسند کہ آہستہ خواندن نماز در روز بچہ وجہ است جواب بگو کہ بہ وجہ تعبّدی دیگر وجہ گفتن لازم نیست شارع بلند فرماید بلند ے خوانیم پست فرماید پست مسئلہ اجماع است براین کہ اذان واقامۃ مشروع اند در پنج وقت نماز ودر نماز جمعہ بعد اذان اختلاف است در وجوب اذان ونزد امام شافعی وامام مالک وابوحنیفہ رحمہم اللہ سنت است ونزد امام احمد رحمۃ اللہ فرض کفایہ است در امصار نقل ست کہ امام خواجہ زاہد وابوزید علقمہ بنزد حضرت رسول للہ صلّے اللہ علیہ وآلہ وسلم آمدند دیدند کہ اثر غضب در وجاہت مبارک اوست صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم چون نیک تفحص کردند دانستند کہ دران روز جمع از نماز جمعیت ماندہ بودند۔ وباہم مشورت

ے کردند کہ علامتے را معلوم و معروف کردہ ضرور است کہ مردمان
بہ سبب شنیدن ہمان علامت بہ نماز جماعت شتاب
نمایند تا کسے از نماز جمعیت نماز یکے میگفتند کہ ناقوس
مناسب این علامت است و دیگر مثل آن درین اثنا بہ
عنایت اللہ تعالےٰ حضرت خواجہ عبداللہ انصاری عرض
نمودند کہ یارسول اللہ دوش خوابے دیدم کہ دو فرشتہ از آسمان
نزول نمودند و روے خود را بسوے قبلہ نمودن و بانگ نماز
و اقامة را گفتند و نماز گذاریدند من آہنگ آذان و اقامة
ایشان را یاد گرفتم حضرت رسالت پناہے صلے اللہ علیہ
و آلہ و سلم فرمودند کہ عبداللہ بانگ نماز بگو و اقامت
نیز تا من بشنوم خواجہ عبداللہ انصاری تعالےٰ عنہ بہ
تعظیم تمام برخواستند و بانگ آذان و اقامة نمودند حضرت
رسول اللہ صلے اللہ علیہ و آلہ سلم قبول فرمودند و بلال رضی
اللہ عنہ را فرمودند کہ بانگ اذان را بیاموز و پنجوقت اذان نماز گوید
و اقامة گوید گفتند کہ من در شب معراج از مہتر جبرائیل علیہ السلام بانگ
اذان و اقامة را ہمچنین شنیدہ بودم کہ در مسجد اقصیٰ بانگ اذان
و اقامة گفت و من بار اراح انبیا علیہم السلام امامت کردم دو رکعت

نماز گذاریدم و در رکعت اول فاتحه با الم تر کیف و در رکعت ثانیه با فاتحه لایلاف و ثواب نماز را امت خود بخشیدم مسئلہ اجماع ثابت شده است باین که اگر اہالی شہر اتفاق کنند که اذان واقامة نه کنند مقابله کردن با ایشانان درست است صفتہ آذان واقامة نزد حضرت ابو حنیفہ رحمتہ اللہ علیہا این است اَللّٰہُ اَکْبَرُ اَللّٰہُ اَکْبَرُ اَللّٰہُ اَکْبَرُ اَللّٰہُ اَکْبَرُ اَشْھَدُ اَنْ لَّآ اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہ اَشْھَدُ اَنْ لَّآ اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ ۵ اَشْھَدُ اَنَّ مُحَمَّدَنِ الرَّسُوْلُ اللّٰہِ ۵ اَشْھَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا رَّسُوْلُ اللّٰہِ ۵ حَیَّ عَلَی الصَّلٰوۃِ ۵ حَیَّ عَلَی الصَّلٰوۃِ ۵ حَیَّ عَلَی الْفَلَاحِ حَیَّ عَلَی الْفَلَاحِ ۵ اَللّٰہُ اَکْبَرُ اَللّٰہُ اَکْبَرُ اقامة نیز بہمین ترتیب است با زیاده کردن قَدْ قَامَتِ الصَّلٰوۃُ قَدْ قَامَتِ الصَّلٰوۃُ بعد از حَیَّ عَلَی الْفَلَاحِ و در آذان صبح زیاده کرده میشود ۔ اَلصَّلٰوۃُ خَیْرٌ مِّنَ النَّوْمِ ۵ اَلصَّلٰوۃُ خَیْرٌ مِّنَ النَّوْمِ ۵ بعد از حَیَّ عَلَی الْفَلَاحِ اگر پرسند که در آذان گفتن چند چیز واجب ست بگو که ده چیز واجب است اول طہارت دوم از دُبسوے قبلہ کردن سوم دو دست خود را به گوش رسانیدن چہارم قبل از اذان گفتن در مسجد را کشاده نمودن پنجم در موضع بلند آذان گفتن ششم حَیَّ عَلَی الصَّلٰوۃِ را بر راست گفتن ہفتم حَیَّ عَلَی الْفَلَاحِ را بر دست چپ گفتن ہشتم اذان را بر عایہ

تجوید ادا نمودن باید کہ الف اللہ اکبر و بائے اکبر را از غیر مدادا
نماید کہ بسبب مد تغیر معنے فاحش میگردد در تغیر معنے فاحش بیم کفر
است نہ در تغیر معنے مطلق گفتہ اند تغیر معنے فاحش بالقصد موجب
کفر است بالسہو باعث گنہگاری است سامعان نیز درین باب
احتیاط نمایند شنیدن اذان با قوعد موجب آدی دین و دنیا
است نہم در آذان گفتن لحن نہ کند یعنے اذان را بہ نغمہ ادا نماید دہم
در آذان گفتن ترجیع نہ کند یعنے آواز را پست بلند نکند بہ یک آواز
آذان گوید اگر پرسند کہ مؤذن اذان را قبل از وقت گفتہ است
درست است یا نے جواب بگو کہ اعادہ باید کردن اگر پرسند
کہ در مؤذن چند آداب است جواب بگو کہ دہ آداب است
باید کہ ہمہ را محافظت تا درجہ ثواب او متزاید گردد اوّل آن کہ
دکان را از مسجد دور دارد با فعال بیگانہ در مسجد نہ در آیند بآداب
در آمدن نیکوست دوم آنکہ در مسجد سخن مالا یعنے نہ گوید ہمیشہ
بمراعات مسجد قیام نماید سوم آنکہ آذان را با خلاص ادا نماید واز
معنی آن واقف باشد چہارم آنکہ با قوم نرمی کند حلم را پیشہ کند
پنجم آنکہ از حرام پرہیز کند کہ نفس او آلودہ نہ گردد تا اذان او مؤثر
باشد ششم آنکہ با عیالان نظر بد نہ کند ہفتم آنکہ از قوم طمع نکند

تاکہ در نظر ایشانان خارنہ گردد ہشتم آنکہ با امام موافقت کند و بروفق معاملہ کند۔ نہم آنکہ از غیبت پرہیز کند زیرا کہ غیبت کردن گوشت خوردن برادر ہست در حالیکہ او مردہ باشد قولہ تعالیٰ اَیُحِبُّ اَحَدُکُمْ اَنْ یَّاْکُلَ لَحْمَ اَخِیْہِ مَیْتًا دہم آنکہ درشتی نہ کند و موذنے این ہمہ آداب را نگاہدارد رعایہ او بر قوم ضروراست باید کہ موذن در وقت :-

کشادن در مسجد فَاللّٰہُ خَیْرٌ حَافِظًا وَّھُوَ اَرْحَمُ الرّٰحِمِیْنَ گوید و در وقت گرفتن جاروب بہ طہارت باشد و بگوید کہ یَا صَبُوْرُ و در وقت جاروب زدن بہ طہارت باشد و بگوید کہ یَا حَیُّ یَا قَیُّوْمُ در وقتی کہ بمسند خانہ برآید بگوید کہ یا عزیز و وقتے کہ فرود آید کہ یَا کَرِیْمُ

فصل در بیان ثنا و التحیات و صلوٰۃ و دعای کہ در نماز خواندہ مے شود بعد از تکبیر تحریمہ ثنا می خواند و ثنا این است سُبْحَانَکَ اللّٰھُمَّ وَبِحَمْدِکَ وَتَبَارَکَ اسْمُکَ وَتَعَالٰی جَدُّکَ وَلَا اِلٰہَ غَیْرُکَ اَلتَّحِیَّاتُ لِلّٰہِ وَالصَّلَوٰتُ وَالطَّیِّبَاتُ اَلسَّلَامُ عَلَیْکَ اَیُّھَا النَّبِیُّ وَرَحْمَۃُ اللّٰہِ وَبَرَکَاتُہٗ اَلسَّلَامُ عَلَیْنَا وَعَلٰی عِبَادِ اللّٰہِ الصّٰلِحِیْنَ اَشْھَدُ اَنْ لَّآ اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ وَاَشْھَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُہٗ وَرَسُوْلُہٗ ط اَللّٰھُمَّ صَلِّ عَلٰی مُحَمَّدٍ وَّعَلٰی اٰلِ مُحَمَّدٍ کَمَا صَلَّیْتَ عَلٰی اِبْرَاھِیْمَ وَعَلٰی اٰلِ اِبْرَاھِیْمَ اِنَّکَ حَمِیْدٌ مَّجِیْدٌ ط اَللّٰھُمَّ بَارِکْ عَلٰی مُحَمَّدٍ وَّعَلٰی اٰلِ مُحَمَّدٍ کَمَا بَارَکْتَ عَلٰی اِبْرَاھِیْمَ وَعَلٰی اٰلِ اِبْرَاھِیْمَ اِنَّکَ

حَمِیْدٌ مَّجِیْدٌ ○ اَللّٰھُمَّ اغْفِرْ لِیْ وَلِوَالِدَیَّ وَلِاُسْتَادِیَّ وَلِجَمِیْعِ الْمُؤْمِنِیْنَ
وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُسْلِمِیْنَ وَالْمُسْلِمَاتِ الْاَحْیَاءِ مِنْھُمْ وَالْاَمْوَاتِ
اِنَّکَ مُجِیْبُ الدَّعَوَاتِ وَرَافِعُ الدَّرَجَاتِ وَمُنَزِّلُ الْبَرَکَاتِ
وَقَاضِیُ الْحَاجَاتِ بِرَحْمَتِکَ یَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِیْنَ ○ رَبَّنَا اٰتِنَا
فِی الدُّنْیَا حَسَنَۃً وَّفِی الْاٰخِرَۃِ حَسَنَۃً وَّقِنَا عَذَابَ النَّارِ ط نیت
نماز جنازہ نیت کردم کہ بگذارم چہار تکبیر صلوۃ جنازہ را ثنا
مر خدائے را درود و صلوات مر محمد مصطفےٰ صلی اللہ علیہ و آلہٖ وسلم
ثواب مر میت حاضر ایستادہ را دعائے آوردم برقبلۂ قبلہ من بجہت کعبہ
خالصاً للہ تعالےٰ اَللّٰہُ اَکْبَرُ ط بعد ازان ثنا خواند و تکبیر گوید بعد ازان
صلوات خواند و تکبیر گوید۔ بعد ازان دعا خواند دعا این است اَللّٰھُمَّ اغْفِرْ
لِحَیِّنَا وَمَیِّتِنَا وَشَاھِدِنَا وَغَائِبِنَا وَحَاضِرِنَا وَصَغِیْرِنَا وَکَبِیْرِنَا وَذَکَرِنَا
وَاُنْثٰنَا اَللّٰھُمَّ مَنْ اَحْیَیْتَہٗ مِنَّا فَاَحْیِہٖ عَلَی الْاِسْلَامِ وَمَنْ تَوَفَّیْتَہٗ
مِنَّا فَتَوَفَّہٗ عَلَی الْاِیْمَانِ ط بِرَحْمَتِکَ یَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِیْنَ ط
اگر متوفی پسر صغیر باشد این دعا را بخواند اَللّٰھُمَّ اجْعَلْہُ لَنَا فَرَطًا
وَّاجْعَلْہُ لَنَا اَجْرًا وَّذُخْرًا وَّاجْعَلْہُ لَنَا شَافِعًا وَّمُشَفَّعًا بِرَحْمَتِکَ
یَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِیْنَ ط اگر دختر صغیر باشد این چنین خواند اَللّٰھُمَّ
اجْعَلْھَا لَنَا فَرَطًا وَّاجْعَلْھَا لَنَا اَجْرًا وَّذُخْرًا وَّاجْعَلْھَا لَنَا وَ

شافِعَةً وَّمُشَفَّعَةً بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِيْنَ ○ فصل
دربیان تفسیر اَلتَّحِيَّاتُ لِلّٰهِ یعنے جمیع عباوات مر الله تعالیٰ راست
وَالصَّلَوٰتُ وَالطَّيِّبَاتُ یعنے دعا وثنا وکلمہ طیبہ نیز مر
الله تعالےٰ راست این کلمات جامعہ است مرجمیع عبادات
را از جملہ آداب آن است کہ ہر ذلیلکہ بہ نیز دپادشاہ مجازی
در آیند اولا مرتبہ ثنا گویند بعد ازان تواضع نمایند بعد ازان
تحفہ آرند این کلمات جامعہ بہمین نہج واقع گشتہ است کہ مناسب
آداب پادشاہ حقیقی است اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ اَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللّٰهِ
وَبَرَكَاتُهٗ یعنے سلام بر تو باد یا نبی الله مع رحمت وبرکت بے
غایت او تعالےٰ اَلسَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلٰى عِبَادِ اللّٰهِ الصَّالِحِيْنَ ○ سلام برما
وبندگان صالح الله تعالیٰ باد اَشْهَدُ اَنْ لَّا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَ
اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهٗ وَرَسُوْلُهٗ ○ شہادت می دہم من این
را کہ نیست الٰہی موجود مگر الله تعالےٰ سُبْحَانَهٗ موجود برحق است و
شہادۃ می دہم من این را کہ محمد صلی الله علیہ وسلم بندہ الله اند فرستادہ
شدہ الله اند بسوی خلق از برای رسانیدن احکام شرح محمد عبد الله
بن عبد المطلب بن ہاشم بن عبد المناف المکی المدنی القرشی الله ولد
خبر آمدہ کہ آن سلطان سید انبیا صلے الله علیہ وسلم اند کہ در شب معراج چہا

دنیٰ فتدلیٰ فکان قاب قوسین او ادنیٰ شنا ختم در محراب اسرار فاوحیٰ الیٰ عبدہٖ ما اوحیٰ شدم ندا آمد کہ یا محمدؐ ذات پاک مرا ثنا گوئی گفتم کہ التحیات للہ والصلوٰت والطیبات از جانب حق تعالیٰ ندا آمد کہ السلام علیک ایہا النبی ورحمۃ اللہ وبرکاتہٗ باز خواجہ عالم صلے اللہ علیہ والہ وسلم گفتند کہ السلام علینا وعلیٰ عباد اللہ الصٰلحین ہ چون ملائکہ این مرتبہ را شنیدند ومشاہدہ نمودند - ہمہ بیک بار آواز کشیدند وغلغلہ در ملکوت وزلزلہ در جبروت انداختند - وگفتند کہ لا الٰہ الا اللہ محمد رسول اللہ اشہد ان لا الٰہ الا اللہ واشہد ان محمدا عبدہٗ ورسولہٗ ط فصل در بیان التحیات ہر وقتی کہ بندہ مومن گوید کہ التحیات للہ حق تعالیٰ میگوید کہ ای بندہ مومن ہم در روز قیامت بتو ثنا میگویم قولہ تعالیٰ تحیتہم فیہا سلام ما وہر وقتیکہ بندہ مومن گوید کہ والصلوٰت حق تعالیٰ گوید کہ من ہم ترا صلوٰت میفرستم قولہ تعالیٰ ھو الذی یصلی علیکم وہر وقتیکہ بندہ مومن گوید کہ والطیبات حق تعالیٰ گوید کہ ای بندہ مومن من ہم ترا پاک وطیب می گردانم قولہ تعالیٰ الطیبات للطیبین ومساکن طیبۃ فی جنات عدن وہر وقتیکہ مومن گوید کہ السلام علیک حق تعالیٰ میگوید کہ ای بندہ مومن من ہم ترا سلام میگویم سلام قولا من رب الرحیم ط وہر وقتیکہ بندہ مومن گوید کہ ایہا النبی حق تعالیٰ می گوید کہ

اے بندۂ مومن من ہم در روزِ قیامت نبی خود را بتو مشفق میگردانم
کہ ترا شفاعت کند و شفاعت او را درحق تو مقبول گردانم
قولہ تعالیٰ لَا یُخْزِی اللّٰہُ النَّبِیَّ وَالَّذِیْنَ اٰمَنُوْا مَعَہٗ و ہر وقتیکہ
بندہ مومن گوید کہ وَرَحْمَۃُ اللّٰہِ وَبَرَکَاتُہٗ حق تعالیٰ میگوید کہ اے بندہ
مومن من ترا رحمت و برکت میدہم قولہ تعالیٰ کَتَبَ رَبُّکُمْ عَلٰی
نَفْسِہِ الرَّحْمَۃَ وَبَرَکَاتٌ عَلَیْکَ وَعَلٰٓی اُمَمٍ مِّمَّنْ مَّعَکَ و ہر وقتیکہ
بندہ گوید کہ اَلسَّلَامُ عَلَیْنَا وَعَلٰی عِبَادِ اللّٰہِ الصّٰلِحِیْنَ کتابت کند
خدائے تعالیٰ از برائے آن بندہ بعدد ہر ملائکہ آسمان و بعدد ہر
موجودات و بعدد ہر بندہ صالحے کہ باشد در دیوان اعمالش ہر یک را
دہ حسنہ و ہر وقتیکہ بندہ مومن گوید۔ کہ اَشْھَدُ اَنْ لَّآ اِلٰہَ اِلَّا اللّٰہُ
وَاَشْھَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُہٗ وَرَسُوْلُہٗ حق تعالیٰ میگوید
کہ اے بندہ مومن من ہم ضامن شدم ترا کہ گردانم محمد
علیہ السلام را درحق تو شافع و مقبول الشفاعۃ کہ قولہ تعالیٰ
لَا یَمْلِکُوْنَ الشَّفَاعَۃَ اِلَّا لِمَنِ ارْتَضٰی وَاللّٰہُ اَعْلَمُ

اگر پرسند کہ چند فرقہ اند کہ موذنے را نشانند :-
جواب بگو کہ ہفت فرقہ اند اول تہمت کنندہ دوم نابینا
سوم کذاب چہارم غیبت کنندہ پنجم خمر خوارہ ششم

روستائی یعنے دربیان بے ترتیب آمادہ شدگی ہفتم فاسق
اگر پرسند کہ درچند جائے آذان بیم کفراست جواب بگو
کہ در دہ جائی آذان بیم کفراست - ہر کسے کہ این را اندا ند
مؤذنے را نشاید اول درمدکشیدن الف اللہ والف اکبر
کہ صورت مدیک ہمزہ استفہام و یک الف حاصل می شود
کہ تغییر معنے فاحش پیدا میگردد دوم درمدکشیدن باء
اکبر کہ درصورت مدکشیدن اکبارے شود - سوم در ترک کردن
تشدید الا کہ درصورت ترالی حاصل می شود چہارم در
صورت اشہد را اشہا د گفتن پنجم درصورت کشیدہ گفتن محمد
ششم درصورت حی رحیا گفتن ہفتم درصورت فلاح را فلا
گفتن ہشتم درصورت الف اشہد را مدکشیدن نہم در
امالہ کردن الا دہم درصورت ترک کردن تشدید اللہ در این
ہمہ صورت تغیر معنے فاحش ے گردد کہ حکم آن را در
صورت دانستہ گفتن کفر گفتہ اند و درصورت نادانستہ
گفتن گناہ و فساد عبادت ہم چنان کہ حضرت قاضی
خان علیہ الرحمۃ درفتاوے خود در مولہ ذلتہ القاری قرار
دادہ اند اگر پرسند = در معیشت چند چیز فرض

است خواب بگو که پنج چیز فرض است - اول طلب
حلال کردن دوم برعایت حدود الله زن خواستن و با ایشان
زندگانی کردن سوم رعایت حدود الله را در معاملات پاس داشتن
چهارم رعایت حدود الله را در تعزیر و قصاص و انرد جبار جاری
کردن پنجم رعایت حدود الله را در اکل و شرب و خفتن
و بیدار نشستن و راه رفتن نیک پاس داشتن اگر پرسند
که در نیت کردن چند رعایت لازم است جواب بگو که هفت
چیز اول داند که کدام نماز میگذارد دوم داند فرض
است یا نفل سوم داند که چند رکعت است چهارم داند که
ادا است یا قضا پنجم داند که تنها گذارنده است یا بجماعت
ششم داند که رو بر قبله آورده است یا نے هفتم داند که خالصًا
لِلّٰہ میکند اگر پرسند که در حالتے که خطیب در روز
جمعه بر منبر بر آید بر قوم چه لازم باشد جواب بگو که
سکوت و وقار لازم باشد- همچنانے که در نماز باقتدای خطیب
قایم اند اگرچند یکه از امام دور باشد - که در حالت نزدیکے
باستماع خطبه و ملاحظ معانی آن می باشند درین هنگام
نماز خواندن و تکلم نمودن حرام است چون خطیب وقتیکه

بخواندن قول اللہ تعالےٰ کہ یَا اَیُّھَا الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا صَلُّوْا عَلَیْہِ وَسَلِّمُوْا تَسْلِیْمًا طبر روح پر فتوح آن حضرت صلے اللہ علیہ واٰلہٖ وسلم مقتدیان سامعان صلوٰت می خوانند اگر پرسند کہ نماز عید بر چگونہ اکس لازم است جواب بگو کہ کسے کہ برو نماز جمعہ واجب بود در عید ضحیٰ باید کہ تا بوقتِ ادائے نماز عید امساک نماید چیزے نخورند کہ مستحب امساک است نہ در عید فطر کہ عید کہ عید فطر چیزے خوردن مستحب در عید نہ چیز مستحب است - اوّل غسل دوم مسواک سوم استعمال خوشبوئی چہارم لباس نو پوشیدن پنجم متوجہ نماز گاہ گردیدن ششم در عید ضحیٰ تکبیر گویان بہ نماز گاہ رفتن ہفتم قبل نماز متطوع مشغول ناشدن ہشتم با اہل و عیال خود بہ فراخی معیشت د تاخیر ناکردن - اگر پرسند کہ نماز عید بہ چند تکبیر ادا میباید جواب بگو کہ دو در رکعت نماز شش تکبیر از جہت نماز عید است - کہ سہ تکبیر در رکعت اوّل بعد از سُبْحَانَکَ اللّٰھُمَّ خواندن ادا نمودہ میشود و در رکعت دوم سہ تکبیر بعد از قراءت ادا میشود کہ دیگر تکبیرات تکبیرات مقرری - اگر پرسند کہ نماز عید را بہ کدام وقت بچہ کیفیت میخوانند جواب بگو کہ بعد از

بلند شدن آفتاب بمقدار قدر دو نیزه تا بوقت قبیل قیام وقت خواندن
نماز عید است اما کیفیت خواندن نماز عید اینچنین است
که اولاً بنیت می کند که نیت کردم بگذارم دو رکعت نماز عید فطر با جمله
تکبیر آتش واجب همین وقت است روی آوردم بقبله قبله من بجهت
کعبه خالصاً لله تعالے الله اکبر گفته دستهارا بگوش رسانیده
تکبیر تحریمه میبندند ثانیا سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ وَ بِحَمْدِكَ وَتَبَارَكَ
اسْمُكَ وَتَعَالٰى جَدُّكَ وَلَا إِلٰهَ غَيْرُكَ را میخوانند بعد از آن از
جانب امام آواز میاید که الله اکبر مقتدیان نیز الله اکبر گویان هر دو
دست را به نرمه گوش رسانیده ۔ بعد از آن هر دو دست را ارسال
مینمایند باز از جانب امام آواز می آید که الله اکبر باز مقتدیان الله اکبر
گویان رسانیده ۔ ارسال مینمایند دفعه سوم نیز از امام اینچنین آواز
می آید مقتدیان نیز مثل اول و ثانی دستهای خود را الله اکبر گویان
بگوش میرسانند در دفعه سوم دست راست را بر بالای دست
چپ بر تحت ناف می نهند امام ، قرائت نموده بر رکوع و سجود رفته
پس بر رکعت دوم قیام مینمایند و قرأت را بر جای میآرند مقتدیان
نیز درین صورت با امام متابعت میکنند بعد از آن در رکعت دوم بعد
از تمام نمودن قرائت از جانب امام آواز میآید که الله اکبر

مقتدیان نیز اللہ اکبر گویان ہر دو دست خود را بہ نرمہ گوش رسانیدہ از سال حے نمایند این چنین سہ مرتبہ را اتمام کردہ در مرتبہ چہارم کہ از جانب امام آواز اللہ اکبر آید ہمہ مقتدیان اللہ اکبر گویان باہمراہی امام برکوع رفتہ دو رکعت نماز اتمام مینمایند پس از نماز خطیب بہ منبر برآمدہ خطبہ عیدین را مع شرائط آن میخوانند مقتدیان سامع شدہ خطبہ را شنیدہ پس ازان ہرکدام دعا میکنند کہ آن وقت وقت اجابت دعاست واللہ اعلم طریقہ زیارت مزارات را اینچنین تعین نمودہ اند کہ اولاً بہ منزل و مکان خود طہارت کردہ دو رکعت نماز شکر وضو گذاریدہ دعا مینمایند کہ الہی یارب بہ لطف وکرم خود برسان ثواب و ثمرہ این نماز و تلاوت قرآن بروح پرفتوح آن سرور انبیا و سید انبیاء محمد مصطفےٰ صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم برسان ثواب و ثمرہ آنرا بروح حضرت صفی اللہ و حضرت ابراہیم خلیل اللہ و حضرت موسیٰ کلیم اللہ عیسیٰ روح اللہ وسائر انبیاء علیہم السلام و بروح چہار یار و جمیع صحابہ و آئمہ دین و مجتہدین و جمیع استادان و مشائخان رضی اللہ عنہم و آبا و اجداد و اقربا یانم رحمہم اللہ تعالےٰ خصوصًا بروح آن بزرگوار یکہ زیارت میکنند نابردہ یاد کہ بقدر معرفت بزرگان فیض میرسد او تعالی بہ کرم خویش ثواب این دو رکعت نماز را با تلاوت

رابہر واحد از بزرگان وارواح ایشانان کاملتہ کاملتہ میرسانیدہ
است نہ بہ طریق تقسیم کہ این دو رکعت ثواب برادر جمیع تقسیم
نماید ثواب را بخشیدم گفتن نامناسب بودہ زیراکہ در بخشیدن مملوکیتہ
شرط بودہ معلومست ثواب ملک عامل نیست بنابران ثواب آنرا برسان
گفتن والتجا بدرگاہ اللہ تعالے نمودن مناسب است در کفایہ
شعبی آوردہ اند کہ ہر وقتیکہ زن نیت کندہ کہ از خانہ بیرون
میبرایم آن زمان بہ لعنت خدا گرفتار شود علامت آن باشد کہ ہمان زن
را بہ نماز خواندن میلی نباشد و بکار خیز نیز رغبت نداشتہ باشد اگر زن
از خانہ خود بیرون نیایدہ دعا و فاتحہ کند اللہ تعالیٰ دعائے او را
مستجاب گرداند و او را ثواب حج عطا کند دیگر در کتاب ہا وعید بسیار
است کہ اختصار کردیم در محیط آوردہ اند کہ خارج شدن زن
از خانہ در شش موارد جائز است یکے بہ دیدن پدر و مادر و تعزیہ
ایشانان دوم بہ دیدن قرابت ہائے محرم و پرسیدن سوم
چون دایہ باشد بخدمت دایگی چہارم چون غسالہ باشد بخدمت
غسالگی پنجم چون مطلقہ رجعی باشد بامر ضروری ششم برحج بیت اللہ
اگر محرم داشتہ باشد اما شوہران را روا نہ باشد کہ زن خود را رخصت
بدہند کہ بیمار پرسی اجنبیان و تعزیۂ ایشانان و امثال آن از خانہ بیرون

آید اگر رخصت دہند ہر دو گنہگار شوند و عاصی گردند در حقائق سلمی آوردہ اند کہ قال النبی علیہ السلام لا یدخل الجنۃ الدیوث یعنے گفتند حضرت نبینا صلے اللہ علیہ وآلہ وسلم کہ داخل نہ شود جنت را دیوث یعنے آن کسیکہ زن خود را اختیار دہد کہ بہر جا کہ خواہد برود و فرمان برداری زن خود بدل دارد این چنین مواردہا۔ بہ نماید و خادمان توسعہ بدہند کہ باہمراہی اہل و عیال سخن گویند و سخن بشنوند و مردان نو بلاغت رسیدہ را انہ در آمدن و بر آمدن در حرم منع نکنند و از مرد اینکہ این چنین افعالہا بہ وقوع آید ایشان دیوث اند نعوذ باللہ من ذالک در منظومہ آوردہ اند کہ اگر زن شوہر را گوید کہ اے قلتبان شوہر گوید کہ اگر من قلتبان باشم دے طلاق درین صورت طلاق واقع شود یانے بو مبنیم اگر آن مرد غلام داشتہ باشد و آن غلام را در غیب خود در خانہ گذاشتہ باشد آنمرد قلتبا ست و آن زن طلاق شدہ اگر آن غلام نابالغ باشد زن او مطلقہ نہ شود در قول صحیح آن ست کہ خواجہ سرائی اختہ کردہ شدہ و مخنث و آلت بریدہ نشاید کہ زنان صحبت دارند۔ و گفتگو نمایند اگر پرسند کہ شخصی بعورت شخصی نظر کند حکم آنچہ باشد جواب بگو کہ ہر دو بہ لعنت خدا گرفتار باشند کہ در خبر آمدہ است کہ لعن اللہ

الناظرة والمنظور الیہ یعنی لعنت کند خدائے تعالٰے نبیندہ و
نشان دہندہ عورت را مگر در وقت ضرورت کہ آن وقت
زادن است ضرور است دایہ را کہ نظر کند و وقت ختنہ کردن
ضرور است دلاک را کہ نظر کند و وقت خستنہ تداوی
در امثال این چنین مور و درست باشد نظر کردن کہ عذر است
اگر پرسند کہ زن و دختر را شاید کہ از جہت علم آموختن از خانہ
بیرون آیند جواب بگو کہ اگر از آموختن علم محرمان آنہا عاجز آیند
درست باشد چنانچہ گفتہ اند کہ این چنین در بین صحابہ رضی اللہ عنہم
گفتگو واقع گشتہ نزد حضرت عایشہ رضی اللہ عنہا آمدہ سوال
کردند حضرت عائشہ صدیقہ رضی اللہ تعالٰے عنہا گفتند
کہ اگر از آموختن علم محرمان آنہا عاجز آیند درست باشد
بہ شرط آنکہ چادر کہنہ بر سر و پرچہ کلیمی بر بالائے سر بنہند و
پشت خود را خمیدہ بہ صورت عجوزہ نمودار شوند و مسحی کہنہ بپوشند.
و بر دہان خود چیزے بگیرند کہ بہ سخن گفتن مانع آید نقل است
کہ عبد اللہ بن عمر رضی اللہ عنہما روزے از جوان نو ببلاغت
رسیدہ بگریخت و خود را پنہان کرد پس از ان بپرسید
کہ فتنہ بگذشت یا نے گفتند بگذشت آنگاہ بیرون آمد گفت کہ

رسول صلے اللہ علیہ و آلہٖ وسلم فرمودہ اند۔ کہ پرہیز نمائید از پسران مالکان و غلنیان کہ ایشان را بہ شہوت باشد ہمچون زنان در کتاب مسلک المتقین گفتہ اند کہ ہمراہ زن است یک شیطان ہمراہ مردست ہژدہ آن اگر پرسند کہ مرتبہ درویشی کدام است کہ بآن مرتبہ مرد را درویش توان گفت و آن چند مرتبہ است جواب بگو کہ ہفت مرتبہ است اول مرتبہ جوانمردی کہ مر ابراہیم علیہ السلام را سوم مرتبہ مناجات حضرت زکریا علیہ السلام را چہارم مرتبہ خرقہ حضرت موسیٰ علیہ السلام را پنجم صبر حضرت علیہ السلام ششم قرب حضرت یحیےٰ علیہ السلام ہفتم فقر و قناعت حضرت رسول اکرم صلے اللہ علیہ و آلہٖ وسلم :۔ **حکایت** روزے حضرت عیسےٰ علےٰ نبینا و علیہ السلام بگورستان می گذشت نوری را دید کہ از گورے برآید و بآسمان بلند می شود حضرت عیسےٰ علیہ السلام از خدائے تعالےٰ درخواست کہ این مردہ زندہ شود در حال زندہ شد عیسیٰ علیہ السلام از خدائے تعالےٰ درخواست کہ این مردہ زندہ شود در حال زندہ شد عیسیٰ علیہ السلام گفت ایمرد این نور از کجا دریافتی گفت از دعای فرزند صالح گفت دعای دیگران نیز منفعت دارد

گفت بلی نہ بہشا بر آن پس مایان را فخر لیست بہ فرزند صالح او تعالے
مارا و ہمہ مؤمنان را فرزند صالح عطا و بخشش فرماید آمین حکایت
آوردہ اند کہ روزے حضرت عیسیٰ علیہ السّلام نشستہ بودند حضرت
عزرائیل علیہ السّلام نیز در آن جا حاضر بودند پس شیشہ گری
در آمد و سلام کرد حضرت مہتر عزرائیل علیہ السّلام با حضرت
عیسیٰ علیہ السّلام گفتند این مرد شیشہ گر فردا بمیرد پس فردا شد
آن مرد شیشہ گر نیز آمد۔ و سلام کرد حضرت عیسےٰ علیہ السّلام
متعجب گشتند گفتند یا اخی عزرائیل علیہ السلام این مرد
نمردہ است گفت دیروز صدقہ کرد پس اجل او بعد از سی سال
دیگر موقوف ماند پس حضرت عیسیٰ علیہ السّلام بآن مرد گفت دیروز
از سر تو چہ گذشت و چہ عمل نیک کردۂ وے گفت کہ سہ سائل بنزد
من آمدند و سوال کردند و مرا سہ عدد نان بود ہر یک را بہر کدام دادم و بعد از ان
بسر کار خود آمدم و کمر باس را برداشتم از بین آن مار سیاہ بر آمد دمن بر آن غلبہ
کردم و او را بکشتم پس عیسیٰ علیہ السّلام گفتند کہ بشارۃ باد مر ترا کہ بسبب آن نان
صدقہ سی عمر تو خریدی باید کہ از کسب حلال خود صدقہ نماید کہ صدقہ را خاصیت
بسیار است و دفع کنندہ بلا ہاست در خبر آمدہ است کہ ما صدقہ
افضل من ذکر اللہ یعنے بنسبت صدقہ افضل از ذکر اللہ تعالے

اگر پرسند کہ مذاہب اہل اسلام چندست ۔ و پیشوانان ایشانان کیانند جواب بگو کہ چہار است اول حنفی پیشوائے ایشانان حضرت امام ابو حنیفہ صوفی کوفی اند دوم شافعی پیشوائے ایشانان حضرت مالک اند چہارم حنبلی پیشوائے ایشانان امام احمد حنبل اند رحمہم اللہ تعالیٰ علیہم اجمعین ۵ اگر پرسند کہ تو در مذہب کیستے جواب بگو کہ بمذہب حضرت امام ابو حنیفہ صوفی کوفی رو ام اگر پرسند کہ حضرت امام ابو حنیفہ صوفی کوفی رو مذہب بکہ دارند جواب بگو کہ مذہب بحضرت امام ابراہیم نخعی رحمۃ اللہ علیہ اگر پرسند کہ حضرت امام ابراہیم نخعی مذہب بکہ داشتہ اند جواب بگو کہ حضرت امام علقمہ رضی اللہ عنہ داشتہ اند اگر پرسند کہ امام علقمہ رضی اللہ عنہ مذہب بکہ داشتہ اند جواب بگو کہ بحضرت امام ابو ہریرہ رضی اللہ عنہ داشتہ اند اگر پرسند کہ امام ابو ہریرہ رضی اللہ عنہ مذہب بکہ داشتہ اند جواب بگو کہ بحضرت محمد مصطفےٰ صلے اللہ علیہ وسلم داشتہ اند ۔ اگر پرسند کہ حضرت محمد مصطفےٰ صلے اللہ علیہ وسلم ۔ مذہب بکہ داشتہ اند جواب بگو کہ بہ حضرت ابراہیم خلیل اللہ علیہ السلام داشتہ اند اگر پرسند کہ حضرت ابراہیم خلیل اللہ مذہب بکہ داشتہ اند جواب بگو کہ بحضرت نوح نبی اللہ علیہ السلام داشتہ اند اگر پرسند کہ حضرت نوح نبی علےٰ نبینا اللہ مذہب بکہ داشتہ جواب بگو کہ بحضرت شیث نبی علیہ السلام داشتہ اند ۔

اگر پرسند کہ حضرت شیث نبی انبیاء و علیہ السلام مذہب یکہ اشتہ
اند جواب بگو کہ بحضرت ابوالبشر آدمی صفی اللہ علےٰ نبینا و علیہ السلام
داشتہ اند اگر پرسند کہ حضرت ابوالبشر آدم صفی اللہ علےٰ انبیا و علیہ
السلام مذہب یکہ داشتہ اند جواب بگو کہ بحضرت مہتر جبریل علیہ
السلام داشتہ اند اگر پرسند کہ حضرت مہتر جبریل علیہ
السلام مذہب یکہ داشتہ اند جواب بگو کہ بحضرت مہتر عزرائیل
علیہ السلام داشتہ اگر پرسند کہ حضرت مہتر عزرائیل علیہ
السلام مذہب یکہ داشتہ اند جواب بگو کہ بحضرت مہتر اسرافیل
علیہ السلام اگر پرسند کہ حضرت مہتر اسرافیل علیہ السلام
مذہب یکہ داشتہ اند جواب بگو الیٰ ادادۂ اللہ تعالےٰ
یعنے میان مہتر اسرافیل علیہ السلام و پروردگا عالمیان
سر یست کہ آنرا بجز پروردگار عالم اللہ کسی نداند
الحمد للہ علے الاتمام و الصلوٰت والسلام علےٰ
خیر الانام اللّٰھم صل علےٰ محمد عبدک و رسولک
و علے المؤمنین والمؤمنات والمسلمین والمسلمات
برحمتک یا ارحم الراحمین اٰمین ط

تمت

حمد بیحد آن خدائے پاک را — آنکه جان بخشید مشت خاک را

آنکه در آدم دمید او روح را — داد از طوفان نجات او نوح را

آنکه فرمان کرد قهرش باد را — تا سزائی داد قوم عاد را

آنکه لطف خویش را اظهار کرد — بر خلیلش نار را گلزار کرد

آن خداوندیکه هنگام سحر — کرد قوم لوط را زیر و زبر

سوئے او خصمے که تیر انداختے — پشهٔ کارش کفایت ساختے

آنکه اعدا را بدریا در کشید — ناقه را از سنگ خارا بر کشید

چون عنایت قادر قیوم کرد — بر کف داؤد آهن موم کرد

با سلیمان داد ملک و سروری — شد مطیع خاتمش دیو و پری

از تن صابر بکرمان قوت داد — هم زیونس لقمهٔ با حوت داد

بندهٔ را اره بر سر می نهد — دیگری را تاج بر سرے نهد

اوسط سلطان مسلم مرورا	نیست کس را زهره چون وچرا
آنیکی را گنج و نعمت می دهد	وان دگر را رنج و زحمت میدهد
وان یکی را در دو صد همیان دهد	وان دگر حسرت نان جان دهد
وان یکی بر تخت با صد عزّ و ناز	وان دگر کرده و نان از فاقه باز
وان یکی پوشیده سنجاب و سموره	وان دگر خفته برهنه در تنوره
وان یکی بر بستر کمخواب و رخ	وان دگر بر خاک و خاری کرده یخ
طرفة العین جهان برهم زند	کس نمیداند که آنجا دم زند
آن که یا رغ هو اماهی دهد	بندگان را دولت شاهی دهد
اوست سلطان هرچه خواهد نکند	عالمان را در دمی ویران کند
بے پدر فرزند پیدا اوکند	طفل را در مهد گویا اوکند
مرده صد ساله را حیّ میکند	این بجز حق دیگرکے میکند
صانع کز طین سلاطین میکند	نجم را رجم شیاطین میکند
از زمین خشک رویانده گیاه	آسمان را بی ستون داده نگاه
هیچکس در ملک او انباز نے	قول او را لحن نے آواز نے

در بیان نعت حضرت سید المرسلین و خاتم النبیین صلی الله علیه وآله واصحابه وسلم

سید کونین ختم المرسلین	آخر آمد بود فخر الاوّلین

آن کہ آمد نہ فلک معراج او
شد وجودش رحمۃ للعالمین
آنکہ شد یارش ابوبکرؓ و عمرؓ
وان یکے او را رفیق غار بود
صاحبش بودند عثمانؓ و علیؓ
آن یکے کان حیا و علم بود
آن رسول حق کہ خیر الناس بود
ہر دم از ما صد درود و صد سلام

انبیاء و اولیاء محتاج او
مسجد او شد ہمہ روئے زمین
از سر انگشت او شق شد قمر
وان دگر لشکر کش ابرار بود
بہر آن گشتند در عالم ولی
وان دگر باب مدینہ علم بود
عمّ پاکش حمزہ عباس بود
بر رسول و آل و اصحابش تمام

در بیان امامان دین و مجتہدین رضوان اللہ علیہم اجمعین

آن امامیکہ کردند اجتہاد
بو حنیفہ بود امام با صفا
باد فضل حق قرین جان
صاحبش بو یوسف قاضی شدہ
شافعیؒ ادریس و مالک باز فر
روحشان در صد ریحان شاد باد

رحمت حق بر روان جملہ باد
آن سراج امتان مصطفےٰ
شاد باد ارواح شاگردان او
پس محمدؒ ذو المنن راضی شدہ
یافت از ایشان دین احمد زیب و فر
قصر دین از علمشان آباد باد

مناجات بدرگاہ حضرت قاضی الحاجات

بادشاہا جرم ما را در گذار
ما گنہگاریم تو آمرزگار

تو نکو کارے و ما بدکردہ ایم — جز بے اندازہ بے حد کردہ ایم
سالہا در فسق و عصیان بودہ ایم — آخر از کردہ پشیمان بودہ ایم
روز و شب اندر تباہی بودیم — غافل از امر و نواہی بودہ ایم
دائما در بند عصیان بودہ ایم — ہم قرین نفس شیطان بودہ ایم
بے گنہ نگذاشت بر ما ساعتے — با حضور دل نہ کردم طاعتے
بر در آمد بندہ بگریختہ — آبروی خود ز عصیان ریختہ
مغفرت دار و امید از لطف تو — زانکہ خود فرمودہ لاتقنطوا
بحر الطاف تو بے پایان بود — ناامید از رحمت شیطان بود
نفس و شیطان زد کمر یارا من — رحمت باشد شفاعت خواہ من
چشم دارم کز گنہ پاکم کنی — پیش زان کاندر لحد ساکم کنی
اندر آندم کز بدن جانم بری — از جہان با نور ایمانم بری

در بیان فضیلت خشم خود فرو خوردن

عاقل آن باشد کہ او شاکردہ بود — و آنکہے بر نفس خود قاہر بود
ہر کہ خشم خود فرو خورد ای جوان — باشد آو از رستگاران جہان
آن بود ابلہ ترین مردمان — کز پے نفس و ہوا باشد دوان
و آنکہی پندارد آن تاریک رای — خواہد آمرزیدنش آخر خدای

در بیان فضیلت فقر و درویشی گوید

گرچه درویشی بود سخت ای پسر — هم ز درویشی نباشد خوب تر

هر که او را نفس توسن رام شد — از خردمندان نیکو نام شد

از ریاضت نفس بد را گوشمال — تا نیندازد ترا اندر ضلال

هر که خواهد که سلامت ماند او — از جمیع خلق رو گرداند او

مردمان را سربسر در خواهدان — گشت بیدار آنکه او رفت از جهان

آنکه رنجاند ترا عذرش پذیر — تا بیابی مغفرت بردی بگیر

در بیان مذمت مردم آزاری و دل آزاری گوید

حق ندارد دوست دل آزار را — نیست این خصلت یکی دیندار را

از ستم هر کو دلی را ریش کرد — آن جراحت بر وجود خویش کرد

آن که دربند دل آزاری بود — در عقوبت کار او زاری بود

ای پسر قصد دل آزاری مکن — از خدای خویش بیزاری مکن

خاطر کس را مرنجان ای پسر — ورنه خوردی زخم بر جان ای پسر

نام مردم جز به نیکوئی مبر — گر همی خواهی که گردی معتبر

قوت نیکی نداری بد مکن — بر وجود خود ستم بیجد مکن

رو زبان از غیبت مردم ببند — تا توانی دست و پای خود مبند

هر که از غیبت زبانش بسته شد — همچنین کس از عقوبت رسته شد

در بیان خاموشی و حق طلبی گوید

ای برادر گر تو هستی حق طلب — جز بفرمان خدا بگشا لب

گر خبر داری ز حی لایموت — بر دهان خود بنه مهر سکوت

ای پسر پند و نصیحت گوش کن — گر نجاتے بایدت خاموش کن

هر کرا گفتار بسیارش بود — دل درون سینه بیمارش بود

عاقلان را پیشه خاموشی بود — پیشه جاهل فراموشی بود

خاموشی از کذب و غیبت فارغست — ابله است آنکو به گفتن راغب است

ای برادر جز ثنای حق مگوی — قول حق را از برای دق مگو

هر که در بند عمارت مے شود — هر چه دارد جمله غارت می شود

دل ز پر گفتن بمیرد در بدن — گرچه گفتارش بود دُرّ عدن

آنکه سعی اندر فصاحت میکند — چهرهٔ دل را جراحت میکند

روز بان را در دهان محبوس دار — وز خلایق خویش را مایوس دار

هر که باشد در کف شهوت اسیر — گرچه آزاد ست آنرا بنده گیر

هر که او بر عیب خود بینا بود — روح او را قوتے پیدا بود

در جهان شش چیز می آید بکار — اولا یاری طعام خوشگوار

خوش بود یار موافق در جهان — باز مخدومی که باشد مهربان

هر سخن کان راست گوئی در دلست — بر ز دنیا زانکه نقمت در دلست

دشمن حق را نباید داشت دوست — بازگشت جمله چون آخر با دست

عیب کس با او نمی باید نمود
زانکه نبود هیچ لحمی بے غدود
از خدا خواه آنچه خواهی اے پسر
نیست در دست کسی نفع و ضرر
آن کہ از بهر خدا ترسد کسے
بیگمان ترسند از وے هر کسے
از بدی گفتن زبان را هر کہ بست
کرد شیطان لعین را زیر دست

در بیان پنج چیز کس در نیابد

کس نیابد پنج چیز از پنج کس
یاد گیر از ناصح ای صاحب نفس
نیست از اهل دوستی اندر ملوک
این سخن یاد در کن اهل سلوک
هر کہ با اهل کسان دارد حسد
بوی راحت در دماغش کے رسد
سفلہ را با مروت تونگری
هیچ بدخوی نیابد مهتری
آنکہ کذاب است می گوید دروغ
نیست او را در وفاداری فروغ

در بیان آنکہ سہ چیز علامت سعادتمند است

هر کہ آن را سہ علامت باشدش
در جهان اهل سعادت باشدش
اول بے عیب بود در جهان
در ملامت هیچ نگشاید زبان
زحمت خود از مردم دور دار
بار خود بر کس میفگن زینهار
هر کرا بینی براه ناصواب
سر براهش آر تا یابی ثواب

در بیان آنکہ سہ چیز علامت رستگار است

گر همی خواهی کہ باشی رستگار
رخ مگردان ای برادر از سہ کار

ذلتی دیدن بود حکم قضاش
بعد از ان جستن بجان و دل رضاش

چیست سوم دور بودن از ریا
هر که این دارد بود اهل صفا

صدقه کالوده گردد با ریا
کے بود آن صدقه مقبول خدا

گر عمل خالص نباشد مجوز را
قلب را قدرے نباشد در نظر

تا توانی باش اندر روزگار
نفس را البته زینهار دور دار

در بیان آنکه چهار چیزست که در حقیقت زشت است و دور داشتن خویش را از انها لازم است

چهار چیز دیگر ای نیکو سراست
هست بر جمله خلایق سخت زشت

زان چهار اول حسد بینی بود
زان گذشتی عجب و خود بینی بود

خشم خو دیگر فرد نا خردنست
خصلت چهارم بخیلی کردنست

غل غش بگذار چون زر پاک شو
پیش ازان که خاک گردی خاک شو

حرص بگذار و قناعت پیشه کن
آخر از مردن یکے اندیشه کن

ای پسر کم کرد کردا این حصال
از برائے آنکه زشتست انفعال

اے پسر پند و نصیحت توشه کن
بس حدیث این آن یک گوشه کن

در بیان آنکه چهار چیزاست که پر خطر است ۱۲

چهار چیز است اے برادر پر خطر
تا توانی باش ازینها بر حذر

قرب سلطان ست الفت با بدان
زینت دنیا و صحبت با زنان

قرب سلطان آتش سوزان بود | با بدان الفت بلای جان بود

زهر دارد در درون دنیا چو مار | گرچه بینی ظاهرش نقش و نگار

می‌نماید خوب و زیبا در نظر | لیک از زهرش بود جان را خطر

زهر این مار منقش قاتلست | باشد از وے دور هر کو عاقلست

همچو طفلان منکر اندر سرخ و زرد | چون زنان مغرور رنگ و بو مگرد

زال دنیا چون عروس آراسته | هر دو روزے شوی خواسته

مقبل آن مردی که شد زین جفت طاق | پشت بر وے کرد و دادش سه طلاق

لب چو پیش شوی خندان میکند | پس هلاک از زخم دندان میکند

در بیان آنکه چهار چیز علامت نیک بختی بود

شد دلیل نیک بختی چهار چیز | هر که این چهارش بود مرد عزیز

یک دلیل آمد قلب پاک | گر دلت پاکست نبود هیچ باک

بر میاور تا توانے کام نفس | تا نیفتی اے پسر در دام نفس

زیر پا آور هوای نفس را | کم بده بهره هوای نفس را

نفس و شیطان میزنند از ره ترا | تا بیند از ند اندر چه ترا

نفس را سرکوب دایم خوار دار | تا توانی دورش از مر دار دار

نفس سگ را هر که سیرش میکند | بر گزنه کردن دلیرش میکند

حلق خود را پاک دار از هر مزه | تا نیفتی در و بال دریزه

زاب و نان تا لب شکم را پر مکن — همچو حیوان بهر خود آخور مکن

روز کم خور گرچه صایم نیستی — پر نخور آخر بهایم نیستی

ایکه در خواب همه شب تا بروز — بهر گور خود چراغی بر فروز

خواب خر جز پیشه انعام نیست — خفته کانرا بهره از انعام نیست

هر که در خوابست مرده ست ای پسر — غافلان را این وظیفه است ای پسر

خفته را ناگاه بیدارش کنند — اندران ساعت که بردارش کنند

ای پسر بسیار خواهی خفته خیز — گر خبر داری از خود ناگفته خیز

دل درین دنیای دون بستن خطاست — دامن از وی گر تو برچینی رواست

از چه بندی دل بدنیای دنی — چون نخواهی بود در وی بودنی

از تنت چون جان را نخواهد شدن — خاک اندر استخوان خواهد شدن

مر ترا از دادن جان چاره نیست — در سرت جز نفس اماره نیست

در بیان آنکه چهار چیز از صفات اهل ایمانست

هر که باشد اهل ایمان ای عزیز — پاک دارد چهار از چار چیز

اولاً از عیب خود آزاد شو — پس بعیب خلق مطلق شاد شو

موی مشگافی بعیب دیگران — چون بعیب خود رسی کوری دران

از حسد اول تو دل را پاک دار — خویشتن را بعد از مومن شمار

پاک دار از کذب و از غیبت زبان — شرح ایمان تو باشد در امان

چون شکم را پاک داری از حرام
پاک اگر داری عمل را از ریا
هر که باطن از حرامش پاکداشت
هرکرا اندر عمل اخلاص نیست
هرکه کارش از برای حق بود
هرکه دارد این صفت باشد شریف

نور ایمان دار باشی والسّلام
شمع ایمان تو باشد با ضیا
روح خود را راه سوی افلاک داشت
در جهان از بندگان خاص نیست
کار او پیوسته بار ونق بود
گر ندارد و باشد ایمانش ضعیف

در بیان چهار خصلت بد که زیان پادشاهان دورست

چهار خصلت ای برادر در جهان
پادشه چون بر ملا خندان شود
بازه صحبت داشتن با هر فقیر
بازنان بسیار اگر صحبت کند
هرکرا میل جهان داری بود
عدل باید پاشاهان را ودواد
چونکه عادل باشد و میمون لقا
گر کند آهنگ ظلم آن پادشاه
چون کند سلطان کرم بالشکری

پادشاهان را همو دار د زیان
بیگمان در دولتش نقصان شود
پادشاهان را همی دارد حقیر
خویشتن را شاه بی حرمت کند
میل او سوی کم آزاری بود
تازه عدلش عالمی کردند شاد
باشد اندر مملکت او را بقا
سو د نه کند مرورا خیل و سپاه
هر او باره ند جانها سروری

در بیان آنکه عاقبت حمیده از چهار چیزست

عاقبت را بخواهی اے عزیز — ے توانی یافتن از چار چیز

ایمنی و نعمت اندر خاندان — تندرستی و فراغت بعد از ان

با دل فارغ چو باشی تندرست — دیگر از دنیا نیابد ہیچ جست

اصل پاک آمد دلیل نیک بخت — نیست بد اصلی سزائی تاج و تخت

نیک بختان را بود راے صواب — آنکہ بد بخت است باشد در عذاب

عمر دنیا یکدو روزے بیش نیست — غافل ست آنکس کہ دور اندیش نیست

ترک لذات جہان باید گرفت — دامن صاحبدلان باید گرفت

در پے لذات نفسانے مباش — دوستدار عالم فانی مباش

نیست حاصل جمع دنیا کردنت — عاقبت چون باشدت بر گردنت

ظاہر خود را میارا اے فقیر — تا کہ گردد باطنت بدر منیر

طالب ہر صورت زیبا مباش — در ہواے اطلس و دیبا مباش

از ہوا بگذر خدا را بندہ شو — زندگی میبایدت در ژندہ شو

خرقہ پشمینہ را بر دوش کن — شربتے از نامرادی نوش کن

گر ہمے خواہی نصیب از آخرت — رو بدر کن جامہای فاخرت

بے تکلف باش آرائش مجوئے — ترک راحت گیر آسائش مجوئے

ہمچو صوفی در لباس صوف باش — با صفتہاے خدا موصوف باش

در برت گو کسوت نیکو مباش — زیر پہلو جامہ خوابت مباش

هر دو را او یا قالبین بود ا — وانگه خشتش زیر سر بالین بود

در بیان فوائد محبت و صحبت با درویشان

گر ترا عقل است با دانش قرین — باش درویش و بدرویشان نشین

هم نشینی جز بدرویشان مکن — تا توانی غیبت ایشان مکن

حب درویشان کلید جنت است — دشمن ایشان سزای لعنت است

پوششِ درویش غیر از دلق نیست — در پے کام و هوا چون خلق نیست

مرد تا ننهد بفرق نفس پائے — ره کجا یابد بدرگاه خدائے

مرد ره در بند قصر و باغ نیست — در دل او غیر درد و داغ نیست

گر عمارت را بری بر آسمان — عاقبت زیر زمین گردی نهان

گر چو رستم شوکت و قدرت بود — جای چون بهرام در گورت بود

اے پسر از آخرت غافل مباش — با متاع این جهان مائل مباش

در بلیات جهان صابر باش — وقت نعمت راضی و شکر باش

در بیان آنکه چهار چیز است که آثار بدبختی است

چار چیز آثار بدبختی بود — غافلی و کاهلی و سختی بود

ناکسی و بے کسی هر چار شد — بخت بد را اینهمه آثار شد

هر که دارد در جهان از خود خبر — در قیامت نبود آتش گذر

هر که در بند عبادت می شود — بیشک از اهل سعادت می شود

هر سر ترک تن آسانی کند — پس خلافت نفس ظلمانی کند

بر هوائی خود قدم هر کو نهاد — کی تواند کرد با نفسک جهاد

روی گردان از مراد و آرزو — پس بدرگاه خدا رو آر تو

کامرانی رو بنا کامی کند — مرد راه خط در نکونامی کشد

امر دهی حق چو داری ای وحید — پس مرو بر دانهٔ نفس پلید

هر که ترک کامرانی می کند — بر خلافش زندگانی می کند

گر همیخواهی که باشی سربلند — ای پسر بر خود در راحت ببند

هر که بر نیست او در راحت تمام — باز شد بروی در دل والسلام

غیر حق را هر که خواهد ای پسر — نیست در عالم از و گمراه تر

ای برادر ترک عز و جاه کن — خویش را شایستهٔ درگاه کن

عز و جاهت سر به پستی میلند — مر ترا بر تن پرستی می کشد

خار باشد هر که باشد جاه جوی — ای برادر قربت الله جوی

نفس در ترک هوا مسکین بود — گوشمال نفس نادان این بود

چون دلت با ذوق حق کابین بود — نفسک اماره ات ساکن بود

هر که را در انکه با صانع بود — در جهان با لقمه قانع بود

اکتفا بر روزی هر روزه آن — گر نداری از خدا در یوزه کن

در بیان آنکه نفس کشتن میسر نمیشود مگر با سه چیز

نفس نتوان کشت الا باسه چیز
خنجر خاموشی و شمشیر جوع

چون بگویم یا دگیرش العزیز
نیز تنهائی و ترک خشوع

چونکه نبود مرد را این سه صلاح
اہل دنیا را چو دیوا رآیدش

نفس او ہرگز نہ باشد با فلاح
لقمہای چرب و شیرین بایدش

ہر کہ او در بند سیم و زر بود
آنکہ بہر آخرت کارش بود

در عقوبت کار او مضطر بود
از خدا تشریف بسیارش بود

مال دنیا خاکساران را دہند
عاقبت پرہیزگاران را دہند

ہست دنیا اے برادر دشمنت
مدبری سٹر لب نان آورد

غل آتش خواہد اندر گردنت
بہرگی از عالم عقبے بود

در بیان خاصیت مشغولی بایاد حق تعالے

اے پسر بایاد حق مشغول باش
وقت طاعت تیز رو چون باد باش

در خلایق در ہم چون غول باش
در ہمہ کار جہان آزاد باش

ہر کہ اندر طاعتش کہلال بود
روز اول خود فضولے کردہ

حاصلش گمراہی و خذلان بود
این فضولی خود جہولی کردہ

گرچہ اینجا ہست جای حصفت
نقد خود را پیش کس ظاہر مکن

ہیچ زخمی نیست بر جان وقت
محنت امروزہ را فردا مکن

مرترا ذاتے کہ حالا جان دہد
غم مخور آخر یکے لب نان دہد

تا یکے چون مور باشی دانہ کش — گر تو مردی فاقہ را مردانہ کش

بر توکل گر بود فیض ورزیت — حق دہد مانند مرغان روزیت

از خدا شاکر بود مردِ فقیر — گر دہد قوتش لب نانِ فطیر

غم مشو پیش توانگر ہمچو طاق — تا نہ گردی جفت با اہل نفاق

مرد رہ نام نیک از خلق نیست — رونقش از جامہائے دلق نیست

ہر کرا ذوق نکو نامی بود ! — خاص مشمارش کہ او عامی بود

گر ترا دل فارغ از زینت بود — نے ہوای مرکب و زینت بود

گر دل و جان از ہوا برتافتے — بعد از ان میدانکہ حق را یافتے

چون شتر مرغی شناس این نفس را — نے کشد بار و نہ پرّد در ہوا

گر بوید گوی بگو بدا شترم — ور نہی بارش بگوید طائرم

چون گیاہ زہر رنگش دلکش است — لیک طعمش و بویش ناخوش است

گر بطاعت خوانیش سستے کند — لیک اندر معصیّت چستی کند

نفس را آن بہ کہ در زندان کنی — ہر چہ فرماید خلاف آن کنے

نیست فرمانش بہ جز جوع و عطش — تا کہ سازد رام اندر طاعتش

چون شتر در رہ درآور بارکش — بار طاعت بر در جبّار کش

ہر کرا در حضرتش باری بود — در تحمل کردنش یاری بود

چون شتر مرغیکہ از بارش گریخت — از گلستانِ حیاتش برگ ریخت

بار ایزد را بجان باید کشید ! ورنه همچون سگ زبان باید کشید
هر که او گردن کشد زین بارها باشد از نفرین بر و انبارها
هر که در بارش تحمل می کند در جهان جان تحمل میکند
کرده بار امانت را قبول ! از کشیدن پس نباید شد ملول
راه پر خوف است دزدان در کمین باش در درویش و بدرویشان نشین
منزلت دور است دزدان در کمین کوششی کن پس نمان از کاروان
هر کرا در راه از گران بار ال بود هر دمش از دیده خون باران بود
هست بارت جیفه دنیای دون گر پی آن گشته زار و زبون

در بیان آنکه چهار چیز علامت بزرگی بود

چار چیز آمد بزرگی را دلیل هر که این دارد مرد اصیل
علم را اعزاز کردن بیحساب خلق را دادن جواب باصواب
هر که دارد دانش و عقل و تمیز اهل علم و حلم را دارد عزیز
دیگران باشد که جوید وصل دوست زانکه از دشمن حذر کردن نکوست
ای برادر گر خبر داری تمام نرم و شیرین گوئی با مردم کلام
هر که باشد ترش روئی و تلخ گوئی دوستان از وی بگردانند روی
هر که از دشمن نباشد پرحذر عاقبت بیند از و رنج و ضرر
در میان دوستان مسرور باش گر خبر داری ز دشمن دور باش

در میان خود عدو را ره مده — از برائے آنکه دشمن دور به

باغبان باش دائم هم نشین — تا توانی ردی اعدا را مبین

در بیان آنکه چهار چیز علامت مدبری است

چار چیز آمد نشان مدبری — یا بگیرش گر تو روشن خاطری

هر که پند دوستان نکند قبول — در حقیقت مدبرست آن بوالفضول

هر که از دنیا نگیرد عبرتے — هست از ان مدبر جهان را نفرتے

مشورت هر کس که با ابله کند — دلو بلعوش سگ گمره کند

آنکه مال و زر دهد با جاهلان — آنچنان کس کے بود از مقبلان

زر چو جاهل را همی آید بکف — میکند اسراف میسازد تلف

نشود از دوست مدبر پند را — از جهالت بگسلد پیوند را

هر کرا از عقل آگاهی بود — میل او دائم کم آزاری بود

در بیان آنکه چهار چیز بزرگ خورد نماست

چار چیز آمد بزرگ و معتبر — می نماید خورد لیکن در نظر

آن یکے خصم است و دیگر آتش است — باز بیماری کز و دل ناخوش است

هر که در چشمش عدو باشد حقیر — از برائے او کند دورے ذلیل

ذره آتش چو شد افروخته — بینی از وے عالمی را سوخته

علم اگر اندک خارش دلیل — زانکه دارد علم قدری بس شمار

رنج اندک را بکن غمخوارگی ‏ ‏ ‏ تا نه بینی عجز و بیچارگی

درد سر را چون بجوید کس علاج ‏ ‏ ‏ خوف آن باشد که برگردد مزاج

باش از قوت مخالف پُرحذر ‏ ‏ ‏ پیش از آن کز در آید اے پسر

آتش اندک توان کشتن بآب ‏ ‏ ‏ وائی آن ساعت که گردد التہاب

در بیان آنکه فساد پادشاہان از چہار چیز است

چار چیز آمد فساد پادشاہ ‏ ‏ ‏ با تو میگویم ولے دارش نگاہ

اولاً در مملکت جور امیر ‏ ‏ ‏ دیگران باشد خیانت با وزیر

رنج شاہ باشد خیانت در وزیر ‏ ‏ ‏ بد بود گر قوتے باید اسیر

چون شود غافل وزیر بے خبر ‏ ‏ ‏ ملک شاہ از وی شود زیر و زبر

گر کند در ملک شہ میری ستم ‏ ‏ ‏ پادشہ را زین سبب باشد الم

گر خلل در کاتب و دیوان شود ‏ ‏ ‏ عاقبت رنج دل سلطان شود

گر امیران را شود قوت پدید ‏ ‏ ‏ در ولایت فتنہا گردد جدید

چون صلابت در وجود شہ شود ‏ ‏ ‏ دست امیران از ستم کوتہ شود

گر نہ دارد شہ صلابت را بکار ‏ ‏ ‏ ملک ویران گردد از ہر نابکار

با رعیت گر کند سلطان ستم ‏ ‏ ‏ مر ورا باشد بقا در ملک کم

در بیان آنکہ چہار چیز سبب پیدا شدن چار چیز

اے پسر ہر کس کہ دارد چار چیز ‏ ‏ ‏ چار دیگر می شود موجود نیز

عاقبت رسوائی آید از لجاج | خشم را نکند پشیمانی علاج
بیگمان از خشم خیزد دشمنی | حاصل آید خواری از کاہل تنی
چون لجاجت درمیان پیدا شود | بندہ از شومی آن رسوا شود
خشم خود را چونکہ راہد جاہلے | جز پشیمانیش نبود حاصلے
ہر کہ گشت از کبر بالا گردنش | دوستان گردند آخر دشمنش
کاہلے ہر کس کہ سازد پیشہ | آید از خواری بپایش تیشہ
ہر کہ او را تنبلے سازد بلند | گفت او را ہیچکس نکند پسند
ہر کہ او ازادہ وتن پرورست | نیست انسان کمتر از گاؤ خرست

در بیان آنکہ چہار چیزست کہ او را بقائی نبود

چار چیز ای خواجہ کم دارد بقا | گوش دار ای مؤمن میمون لقا
جور سلطان را بقا کمتر بود | پس عتاب دوستان کمتر بود
دیگر آن مہریکہ بینی از زنان | بے بقا چون صحبت ناجنس دان
گرچہ باشد زن زماے مہربان | چون کم آید بہرہ بکشاید زبان
گر ترا از دوستان آید عتاب | کم بقا باشد چو خس بر روے آب
چون بنا جنسان نشیند آدمی | کمترک بیند از ایشان مردمی
زاغ چون فارغ نبوی گل بود | نفرتش از صحبت بلبل بود
صحبت ناجنس جان کاہی بود | جملہ را زین حال آگاہی بود

چون ترا ناجنس آید در نظر	ای پسر چون باد ازوی درگذر

در بیان آنکه کمال چهار چیز در چهار چیز است

چار از چیز چهار دیگر شد تمام	چون شنیدی یاد گیرش ای غلام
دانش مرد از خرد گیرد کمال	از عمل دینت همی باید جمال
دینت از پرهیز کامل تر شود	نعمتت از شکر شامل تر شود
هست دانش را کمالی از خرد	نیتت را بی عمل کس ننگرد
شکر نعمت را کمالی می دهد	غافلان را گوشمالی می دهد
علم را بی عقل نتوان کار بست	پیش بیعقلان نمی باید نشست
بیخرد دانش وبالست ای پسر	علم مع عقل بالست ای پسر
هر که علمی دارد و نبود بران	از طریق علم باشد برکران
هر که نکند احتیاط کارها	بر دلش آخر نشیند بارها

در بیان آنکه چهار چیز است که بعد از رفتن آوردن محالست

چهار چیز است آنکه بعد از رفتنش	از محالست باز آوردنش
چون حدیثی رفت ناگه از زبان	یا که تیری جست ناگه از کمان
باز چون آری حدیث رفت را	کس نگه دارد قضای رفته را
باز کی گردد چو تیر انداختی	همچنین عمری که ضایع ساختی
هر که بی اندیشه گفتارش بود	پس ندامت های بسیارش بود

تا نہ گفتی میتوانی گفتنش — چون بگفتی کے توان بنہفتنش

عمر را میدان غنیمت ہر نفس — چون رود دیگر نیاید باز پس

ہیچکس از خود قضا را رد نکرد — ہر کہ راضی با قضا شد بد نکرد

ہر کہ میخواہد کہ باشد در امان — مہر میباید نہادن بر زبان

میسزد گر عمر را داری عزیز — چون کم از کوشش نخواہی دید نیز

در بیان آنکہ چہار چیز ست کہ ہر چہ گاہی کہ آید دیگر را ببرد

چہار چیزے ہر کجا رو آورد — چہار دیگر آید داوا ابرد

ہر کجا آورد وے دادی قدم — قوۃ و شوکت نہ سلطان کرد کم

تا توانی باکسی کم کن مزاج — کین نباشد پیشۂ اہل صلاح

کم رود دولت بکوئے جاہلان — کے رود عزت بسوئی جاہلان

ہر کہ بیدادی کند با دست زور — پائمالش می شود آخر چو مور

از مزاحت حاصلی جز جنگ نیست — میکند آنکس کہ او را ننگ نیست

از مزاح افتد میان خلق جنگ — ور حسد خیزد عداوت بیدرنگ

در بیان آنکہ چہار چیز علامت بزرگی است

بر سعادت چار چیز آمد دلیل — شرح این ہر چار بشنو اے خلیل

از سعادت ہر کرا باشد نشان — باشدش تدبیر او با دوستان

ہر کرا باشد سعادت رہنما — صبر باشد در جفائے ناسزا

هر کرا بخت وسعادت گشت یار — در جهان باشد بدشمن ساز وار

گر تو خود آنزد هوار اگشته — وانکه از اهل سعادت گشته

گر بود یا ودستان تدبیر تو — یار باشد دولت شبگیر تو

از سر خود هر که کاری می کند — بخت ودولت را فرادی میکند

دشمن خود را نباید زد تبر — تا توانی کش تو او را با شکر

تا توانی جور نا اهلان مکش — گر همی خواهی که یابی عیش خوش

چون ترا آید مقام ساز وار — بر نه بندی رخت از انجا زینهار

در نصیحت هر که نه پذیرد سخن — با چنان کس عمر خود ضائع مکن

در بیان چهار چیزی که شکست آدمی در واست

ادمی را چهار چیز آرد شکست — یا تو گویم یاد گیر ای حق پرست

دشمن بسیار وام بی شمار — کیسهٔ خالی عیال بر قطار

وای مسکینی که غرق وام شد — هر دمی از غصه خون آشام شد

هر کرا بسیار باشد دشمنش — خیره گردد هر دو چشم روشنش

در بیان چهار چیزے که خطا در وے است

چار چیز است از خطا ها ای پسر — گوش دارش با تو گویم سر بسر

اول از زن داشتن چشم وفا — ساده دل را بس خطا باشد خطا

مرد را تا نا زمائی اے پسر — راز خود با وے گفتن خطر

ایمنی ز ابله خطائی دیگر است　　صحبت صبیان از ینها بدتر است

در بیان آنکه حکم قرآن مشتمل بر چهار چیز است

حکم قرآن چهار چیز است ای کیا　　چون در آوری بگو خفت یاد دار
فرض حق اول بجا آور دلست　　والدین از خویش را ضی کرد لست
حکم سوم چیست با دشمن جهاد　　چارمش نیکی بخلق نامراد

در بیان چهار چیز یکه افزونی عمر آدمی با داست

می فزاید عمر مردا پنج چیز　　این نصیحت بشنو ایمرد عزیز
اول آوردن بگوش آواز خوش　　دانگهی دیدن جمال ماه وش
سوم اید ایمنی از مال و جان　　مے فزاید عمر مردم را از ان
دانگه کارش بر مراد دل بود　　عمر در افزونیش حاصل بود

در بیان آنکه پنج چیز یکه کاهش عمر آدمی در وست

عمر مردم را بکاهد پنج چیز　　یاد دارش چون شنیدی ای عزیز
شد یکے ز ان پنج در پیری تیاز　　بس غریبی دانگهی عمر دلنان
هر کسے بر مرده اندازد نظر　　روح او بیشک بکاهد ای پسر
پنجم آید ترس و بیم از دشمنان　　عمر را اینها همے دار د زیان
هر که آواز دشمنان ترسان بود　　کار او هر لحظ دیگر سان بود
از خدا ترس و مترس از دشمنان　　کز همه دار د خدایت در امان

در بیان پنج چیزی که باعث ریختن آبروی آدمی است

دور باش از پنج خصلت ای پسر / تا نریزد آبرویت از نظر
اولاً کم گوئی با مردم دروغ / زانکه گردد روی از این سو بیفروغ
آنکه استیز کند با مردمان / آبروی خود بریزد بے گمان
اے پسر با مهتران کمتر ستیز / از حماقت آب روی خود مریز
از سبکساران مباش ای نیکخو / کز سبکسار بریزد آب روے
گر بعالم آب رومی بایدت / بایدت خلق نکو میبایدت
پیش مردم هر کرا نبود ادب / گر بریزد آب رو نبود عجب
هر که آهنگ سبکساری بود / ز آبروی خویش بیزاری کند
جز حدیث راست با مردم مگوئی / تا نگردد آب رویت آب روی
از خلاف و از خیانت دور باش / تا بود پیوسته بر رویت نور
گر همی خواهی که گویندت نکو / اے پسر تو هیچ کس را بد مگو

در بیان پنج چیزی که آب روی مردم را بیفزاید

مے فزاید آب رو از پنج چیز / با تو گویم یاد گیرش ای عزیز
در سخاوت گوشداری ور غنا / تا فزاید آب رویت از سخا
بردباری و وفاداری گزین / زانکه آب روے افزاید از این
هر که او با خلق بجا آید همی / حق فزاید آب روی او همے

از سخاوت آبرو افزون شود
هرکرا باخلق بخشایش بود
باش دایم برد باره و باوفا
دوستی با بے هنر کردن خطاست
تا بماند رازت از دشمن نهان
تا نگردی پیش مردم شرمسار
تا توانی پرده مردم مدر
با هوائے دل مکن زینهار کار
قدر مردم را شناس اے محترم
تا نه بانت باشد اے خواجه دراز
هرکرا قدری نباشد در جهان
از قناعت هرکرا نبود نشان
وا ایما بیباش از حق ترسگار
با تواضع باش خو کن با ادب
همچو تریاقند دانایان بدهر
صبر علم و حلم تو بارغ دلند
مردم از تریاق بیابند نجات

وز بخیلی بے خرد ملعون شود
آبرو او در افزایش بود
تا بروی خویش بینی صد صفا
دامن از دے گر تو برچینی رواست
سر خود با دوستان کمتر رواست
آنچه خود ننهاده باشی بر مدار
تا ندرد پردهٔ تو شخص دگر
تا نیارد پس پشیمانیت بار
تا شناسد مردمان قدر تو هم
دست کوته دار هر جانب متاز
زنده مشمارش که هست از مردگان
کے توانگر سازد وش ملک جهان
باز نیز از رحمتش امید دار
صحبت پرهیزگاران را طلب
قاتلند ایخواجه نادان چو زهر
حرص و کبر کینت زهر قاتلند
خود کسی از زهر می یابد نجات

تا برآید با هنرمندیت نام دیو نفس خود نگه دار از حرام
فخر جمله عامها نان دادنست در بروی سائلان بگشادنست

در بیان علامت مرد ابله که آن دو چیز است

شد دو خصلت مرد ابله را نشان صحبت صبیان و غیبت با زنان
ناخوشی در زندگانی ای ولید مرد را از خوی بد گردد پدید
آن که نبود مرد را فعل نکو مرده پندارش که نبود زنده او
هر که گوید با تو غیبت در حضور می نماید راهت از ظلمت بنور
مر ترا هر کس که باشد رهنمائے شکر او می باید آوردن بجائے
تو خردمندان عالم را شناس نیست از خلق نکو خوشتر لباس
حال خود را از دو کس پنهان مدار از طبیب حاذق و از یار غار
ناصواب کار بینی سر بسر بر مراد خود مکن کار اے پسر
تا توانی با زنان صحبت مدار راز خود را نیز بر ایشان مدار
آنچه باشد در شریعت ناپسند در طریقت این مدار ای هوشمند
هر چه آنرا کرده حق بر تو حرام دور دار از چو باشی نیک نام
چونکه روزی بر تو بگشاید خدا تازه روی و خوش سخن باش و بجا
پر نخور اندوه مرگ ای بوالهوس چونکه وقت آید نگردد پیش و پس
دل ز غل و غش همیشه پاک دار تا توانی کینه در سینه مدار

تکیه کم کن خواجه بر کردار خویش / دل بنه بر رحمت غفار خویش

بهترین چیز تا خلق نکوست / خلق خلق نیک را دارند دوست

رو فروتن باش دایم ای خلف / کین بود آرایش اهل سلف

آنکه باشد در کف شهوت اسیر / گرچه آزاد است او را بندگیر

گر تو بینی تا کسے را بیش گاه / حاجت خود را از وی هرگز مخواه

بر در ناکس قدم هرگز مبر / تا توانی هم مپرس از وے خبر

تا توانے کار ابله را مساز / کار فرمالش ولے کمتر نواز

از دو کس پرهیز کن ای هوشیار / تا نه بینی نکبت اندر روز کار

اول از دشمن که او ستیزه را دوست / وانگهی از صحبت نادان دوست

در بیان آداب سخن کردن با مردمان

ای پسر کم گوی با مردم درشت / در بگوی با تو بنمایند پشت

بهترین خصلت اگر دانی که است / آنکه داد انصاف و انصافش نخواست

چون حدیث خوب گوئی با فقیر / به بود زانش که پوشانی حریر

خشم خوردن پیشه سرورست / تلخ باشد گر شکر شیرین راست

هر که با مردم نسازد در جهان / زندگانی تلخ دارد جاودان

آنکه شوخست و ندارد شرم نیز / دائماً او ناپاک نه دوست عزیز

از ملامت تا بمانی در امان / باش دایم همنشین با عاقلان

در بیان آنکه هشت خصلت ست که خواری آورد

هشت خصلت آورد خواری بروی / با تو میگویم چه می گوئی بگوی
اول آن باشد که مانند مگس / مرد ناخوانده شود مهمان کس
هرکه بنشیند زبردست صدور / گر رسد خواری برو پس نیست دور
هرکه او مهمان کس ناخوانده شد / نزد مردم خوار و زار و رانده شد
دیگر آن باشد که نادانی رود / کدخدای خانه مردم شود
نیست قومی را چو بر قول تو گوش / صد سخن گر باشدش آنجا خموش
حاجت خود را مخواه از دشمنان / زین بتر خواری نباشد در جهان
از فرومایه مراد خود مجوی / تا نیارد خواری بر روی تو روی
با زن و کودک مکن بازی بلا / تا نگردی خوار و زار و مبتلا
آنچه ازو الفت در عالم مپاش / عقل کامل دان ازو دلشاد باش
بندگان را نیست ناصر جز اله / یاری از حق خواه و از غیرش مخواه

در بیان آنکه چهار چیز است از کرامتهای حق است

چار چیز است از کرامتهای حق / یاد گیرش گر ز من گیری سبق
اولا صدق است در سخن / وانگهی حفظ امانت گوش کن
پس سخا هست از کرامات اله / فضل حق دان گر نظر داری نگاه
ناتوانی دور باش از سود خوار / زانکه هست از دشمنان کردگار

چو نشود از نخواهد سود دوست
پیش مردم هر که راز ت کرد فاش

هر که باشد مانع عشر و زکوٰت
باخبر باش از چنین کس نه بنهان

لذت عمرت اگر باید بدهر
چون دگر در خلق باخوی تو راست

زانکه حاصل نیست دل خرسند ازو
ای برادر تکیه بر دولت مکن

سود نه کند گر گریزی از قضا
هر که او با دوستان یکدل بود

در جهان هرگز نگردد مختبر
گر رسد با آدمی رنج و تعب

کم کند باکس وفا این روزگار
آنکه با تو روز غم آید بکار

چون بیابی دولتی از مستعان
روز نعمت گر تو پروازی بکس

مر ترا آنکس که یار غم بود
دوستی با آنچنان کس نه نکواست

همدم آن ابله باطل مباش
وانکه غافل دار بگذاره صلوٰت

تا نسوزد مر ترا آسیب نار
باش دایم پر حذر را خشم و قهر

گر بجوی مردمان سازی رواست
گوش دل را جانب این پند داری

یاد دار از ناصح خود این سخن
هر چه مید آید بدان همیره رضا

جمله مقصود دلش حاصل بود
آنکه او را باک نبود از خطر

بیشتر آنرا طمع باشد سبب
جور دارد دوستیش با مهد کار

روز شادی هم بر پرششش زینهار
اندران دولت نداری دوستان

روز محنت باشدش فریادرس
چون رسد شادی برو همدم بود

در بیان حاصل کردن معرفت کردگار جل ذکرہٗ

معرفت حاصل کن ای جان پدر — تا بیابی از خدائے خود خبر
ہر کہ او عارف نباشد بندہ نیست — قرب حق را لایق و ارزندہ نیست
ہر کہ عارف شد خدای خویش را — در فنا بیند بقائے خویش را
نفس خود را گر شناسی با ہوا — حق تعالےٰ را بدانی با عطا
ہست عارف را بدل مہر و وفا — کار عارف جملہ باشد با صفا
بندہ تا عارف نباشد در شناخت — در جہان معرفت مرکب نتاخت
ہر کہ او را معرفت بخشد خدای — در دل او غیر حق را نیست جای
مرد عارف نیست دنیا را قدر — بلکہ در خود نبودش ہرگز نظر
عارف از دنیا و عقبیٰ فارغ ست — زانچہ باشد غیر مولیٰ فارغ ست
ہمت عارف بقائے حق بود — زانکہ در وی فانی مطلق بود
ہر کہ خواہد از ورع گیرد سبق — دور باید بود نفسش از غیر حق
رستگاری از ورع پیدا شود — ہر کہ باشد بے ورع رسوا شود
با ورع ہر کس کہ خود را کرد راست — جنبش و آرامش آواز خداست
آنکہ از حق دوستی دارد طمع — در محبت گان دلش دان با ورع

در بیان فوائد ورع و تقویٰ و علم و عمل در راہ حق

ہست تقویٰ ترک شہوات و حرام — وز لباس وز شراب وز طعام

هر چه آن گر نیست از راهِ حلال ‌ ‌ ‌ ترک دار باب ورع باشد وبال
چون ورع شد یار با علم و عمل ‌ ‌ ‌ رخصت و تاویل مانه از محل
چون گناه نقد آید در وجود ‌ ‌ ‌ توبه نسیه نه دار هیچ سود
در عبادت کاهلی کردن خطاست ‌ ‌ ‌ بر امید زندگی کاین بیوفاست

در بیان تمثال این دنیاے فانی بی بقا گوینده

باچه ماند این جهان گویم جواب ‌ ‌ ‌ آنکه بیند آدمی چیزے بخواب
چون شود بیدار از خواب ای عزیز ‌ ‌ ‌ حاصلی نبود ز خوابش هیچ چیز
هم چنین چون زندۂ افتاد مرد ‌ ‌ ‌ هیچ چیزی از جهان با خود نبرد
هر کرا بوده است کردار نکو ‌ ‌ ‌ در ره عقبیٰ بود همراه او
این جهان را چون زنی دان زشت روی ‌ ‌ ‌ خویش را آراید اندر چشم شوی
مر درا سے پرورد اندر کنار ‌ ‌ ‌ مکر و شیوه بنماید بیشمار
چون بیاید خفته شوی ناگهان ‌ ‌ ‌ بی گمان سازد هلاکش در زمان
بر تو باد اے عزیز ناموره ‌ ‌ ‌ از چنین مکاره باشی پر حذر
خانه دین گردد آبادان ز ورع ‌ ‌ ‌ لیک بنیادش نماند از طمع
هر که خواهد از ورع گیرد سبق ‌ ‌ ‌ دور باید بودنش از غیر حق
رستگاری از ورع پیدا شود ‌ ‌ ‌ هر که باشد بے ورع رسوا شود

در بیان فوائد خدمت صالحان و بزرگان گوینده

ناتوانی اے پسر خدمت گزین — تا شود اسپ مرادت زیر زین
بہر خدمت ہر کہ بر بندد میان — باشد از آفات دنیا در امان
بندہ گو خدمت مردان کند — خدمت او گنبد گردان کند
ہر کہ پیش صالحان خدمت کند — ایزدش با دولت نصرت کند
خادمان را ہست در جنت مآب — روز محشر بیحساب و بیعذاب
گرچہ خادم عاصی و مفسد بود — بہتر از ممسک کہ او عابد بود
میدہد ہر خادمے را مستعان — اجر مزد صائمان و قائمان
بہر خدمت ہر کہ بے بندد کمر — از درخت معرفت یابد ثمر
ہر کہ خادم شد جہانش میدہند — ہم ثواب غازیانش میدہند

در بیان فضیلت خدمت مہمانداری کردن

اے برادر دار مہمان را عزیز — تا بیابی عزت از رحمن تو نیز
مومنی گر داشت مہمان را نکو — حق کشاید باب جنت را برو
ہر کہ باشد طبعش از مہمان ملول — از وی آزارد خدا و ہم رسول
بندہ کو خدمت مہمان کند — خویش را شایستہ رحمن کند
ہر کہ مہمان را بروے تازہ دید — از خدا الطاف بی اندازہ دید
از تکلف دور باش ای میزبان — تا گرانی نبودش از مہمان
مہمان ہست از عطا ہائے کریم — ہر کہ زد پہنان شود باشد لئیم

خیره بر خوان کسان مهمان مشو | مهمانت گر رسد پنهان مشو

ز انچه اندک داری وبیش ای پسر | بر دبا بید پیش مهمان اے پسر

از قلیل واز کثیر و هر چه تو | پیش آور دل بود عذر نکو

نان بده با سائلان بهر خدا | تا بیابے در بهشت عدن جا

با تن عور آنکه بخشد جامهٔ | حق دهد اورا ز رحمت نامهٔ

گر بر آری حاجتِ محتاج را | بر سرت ز اقبال یابی تلج را

هر کرا باشد ز دولت بختیار | خیر دار در نهان و اشکار

در بیان صفت بخل و مذمت مرد بخیل

ای پسر هرگز نخور نان بخیل | کم نشین در عمر در خوان بخیل

نان منخل جملهٔ رنج و عنا | بیشود نان سخی نور و صفا

تا نخوانندت بخیلانِ کس مرو | وز پے مردار چون گرگس مرو

چشم نیکی از خسیس دل مدار | سقف وایوان را تو استون مدار

گر کنی خیری تو آن از جود مبین | هر که بینی نیک بین و بد مبین

در بیان آنکه چهار چیز که از افعال شیطانی بود

چهار خصلت فعل شیطانی بود | داند آنها هر که رحمانی بود

عطسه مردم چو بگذشت از یکے | باشد از افعال شیطان بیشکے

خون بینی نیز از شیطان بود | آنکه ظاهر دشمن ایشان بود

خامیانہ فعل شیطان ست فے	ای پسر ای من میباش انہ بکروی

دربیان سہ چیز کہ آن علامت مرد منافق است

دور باش ای خواجہ انہ اہل نفاق	درجہنم دال منافق را وثاق
سہ علامت در منافق ظاہر است	زان سبب مقہور قہر قاہر است
وعدہ ہائے او ہمہ باشد خلاف	قول او نبود بغیر از کذب و لاف
مؤمنان را کم اعانت میکند	ہم امانت را خیانت ے کند
نیست در وعدہ منافق را وفا	زان نباشد درہ خش نور صفا
از منافق اے پسر پرہیز کن	تیغ را انہ بہر قتلش تیز کن
با منافق ہر کہ ہمرہ می شود	منزل او درتہ چہ میشود

دربیان سہ چیز یکہ علامت مرد منتقے

سہ علامت باشد اندر متقے	کے بود نسبت تقی را باشقے
کم بود اوّل درو غش بر زبان	در طریق فسق باشد بر کران
در حلال و پاک کم کردند ام	تانیفتد اہل تقویٰ در حرم
پرحذر باش ای تقی از یار بد	تا نبیند از دتر او ره کار بد

دربیان سہ چیز یکہ علامت مرد احمق است

سہ علامت آنکہ در احمق بود	اولا از یاد حق غافل بود
گفتن بسیار عادت باشدش	کاہلی اندر عبادت باشدش

هیچ از فرمان حق گردن متاب ‏— بهر دام آزرده را کردن متاب

هر که او از یاد حق غافل بود ‏— از حماقت در ره باطل بود

باطلی را ای پسر گردن منه ‏— نقد مردان را بهر کردن منه

در قضای آسمانی دم مزن ‏— هر کسی را پیش بین دم مزن

دست خود را سوی نامحرم مبر ‏— جانب مال یتیمان هم مبر

تا توانی راز با همدم مگوی ‏— گر تو باشی نیز با خود هم مگوی

تا توانی هیچ کس را بد مگوی ‏— تا زبان زینهار راز خود مگوی

تا شوی آزاد و مقبل ای عزیز ‏— بی طمع بیباش اگر داری تمیز

در بیان سه علامت که مرد فاسق را باشد

هست فاسق را سه خصلت در نهاد ‏— باشد اندر دل ورا حت فساد

عادتش آزردن خلق خداست ‏— باز دارد خلق را از راه راست

در بیان سه چیزی که علامت مرد شقی ست

هست دایم سه علامت در شقی ‏— میخورد دایم حرام از احمقی

بی طهارت باشد و بیگانه خیز ‏— هم ز اهل علم باشد در گریز

ای پسر مگریز از اهل علوم ‏— تا نسوزد مر ترا نار سموم

با طهارت باش و پاکی پیشه کن ‏— وز عذاب گور نیز اندیشه کن

با تو باشی هیچ کس را بد مگوی ‏— پیش مردم از آب دانه چه مگوی

معرفت داری گره بر زر مبند | چون رسد مهمان برویش مبند

در بیان سه چیز که علامت مرد بخیل است

سه علامت ظاهر آید در بخیل | یا تو گویم یاد گیرش ای خلیل
اولا از سائلان ترسان بود | در بلای جوع هم لرزان بود
چون رسد در راه خویش و آشنا | بگذرد از وی نگوید مرحبا

در بیان سه چیزیکه علامت مرد سخت دل است

سخت دل را سه علامت یافتم | چون بدیدم روی از وی یافتم
بر ضعیفان باشدش جور و ستم | هم قناعت نبودش در بیش و کم
موعظت هرچند گوئی پیشتر | در دل سختش نیاید کارگر
هرکه باشد عاری از شرم و حیا | از بی حاجت بر پیش او میا
اهل دنیا را بمعنی مرده دال | تا نباشی همنشین با مردگان
حاجت خود را نخواه از زشت رو | وانکه دارد روی خواب از وی بجو
مومنی را با تو چون افتاد کار | تا توانی حاجت او بر آر
حاجت خود را جز از سلطان نخواه | چون نخواهی یافت از دربان نخواه
در وفات دشمنان شادی مکن | از کسی پیش هرگز زاری مکن
با قناعت باش دایم ای پسر | گرچه باشد صورت او تلخ تر
بی تکلف حاجت مسکین برار | تا برارد حاجت را کردگار

ہر سحر بر خیز و استغفار کن — فرصتے اکنون کہ داری کار کن
ہم نشینِ خویش را غیبت مکن — غیر شیطان بر کسے لعنت مکن
چون شود ہر روز در عالم جدید — از گناہان توبہ ے باید گز
ہر کہ را ترسی نباشد از خدا — حق بترساند ز ہر چیزے در
بادۂ مردار را مردار گیرد — رقص بر بانگ رباب و دف مگیر
ہست مالت جملہ بر کف عاریت — گر بماند از تو باشد ضاربت
عاریت را بار بیباید سپرد — ہیچ کس دید یکہ زر با خود ببر
حاصل از دنیا چہ باشد ای ابین — دہ گز گر باش باسہ گز ز مین
آنکہ در بند زیادت میشود — دور از اہل سعادت می ش
بندگانِ حق چو جان در باختند — اسپ ہمت تا ثریا تاختند
تا نبازی در رہ حق آنچہ ہست — آنچہ بیباید کجا آید بدست

در بیان فضیلت سخاوت و مرد سخاوت پیشہ

در سخا کوش اے برادر در سخا — تا بیابے از پے شدت ر
باش پیوستہ جوانمرد اے اخی — زانکہ نبود دوزخی ہرگز سخی
بر رخ مرد سخی نور و صفاست — زانکہ در جنت قرین مصطفےٰ است
حق تعالیٰ بر در جنت نوشت — اینکہ جائی اسخیا باشد بہشت
با سخا باش و تواضع پیشہ گیر — تا شود روزی دلت بدر منیر

ای پسر دل سردی مسرور باش — وز بخیلی و تکبر دور باش

پیشه اهل بخیل تلبیس دان — وز بخیمش همدم ابلیس دان

هیچ ممسک تنگدل در وی بهشت — بلکه با وی کم رسید بوی بهشت

آنکه میخوانند مردی را سفر — اهل بخل و کبر را باشد مقر

در بیان اهل ایمان و کمال ایمان که در شش چیز است

اصل ایمان هست چیزست الوحید — با تو گویم گر بدل خواهی شنید

هر از آن شش با یقین خوف و رجاست — پس توکل هم محبت با حیات

هر کرا نور یقین حاصل شود — صاحب ایمان روشندل شود

هر که خوفی نبود اندر جان او — ای پسر باشد ضعیف ایمان او

نامه اعمال او گر نبود سفید — رو مباش از رحمت حق ناامید

هر که را نبود توکل پایدار — شاید از روزی بگرید زار زار

آنکه حب حق نباشد در دلش — از عمل جز بار نبود حاصلش

باش ای بنده خدا را دوستدار — تا شوی در هر دو عالم کامگار

ای برادر شرم از ایمان بود — بیحیا از زمره شیطان بود

در تو هستی مؤمن پرهیزگار — از خدا و از خلایق شرمدار

سر چه آرایی بدستار ای پسر — تا توانی دل بدست آر ای پسر

نیست برتن بهتر از تقوی لباس — در تکلف مرد را نبود اساس

عاقبت جز نامرادی نبودش | بهره از عیش و شادی نبودش
هر که خود را نیک بیند بد بود | در قبول خلق جوید رد بود
گفت شیطان من ز آدم بهترم | تا قیامت گشت ملعون لاجرم
از تواضع خاک آدم می شود | نور نار از سرکشی کم ے شود
شد عزیز آدم چو استغفار کرد | رانده شد ابلیس استکبار کرد
رانده شد ابلیس از مستکبری | گشت آدم مقبل از مستغفری
دانه پست افتد زیر دستش کند | خوشه چون سر بر کشد پستش کند
تا مردم جز به نیکوئی مبر | گر همی خواهی که گردی معتبر
خودشناسی پیشه سلطان بود | آنکه خود را کم زند مرز آن بود

در بیان علامتی که مرد ابله را باشد

چهار چیز آمد نشان ابلهی | با تو گویم تا بیابے آگهی
عیب خود ابله نه بیند در جهان | باشد اندر جستن عیب کسان
تخم بخل اندر دل خود کاشتن | وانکه امید شفاعت داشتن
هر که او را پیشه بدگوئی بود | کار او پیوسته بی روبی بود
خو بد بر تن بلائے جان بود | مردم بدخوئی سگ انسان بود
بخل شاخی از درخت دوزخست | وان بخیلک از سگان مسلخ ست
روی جنت را کجا بیند بخیل | پشه افتاده زیر پای فیل

باش از بخل و بخیلاں برکراں	تا نباشی از شمار ابلہاں

در بیان آنکہ دست از سہ چیز باز داشتن باعث رستگاریست

از بلا وارستہ گردی اے عزیز	باز باید داشتن دست از سہ چیز
رو تو نفس از دست واز دنیا بدار	تا بلا بار نباشد تا تو کار
وار بحر حص و آز گردی مبتلا	با تو رو آرد ز ہر سو صد بلا
نفس و دنیا را رہا کن ای پسر	تا رہی تو از بلا و از خطر
ای بسا کس از برائے نفس راز	در بلا افتاد و گشت از غم نزار
از برائے نفس مرغ پر فساد	آمد و در دام صیاد افتاد
تا دولت آرام گیر دائے پسر	بود و نابود جہان یک سر شمر
از عذاب قہر حق ایمن مباش	در پے آزار ہر مؤمن مباش
در بلا یاری مخواہ از ہیچ کس	زانکہ نبود جز خدا فریاد رس
ہر کرا رنجاندہ عذرش بخواہ	تا نباشد خصم تو در عرصہ گاہ

در بیان سہ خصلت کہ علامت اہل بہشت را باشد

ہر کرا سہ خصلت باشد در سرشت	باشد آنکس بیشک از اہل بہشت
شکر با نعما و صبر اندر بلا	میدہد آئینہ دل را جلا !
ہر کہ مستغفر بود اندر بلا	حق ز نار دوزخش داد دلگاہ
ہر کہ ترسد از الہ خویشتن	خواہد او عذر گناہ خویشتن

معصیت را که پی در پی کند　　ایز دوشش از اهل جنت کی کند

ای پسر دایم باستغفار باش　　وز بد ان مفسدان بیزار باش

گر کنی خیری بدست خویش کن　　خیر خود را وقف بر درویش کن

یک درم کانرا بدست خود دهند　　بر بود گر از پی او صد دهند

گر ببخشی تو یکے صد بار تر　　بر که بعد از تو دهند خروار زر

هرچه بخشیدی مکن بر آن رجوع　　گر ز پای افتاده از دست جوع

آن بدان اند که مردی قی کند　　باز قصد خوردن آن قی کند

یا پسر هر چیز ے بخشد پدر　　میرسد گر باز گیرد سر پسر

ای پسر با مال و زر شادی مجوی　　آنچه کس را داده دیگر مگوی

شادی دنیا سراسر غم بود　　سور را در عقیب ماتم بود

امر لا تفرح ز دنیا گوش دار　　جائے شادی نیست دنیا هوشدار

شادمانے را ندارد دوست حق　　این سخن وا دند استادان سبق

ای پسر اندر غم او خوی کن　　رو دلی دار اجانب دلجوی کن

گر فرح داری ز فضل حق رواست　　لیک از دنیا فرح جستن خطاست

خون اندوه ست قوت بندگان　　غم نشود یار فرح جو بندگان

هر که را نبود بدل اندیشه　　عاقبت بر پائے بیند تیشه

از چنین موجود اندیش ای پسر　　هر کسی دارد غم خویش اے پسر

کرد ایزد مرترا از نیست ہست
از برائے آنکه باشی حق پرست

اے برادر بندۂ معبود باش
با سخا و با حیا و جود باش

بگذران در خواب و خورد ایام را
زنده دار از فکر صبح شام را

خواب کم کرو اول روز ای پسر
نفس خوردن را میاموز ای پسر

آخرت روزت بگویدت تمام
بیشتر از شام خواب آمد حرام

اہل حکمت را نمیاید صواب
در میان آفتاب و سایه خواب

در بیان آنکه چند چیز ست که کار نابسته کے میارد

اے پسر ہرگز مرو تنہا سفر
باشدش تنہا سفر رفتن خطر

دست را بر رخ زدن شوم ست شوم
استماع علم کن از اہل علوم

شب در آئینه نظر کردن خطاست
روز اگر بینی تو روی خود رواست

خانه تاریک تنہا بد بود
مولست باید که نزدیکت بود

دست را کم زن تو در زیر زنخ
نزد اہل عقل سرد آید زنخ

چہار پایان را چو بینی بر قطار
در میان شان در نیابی زینہار

تا فزاید قدر و جاہت خدا
روز و شب میباش دایم در دعا

تا شود عمرت زیاده در جہان
رو نکوئی کن تو با خلق جہان

ہر که او در فسق و در عصیان کند
ایزد اندر رزق او نقصان کند

کم شو در وزی زگفتار دروغ
در سخن کذاب را نبود فروغ

در بیان چند چیزیکه فقر و فاقه آرند است

فاقه آرد خواب بسیار اے پسر | کمترک رو خواب زینهار ای پسر
هر که در شب خویش عریان میکند | در نصیب خویش نقصان میکند
بول عریانهم فقیرے آورد | اندوه بسیار پیری آورد
در جنابت بد بود خوردن طعام | ناپسند ست این بر نزد خاص و عام
ریزه نان را میفگن زیر پا | گر همیخواهی تو نعمت از خدا
شب مزن جاروب هرگز خانه در | خاک رو بهم نمان در پشت در
گر بخواهی آب امت را بنام | لعنت حق بر تو میگرد و حرام
گر بهر چوبی کنی دندان خلال | بلینوا گردی وافتی در وبال
دستے هرگز بخاک و گل مشوی | از برائے دست شستن آبجوی
اے پسر بر آستان منشین | کم شو در روزی ز افعال چنین
تکیه کم کن خواجه در پهلوی در | باش دائم از چنین خصلت پدر
در خلا جا گر طهارت میکنی | وقت خوردا دانکه عادت میکنی
جامه را بر تن نباید دوختن | باید از مردان ادب آموختن
گر بدامن پاکسازی روی خویش | روزیت کم گردد اید رویش پیش
دیر رو بازار بیرون آئی زود | در پگاه رفتن نیابی هیچ سود
نیک نبود گر کشی از دم چراغ | ره ره دود چراغ اندر دماغ

هم مکن در ریش شانه مشترک آنکه خواص آن تو باشد خوشترک
از گدایان پاره‌ء نانی نخر زانکه میارد فقیری اے پسر
دور کن از خانه تار عنکبوت باشد اندر ماندنش نقصان قوت
خرج را بیرون ز اندازه مکن ریش خشک خویش را شانه مکن
دسترس گر باشدش تنگی مکن چون توره واری بره لنگی مکن

در بیان آنکه عافیت در پنج چیز است

اے برادر عافیت خواه از خدا تا رهی از محنت هر دو سرا
عافیت دان آنکه بی بدعت بود تا عملها خالی از آفت بود
پنج چیز باید اندر عافیت یا دگیری گر بود دل صافیت
هر کرا باشد تن او بے بلا باشدت آنگاه دین بے هوا
عافیت ذوق حلال ست اے پسر خواستن از ذوالجلال ست ای پسر
هر چه باشد مر ترا از حق دے بلیش رو گر صابرے خوشدلے
از امانت عافیت حاصل شود کار تو بے عافیت مشکل شود
کس ز بخت از تو و تو از کسے خیرها از عافیت بینی بسے
هر دو یک چیز ند عفو و عافیت گوش کن این پند تو باشد عافیت
عفو آن باشد که باشد خاص شاه عافیت آن کز گنه داری نگاه
مردم از شر تو باشند در امان در امان باشی ز شر دشمنان

هرکرا رحمی نه باشد ای حبیب ‌ ‌ باشد آواز رحمت حق بی نصیب

هر که نیکی با کسے باید کنند ‌ ‌ در حقیقت آن همه با خود کند

بهره گیر از رحمت حق ای جواد ‌ ‌ تا نه گردد دشمن جان تو شاد

هرکرا نبود نصیب از مال خویش ‌ ‌ همچو درویشی بود او در سینه ریش

هرکرا عادت بود سوگندها است ‌ ‌ تا بود زنده فقیر و بینوا است

در بود سوگند او جملهٔ دروغ ‌ ‌ آتش دوزخ ازو گیرد فروغ

هر که خلق آزار باشد در جهان ‌ ‌ مرد از رحمت حق دور ان

کیست در دهر از همه بدبخت تر ‌ ‌ آنکه درویش ست و کافر ای پسر

بهترین دوستان واینکه کیست ‌ ‌ آنکه با تو در دم در مانده کیست

آزاد بها خوب تر اینکه چیست ‌ ‌ با صلاح آور دل نفس دنیست

خویش را معروف گردان در سخا ‌ ‌ تا که باشی در دو عالم با صفا

چون ترا ملکے بدست آید حلال ‌ ‌ صرف سازش در رضای ذوالجلال

از کرم بنواز خاص و عام را ‌ ‌ تا برآری در مروت نام را

هرچه یابے از کریم بے نیاز ‌ ‌ گر خرد داری براه حق بباز

در مروت کوشش فعل نکوست ‌ ‌ تا ترا حاصل شود بسیار دوست

ای که هستی حق شناسی حق پرست ‌ ‌ کوش تا شمس چیز در آری بدست

عزت هر دو جهان باشد بعلم ‌ ‌ مرا بے حلم نه کند سود علم

پس بہ تقوی باش بشنو این سبق ‌‌ ہست بے پرہیز را خجلت ز حق

تا توانی روز شب در صبر کوشش ‌‌ ہر بلائی گر ز حق آید خموش

بی صبوری کے سلامت باشدش ‌‌ گر نہ صابر ملامت باشدش

حلم و علم حکمت و پرہیز و صبر ‌‌ مونس مردست در تنگی قبر

نفس را معلوم میدار اے پسر ‌‌ تا سعادت باز گردد اے پسر

تا امان یابی ز قہر کردگار ‌‌ صدقہ میدہ در نہان و آشکار

ہر کہ او را خیر عادت مے شود ‌‌ بی گمان عمرش زیادہ میشود

صدقہ میدہ بامدادان پگاہ ‌‌ تا بلاہا از تو گرداند الٰہ

آنکہ نیکی میکند در حق شناس ‌‌ بہترین مردمان او را شناس

آنکہ از وی ہست مردم را ضرر ‌‌ بدترین مردمان او را شمر

ترس ای دیندار از جبار خویش ‌‌ شر مدار از فعل ناہموار خویش

دین ندارد ہر کہ نبود ترس کار ‌‌ نیست عقل آنرا کہ باشد نابکار

با ورع باش اے پسر گر مؤمنی ‌‌ کافری از مکر حق گر ایمنی

ہر کرا نبود ورع ایمانش نیست ‌‌ و آنکہ نبود با حیا ایمانش نیست

توبہ نبود ہر کرا توفیق نیست ‌‌ حق نہ بیند ہر کرا تحقیق نیست

بی عمل دان ہر کہ او را علم نیست ‌‌ نیست صادق ہر کہ او را حلم نیست

در بیان آنکہ چہار چیز است کہ بندہ از رد آن عاجز ست

عاجز آمد آدمی از چهار آدمی — چون شنیدی یاد گیرش ای عزیز

جهد و کوشش گر کند بسیار مرد — کی تواند نقص را خوشنود کرد

بنده را اگر نیست در کاری رضا — باز گردانید نتواند قضا

خوی بد را نیک کردن مشکل است — جهد کردن بهر آن بیحاصل است

حکم حق باطل نگردد ای عزیز — در جهان از کوشش هر با تمیز

در بیان آنکه چهار خصلت از خصال محموده است

هست مردان را ستوده چهار کار — چون نصیحت را شنیدی یاد دار

اولا با اهل خویشان ساختن — دشمنان از خویش دور انداختن

زین گذشته مشورت با کارها — پس فرو خوردن چو مردان خشمها

هر کرا اینها نباشد سازگار — کی معیشت باشدش در روزگار

حاصل آید چهار چیز از چهار چیز — یاد گیر این نکته از من ای عزیز

خاموشی را هر که سازد پیشهٔ — گردد ایمن نبوشش اندیشهٔ

گر سلامت بایدت خاموش باش — گشت ایمن هر که نیکی کرد فاش

از سخاوت مرد یابد سروری — شکر نعمت را دهد افزونتری

هر که او شد ساکت و خاموش گرد — از سلامت کسوتی بر دوش کرد

گر همی خواهی که باشی در امان — رو نکوئی کن تو با خلق جهان

هر کرا عادت شود جود و کرم — در میان خلق گردد محترم

ای برادر بندهٔ معبود باش　　تا توانی با سخا و جود باش

باش از بخل و بخیلان پر حذر　　تا نسوزد مر ترا نار سقر

در بیان آنکه چهار چیز از چهار چیز پیدا شود

چهار چیز بر دهد از چهار چیز　　نشود این نکته جز اهل تمیز

هر که زو صادر شود این چهار کار　　بیند آن چهار دگر بی اختیار

هر که در پایان کاری ننگرد　　عاقبت روزی پشیمانی خورد

هر که نکند احتیاط کارها　　باشد از لغزین برو انبارها

هر که او استیزه با سلطان کند　　کار خود را سر بسر ویران کند

هر کرا اشتغال بسیارش بود　　در زمانه روزی کارش بود

در بیان آداب خدمت و تشنگانرا سیراب کردن

تا توانی تشنه را سیراب کن　　در مجالس خدمت اصحاب کن

چون یتیمی را کسی گریان کند　　مالک اندر دوزخش بریان کند

چون شود گریان یتیمی ناگهان　　عرش حق در جنبش آید در زمان

آنکه خندانید یتیم خسته را　　باز یابد جنت در بسته را

هر که اسرارت کند فاش ای پسر　　از چنان کس دور میباش ای پسر

در جوانی دار پیران را عزیز　　تا عزیز دیگران گردی تو نیز

با ضعیفان گر تو بخشائی رواست　　کین ز سیرتهائی خواب اولیاست

در بیان آداب طعام خوردن و مضرت پرخوری

بر سر سیری نخور هرگز طعام	تا نمیرد در بدنت دل ای غلام
علت مردم ز پرخوردن بود	خوردن پور تخم بیماری بود

در بیان آنکه صبر کردن در بلا پیشه مقبلان است ۹۱/۲

بی شکایت صبر تو باشد جمیل	با کسی کم کن حکایت ای خلیل
هر که خدمت کرد مرد مقبل است	حرمت در مقبل او مقبل است
گر صفائی بایدت تجرید شو	گر خبر داری ز اهل دید شو
ترک عوت هست تجرید ای پسر	فهم کن معنی تفرید ای پسر
اصل تجریدت وداع شهوتست	بلکه کل انقطاع شهوتست
گر دهی یکباره شهوت را طلاق	آنزمان کردی تو در تفرید طاق
گر بود پروانه ز موجود اعتماد	آنکه از تجرید کردی تا امید
اعتمادت چون همه بر حق بود	اندمت تفرید جان مطلق بود
ترک دنیا کن برای آخرت	از بدن برکش لباس فاخرت
گر نیابی از سعادت این مقام	صاحب تجرید باشی والسلام
گرنه دنیا دست شوی بهر حق	وانگه از تفرید گویندت سبق
رو مجرد باش وایم فرد باش	تا بهر فرقی لشیبی کرد باش
کرد عجب وکرد خود رائی مکرد	قدر خود بشناس و خودرائی مکرد

هر که گرد کوره انگشت گشت
جامه از دود سیاهی زشت گشت

آنکه با عطار میگردد قریب
او همی یابد ز بوی خوش نصیب

در بیان مضرت صحبت اهل ظلم و فواید صحبت صلحاء

جانب ظالم مکن میل العزیز
ور کمی گردی از ان خیل ای عزیز

صحبت ظالم بسان آتش است
زانکه حق از ان تند و سرکش است

از حضور صالحان صالح شوی
ور نشینی با بدان صالح نشوی

هر که او با صالحان همدم شود
در حریم خاص حق محرم شود

ای پسر مگذار راه علم را
اصل یابی گر بگیری فرع را

از شریعت گر نهی بیرون قدم
در ضلالت افتی در رنج و ولم

هر که در راه ضلالت میرود
از جهالت در بطاعت میرود

حق طلب از کار باطل دور باش
در سخا و مردمی مشهور باش

هر که نگزیند صراط مستقیم
در عذاب آخرت ماند مقیم

در ره شیطان مزن گام ای اخی
تا نگردی خوار و بد نام ای اخی

هر که در ره حقیقت سالک است
روز و شب خایف ز قهر مالک است

بر خلاف نفس کن کار ای پسر
تا نیفتی در کشش خار ای پسر

در بیان آنکه چهار چیز کرامتهای مخصوص مؤمنان ست

چار چیز از کرامت های حق
مقبل است آن کس اگر گرد این سبق

اول آن باشد که باشد راست گوی — با سخائی نفس باشد تازه روی

بعد از ان حفظ امانت باشدش — هم نظر پاک از خیانت باشدش

هر که را حق داده باشد این چهار — باشد ار نکس مومن پرهیزگار

دوستدگی باشد زیان کار ای پسر — تو طمع زان دوست بردار ای پسر

هر که میگوید بدیهای تو فاش — دوست مشمار و بد یاور مباش

منعی که کند منع زکوت — دوست مشمار و بد یاور مباش

دور از ان یاریکه خواهد از تو سود — گرچه سر را قدمهای تو سود

ای پسر از سود خواه ان کن حذر — خصم ایشان شد خدای دادگر

از سر بالین ایشان در گذر — زانکه هست از سنت خیر البشر

را حسنی بنو دحسود شوم را — کاذب بد بخت را نبود وفا

تو به بد خو کجا محکم بود — مر بخیلان را مرده کم بود

تا نباشد فقر از درویش است — کے اهل فقر باشد خویش ست

هر که او ترک اقارب میکند — جسم خود قوت عقارب میکند

هر که گرداند ز خویشاوند رو — بیگمان نقصان پذیرد عمر او

گرچه خویشان تو باشد از بدان — بدترین قطع رحم کارست بدان

هر که آوازه خویش خود بیگانه گشت — نامش اندر وی بدی افسانه گشت

چیست مردی ای برادر نیکدان — اولا نرسیدن از حق در نهان

عذر خواهد مرد پیش از معصیت   باشدش طاعات پیش از معصیت
آنکه کار نیک مردان میکند   با ضعیفان لطف و احسان میکند
هر که او باشد ز مردانِ خدا   باشد اندر تنگدستی با سخا
ای پسر در صحبت مردان درای   تا نظر یابی تو از فضل خدای

در بیان مذمت عیب گوئی و عیب جوے

هر که از مردان حق یابد نشان   مگذراید عیب مردم بر زبان
چون بخواهد مرد خصمان را هلاک   در غم مردم مشو و اندوه ناک
هر که پا اندر ره مردان نهاده   کی رود هرگز بدنبال مراد
ای پسر ترک مراد خویش گیر   وانگهی راه سلامت پیش گیر

در بیان فضیلت فقر و فاقه و درویشی

فقر میدانے چه باشد ای پسر   با تو گویم گر نداری زان خبر
گرچه باشد بینوا در زیر دلق   خویش را منعم نماید پیش خلق
گرچه باشد لاغر و زار و ضعیف   وقت طاعت کم نباشد از حریف
ای پسر خود را به درویشان سپار   تا نگهدارد ترا پروردگار
با فقیران هر که همدم میشود   در سرای خلد محرم مے شود
از خدای خویشتن غافل مباش   غافلانه ذرهٔ باطل مباش
جای گریه است این جهان بر وی مخند   چشم عبرت برگشا و لب ببند

تا توانی باشش آگاه اے پسر
آگہی شرط است در راہ اے پسر

ہر کہ درویش است فردا شاہ اوست
ہر کسی شاہ ست او موراہ اوست

نیست عارف ہر کہ او آگاہ نیست
بلکہ گمراہ است او در راہ نیست

چونکہ یاد غیر نبود در دلت
ہیچ آگاہی نہ باشد مشکلت

دیدۂ دل خون کنی پنجاہ سال
بعد ازان از قال یابی رہ بحال

مدعا دور است کاندر راہ نیست
ہیچ از فرسنگ او آگاہ نیست

قدسیان را عشق ہست و سوز نیست
کار شان چون خاکیان فیروزہ نیست

در بیان آنکہ چہار چیز از صفات اولیاء اللہ ست

ای برادر پاس نہ ابدالان حق
تا بری از سالکان رہ سبق

چہار خصلت پیشہ ابدال شد
تا کہ این امر محالش حال شد

عزلت آمد خصلت اول تمام
گوشہ باید گرفت از خاص و عام

از تفکر جمع بایدت داشت ہوش
رازہائے غیب تا آید بگوش

عزلت سالک بتن بود وجد
عزلت عارف بہوش است خرد

رفت سالک زیر دیوار نشست
عارف آید بر سر بازار مست

گرچہ سالک روی بر دیوار بود
بر سر بازار عارف یافت سود

گشت زار جوع رہ ابرمیرسد
ماندہ از آسمان درمیرسد

لقمہ فیض طعام است و شراب
درمیان کار بیداری خواب

واقعه است آن ای برادر خواب نیست
وقت بیداری نه در گاه علو
میرسد از جوع اهل دل غذا
دیو لعس از جوع اگر گردد نه بول
خو کند یا سیر خوردن مرد راه
کار غیر از خواب خوردن نبودش
سالها خوردی نبود هیچ حاصلت
یکدرونه ی راه مردان پیشگیر
پهلوانی پیشتر سازد مرد باش
یا نه از اخلاص روز و شب بدو
ای برادر نیم شب بیدار شو
بو حنیفه صاحب اسرار بود
با وضوی خفتن اندر اجتهاد
بزرگان دین چه خونها خورده اند
ای پسر برخیز وقت خواب نیست
چیست در ویرانه دنیا وقوف
لنگ لنگان میروی اهل طلب

لایق آن جز دل احباب نیست
در لباس ذوق فیض آید فرو
بی مغول و خادم ولی ماجرا
گم شود شیطان درون و زیرون
هفت عضو او در آید در گناه
هیچ فکر روز مردان نبودش
غیر تاریکی و تنگی دولت
پشت دست خوید ندان پیشگیر
از تمام اهل عالم فرد باش
در عنان مرد راه کرم رو
رو بدرگاه او در کار شو
مدوسی سال شب بیدار بود
میگذارد در وی نماز امداد
تا که این ره را بپایان برده اند
همرهان رفتند در ره آب نیست
پر ز قطاع طریق است و مخوف
سوی ایشان رفته ایشان را طلب

دزد آید هر که خواب ست مرد — هر کسی بیدار باشد گوی برد

عمر رفت و بس تو در خوابے هنوز — خیز زود شاید که دریابے هنوز

ره دراز ست و کسے اتاب نیست — زان سبب ره دیدگان را خواب نیست

شاهد چشمت ازان سو بر متاب — خواب آید یار رفت اندر حجاب

اے برادر مومنی تا حاضرے — دور باش از غافلے و کاهلے

غافلان از کعبه دور افتاده اند — بر شکر خواب سحر دل داده اند

ای پسر برخیز راه رفتن است — بر سر ره این چه وقت خفتن است

گنج خاموشی دبستان دل است — درس نادانی عجائب مشکل است

آیت عشق است فارغ از وقوف — بے نشان و بی نقوش و بے حروف

بے لب و بی کام و بے حرف و ورق — یاد گرفتند مردان این سبق

عشق را ای دزبان دیگر است — بے لغت حرف و بیان دیگر ست

بحث درس عشق خاموشی بود — دانش و علمت فراموشی بود

خاموشی شهرت گفتن روستا — زان زبان شاگرد شد دل اوستا

مرد شهری باش روستائی مباش — نیست خود دربند روستائی مباش

معرفت در اصل حیرانے بود — عاقلان را پیشه حیرانے بود

زیرکان دورند از اصحاب طمع — اندرون نار و برون نشان همچو شمع

جهد کن عقل معاد ا در بدست — تا بکے عقل معاش آخر دپرست

آنہمہ تسلیم و فرمان رضاست | این ہمہ حضرات نعمت از خداست
در بہشت عدن صاحب عقل کل | خرم و خندان چو اندر باغ گل
عقل کلی عقل انسانی بود | عقل جزئی عقل حیوانی بود
چشم صاحب عقل کل در آخرست | لکر صاحب عقل جزئی آخراست
در حقیقت عاقلی دیوانگیست | کودکی دخوردگی افسانہ کیست
ای برادر سوز عشق آور بدست | چون بلی گویان بہ ہنگام الست
عشق باشد در دل عشاق میل | عشق مقصد آیدم و آدم طفیل
عشق باشد ہم چو مرغ اندر سما | در سر آن مرغ عشق آمد ہوا

در بیان نصیحت مردان خدا

از گلستان نصیحت گوش کن | بادہ از جام وحدت نوش کن
دار فرمان خداوند و رسول | این بود اصل سعادت در وصول
طاعتم قد بود توفیقم نداد | چون کنم پیش کہ گویم داد داد
وقتِ استغفار دستی برار | عذر خواہی کن بہ نزدِ کردگار
ہر کسی را در وجود آوردہ اند | خاصہ از بہر سجود آوردہ اند
معصیت جنگ ست غفران آشتی | منع گردی دبرانم داشتی
مہر خاموشی نہادم بر زبان | ہرچہ آید او بباشد بر زبان
ای برادر صحبت پیران گزین | تا شود علم الیقین عین الیقین

پیر بگزین هم نشین پیر شو — در سفر تنها مر خضر شو

هر چه فرماید بجان و دل کنیم — جان خود در مطبخش قربان کنیم

خضر دیواری اگر ویران کند — ظاهرا گنجی درد پنهان کند

معترض کم باش در هر کار پیر — نیستے واقف چو از ما فی الضمیر

روز و شب میباش در فرمان او — بگذر از پالبست خوش باش آن او

رو مرید پیر صاحب حال باش — مرده شو تسلیم بر غسال باش

گر خطا گوید بود عین صواب — هست پیر تو از دکردن متاب

لازم صحبت همیشه آگهیست — غیر آگاهی همیشه گمرهیست

اے برادر ره درازست و مخوف — بی شان و بیقوش و بے حروف

همرهی بگزین و اندر راه شو — چونکه راه نادیده تنها مرو

پیر آن باشد که عشقش پرساخت — باد وصد تشریف عرش حق نواخت

فضل حقش ساخت با عقل و خرد — خواه سالک لبست گیرد خواه صد

در طهارت گر بود آب روان — تو مرو بالاتر از پیر اے جوان

پیر دریا و مرید آن جویها — هست جو تا را بدریا ره دیها

پیر بگزید آنکه از فطرت نکوست — آنکه بی پیرست نام او باد ست

در بیان چهار چیزیکه آنرا بقائی و ثباتی نیست

چهار چیز است آنکه باشد بے بقا ‌‌ ‌‌ ‌‌ دوز تر باشند از و اہل صفا

حاکم ظالم و پیر بے خرد ‌‌ ‌‌ ‌‌ گردش ایام مال از غیر کد

در بیان آنکه تمامی چهار چیز بچهار چیز است

چهار چیز از چهار چیز آمد تمام ‌‌ ‌‌ ‌‌ دانش از عقل و خرد گیرد نظام

خاموشی راحت فضولے ابترے ‌‌ ‌‌ ‌‌ شکر افزونے سخاوت بهترے

در بیان آنکه چند چیز است که پیری آرنده است

اے برادر زین گلستان پند گیر ‌‌ ‌‌ ‌‌ در جهان سازد جوان را زود پیر

دشمن بسیار وام بے شمار ‌‌ ‌‌ ‌‌ قلت مال و عیال و پُر قطار

از تکبر چون مروت میرود ‌‌ ‌‌ ‌‌ در تن از بیداد قوت میرود

ناسپاسیها فطور نعمت است ‌‌ ‌‌ ‌‌ کاہلیہا از قصور دولت است

هر کسے کو عاقبت اندیش نیست ‌‌ ‌‌ ‌‌ جز پشیمانی دل او ریش نیست

چون سبکساری بود فضل و مزاج ‌‌ ‌‌ ‌‌ ہزل کم کن در صلاح در رواج

صحبت نادان بود نقصان عمر ‌‌ ‌‌ ‌‌ ایجوان حیفی بخور در سال عمر

میرسد از صبر دل با بر مراد ‌‌ ‌‌ ‌‌ صبر جمله بسته گیها را کشاد

در بیان آنکه چهار چیز علامت بدبختی بود

چهار خصلت اصل بدبختی بود ‌‌ ‌‌ ‌‌ آنچنان کس قابل سختی بود

بے کسی دکاہلے در کارها ‌‌ ‌‌ ‌‌ ناکسے و جاهلے کردارها

نیک بخت است آنکه دارد اصل پاک
پر بود نسلش اندر نسل پاک

می فزاید از تواضع دوستی
نیکی و زیرک مرد نیکو جوستی

چون بود خوشنود از تو والدین
یابی اندر هر دو عالم زیب و زین

صالح آن باشد که اندر کل حال
صلح باشد کار او با ذوالجلال

هم مسلمان گشت و هم درویش شد
جاهد و با خلق خیراندیش شد

ترسگارست آنکه پرهیزد مدام
در دروغ و از ریا و ز حرام

در بیان آنکه آمرزیده سه حال است

سه علامت شد آمرزیده را
از سفر پرهیز و از بهر خدا

از فضیحت گشتن روز نشور
از گناه سازد و چو خویش دور

ای پسر با نیک و بد نفعی رسان
تا ز خیر الناس باشی در جهان

هر که خواهد با مسلمان ضرر
هست شر الناس از بد تر

در بیان آنکه سه علامت مخصوص بدکار است

سه علامت پیشه شد بدکار را
بی‌نمازی شاهد است آن کار را

تارک سنّت رسول آزار شد
تارک فرض از خدا بیزار شد

رفت در دوزخ بجمع کافران
دور افتاد از بهشت جاودان

مجرمان را کار سهوست و ریاست
آن فراموشی و سهوست و خطاست

باشد آن بدبخت فاسق دل سیاه
آشکارا میکند جرم و گناه

دل بمیرد در تن از اکل حرام | فکر قوت است صبح فکر خواب شام

هر که در مسجد بود جار خداست | خدمت او کن که در کار خداست

چون سخی همسایه فاسق بود | از بخیل عابدان لایق بود

ای برادر جنت عالی مقام | بر سخن چین و بخیل آمد حرام

هر که بنشیند دمی با جاهلان | باشد آن دل مرده از بیجا صلال

ره بچوب غله و دندان ره امکاو | کرم دندان را کند مانند باد

چول غله برین و دندان رسد | رنج وافلاست بجان و مان رسد

مرد مزدی را چو کس ندهد تمام | جمله نیکیهای او گردد تمام

چون خدا بیزار شد از خمر خوار | دوستی کم کن تو با آن نابکار

در بیان آداب در آمدن در مسجد

رو بپای راست در مسجد درول | آی از مسجد بپای چپ برون

کفش را اول بپای راست پوش | پای چپ بیرون بکش ای مرد هوش

چون چراغ آرام سازی پف مکن | در خلا جا چون نشینی تف مکن

ناخن خود را بدندان بر مکن | در غضب دندان بدندان بر مزن

منکر اندر بول چون گردد جدا | در قطار چهارپایان در میا

در سفر تنها مرو همراه بر | نان بتاریکی و تنهائی نخور

شب در آئینه نظر کردن خطاست | روز اگر بینی تو روی خود رواست

در بیان صحبت کردن با زنان خود فواید آن

در شب عید ار کنی صحبت بزن بیشود فرزند شش انگشت تن

در کنی صحبت بزن در آفتاب بیشود فرزند جامه میز خواب

وقت صحبت بنگری در فرج زن کور زاید از تو فرزند حسن

در سفر خواهی شدن صحبت مکن بے طهارت با زنان قربت مکن

در شب پنجشنبه آید ترس کار از تو فرزندان خوش پرهیزگار

روز پنجشنبه اگر فرزند ریخت صالحی باشد کز و شیطان گریخت

صحبت زیر درخت میوه دار ظالمی حاصل کند در روزگار

در شب دوشنبه ار صحبت کنی نسل قرآن خوان و پر نعمت کنی

در شب جمعه شود نسلت پدید آن سعیدے باشد و گردد سعید

ماهِ نو بینی شهادت کن روان دست کش بر روے و تکبیری بخوان

در بیان آداب رفتن در خلاجا و نشستن گویند

در خلاجا رو بپاے چپ درا چون برون آئی بپائے راست

روے سوی قبله منشین در خلا ران چپ در قبله بنشین در خلا

در خلاجا با ادب باش ای جوان بر زمین بنگر نه سوئے آسمان

بزرگان زاشد عصائے آستین تا زمین سخت را سازند لین

بول کم کن اے پسر در مغتسل میشود وسواس کاری زان عمل

از عذاب قبر دایم یاد دار   از رشاش بول دایم پاک دار

وز درم نام خداوند و رسول   چون بود بنوشته اے مرد عقول

در خلا جا از میان بگشاده اند   گیسه گر حی است رخصت داده اند

در بیان خواص استعمال کردن مسواک و فواید آن گویند

چون کنی مسواک را دردای جوان   یا شوی محشور با پیغمبران

از رسول و امر او اندیشه کن   ای پسر مسواک کردن پیشه کن

تا در آی بیحساب و بے عذاب   در بهشت عدن در روز حساب

سنت معروف شد فش و مسواک   منکر هر دو به کفر آمد هلاک

در عمایم سنت آمد چهار وجه   گرچه باشد سنت بسیار وجه

گر یک فش زیر و بالا بسته اند   گر دو فش در قفا بنشسته اند

بے فش اندر سیر بازار دخلا   اینچنین آمد طریق مصطفی

عقد بنشسته مکن دستار را   راست ایستاده مپوش ازار را

در بیان آداب اکل و شرب و فواید ان

آب را با سه نفس خوردن رواست   چون بهایم یکنفس خوردن خطاست

دست چپ را سوئے آب و نان مبر   ره شیطانرا بدست راست بر

سور مومن را شفا گفتی رسول	از گناہان باشد آن شیفا قبول

در بیان آداب سفر کردن و دعا یا منزل

بعد صبح جمعه عزم آری سفر	عاصی و در گاه گردی زان سفر
در سفر با خود برآری مرسده	کارد مقراض و درفش استره
سوزن و تیر و کمان آئینه	شانه و چقماق عصا و مطهره
چون رسی با منزلی یا باره باط	رکعتین باید که آوردن بجات
گر به شهری آئی ای مرد طلب	از مخادم بزرگانرا گیر ادب
در بود شهری که در وی پیرتست	مرشد است و صاحب تکبیر تست
باین اول بار باره اورفتنت	هر کجا فرماید آنجا بودنت
بانگ زاغ و عکه و چغد ای پسر	هیچ باکی نیست از وی بد مبر

در بیان روز هائیکه لباس بر داشتن در آنها نکوست

روز یکشنبه ببر آن جامه را	نامبارک باشد و هم نار وا
گر بدوشنبه کسی جامه برد	بی غمی و شادمانی آورد
چهارشنبه گر برانی بفال	مال بسیارت رساند ذوالجلال
روز سه شنبه شود در تن کهن	یا بسوزد یا بر دزدند ز تن

بیت

روز پنجشنبه . برائی یقین — صاحب علم و عمل گردی یقین

روز شنبه گر بری برتننت — رنج و غم بینی قریب مردننت

در بیان خواص رنگهائی که در لباس است

البس صوف از جامهائی فاخرت — ذلت دنیا نوائی آخرت

سنت پیغمبران آمد ولی — اول روز از سلیمان نبی

سبز باشد سنت اندر رنگها — سرخ و زرد آرد کراهیت جنگها

مستحب باشد سفید اندر لباس — پادشاهانرا سیه پوشی رواست

گر زنی باریک پوشد پیراهن — همچنان کز دی پوشیندش بدن

لعنت حق را سزاوار آید او — واجب آتش چو کفار آید او

یا بپوشد پیراهن را جیب دار — یا فراخی پاچه باشد در ازار

بوده است گر تار و پود ابریشمین — مرد را رخصت بود پوشد چنین

شانهٔ ابرو بود دفع وبا — شانه ریشت برد فقر و بلا

ای برادر منشین مربع در جهان — گر بتکبر باشد آن مکروه دان

مرد را چون موی لب گردد دراز — سجده نگذارد به پیش بی نیاز

هر یکی زان موی چون نیزه شود — باز آهن هر گز یکی سیخی شود

جمله اعمال خیر وا دیدان — کی برون آید بسوی آسمان

نستر د چهل روز موی زیر ناف	بعد از ان مکروه باشد بی خلاف

در بیان آداب ختنه کردن گوید

مستحب در ختنه آمد هفت سال	تا ده و دو سال ای اهل خصال
آن غلاف ختنه چون ببرید شد	باشش دیگر که چون پرسیده شد
دفن باید کرد خرقه حیض را	موی و دندان چون ز تن گردد جدا
چون سر خود را ستردی ای حسن	همچو ناخن موی سر را دفن کن

در بیان آداب ناخن چیدن

شیخ غزالی امام المتقین	گفت ناخن چیدن اندر اربعین
ابتدا از خنصر یمنی بکن	ختم او با بنصر یسری بکن
گر بدوشنبه همی بری رواست	زان بخط کاتبی کردی سزاست
جمعه یا پنجشنبه ار بری بکاز	بیشود عمر خوست بیشک دراز
ناخن خود را بدندان بر مکن	گر کنی داغ برص افتد به تن

در بیان آداب بیمار پرسیدن بگوید

بر عیادت بر سر بیمار رو	سوی پا بنشین و بی آزار شو

رو بروی الکس این آن مکن — خود مگو با چشم و با ابرو سخن
چشم خوابان تیز زد منکر بآن — بس بشارت ده بطول عمر آن
از مریضان چون دعا شد معتبر — چون ملک باشد دعایش با اثر
سنت آمد تو بر او از ادب — بعد صحت غسل آمد مستحب
آنچه محمود است ز اعمال حیا — علم حلم است و تواضع بی ریا
المحبته والموده اوالمسود — با شجاعت ز ورع را کن بباد
رافت عفو نصیحت با سخا — عدل و تقوی زهد و اعمال هدا
با خصال نیک خوش اندیشه کن — صدق و اخلاص و توکل پیشه کن

در بیان ده خصال مذمومه که از آنها حذر باید کرد

ای پسر آمد مذمت ده خصال — رو حذر کن زان مشو بان گوشمال
بخل و کذب و غیبت و حرص است از — در اہل کار تو میگردد دراز
حب دنیا سر بسر جمله خطا ست — حب جاه و بعد از آن حب ثنا است
از غضب در عجب استکبار خویش — وز ریا و ظلم ناهموار خویش
زین همه امر در استغفار کن — با رضای حق تعالی کار کن

در بیان بعضی از توصیف شب معراج آنحضرت صلعم

بست هفتم بود از ماه رجب | لیلة المعراج اندر فضل شب
بد رسول الله بیامد جبرئیل | هم در آن شب بود از رب جلیل
هم در آن شب بیشوی از آمنین | چهار رکعت می گذار از نافلین
فاتحه در رکعتی ای خوش جوان | قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ هفت بار خوان
ای برادر سنت اندر اکتحال | یوم عاشوره ادب در کل حال
مختصر ار هر که کیش خوان شود | رنج و مرگ مردنش آسان شود
چون بپوید راح مختوم بهشت | بعد از آن جان بدهد آن نیکو سرشت
ده ملک آید بهر حرفی بدان | بهر استغفار او از آسمان
چشم داگر دو جنبیش خوکند | دو لبش باریک زره وش روکند
آن نشان رحمت حق باشدش | دل ز اندوه اجل نخراشدش
گونهٔ او سرخ گردد لب سبطر | آن نشان محنت است و مرگ قبر
شق حبیب خویش تسوید ثیاب | کندن خدش بود نشر تراب
دست بر زانو زدن تسوید او | جهل مجروحی بود از اجداد
هست قرآن خواندن و ذکر علا | خنده مکروه ست در روز غزا
در امامت بر جنازه اهتمام | هست بر سلطان و قاضی و امام
با ولی او بهر کس اذان داد | هست اولی در امامت اجتهاد
سه عدد شد برحمت او سزا | گر بجهل کس شد بیامرزد خدا

فحش کم گوای پسر با خاص و عام
فحش گوئی مطلقاً باشد حرام

در بیان آداب خواب کردن می فرمانید

چار چیز است ای برادر در منام
بوده مخصوصی به بعضے ہر کدام

انبیاء خفتند مستلقی مدام
انتظار وحی بردندے مدام

اولیاء عالمان بر دست راست
روی سوئے قبلہ طاعات خداست

بادشاہان و امیراں دست چپ
کرد ہاضم را خفتند دل رطلب

خفتن بر روی از دزان بود
خواب بر رو خاصہ شیطان بود

در بیان آداب سلام کردن و جواب او !۔

ای پسر گر پیشتر گوئی سلام
آتش دوزخ شود بر تو حرام

حق بیامرزد گناہان را تمام
از تواضع خواجہ گوید یا غلام

حق تعالیٰ گفت آدم یا نبی
اَلسَّلامُ علیکَ اَیُّها النَّبیُّ

گفت پیغمبر چو ہمہ افراختم
از خدائی خود جواب آموختم

ہر کسے با جاہ و نعمت پیشتر
لازم است او را سلام پیشتر

روستائی را کند شہرے سلام
یا کلاں برخوردتر آرد قیام

اوستا گوید بشاگرد ہنر
یا سوارہ بر پیادہ در گذر

شد اطاعت پادشاهان اسلام | عالمان را بهر توقیر است تمام
حرمت آمد از ولد با والدین | سنت آمد اهل منزل را درین
مردگان را چون سلام آمد دعا | کودکان را بود تعلیم حیا
ظالمان را امر معروف آمده | امردان را نیک موقوف آمده
بر زن و بیگانه کن رو سلام | در دل خود ای برادر ده سلام
بر تو آداب سلام آموختم | عین دولت بر قفایت دوختم
کینه از سینه بدر کن ای جوان | ز آتش دوزخ حذر کن ای جوان
طاعت حق را بجان فرمان کنی | بعد از ان با والدین احسان کنی
والدین از هر کسی خوشنود شد | آن کس از شائسته معبود شد
والدین از هر که در آزار شد | عاصی ست او و خدا بیزار شد
نفقه مادر پدر فرزند را | فرض گردیده ست از امر خدا
هر که با مادر پدر احسان کند | کار باغ و جنت و رضوان کند
خدمت ایشان کن و فرمان بکش | گر بخدمت کار داری دسترس
چون سخن گوئی با ایشان نرم گوئی | با حیا و رفق و حلم و شرم گوئی
گر بسوزندت بآتش رو متاب | خدمت ایشان بود عین ثواب
رو بخوان لا ترفعوا اصواتکم | بی زبان باش و شنو از امواتکم
از تو در طفلی کراهیت دیده اند | از کراهیت از تو کی رنجیده اند

از پی ایشان برو راه صواب
تا نپرسندت مگو هرگز جواب

چون کنی زیشان فراموش در دعا
روزی تو کم بگرداند خدا

هست الحق در ادا کردن چو دین
دوستی دوستان والدین

قبر ایشان را زیارت کن مدام
چون نماز جمعه را سازی تمام

ای پسر سیلۂ رحم واجب بدان
ذی رحم کے بود در مردان زنان

خال و عم و خواهر و دادر بود
عمه زاده خاله و مادر بود

بعد از ان میلان برادر زاده را
ذی رحم میدان تو خواهر زاده را

نفقۂ ایشان کنی چو مال کن
عمر سه روزت بود سی سال کن

گر نیاری نفقه ایشان بجا
عمر سی سالت شود سه روز را

در بیان استعمال نمودن مفضضات گویند

مرد را پیرایۂ زر شد حرام
چه سلاطین و چه خاص چه عام

رو مخور در کاسۂ زرین طعام
آن حلال خود مکن بر خود حرام

در اوانی مفضض گشته هم
چون خوری آتش بریزد در شکم

تکیه اطلس فرش و دیبا بود
تکیه بر آتش از ان زیبا بود

گر لحاف ابریشمین باشد میوش
جامس صورت بود از آن منوش

مر مصور را بود اشد العذاب
از خلایق سخت تر روز حساب

در بیان فواید رعایا حقوق همسایگی گویند

ای پسر همسایه را خوشنود دار | تا تو باشی رسته در روز حساب
هر کسی همسایه را دل خسته کرد | حق در جنت برویش بسته کرد
هر که در بر روی درویشی گشاد | حق بر روی او در جنت گشاد
ای پسر حاجات همسایه برآر | تا برارد حاجتت را کردگار
گر دهی پیرانهٔ خانه برو | حق دهد پیرایهٔ جنت بتو
ای برادر دار احسان عزیز | رو ببر پروا که عزوا از قرار نیز
نفس و شیطانند دایم در کمین | تا برند ایمان مومن را بکین
گر دلت را ایمان حق خسته شود | هشت جنت بر تو در بسته شود
چون ترا خواهد برون بردن زراه | میکند اول دلیرت بر گناه
برنه بانت هزل اند از مزاح | غافلانه در صباح و در رواح
رو تامل در سخن بسیار کن | از گناهان زود استغفار کن
روز استکبار خود شیطان شد | نا امید از رحمت رحمان شده
رو تو خود کم گیر کم زن خویش را | واگذار ادراک غیر اندیش را
طوع با جا من عند الله باش | تابع عند رسول الله باش
هم چو شاهین باش عدل ارجمند | دایما از گفته هایت لب ببند

دیده از نادیده بینا روپوشش — نازه دره نا گردد پنهان هم نگوشش

دربیان آنکه زنان را از غیر محرم سفر کردن منع است

لعنت الله باشد بر فروج — کان بود در شهر و صحرا بر سروج

زن کند سه روز بے شوهر سفر — از محارم کس نباشد راهبر

گردد آن زن در قیامت بیشتر — مستحق دوزخ و نار و سعر

جامهٔ دیبا مپوشان طفل را — بر قیامت بر تو باشد ماجرا

تو جلاجل طفل را بر پا مبند — از چنان خانه ملائک میرمند

پند و نصیحت

ای پسر کودک نه بازی مکن — کار با شیطان بانبازی مکن

نفس بد را در گنه یاری مده — عمر برباد از تباه کاری مکن

هر کجا تهمت بود آنجا مرو — راه حق را هم چو نابینا مرو

در ره فسق و هوا مرکب متاز — خویشتن را جسر شیطان مساز

چون سفر در پیش داری زاد گیر — عمر خود را سر بسر چون یاد گیر

اے پسر اندیشه از اغلال کن — نفس بد را لکد پامال کن

جمله را چون هست از دوزخ گذر | جای غفلت نیست با چندین خطر
آتشی در پیش داری اے فقیر | هیچ خوفت نیست از نار سعیر
عقبه در راه بارت بس گران | نگذرد بارت بسعی دیگران
همچو مور از حرص هر سوئی مدو | پند ناصح را بگوش جان شنو
داری اندر پیش ره دور رستخیز | از خدا ایت نیست امکان گریز
گردن از خدائی خود متاب | تا نمانی روز محشر در عذاب
شفقتے بنمائے با خلق خدا | تا بیابی در بهشت عدن جا
با فقیران روز شب میده طعام | تا دهندت جائی در دار السلام
بردباری بایدت بسیار دان | رو نصیحت نامه عطار خوان
گر شوی دور از نصیحت های من | در جهان بسیار گوئی وای من

کریما بر بخشای بر حال ما
کہ هستم اسیرے کمندِ هوا

هر کہ را دارد این نصیحت ها بجا!
در دو عالم رحمتش بخشد خدا

الٰهی غنچهٔ امید بکشائے
گل از روضهٔ جاوید بنمائے

خاتمة الکتاب

ختم گردی پند گفتن اے ولد | آفرین بر جان پاکت بیعدد
این مبارک نامه چون کردی تمام | بعد ازین بنویس دیگر و السلام

رحمت بی منتہاے ذوالجلال — بر روان پاک آن صاحب کمال
کین ہمہ درہا بنظم آوردہ است — در معنی را اگرچون سفتہ است
یادگاری درجہان بگذاشتہ — ہیچ بندے را فرو نگذاشتہ
مقصدش حاصل شود دنیا و دین — ہم بباید قرب رب العالمین

بعد پنجہ سال این ایراد یافت
از خدائے دین دلے عطار یافت

الحمد للہ علی الاتمام والصلوۃ والسلام علی الانام وعلی آلہ وصحبہ البررۃ الکرام

قدرہ محمد سعید کاتب غفرلہ